george bianu

DIN DOSARELE MARILOR PROCESE POLITICE

VOL

II

GEORGE BIANU

DIN DOSARELE MARILOR PROCESE POLITICE

VOL. II

EDITURA DACIA
CLUJ 1973

Scanned with OKEN Scanner

Cuvînt înainte

Interesul manifestat de cititori pentru lucrarea mea „Din dosarele marilor procese politice" apărută în februarie 1972 la Editura Politică, București, m-a determinat să scriu un al doilea volum axat pe o tematică similară.

Procesele abordate în această carte datează din diferite perioade istorice.

Antonio Peres și contele de Essex, care dețin rolul principal în primele două procese, au făcut parte din aristocrația epocii de sfîrșit a evului mediu. Aceste două personaje se aseamănă atît în ce privește caracterul, cît și soarta pe care au avut-o. Amîndoi au intrat în conflict cu monarhii în slujba cărora se aflau și au fost trași în judecată din acest motiv.

Warren Hastings era un reprezentant al burgheziei engleze, devenită clasă stăpînitoare, ahtiată în a-și mări bogățiile îndeosebi prin exploatarea nemiloasă a popoarelor subjugate din colonii. Stăpînii pe care i-a servit cu devotament au știut să-l apere de consecințele fărădelegilor săvîrșite împotriva populației Indiei cotropite.

Contele Harry von Arnim a suferit rigorile procesului penal, ca urmare a conflictului politic cu atotputernicul cancelar al Imperiului german, Otto von Bismarck, iar afacerea Panama a intrat în istoria marilor procese, ca simbol al corupției politicianismului burghez în faza de început a imperialismului.

Scanned with OKEN Scanner

Figurile centrale din procesul de la Tiszaeszlár și „procesul maimuțelor" sînt, fără îndoială, apărătorii, marii avocați Károly Eötvös și Clarence Darrow. Ei reprezentau, în condiții și perioade istorice diferite, forțele înaintate ale societății, umanismul și progresul, al căror triumf nu putea fi stăvilit.

În elaborarea acestui volum, am avut sprijinul Bibliotecii Centrale de Stat, al Bibliotecii Academiei R.S.R., precum și al Bibliotecii Congresului S.U.A. din Washington, cărora le exprim călduroase mulțumiri.

George Bianu

Scanned with OKEN Scanner

ANTONIO PERES

Procesele intentate împotriva lui Antonio Peres, secretar de stat al regelui Spaniei, Filip al II-lea, aruncă o lumină vie asupra practicilor politice ale epocii și asupra altor aspecte ale vieții sociale.

În secolul al XVI-lea monarhia spaniolă a jucat un rol de prim rang în politica europeană și în timpul domniei lui Filip al II-lea a ajuns la zenitul său, părînd că a stabilit o preponderență durabilă.

Fiu al lui Carol Quintul, Filip al II-lea, supranumit și „Demonul Sudului", devine, din voința tatălui său, rege al Neapolelui și Siciliei, suveran al Țărilor de jos; și, în fine, rege al Spaniei (1558). După moartea primei sale soții, de la care are un fiu Don Carlos, devenit cunoscut pentru tristul său destin, prințul moștenitor Filip se căsătorește cu Maria Tudor, regina Angliei, fiica lui Henric al VIII-lea.

Îndată după venirea la putere, Filip al II-lea reia politica tatălui său de făurire a dominației spaniole universale dublată de obsesia unui fanatism religios în numele căruia vroia să impună catolicismul pretutindeni ca unică biserică, două țeluri urmărite fără scrupule și milă, dar ambele neatinse, pînă în cele din urmă.

După moartea celei de a doua soții, se căsătorește cu Elisabeta, fiica regelui Franței, Henric al II-lea, cunoscută sub numele de Isabella, renumită prin legenda presupusei iubiri care ar fi legat-o de fiul ei vitreg, Don Carlos.

Dăruindu-se cu totul obsesiei sale de extirpare a ereziei, Filip al II-lea trimite în Țările de jos pe sîngerosul

Scanned with OKEN Scanner

Duce de Alba, dar nici execuțiile și groaznicele chinuri impuse de Inchiziție nu au putut împiedica extinderea luteranismului și separarea de Spania a Provinciilor-Unite (1581). Chiar și în Spania, cruzimile, teroarea s-au dovedit a fi neputincioase, provocînd cu încetul depopularea peninsulei, ruinarea sa. Nici chiar Italia — Milano și Neapole — n-a acceptat înscăunarea puterii absolute a Inchiziției, revoltîndu-se.

Dar, fără a ține seama de sacrificiile de oameni, Filip compensează pierderea Țărilor de jos prin cucerirea Portugaliei (1589). În războaiele contra „ereticei" Elisabeta a Angliei, „Invincibila Armada", cum era supranumită flota spaniolă, a fost distrusă de furtuni și de escadrele inamice. Vroia să înghită Franța vorbind deja de „buna mea fiică Parisul" dar nu reuși. Muri în 1598 sleit complet de energia care-l caracteriza și care a făcut să curgă fluvii de sînge pe întinsul Europei. Succesele lui Wilhelm de Orania, Elisabeta a Angliei și Henric al IV-lea l-au învins politic și militar, pregătind declinul Spaniei ca mare putere, după dispariția sîngerosului său rege.

Filip al II-lea avea un temperament sîngeros, era sumbru, egoist, rigid și crud. Simțea o plăcere convulsivă la vederea unui auto-dafeu și tremura de plăcere în lupte; violența sa bestială îmbinată cu o totală lipsă de scrupule pe toate planurile, îmbrăcate în valul evlaviei, i-au făcut memoria pe veci odioasă.

A epuizat resursele propriei țări, pe care a sechestrat-o într-o solitudine abrutizantă. La fel a procedat și cu fiul său care i-a urmat la tron, Filip al III-lea, pe care l-a condamnat să crească în singurătate și sub continua teroare a fricii. Nu-i permitea să vorbească nici măcar cu sora lui (singura căreia regele i se destăinuia). Nu putea lua cunoștință de evenimentele din jur decît prin intermediul rapoartelor.

Dar masca de fier, care ținea locul unei fețe omenești, se frînse la bătrînețe, sub lovitura înfrîngerilor suferite; el, căruia părea că nu-i curge sînge omenesc în vine, a ajuns să plîngă pe umerii fiicei sale îngrijorat de viitoarea soartă a Spaniei.

În acest climat s-a născut, a crescut și a trăit o fulgerătoare ascensiune politică Antonio Peres.

Scanned with OKEN Scanner

S-a născut în Aragon în 1539, ca fiu din afara căsătoriei al lui Don Gonzale Peres, arhidiacon de Sepulveda, secretar de stat al împăratului Carol al V-lea. Datorită funcției pe care o deținea tatăl său, Antonio Peres a fost legitimat în 1542, ca fiu al lui Gonzale Peres, din ordinul împăratului Carol al V-lea, în pofida tuturor legilor canonice și civile.

A frecventat Universitatea din Alcala și tatăl său l-a trimis în străinătate unde tînărul Peres a primit o educație aleasă, terminîndu-și studiile cu rezultate strălucite. El a învățat și numeroase limbi străine.

Curînd după reîntoarcerea sa din străinătate, tînărul Peres a devenit prieten intim al familiei prințului de Eboli, Ruy Gomez de Silva, șeful partidului toleranței care lupta la curte cu partidul intransigent al Ducelui de Alba.

Prințul de Eboli, ministru de stat și favorit al regelui Filip al II-lea, îl chemă îndată la curte și i-a dat o funcție la secretariatul de stat.

Aci tînărul Antonio Peres se distinse prin inteligență, putere de muncă și comportare aleasă față de colaboratorii săi. El n-a întîrziat să cîștige și favoarea temutului rege, Filip al II-lea.

În curînd Peres a început să ducă o viață care rivaliza cu aceea a celor mai mari seniori spanioli. El nu ieșea pe străzile Madridului decît însoțit de o numeroasă escortă de paji și valeți.

Viața luxoasă pe care o ducea a trezit invidia și bănuiala unor cercuri influente, care considerau că Peres este lipsit de bunul simț de care trebuie să dea dovadă un ministru.

Pentru a-i asigura o viață mai reglementată, prințul de Eboli îl căsători cu Ioana de Coëllo y Vezmediano, moștenitoarea unei averi fabuloase.

Peres face o carieră strălucită

Istoriografia spune că Filip al II-lea a ezitat înainte de a-l fi promovat într-o funcție mai importantă la curte, din cauza purtării sale prea libere: era iubitor de femei și vînător de plăceri.

Scanned with OKEN Scanner

Doar după ce s-a căsătorit, în 1575, Antonio Peres a fost numit în funcția de mare însemnătate și încredere, de secretar al „Despache", adică șeful serviciului depeșelor regelui. Regele l-a făcut confidentul său.

În această perioadă s-a îndrăgostit de el Ana de Mendoza, prințesa de Eboli, văduva lui don Ruy Gomez de Silva, fostul protector al lui Antonio Peres.

Ana de Mendoza avea zece copii și împlinise treizeci și șase de ani. Deși avea un ochi defect, peste care purta un bandaj negru, era încă și la această vîrstă una din cele mai frumoase femei de la curtea regală a Spaniei.

Era energică și deosebit de extravagantă chiar și pentru acele vremuri, cînd o înaltă senioră feudală își putea permite cele mai neobișnuite capricii.

Ana de Mendoza era însoțită în permanență de patru spadasini, pe care îi utiliza în scopuri mai mult decît dubioase. Pe unul din spadasinii ei îl alungase, deoarece nu ucisese în viața sa decît un singur om. Din cei trei care au rămas, unul se numea Luchali (după un celebru corsar al secolului XVI), al doilea se numea „înger păzitor", fiindcă era omul ei de încredere, care o însoțea, cînd ieșea noaptea în oraș; al treilea se numea Camil.

Cu spadasinii ei, Ana de Mendoza, organiza din cînd în cînd diverse exerciții, avînd ca temă uciderea unor oameni. Se credea, în genere, că Ana de Mendoza i-a fost fidelă soțului ei. Dar se zvonea totuși că l-ar fi înșelat cu însuși regele Filip al II-lea. Cert este că regele o plăcea și că în atitudinea sa de mai tîrziu față de Antonio Peres, era influențat și de gelozie, datorită sentimentelor pe care femeia îndrăgită de el le manifesta față de frumosul și elegantul curtezan. Și aceasta este cu atît mai probabil, cu cît regele era mic de statură, avea o față spălăcită și era un afemeiat notoriu, foarte sensibil la orice ofensă adusă onoarei sale de bărbat.

După moartea soțului ei, Ana de Mendoza manifesta un doliu zgomotos și violent. Potrivit obiceiului epocii, ea hotărî să se călugărească și se duse la mănăstirea Carmeliților, pe care ea o întemeiase în localitatea Pastrana. Acolo a avut însă o asemenea comportare turbulentă încît a fost sfătuită să părăsească mănăstirea, ceea ce a

și făcut, dar a încetat în același timp să mai facă mănăstirii donațiunile ei obișnuite.

După întoarcerea la Madrid, ea a uitat însă de durerea pricinuită de moartea soțului ei și a început legăturile de dragoste cu Antonio Peres, care o compromiteau, prin vizitele pe care secretarul de stat i le făcea în văzul întregului oraș, la cele mai nepotrivite ore și prin cadourile deosebit de scumpe pe care ea i le dona bărbatului iubit.

Desigur, asemenea legături amoroase au mai existat la Madrid și nici cele dintre Ana de Mendoza și Antonio Peres n-ar fi avut urmări atît de zguduitoare, dacă n-ar fi intervenit întîmplări cu caracter politic.

Căci în acest timp sosi la Madrid, venind din Țările de jos, Juan Escovedo, secretar al lui Don Juan de Austria, guvernatorul general al Țărilor de jos și frate vitreg al regelui Filip II.

El a venit la Madrid pentru a cere regelui Filip al II-lea ajutoare în bani și ostași pentru stăpînul său. Escovedo era prieten cu Antonio Peres și fusese și el un protejat al defunctului prinț de Eboli.

Filip al II-lea bănuitor și gelos, ori de cîte ori i se părea că este în joc autoritatea sa ca rege, ori prestigiul său de bărbat, a început să se neliniștească din cauza ambiției și a diverselor inițiative manifestate de fratele său vitreg, Don Juan de Austria.

Înainte de a fi fost numit guvernator general al Țărilor de jos, Juan de Austria se distinsese în calitate de comandant desemnat de Papa Pius al V-lea, al escadrei Ligii Sfinte, care distruse flota turcă la Lepanto în 1571. El a ocupat apoi Tunisul și Bizerta în 1574. Fiind locotenent-general la Neapole, a dus negocieri secrete la Roma, prin secretarul său Escovedo, în vederea unei cruciade împotriva Angliei și a căsătoriei sale cu Maria Stuart, regina Scoției.

Aceste tratative au fost aduse la cunoștința lui Filip al II-lea de către Antonio Peres; regele a reușit să-l împiedice pe Juan de Austria să succeadă la un tron prin căsătoria proiectată cu Maria Stuart și îl numi guvernator general al Țărilor de jos, unde coroana spaniolă trebuia să

facă față unor situații dificile, datorită rezistenței opuse de populația flamandă.

Regele Filip al II-lea urmări cu neliniște inițiativele fratelui său vitreg, în funcția sa de guvernator general.

Cu cîțiva ani în urmă, regele înlăturase ca secretar al lui Juan pe predecesorul lui Escovedo, Juan de Soto, reușind să-l exileze fiindcă i se păruse că secretarul acționa împotriva tronului. Dar Escovedo îl neliniști și mai mult, insistînd peste măsura cuvenită pentru satisfacerea diverselor cereri, prezentate în numele stăpînului său.

Pe lîngă greșelile comise în contactul său cu regele Filip al II-lea, Escovedo a mai săvîrșit încă una. Crezîndu-se dator să apere memoria fostului său protector, prințul de Eboli, el s-a adresat văduvei acestuia, Ana de Mendoza, atrăgîndu-i atenția asupra caracterului scandalos al legăturii sale amoroase cu Antonio Peres și amenințînd-o, că în cazul cînd nu va rupe această legătură, el, Escovedo, va aduce aceste relații la cunoștința regelui.

Ana de Mendoza a respins cu indignare amestecul lui Escovedo în treburile ei sentimentale, dar Antonio Peres se alarmă.

Asasinarea lui Escovedo

Cunoscînd sentimentele regelui față de Ana de Mendoza, el și-a dat seama, că regele putea fi influențat de intrigile lui Escovedo și s-a hotărît să-l suprime pe Escovedo deși acesta îi era prieten.

Aflînd de bănuiala regelui Filip al II-lea împotriva lui Escovedo, Antonio Peres îi insinuă regelui, că don Juan întreținea, prin intermediul lui Escovedo, legături secrete cu contele de Guise, conducătorul Ligii catolice din Franța, care se opunea casei regale franceze protestante. Dar și Filip al II-lea era angajat în tratative secrete cu Liga catolică din Franța și se temea că Juan de Austria, intervenind și el, îi va strica socotelile.

Pe de altă parte însă, regele nu vroia să-l aresteze pe Escovedo, fiindcă în acest fel l-ar fi avertizat prea devreme pe fratele său vitreg.

În această situație, Filip al II-lea hotărî să-l consulte pe confesorul său, Diego de Chaves, asupra celor ce avea de făcut cu Escovedo.

Călugărul Diego de Chaves i-a dat următorul răspuns:

„Prințul laic care are drept de viață asupra supușilor și vasalilor săi, în același fel în care le poate lua această viață pentru o cauză justă printr-o judecată regulată, le-o poate lua și fără proces, fiindcă procedura și formele, care sînt regula pentru toți, nu înseamnă nimic pentru prinț, care se poate lipsi de ele, conformîndu-se legilor sale proprii".

Dintr-o nouă conferință cu Peres și consilierul regelui, marchizul de Los Veles, a rezultat că „există temerea . . . unei lovituri care să tulbure partea publică și odihna Majestății Sale, ca și a pierderii însuși prințului don Juan, dacă secretarul Escovedo va fi lăsat în continuare lîngă el."

Regele a aprobat în consecință planul propus de Peres, pentru înlăturarea lui Escovedo.

Despre acest plan, Enriquez, unul din pajii lui Peres, relata mai tîrziu următoarele:

„Aflîndu-mă odată fără nici o treabă în apartamentul lui Diego Martinez, majordomul lui Antonio Peres, Diego m-a întrebat, dacă nu cunosc o persoană de prin părțile locului meu de origine, care ar fi dispusă să aplice o lovitură de cuțit cuiva. El a adăugat că se va plăti bine și chiar dacă omul lovit va muri, n-are nici o importanță. Eu am răspuns că voi vorbi despre asta unui conducător de catîri cunoscut, ceea ce am și făcut, și conducătorul de catîri s-a angajat la această treabă. Mai tîrziu, Diego Martinez mi-a dat de înțeles, puțin încurcat, că omul care trebuia ucis era o persoană importantă și că Antonio Peres va fi foarte mulțumit dacă treaba va reuși. După ce am aflat aceasta, am declarat că nu era o treabă de încredințat unui conducător de catîri, ci unor persoane de condiție mai bună. Diego Martinez m-a aprobat. El a adăugat că persoana care trebuia ucisă venea adesea în casa unde făceam servici și dacă s-ar putea pune ceva în mîncarea ori băutura sa, ar trebui să se facă, fiindcă ăsta era mijlocul cel mai sigur și cel mai secret. S-a luat

Scanned with OKEN Scanner

hotărîrea de a merge pe această cale și de a grăbi desfășurarea lucrurilor. Tocmai atunci, am avut ocazia de a merge la Murcia. Înainte de a pleca, i-am vorbit lui Martinez, care îmi spusese că aș putea găsi la Murcia anumite ierburi, foarte potrivite pentru ceea ce noi vroiam să facem și mi-a dat o listă a acelora, pe care trebuia să le procur. Le-am și căutat și le-am trimis lui Martinez care a găsit un farmacist, pe care l-a adus din Aragon. În casa mea, farmacistul, asistat de Martinez, a distilat sucul acestor ierburi. Pentru încercare, i s-a dat din suc să înghită unui cocoș, dar neproducînd nici un efect, toată lumea și-a dat seama că ceea ce fusese preparat nu valora nimic. Farmacistul a fost în consecință trimis acasă, după ce i s-a plătit pentru truda sa.

La cîteva zile, Martinez îmi spuse că era în posesia unei anumite ape, bună pentru a fi dată la băut, adăugînd că secretarul Antonio Peres nu vroia să se încreadă în nimeni, decît numai în mine singur; cu prilejul unui prînz, pe care stăpînul nostru urma să-l ofere la țară, nu aveam decît să torn din această apă secretarului Escovedo, care se va afla printre oaspeți, apă pentru care se făcuse și experiența precedentă.

Eu am răspuns, că de nu voi primi ordin de la stăpînul meu personal, nu mă voi lăsa utilizat pentru a omorî pe cineva.

Atunci într-o seară, m-a chemat secretarul Antonio Peres, în camera sa și mi-a spus cît de important era pentru dînsul, ca secretarul Escovedo să moară și ca eu să nu mă sustrag de a-i da băutura în cauză. El a adăugat cuvinte frumoase și mi-a oferit protecția sa și mi-a spus să mă sfătuiesc cu Diego Martinez pentru amănunte. Eram foarte mulțumit de această convorbire și m-am înțeles cu Martinez asupra măsurilor de luat. La cîteva zile după aceea, secretarul Escovedo a fost invitat la masă de secretarul Antonio Peres în casa sa de la țară, iar ordinea de desfășurare a acestei mese a fost după cum urmează:

Intrînd prin curtea casei, erau pregătite două bufete în aceeași sală, unul pentru serviciul din argint, celălalt pentru cupe, în care trebuia dusă băutura pentru oaspeții care se aflau la masă. Prin această sală, pe partea

stîngă se intra în camera unde era așezată masa. În timpul mesei trebuia să am grijă să duc băuturi secretarului Escovedo, ori de cîte ori el va cere. Astfel am avut prilejul să-l servesc de două ori, după ce am vărsat în vin puțină apă otrăvită, cît ar încăpea într-o coajă de nucă.

După ce masa s-a terminat, Escovedo se retrase, iar ceilalți oaspeți au rămas să joace cărți. În timpul jocului, secretarul Antonio Peres a ieșit din salon, s-a dus cu majordomul și cu mine într-o cameră care dădea spre curte, unde am arătat ce cantitate de apă am dat să bea numitului secretar Escovedo.

După aceea, el s-a așezat din nou la joc. Am aflat apoi că secretarul Escovedo, după ce s-a întors la el acasă, s-a culcat în pat și a adormit liniștit, otrava neavînd nici un efect.

Această primă tentativă nereușind, peste cîteva zile secretarul Antonio Peres a oferit o altă masă în casa pe care o locuia la Madrid, în piața Cordon. La acest prînz au luat parte secretarul Escovedo și dona Juana Coëllo, soția lui Antonio Peres. Fiecare comesean primi o strachină de cremă și pe aceea a lui Escovedo a fost presărată un fel de pudră ca făina. I-am dat să și bea vin amestecat cu apa de la prima masă, care în această zi a avut mai mult efect, în așa fel, încît a doua zi secretarul Escovedo era foarte suferind, fără a înțelege cauza suferinței. În timp ce era bolnav și se odihnea într-un fotoliu, am căutat printr-un prieten al meu, ajutor de bucătar, să mă împrietenesc cu bucătarul secretarului Escovedo, care îi pregătea supele. Acest ajutor de bucătar, profitînd de un moment cînd nu era văzut, a aruncat în cratiță o pungă plină cu o anumită pudră, pe care i-o dăduse Diego Martinez.

Secretarul Escovedo a consumat din această supă, dar a respins-o numaidecît și farmacistul, care a fost chemat, a găsit că ea conținea otravă. Ca urmare, a fost înșfăcată o sclavă a lui Escovedo, aceea care avea sarcina să curețe cratița; bănuielile au căzut asupra ei și erau suficiente pentru ca ea să fie supusă la tortură și să fie spînzurată într-o piață din Madrid, fără ca să fie vinovată".

Peres, raportînd regelui despre aceasta din urmă tentativă, îi scria:

„Verdinegro (omul verde-negru) — se referea evident la Escovedo — continuă să fie din ce în ce mai slab. El a încercat s-o determine pe sclavă să recunoască că i s-a cerut să-l otrăvească și mie mi-a spus că începe să simtă teama. Vorbește cu cea mai mare frivolitate despre persoana și acțiunile Majestății Voastre. Previn pe Majestatea Voastră despre aceasta pentru ca să știe, că asemenea oameni nu sînt buni pentru altceva, decît să răstoarne lumea".

Regele îi răspunse:

„Fără îndoială că ar fi bine de a precipita tot ce privește moartea lui Verdinegro, înainte ca el să facă ceva de frică și ca apoi să nu fie prea tîrziu. Nu trebuie să fii nepăsător și nici să fii neglijent în asemenea circumstanțe. Acționați și grăbiți-vă".

Această scrisoare era, evident, o indicație clară pentru înlăturarea grabnică a lui Escovedo.

Iată în continuare depoziția pajului Enriquez, cu privire la cele ce au urmat:

„Secretarul Escovedo însănătoșindu-se, secretarul Antonio Peres a luat o altă hotărîre. Și anume, ca noi să-l omorîm într-o seară cu lovituri de pistol, de stilet ori de spadă și aceasta fără întîrziere. Eu am plecat în consecință în localitatea mea de origine pentru a căuta pe unul din prietenii mei intimi și un stilet cu lama foarte fină, care valorează mai mult decît un pistol, cînd e să ucizi un om.

Am plecat cu diligența și mi s-au dat polițe către Lorenzo Spinola pentru a ridica banii la Barcelona. Acolo am atras în complot pe unul din frații mei, numit Miguel Bosqué, căruia i-am promis o sumă în aur și bunăvoința secretarului Antonio Peres.

Am ajuns la Madrid tocmai în ziua cînd au spînzurat-o pe sclava secretarului Escovedo. În absența mea, Diego Martinez a adus din Aragon, pentru același scop, doi oameni de execuție, numiți Juan de Mesa și Insausti. A doua zi, Diego Martinez ne reuni pe toți patru, într-o casă în afară de Madrid, pentru a hotărî asupra mijloacelor și momentului favorabil omorului. Diego a adus o sabie lată, ornată pînă-n vîrf și pumnale pentru a ne

înarma. Secretarul Antonio Peres plecase pentru a petrece săptămîna sfîntă într-o mănăstire din Alcala, fără îndoială, cu intenția de a deturna orice bănuială privind persoana sa. Ne-am înțeles că în fiecare seară ne vom reuni în mica piață Santo Iacobo, prin care secretarul Escovedo trebuia să treacă, ieșind din casa sa. În ziua de luni a paștilor, la 31 martie, Juan de Mesa și cu mine am întîrziat mai mult decît de obicei pentru a ajunge la locul indicat, în așa fel încît atunci cînd am ajuns în piața Santo Iacobo, ceilalți patru plecaseră pentru a-l prinde pe secretarul Escovedo într-una din străzile care dădeau în piață. În timp ce ne învîrteam pe acolo, cineva a venit și ne-a spus că secretarul Escovedo fusese asasinat.

Atunci ne întoarserăm la locuințele noastre. Ajungînd la mine acasă am dat peste Miguel Bosqué, în vestă scurtă, căci își pierduse mantaua și pistolul. Juan de Mesa a găsit la rîndul său în fața porții sale pe Insausti, pe care îl ascunse în casa sa. El îl lovise pe Escovedo și îl ucisese cu o singură lovitură de spadă, aruncînd apoi arma însîngerată într-un puț al casei lui Juan de Mesa.

În timpul nopții ajutorul de bucătar Rubis s-a dus la Alcala pentru a raporta lui Peres, care se bucură.

Ucigașii au fost îndepărtați din Madrid. Miguel Bosqué a primit o sută de monezi de aur și se întoarse la Aragon împreună cu toți ceilalți. Juan de Mesa a obținut o recompensă, un lanț de aur, cincizeci de monezi de aur și o cană de argint fin. Prințesa de Eboli l-a angajat în administrația bunurilor sale. Diego Martinez aduse, peste cîteva zile, la ceilalți trei cîte un brevet de „alferez“ (sublocotenent) în serviciul regelui Spaniei, cu o soldă de douăzeci de monezi de aur“.

Cu aceasta se încheie depoziția lui Enriquez.

Intrigile de la curtea regală

Regele Filip al II-lea avea pe vremea aceea și un alt secretar, pe Mateo Vasquez. Acesta era un om de origine modestă, foarte muncitor și reținut și, firește, îl ura pe stră-

Scanned with OKEN Scanner

lucitul lui coleg, Antonio Peres. Regele întreținea cu grijă ura dintre secretarii săi, pentru a-i putea supraveghea pe ambii prin informări reciproce, prin informări pe care le primea de la fiecare în parte.

După asasinarea lui Escovedo, s-a răspîndit în toate părțile zvonul că autorul asasinatului este Antonio Peres.

Fără să bănuiască rolul regelui în acest asasinat, Mateo Vasquez își informă suveranul, de la care primi un răspuns de cea mai crasă ipocrizie:

„Ați procedat foarte bine trimițîndu-mi de îndată vestea despre Escovedo, pe care am primit-o în pat, fiindcă la un interval foarte scurt după aceea, a venit don Diego Cordoba pentru a mi-o comunica... Chestiunea este stranie și nu înțeleg ceea ce spun alcazii".

La trei zile după aceea, Mateo Vasquez a scris din nou regelui:

„În mase cresc bănuielile contra unui secretar, din cauza morții celuilalt. Se zvonește că un prieten cu funcție înaltă al lui Escovedo ar fi pus la cale uciderea sa și anume din cauza unei femei. Se mai spune, că în ziua în care soția acestui secretar s-a dus pentru a vizita pe soția defunctului, aceasta a ridicat vocea, blestemînd pe cel care a dat lovitura, și aceasta într-o manieră care a fost observată de multă lume. Dacă Majestatea Voastră ar binevoi să afle în secret ceea ce se spune despre acest deces și cine este bănuit, cred că ar fi foarte convenabil să întrebați și de motive..."

Primul om, căruia regele Filip al II-lea i-a arătat această scrisoare, a fost, firește, Antonio Peres. Regele i-a dat totodată sarcina de a întocmi un proiect de răspuns.

După ce făcu unele completări la proiectul prezentat de Peres, Filip al II-lea a trimis lui Mateo Vasquez următorul răspuns:

„Am aflat deja de unde provine chestiunea, dar nu pot vorbi despre ea, dorind din tot sufletul ca să se afle pe alte căi, pentru a fi pedepsit (vinovatul). Astfel vă asigur că aceasta este cu totul diferită de toate acestea, deși cred că acela care l-a făcut are motive puternice și de asemenea nu se poate pune nici o bază pe ceea ce spuneți, prin exces de curiozitate și o judecată prea aventurată".

Filip al II-lea a redactat această scrisoare într-un stil deosebit de sinuos și o manieră neclară urmărind, evident, să nu dea un răspuns univoc și limpede.

Vasquez s-a adresat și fiului lui Escovedo, îndemnîndu-l să ceară dreptate de la rege, fără însă să arate pe cine bănuiește drept ucigaș al tatălui său.

Peres începu să se neliniștească și își exprimă îngrijorarea și față de Filip al II-lea.

Regele i-a trimis următorul mesaj, deosebit de perfid: „N-aveți nici un motiv de a nu fi încrezător și curajos. Nu vă neliniștiți, să nu vă fie teamă și credeți-mă că totul se va aranja foarte bine... Și nu veți fi biciuit în tot lungul străzilor atîta timp cît dumnezeu mă va ține în viață, fiindcă chiar dacă alții se schimbă, eu nu mă voi schimba deloc. Mă voi ține de cuvînt. Puteți fi asigurat și dați dovadă de curaj în fața acestei griji, curaj pe care îl puteți avea, fiindcă mă aveți pe mine!“

În aceeași zi Filip al II-lea scria lui Mateo Vasquez: „... Nu trebuie nici să presupuneți, nici să gîndiți că se poate merge mai departe... Îndată ce voi sosi la Madrid, mă voi ocupa de această afacere, fiindcă trebuie să văd o anumită persoană care se află acolo și sper că în acest fel, totul se va aranja prompt și cel mai bine. Astfel puteți fi fără grijă și în deplină liniște“.

Regele a adoptat între timp o atitudine, ca și cum ar fi vrut să-i împace pe cei doi secretari de stat și trimise la amîndoi diverși mijlocitori.

Antonio Peres, care era neliniștit, cu toate asigurările regelui, ar fi vrut să se împace cu Vasquez, dar amanta sa, prințesa de Eboli, care îl ura pe Vasquez, a intervenit adresîndu-se lui Filip al II-lea cu o plîngere împotriva lui Vasquez.

Lucrurile se tărăgănau; la un moment dat fiul lui Escovedo a consimțit chiar să-și vîndă dreptul de răzbunare lui Antonio Peres pentru douăzeci de mii de ducați, cînd afacerea a luat brusc o altă întorsătură.

În luna martie 1579 regele Filip al II-lea l-a anunțat pe președintele consiliului Castiliei că va lua în curînd o hotărîre importantă după ce se va fi împărtășit și se va fi rugat lui dumnezeu pentru a se lumina. El a reunit după aceea pe consilierii intimi ordinari, pe marchizul de

Scanned with OKEN Scanner

Los Veles, pe cardinalul de Toledo, călugărul Diego de Chaves și pe contele de Barejos, dușman cunoscut al lui Peres.

După această ședință au mai trecut cîteva luni.

La 28 iulie 1579 Antonio Peres a lucrat cu regele ca de obicei. Filip al II-lea a reținut o parte din corespondență pentru a o examina singur și întrucît Peres îi vorbise din nou despre temerile sale, i-a trimis la ora zece, seara, o scrisoare:

„Vă înapoiez hîrtiile privind Italia, păstrez cele privind Portugalia, pe care nu le-am revăzut încă. În ce privește cauza voastră, ea va fi rezolvată înainte de plecarea mea".

Antonio Peres e trimis în judecată

La ora unsprezece noaptea, adică la o oră după ce Peres primise scrisoarea regelui, alcadele curții, Alvarez Garcia, s-a prezentat la domiciliul lui Peres, din piața Cordon, și i-a comunicat, în numele regelui, ordinul de a se constitui prizonier, la domiciliul său, în arest provizoriu.

Ce l-a determinat pe Filip al II-lea să pornească procedura penală împotriva lui Antonio Peres?

Majoritatea istoricilor susțin că regele a fost gelos, fiindcă Peres se bucura de dragostea prințesei de Eboli pe care regele se forța în zadar s-o cucerească.

Această opinie este contrazisă însă de faptul că legăturile amoroase dintre prințesa de Eboli și Peres durau de mai mult timp și regele n-a manifestat în această perioadă niciodată vreo supărare față de cei doi îndrăgostiți. Se pare însă că regele suferea totuși de gelozie față de Antonio Peres.

Alți istorici consideră că regele a luat hotărîrea de a intenta proces lui Peres, fiindcă nu vedea altă ieșire pentru afacerea privind uciderea lui Escovedo.

Dar nici această supoziție nu rezistă unei examinări critice mai aprofundate.

Scanned with OKEN Scanner

Filip al II-lea nu era omul care să-şi facă griji din cauza uciderii cuiva. Domnia sa este presărată de asemenea „întîmplări" şi ele nu au provocat niciodată nici cea mai slabă neliniște, tiranului.

Atitudinea regelui s-a schimbat față de Peres, de bună seamă, din alte motive. Filip al II-lea primise informații sigure că mai multe depeşe ale sale adresate în Țările de jos lui don Juan de Austria şi nobililor flamanzi le-au fost comunicate acestora înainte ca el să fi dat ordinul de a fi expediate. Antonio Peres, şeful serviciului de depeşe, era singurul care le cunoştea.

Se pare că regele Spaniei l-a trimis în judecată pe Peres mai ales din acest motiv, bănuindu-şi secretarul de a fi în serviciul altora.

Prințesa de Eboli fusese informată dinainte că amantul ei va fi arestat. Ea s-a dus de îndată la locuința lui Peres, dar a găsit poarta închisă şi nu a putut intra.

Întorcîndu-se la casa ei, îl găsi acolo pe căpitanul gărzii spaniole a regelui, don Rodrigo Manuel, care i-a adus la cunoştință ordinul regelui de a o aresta.

Ea a fost transportată în turnul Pinto din castelul ei de la San Torcaz, apoi într-o cameră nesănătoasă din castelul de Pastrana, ale cărei ferestre au fost barate cu grilaj de fier, unde a fost deținută, fără nici o judecată, timp de 12 ani. A murit paralizată la 18 ianuarie 1592, la vîrsta de 52 ani.

Toate documentele privind persoana ei din procesul contra lui Peres au fost arse din ordinul regelui Filip al II-lea.

În urma arestării prințesei de Eboli regele a scris, după cum avea obiceiul, consilierilor săi ordinari cîteva scrisori, în care le expunea motivele hotărîrii sale. El a susținut în aceste scrisori că a arestat-o pe prințesa de Eboli, fiindcă se opusese împăcării lui Vasquez cu Peres şi pentru a fi delapidat averea copiilor săi.

Motivele invocate de Filip al II-lea sînt ridicole. De bună seamă, regele o cunoştea ca prea guralivă şi presupunea că ştie prea multe în legătură cu uciderea lui Escovedo, la care se mai adăuga şi ofensa adusă mîndriei sale de bărbat.

În prima perioadă a procesului, regele nu părea hotărît

Scanned with OKEN Scanner

să acționeze cu toată vigoarea împotriva lui Antonio Peres.

După șase luni de arest, Peres, afirmînd că este bolnav, a obținut permisiunea de a ieși pentru a se plimba și a fost autorizat să locuiască la el acasă, supravegheat de un paznic special.

Peres a avut însă imprudența de a-și reîncepe viața sa plină de fast, să joace cărți pe sume fabuloase și mai ales, de a coresponda cu prințesa de Eboli, deținută în castelul de la San Torcaz.

Între timp Filip al II-lea, îndemnat de Mateo Vasquez, a dispus să se facă o anchetă secretă asupra gestiunii financiare a lui Antonio Peres. Rezultatele acestei anchete au relevat că Peres s-a făcut vinovat și de corupție.

Demnitarul Louis de Overa a dovedit că Antonio Peres i-a cerut și a primit de la el patru mii ducați sub pretextul de a cumpăra un brevet militar italian.

S-a mai stabilit că Andreo Doria, dogele de Genova și alți cîțiva prinți italieni i-au plătit lui Peres regulat sume considerabile pentru a le susține interesele pe lîngă regele Filip al II-lea. Apoi mai exista și prezumția puternică că Peres ar fi comunicat flamanzilor și lui Don Juan depeșele regelui, înainte de a fi primit ordinul respectiv.

Pentru aceste motive Filip al II-lea a hotărît să-i intenteze lui Peres un proces pentru corupție și gestiune frauduloasă și a dat în acest sens însărcinare consilierului său don Thomas Salazar.

În timp ce procesul era în curs, regele a făcut o călătorie în Portugalia. Cînd se reîntoarse din această călătorie, Peres îi trimise prin soția sa, dona Juana de Coëllo, o cerere de justificare. Regele a aruncat la foc hîrtiile trimise de Peres, dar Juanei de Coëllo i-a comunicat să fie liniștită în privința soartei soțului ei.

În ciuda acestor declarații liniștitoare ale regelui, Peres a fost condamnat în primul proces la zece ani de suspendare din funcție, doi ani închisoare în fortăreață și o amendă de o sută douăzeci de milioane de maravezi (monedă spaniolă). El a fost de asemenea obligat în mod surprinzător să restituie prințesei de Eboli darurile pe care le primise de la ea, printre care: „opt coverturi noi brodate în aur și argint, din catifea, în stare tot așa de bună cum

i s-au dăruit, ori să plătească trei sute de ducați; două diamante de preț ori patruzeci de mii de ducați, la alegerea sa; patru piese de argintărie ori patru mii de ducați, douăsutecincizeci de maravezi; un inel cu granat ori douăsute de mii de maravezi, o sobă de argint primită de la serenisimul senior don Juan de Austria ori șaptesute de ducați și în sfîrșit, drept cheltuieli de judecată, șapte milioane treisuteșasezeci mii și unsprezecesutecincizeci maravezi, revenind camerei și fiscului Majestății Sale".

Pînă la condamnare, Peres a trăit în libertate aproape completă, dar după ce s-a pronunțat sentința, alcadele don Rodrigo Mendosa a venit să-l aresteze. Peres a cerut să treacă în camera vecină pentru a lua îmbrăcăminte călduroasă, a sărit pe fereastră și s-a refugiat în biserica Santo Justo din fața casei sale. După căutări îndelungate alcazii regelui l-au descoperit ascuns sub acoperișul bisericii și l-au transportat la fortăreața Tarragueno.

Autoritățile eclesiastice au denunțat pe cei doi alcazi care l-au înșfăcat pe Peres tribunalului vicarului general, pentru a fi violat dreptul de azil aparținînd bisericii și tribunalul eclesiastic a obligat autoritățile regale să-l readucă pe Peres în biserica Santo Justo.

Dar consiliul de Castilia a anulat această hotărîre.

Împreună cu Peres a fost închisă în fortăreața Tarragueno și soția sa Juana de Coëllo. Întrucît a refuzat să predea documentele deținute de soțul ei, care îl puteau compromite pe rege, Juana de Coëllo a fost amenințată cu tortura. Deși pînă la urmă și soțul ei îi trimise un bilet, îndemnînd-o să predea documentele, ea a reușit totuși să păstreze documentele cele mai importante.

Al doilea proces

La un an după primul proces, regele Filip al II-lea, îndemnat de Mateo Vasquez și presupunînd că Peres nu mai avea nici o dovadă privind rolul pe care el, regele, l-a jucat în uciderea lui Escovedo, a dat ordin să se pornească procesul privind asasinarea lui Escovedo.

Judecătorii, toți membri ai Consiliului de Castilia, erau don Henriquez de Cabrera, Contele de Medina del Rio

Scanned with OKEN Scanner

Seco, don Rodriguez Zapata și don Alonzo Campo, precum și Rodriguez Vasquez și Juan Gomez.

Peres a fost ferecat în lanțuri. Regele i-a trimis înainte de începerea interogatoriului, prin don Rodriguez Vasquez, un bilet, adresat de fapt lui Rodriguez, care avea următorul conținut, foarte echivoc: „Puteți spune lui Antonio Peres, arătîndu-i acest bilet, că știe prea bine că are cunoștință, că eu i-am ordonat moartea lui Escovedo și motivele pe care mi-a spus că le are pentru aceasta (este important pentru liniștirea conștiinței mele de a ști dacă aceste cauze au fost ori nu suficiente), îi ordon să le spună, făcînd dovada de ceea ce afirmă. După ce voi fi văzut răspunsurile pe care el vi le va fi dat, voi da ordin să se ia măsurile în ansamblu, care se impun".

Înarmați cu acest document, Rodrigo Vasquez, președintele consiliului finanțelor și Juan Gomez, președintele consiliului regelui s-au înfățișat la închisoarea lui Antonio Peres și în prezența grefierului i-au comunicat că Majestatea Sa vrea, ca el, Antonio Peres, să răspundă la întrebările cuprinse în acest bilet, scris de mîna Majestății Sale.

Antonio Peres, după ce a citit biletul, a răspuns că se referă la ceea ce a spus și mai înainte cu tot respectul datorat voinței Majestății Sale, anume, că el nu știe nimic despre uciderea lui Escovedo, că se încrede în Majestatea Sa și în înaltele sale sentimente creștine, dar că el, Peres, va da răspunsurile pe cale le consideră convenabile pentru apărarea sa.

Rodriguez Vasquez îi răspunse, că dacă va persista să afirme că nu știe nimic despre uciderea lui Escovedo, el va ordona să i se aplice tortura pregătitoare. Dacă va muri, ori dacă se va alege cu cîteva membre fracturate, aceasta va fi din vina sa și el va trebui să-și asume răspunderea.

Antonio Peres a repetat că nu știe nimic și a protestat împotriva torturii, invocînd două motive. Primul, că era un „hidalgo", adică nobil, și al doilea, că va avea cu siguranță membre fracturate, întrucît era aproape paralizat ca urmare a deținerii sale îndelungate în temniță.

Scanned with OKEN Scanner

Cu toate protestele sale el a fost dezbrăcat aproape pînă la piele de călăul Diego Ruez.

Don Rodrigo îl îndemnă încă o dată să spună adevărul și să arate de ce a pus la cale uciderea lui Escovedo.

Antonio Peres a repetat că nu știe nimic.

De îndată, călăul Ruez a sucit brațele lui Antonio Peres și a început să-i aplice tortura.

Peres scoase un strigăt, repetînd că n-are nimic de spus și că va muri în timpul torturii. El a fost torturat în continuare. Peres strigă din nou: „Pe dumnezeu, medicii știu că sînt infirm. Pe dumnezeu, domnilor, sînteți creștini, frații mei, mă ucideți, terminați cu mine dintr-odată!"

Apoi a țipat subit, sub tortura care continua:

„Lăsați-mă! Voi spune tot ce vreți. Pentru dragostea lui dumnezeu, frații mei, fie-vă milă de mine!"

Judecătorul Juan Gomez a poruncit călăului să iasă din camera unde se aplică tortura. Brațele lui Antonio Peres au fost dezlegate.

Acuzatul a început apoi să relateze cum a fost pusă la cale uciderea lui Escovedo și a declarat că avea consimțămîntul regelui. El a început să povestească judecătorilor săi și despre motivele pentru care regele a hotărît ca Escovedo să fie ucis. Dar judecătorii îl întrerupseră și-l trimiseră înapoi în celula sa.

Între timp soția lui Peres, Juana de Coëllo, care fusese pusă în libertate, a intervenit pe lîngă diverse personalități influente în favoarea soțului ei, dar fără rezultat.

Antonio Peres nu și-a pierdut cumpătul nici în situația desperată în care se afla.

Dîndu-și seama că Filip al II-lea voia cu orice chip să scape de el și că în consecință îl va condamna la moarte, deși era suferind, infirm la ambele brațe din cauza torturii la care fusese supus, el a hotărît să evadeze din nou.

Soția sa obținuse permisiunea să petreacă o zi lîngă Antonio Peres. Seara el își schimbă îmbrăcămintea cu soția și în timp ce ea se culcă în pat în locul său, el ieși, deghizat în femeie, din închisoare.

Afară era așteptat de stegarul Gil de Mesa cu cai. Peres și-a lepădat haina de femeie, s-a urcat pe cal și în

Scanned with OKEN Scanner

timpul nopții cei doi fugari au trecut frontiera cu Aragonul.

Antonio Peres a reușit să fugă în ultima clipă.

A doua zi după evadarea sa s-a pronunțat sentința de condamnare la moarte prin spînzurătoare a lui Antonio Peres; conform sentinței, înainte de spînzurătoare, condamnatul trebuia tîrît pe un grilaj prin străzile și piețele publice, iar după executarea pedepsei cu moartea, capul trebuia să i se despartă de trup printr-un cuțit de fier și de oțel și trebuia expus într-un loc public, fără ca cineva să-l poată atinge, sub sancțiunea pedepsei cu moartea. Toate bunurile sale au fost confiscate în favoarea fiscului Majestății Sale.

Antonio Peres se afla însă în Aragon la el acasă. Deși teritoriul Aragonului se unise de cîteva decenii cu regatul Castiliei, aragonezii se bucurau de mai multe drepturi decît supușii regelui Spaniei din alte teritorii. Ei aveau un guvern aparte sub președinția unui justițiar, care le apăra privilegiile împotriva tiraniei regelui Spaniei.

Înainte de a fi recunoscut de către aragonezi, fiecare rege al Spaniei trebuia să se prezinte în fața justițiarului, a baronilor și conților aragonezi, care constituiau adunarea națională.

În numele lor, justițiarul pronunța o formulă solemnă, iar regele trebuia să jure pe evanghelie că-și va respecta legămîntul.

Iată textul formulei, pronunțate de justițiarul Aragonului:

„Noi, care separat valorăm atît ca tine și care reuniți putem să facem mai mult, noi te facem rege, cu condiția ca tu să recunoști privilegiile noastre. În caz contrar, nu . . .!“

În Aragon, Peres se simțea în siguranță. El era totuși îngrijorat de soarta soției și copiilor săi și i-a scris regelui Filip al II-lea cerîndu-i îngăduința să trăiască împreună cu familia sa.

Regele Spaniei însă a întemnițat-o pe Juana de Coëllo și pe copii săi la Torreguano, de unde au fost eliberați numai după moartea lui Filip al II-lea, în 1601.

După ce regele a aflat că Antonio Peres s-a refugiat la Catayalud într-o mănăstire aparținînd ordinului domi-

nican, a trimis acolo pe subfiscalul don Zapata pentru a-l prinde pe Peres.

Dar starețul mănăstirii a refuzat să-l predea pe Peres trimișilor regelui Spaniei, și don Juan de la Meza, guvernatorul Saragosei, unul din principalele centre ale Aragonului, a venit cu un detașament de 50 archebuzieri pentru a-l pune pe Peres în siguranță, în închisoarea orașului.

Din acest moment Peres nu mai putea fi judecat decît de tribunalele din Aragon, iar regele Spaniei nu mai avea dreptul de a îndeplini rolul de judecător.

De aceea Filip al II-lea nu mai îndrăznea să-l acuze pe Peres de uciderea lui Escovedo, temîndu-se că în mîinile lui Peres să nu fi rămas cumva vreun document compromițător pentru persoana sa regală.

Totuși, regele Spaniei a sesizat pe regentul Aragonului cu o plîngere împotriva lui Peres, privind otrăvirea unuia din ucigașii lui Escovedo, de care Peres s-ar fi debarasat potrivit obiceiului epocii. Dar primind o nouă scrisoare, oarecum amenințătoare, din partea lui Peres, regele a renunțat la proces și astfel afacerea Escovedo a fost încheiată definitiv.

Totuși Filip al II-lea nu a renunțat la urmărirea lui Antonio Peres. În ultimă instanță el a apelat la Inchiziția care-i fusese totdeauna aliată și complice.

Întrucît Inchiziția, denumită și Sfîntul oficiu, nu judeca decît infracțiunile cu caracter religios, și mai ales erezia, Antonio Peres trebuia acuzat în acest sens.

S-au găsit persoane, care au declarat că Peres afirmase cîndva că se trăiește mai bine în Franța, țară protestantă și deci eretică, decît în Spania, paradisul creștinismului, „ceea ce era, evident, o blasfemie".

Dar Peres a săvîrșit și alte „crime", mai teribile. În timpul torturii, el a scăpat cîteva înjurături, care fuseseră culese cu grijă de grefierii și de informatorii care îl înconjurau.

Potrivit procedurii inchizitoriale, inchizitorul general, don Gaspard de Quiroga, a transmis cuvintele pronunțate în aceste împrejurări de Antonio Peres, confesorului regelui, călugărului Diego de Chaves, pentru a-și da avizul în calitate de „calificator".

Scanned with OKEN Scanner

După o chibzuință aprofundată, călugărul Diego de Chaves a formulat următorul aviz:

1. «Cineva, reproșînd lui Antonio Peres de a fi vorbit de rău pe don Juan de Austria, el a răspuns:

„Trebuie să mă justific fără a menaja pe cineva și dacă Dumnezeul mi-ar pune piedici, i-aș tăia nasul pentru a fi îngăduit ca regele să se arate atît de puțin loial față de mine, fiindcă dacă este oribil să vezi un supus lipsit de loialitate față de regele său, este și mai oribil de a vedea un rege neloial față de supușii săi".

Cele de mai sus le-am calificat astfel:

În afară de crima de les-majestate, această amenințare de a tăia nasul lui Dumnezeu este o propoziție blasfematorie, scandaloasă, ofensînd urechile pioase și mirosind a erezie ca adepții lui Valdo, care pretind că Dumnezeu este corporal și că are membre umane. El nu poate fi scuzat prin aceea că Isus avea un corp și deci un nas, fiindcă se făcuse om, deci este stabilit, că acuzatul a voit să amenințe prima persoană a Sfintei Trinități care este Dumnezeul-Tatăl.

2. Același Antonio Peres a spus:

„Sînt cu totul la capătul credinței mele. Mi se pare că Dumnezeul doarme, în ce mă privește, și dacă Dumnezeul nu se trezește pentru a face un miracol, pentru a aranja afacerile mele, voi fi pe punctul de a-mi pierde în întregime credința".

Și într-o altă zi a strigat:

„Dumnezeul doarme! Dumnezeul doarme! Mă întreb, dacă tot ce mi s-a spus despre existența lui Dumnezeu, nu este decît o farsă. De bună seamă nu există Dumnezeu"».

Întrucît călugărul Diego de Chaves a calificat această propoziție drept suspectă de erezie, inchizitorii Aragonului, Molina de Mendrano și Hurtedo au redactat la castelul din Aljajeria, unde își avea sediul tribunalul eclesiastic, următoarea somație:

„Noi, inchizitorii, special delegați prin autoritatea apostolică împotriva perversității eretice și apostasiei în regatul Aragonului, inclusiv episcopatul Lerida, vă poruncim, alguazililor Sfîntului oficiu, ca îndată după ce veți fi primit acest ordin, să mergeți în orașul Saragosa și să înșfăcați persoana lui Antonio Peres și să-l conduceți cu

Scanned with OKEN Scanner

precauție și fără să-l vătămați la închisoarea Sfîntului oficiu și să-l predați alcadelui acelei închisori, căruia îi ordonăm să-l primească din mîinile voastre în fața unuia din notarii Sfîntului oficiu".

Guvernatorul Saragosei n-a îndrăznit să se opună unui ordin al Inchiziției și l-a predat pe Peres, care a fost dus la închisoarea Inchiziției.

Cînd populația a aflat despre cele întîmplate, cetățenii Saragosei au considerat predarea lui Peres, ca o încălcare a libertăților și privilegiilor Aragonului.

S-a stîrnit o demonstrație populară în cursul căreia a fost atacată casa marchizului d'Almenaras, viceregele Aragonului, reprezentant al regelui Spaniei.

Sub presiunea populației, inchizitorii l-au restituit pe Peres închisorii civile din Saragosa.

Antonio Peres a devenit foarte popular în Saragosa și în întregul Aragon datorită faptului că era dușmanul și victima regelui Spaniei. Comercianții și nobilii orașului îi trimiteau la închisoare alimente și îmbrăcăminte, ba chiar și bijuterii.

Dîndu-și seama de motivele pentru care era simpatizat, Peres a scris la închisoare pamflete împotriva lui Filip al II-lea, cu ajutorul unui profesor de gramatică, Besante, care dealtfel era plătit de regele Spaniei pentru că îndeplinea pe lîngă deținut sarcina de agent provocator și denunțător în slujba regelui.

La 23 septembrie 1591 în orașul Saragosa a pătruns un detașament înarmat pentru a-l preda pe Peres Inchiziției. El a scăpat însă din nou, datorită protestelor populare.

În fața unei asemenea înverșunări din partea lui Filip al II-lea, Peres a hotărît să plece mai departe.

El s-a adăpostit mai întîi la curtea Catherinei de Bourbon la Bearn, apoi a trecut în Franța, stabilindu-se la Bordeaux, și mai tîrziu la Paris, unde s-a bucurat de protecția regelui Henric al IV-lea.

După fuga lui Peres, Inchiziția a reluat procesul său și l-a declarat „fiu de evreu, recidivist, eretic, blasfemator" și l-a condamnat să fie ars în efigie într-un autodafe, care a fost organizat la Madrid, peste o lună.

Scanned with OKEN Scanner

Bunurile sale au fost confiscate și numele său declarat infam pînă la a treia generație, adică, copiii și nepoții săi au fost declarați inapți de a îndeplini orice funcție publică, le era interzis să încalece, să poarte îmbrăcăminte de mătase ori giuvaere.

Inchiziția a încercat să-l asasineze pe Antonio Peres în cîteva rînduri chiar pe teritoriul Franței, printr-un spadasin, în orașul Pau, apoi și aiurea prin alte persoane. Doi asasini, trimiși din Spania, au fost prinși și spînzurați la Paris din ordinul regelui Henric al IV-lea. Inchizitorii i-au trimis lui Peres și o curtezană frumoasă, în speranța că el se va lăsa sedus de ea și o va urma în Spania. Dar femeia se îndrăgosti de Peres și îi destăinui misiunea ei.

În ultimii ani ai vieții, Peres, fidel firii sale aventuriere, a servit cîtva timp și la curtea reginei Elisabeta a Angliei, sprijinind-o în lupta împotriva regelui Spaniei. Era un apropiat al contelui de Essex, ultimul favorit al reginei.

După moartea lui Filip al II-lea, Peres a făcut, prin intermediul soției sale, o cerere pentru revizuirea procesului său.

Tribunalul Sfîntului oficiu a pronunțat sentința de reabilitare abia în anul 1612, cînd Antonio Peres era mort de 3 ani.

Încă în timpul șederii sale în Anglia, Peres publică, în apărarea sa, sub titlul „Memorial de su causa“ o serie de memorii compuse cu mare artă, vervă și spirit care au avut un puternic efect împotriva despotului. Editate apoi sub titlul de „Relations“ ele constituie, ca obiectiv urmărit, o disculpare publică, o aducere la lumina zilei a obscurelor învinuiri și procese inchizitoriale. În fapt, lucrarea constituie un document istoric inedit asupra moravurilor de la curtea lui Filip al II-lea, a intrigilor și caracterelor principalilor politicieni și nobili de la Curte. „Ce operă ar fi scris Cornelius Tacitus — exclamă autorul — dacă ar fi avut în mînă documentele lui Peres!“ Fostul demnitar zugrăvește un tablou viu și colorat al unei epoci furtunoase din istoria Spaniei.

După moartea sa s-au publicat 300 din scrisorile sale particulare „Epistolario“, pagini originale ale literaturii

spaniole, scrise cu multă eleganță, adresate în majoritate, din exil, unor personalități franceze, contelui de Essex și altor aristocrați englezi precum și familiei sale din Spania.

Pentru a nu fi uitat de lume, Peres își trimitea cărțile marilor personalități ale vremii însoțite de scrisori galante și uneori și de cadouri. Printre epistole, multe se referă la mănușile parfumate pe care le dăruia cu preferință. Lady Riche, sora contelui de Essex, îi ceru o pereche de astfel de mănuși din piele de cîine. În scrisoarea sa de răspuns, el îi comunică cu regret că nu a putut face față dorinței, dar „fiindu-i servitor și dorind să-i fie cîine de pază, a lăsat să se scoată de pe el pielea necesară pentru a-i trimite mănușile cerute". Lady Knollis a fost dintre cele căreia i-a trimis ceea ce ceruse, scriindu-i totodată: „Doamnă, cel care a furnizat materia pentru mănuși este un cîine, animal unanim cunoscut pentru fidelitatea sa, de aceea vă rog a nu-i destăinui numele și de cînd este în slujba dumneavoastră. Nu disprețuiți acest cîine... Cînd nu voi mai fi de nici o utilitate, poate pielea mea va putea servi pentru mănuși".

Scrisorile de la sfîrșitul vieții sînt mai puțin galante, cuprind toată amărăciunea soartei sale mizere. „De trei luni nu mănînc decît pîine — i se plînge Visteriei regale franceze. Coroana Franței are un stomac foarte pipernicit dacă și o bucățică atît de mică ca mine o incomodează".

Astfel își sfîrși viața în părăsire, uitare și mizerie cel care cîndva contribuise la strălucirea Curții Spaniole și a fost pedepsit pînă la urmă nu pentru crima pe care a săvîrșit-o, ci fiindcă a căzut în dizgrația atotputernicului monarh.

Scanned with OKEN Scanner

ESSEX ȘI ELISABETA

A doua jumătate a secolului al XVI-lea din istoria Angliei este dominată de personalitatea reginei Elisabeta.

Născută în 1533, fiică a regelui Henric al VIII-lea al Angliei, a fost declarată copil nelegitim cu prilejul decapitării mamei sale Anne de Boleyn, pierzînd astfel dreptul la succesiunea tronului țării.

A urcat totuși pe tronul Angliei, la 17 noiembrie 1558, în urma decesului sorei sale vitrege, regina Mary Tudor, avînd apoi o domnie de aproape o jumătate de secol, pînă în 1603 cînd muri la vîrsta de 70 de ani.

Mary Tudor, denumită și „Sîngeroasa", fusese o catolică fanatică, într-o țară în care protestantismul se înscăunase de decenii, readucînd teroarea Inchiziției și drept urmare a căsătoriei ei cu prințul Filip al Spaniei — fiul împăratului Carol Quintul — deosebit de urît de poporul Angliei. Supliciului crunt al arderii de viu i-au căzut victimă sute de bărbați și femei, în majoritate oameni din popor. Filip impuse Angliei și un război împotriva Franței. Nemulțumirea era generală. Curtea ca și poporul și-au pus întreaga speranță în tînăra prințesă Elisabeta, anglicană și de viță pur engleză.

Prin tatăl ei, Elisabeta descindea din regii tradiționali, iar după mamă, dintr-o veche familie nobilă engleză.

În timpul îndelungatei sale domnii, Anglia a cunoscut o dezvoltare impetuoasă, devenind unul din statele cele mai puternice ale lumii.

Scanned with OKEN Scanner

Personalitate cu o inteligență vie, vastă cultură și o intuiție subtilă pentru pulsul maselor, regina reuși să cîștige simpatia poporului încă din primii ani ai domniei și să-i impună fără prea mari eforturi voința ei de fier. La Londra, ca și în cursul călătoriilor ei regulate prin localitățile regatului se manifesta volubilă, spirituală, apropiată de oameni și totuși impunîndu-le un adînc respect; făcea complimente unui primar pentru cunoștințele sale de limbă latină, dar și unei gospodine pentru gustul bucatelor pregătite.

Avea un temperament năvalnic, iute la mînie, lovea cu pumnul în masă dacă o supăra cineva și rîdea în hohote cînd se distra. Puterea ei de muncă era de neîntrecut; se întîmpla adesea să lucreze cu secretarii ei timp de patrusprezece ore în șir. Foarte cultă, vorbea latina, franceza, italiana și spaniola și se distra cu traducerea în limba engleză a versurilor poetului latin Horațiu.

Nu avea decît o gardă personală foarte redusă ca număr și trecea cu trăsura prin mulțimea care o înconjura, aclamînd-o: „Dumnezeu să Vă aibă în pază Majestatea Voastră"! i se ura, iar ea răspundea „Dumnezeu să binecuvînteze poporul meu". Deși miloasă din fire, aceasta nu înseamnă că, mai ales mai tîrziu, în anii ei de domnie nu au căzut victimă fanatismului, de astă dată celui calvinist îndreptat împotriva catolicilor, zeci și zeci de preoți, gentilomi și alți oameni, executați din ordinul Consiliului reginei, care o convinse de pericolul recrudescenței influenței papale în Anglia.

Cu toate acestea, în marile probleme, a învins întotdeauna rațiunea ei lucidă și cumpătată, într-o epocă în care au avut loc ciocniri între rivali de o violență teribilă: naționalismul francez și cel spaniol, Roma și calvinismul. Părea că oricare din aceștia i-ar putea zdruncina puterea din temelii, în oricare moment. Dar nu s-a întîmplat astfel, căci Elisabeta a știut să ocolească primejdiile oricărei angajări riscante și n-a cedat extremelor. A căutat să evite războaiele. În acest scop era dispusă chiar să mintă, să jure unui ambasador că nu știa nimic despre o problemă pe care o cunoștea prea bine, ori dacă era oportun, să transpună discuția pe plan sentimental, folosind tot arsenalul farmecului feminin.

Scanned with OKEN Scanner

Consilierii i-a ales și din rîndurile clasei de mijloc, remarcabili nu prin titlurile lor de noblețe, cît prin inteligență; în locul virtuților cavalerești ori a demnităților ecleziastice atît de importante pentru a ocupa funcții înalte în conducerea statului, ea cerea calități de alt ordin: respectarea intereselor statului, capacitate de organizare.

„Această țară — scria despre Anglia ambasadorul Spaniei, a căzut în mîinile unei femei, care este fiica diavolului."

Viața intimă a reginei

Sub un singur aspect regina Elisabeta nu s-a conformat dorinței poporului englez și a cercurilor conducătoare. A refuzat să se căsătorească. Problema căsătoriei reginei avea o deosebită importanță, căci trebuia asigurată succesiunea la tron.

Dacă Elisabeta murea fără urmași, devenea vacant tronul Angliei, ceea ce putea să provoace lupte crîncene între diverși pretendenți. Poporul englez își amintea însă de suferințele îndurate din cauza unor asemenea lupte și dorea să le evite.

Dar regina refuza să se căsătorească, deși avusese, firește, numeroși pretendenți străini și englezi, și mulți dintre aceștia îi erau și ei pe plac.

A fost cerută în căsătorie de Filip al doilea, regele Spaniei, de prințul moștenitor al Suediei, de arhiducele Austriei, de ducele de Alençon și a manifestat sentimente de mare tandrețe față de nobili englezi, printre care amiralul Seymour, Leicester, Walter Raleigh. A jucat cu fiecare din ei jocul cochetăriei, schimba mesaje drăgăstoase, poetice, pentru ca pînă la urmă să nu se căsătorească cu nici unul.

Despre refuzul reginei Elisabeta de a se căsători s-a scris mult. S-au pus numeroase întrebări: Ce dorea ea? voia să moară virgină?

Se pare că regina avea certitudinea că nu poate deveni mamă. Și o căsătorie fără moștenitor ar fi pus-o

Scanned with OKEN Scanner

în mod inutil sub puterea unui soţ şi ar fi privat-o de prestigiul de care se bucura ca „regină virgină".

Ca femeie, numeroşi istorici susţin, că îşi merita numele de regină virgină şi nu atît datorită dorinţei sale, cît unei defecţiuni fiziologice, aşa cum s-a destăinuit ea însăşi unor confidenţi. Acesta pare a fi fost motivul pentru care a refuzat numeroasele cereri în căsătorie, care i s-au făcut în decursul vieţii.

Suferea şi de serioase infirmităţi psihice. Ca tînără fată i-a fost dat să asiste la condamnarea şi executarea mamei sale Anne de Boleyn, şi să sufere apoi timp îndelungat persecuţiile mamei sale vitrege, Jane Grey şi a sorei sale vitrege, Mary. Prima ei dragoste fusese amiralul lord Seymour, care a fost acuzat de conspiraţie împotriva regelui şi decapitat în faţa ei. Dealtfel şi ea, Elisabeta, a fost implicată în acest proces de conspiraţie şi arestată timp de mai multe luni. A scăpat numai datorită perspicacităţii şi abilităţii de care a dat dovadă în timpul anchetei la care a fost supusă.

Şocurile prin care trecuse i-au provocat puternice tulburări nervoase, care cu timpul i-au cauzat o gravă isterie, o instabilitate psihică de pe urma căreia a suferit mult, dar care s-a manifestat mai mult pe plan sentimental.

Regina Angliei dorea dragostea, dar în acelaşi timp simţea o teamă de neînvins în faţa bărbaţilor. A avut numeroşi favoriţi în cursul vieţii sale, începînd de la lordul Seymour şi sfîrşind cu contele de Essex, dar este aproape sigur, în măsura în care poate exista certitudine în asemenea probleme — după cum remarcă scriitorul francez Maurice Soulié — că n-a fost de fapt amanta nici unuia din ei.

Robert Devereux, conte de Essex, viconte de Hereford şi Boursier, baron de Ferrar şi de Chartley, s-a născut la 10 noiembrie 1567, într-una din cele mai distinse familii nobile din Anglia. Tatăl său, Walter Devereux, viconte de Hereford, a primit în 1572 titlul de conte de Essex pentru merite deosebite faţă de coroana Angliei.

Printre strămoşii săi se număra Eleonora de Bohun, sora reginei Maria, soţia regelui Henric al IV-lea, un alt strămoş, Anne de Woodrille a fost sora Elisabetei, soţia

19–23

Scanned with OKEN Scanner

regelui Eduard al III-lea, iar bunica sa a fost sora Annei de Bolleyn, mama reginei Elisabeta.

Tatăl său, Walter Devereux, a căzut victimă unei crime frecvente în Anglia acelor vremuri. El a fost ucis de contele de Leicester, amantul mamei sale, unul din favoriții și consilierii reginei Elisabeta. Contele Leicester s-a căsătorit cu văduva lui Walter Devereux și s-a ocupat de educația tînărului Robert Devereux. În 1585 el a luptat alături de tatăl său vitreg în Olanda, unde s-a distins prin faptele lui de arme. În 1588 contele de Leicester a murit. Tot atunci, tînărul conte de Essex a devenit principalul favorit al reginei.

Deși avea cincizeci și cinci de ani, regina Elisabeta era o femeie atrăgătoare. Înaltă, zveltă, cu fața prelungă și albă, buzele subțiri și voluntare, mîinile cu degete lungi, vestite în toată Europa pentru frumusețea lor.

Purta o perucă roșie, giuvaere numeroase și se îmbrăca cu rochiile cele mai elegante și extravagante ale vremii, adesea atît de decoltate, încît îi punea în încurcătură pe cei care îi vorbeau. Astfel, ambasadorul Franței la curtea regală a Angliei, contele de Maise, aflîndu-se în fața reginei Elisabeta, care purta o rochie adînc decoltată, nu știa încotro să se uite în timp ce vorbea cu ea.

La vîrsta de cincizeci și cinci de ani, în 1588, regina Elisabeta se îndrăgosti de Robert Devereux, conte de Essex, un tînăr de douăzeci și unu de ani. Ea îl îndrăgi la prima vedere, cînd contele își făcu apariția la curte, îmbrăcat într-o pelerină de velur brodat cu aur, purtînd o pălărie înaltă împodobită cu un lanț de aur, cu două perle mari în urechi, afișînd o mină veselă, grațioasă și plină de sine.

Ascensiunea contelui de Essex

Robert Devereux primise o educație aleasă. A frecventat vestitele școli de la Cambridge, obținînd gradul științific de maestru în artă. Cunoștea limbile greacă și latină și cîteva limbi moderne.

Scanned with OKEN Scanner

În fastuoasa sa reşedinţă de la Essex House, situată pe malul Tamisei, ducea o viaţă de societate tumultuoasă. În saloanele sale se întilneau oamenii de artă, de litere şi filozofii renumiţi ai Angliei. Printre protejaţii săi se numărau şi fraţii Anthony şi Francis Bacon. Anthony Bacon era un fel de secretar particular al contelui de Essex. Francis Bacon publicase în această perioadă primele sale eseuri şi deveni cunoscut ca poet, filozof, iar mai tîrziu şi ca om de stat.

Essex ţinea foarte mult la el şi se folosea de influenţa sa asupra reginei pentru a-i procura lui Francis Bacon funcţii uşoare şi bine plătite, de care acesta avea nevoie pentru a acoperi cheltuielile mari ale unei vieţi luxoase, foarte costisitoare.

Dar, cel mai bun prieten al tînărului conte de Essex era lordul Wriotherley, conte de Southampton, un aventurier de aceeaşi factură ca şi dînsul. Lordul Wriotherley se însurase, în ciuda dorinţei reginei Elisabeta, cu una din domnişoarele ei de onoare, Elizabeth Welsingham. Temîndu-se de resentimentele reginei, familia Wriotherley nu se arăta la curtea regală şi se mulţumea să ducă la reşedinţa sa o viaţă asemănătoare cu cea din casa contelui Essex.

Deşi tînăr, Robert Devereux, conte de Essex, suferea de afecţiuni nervoase similare cu cele ale reginei. Foarte bogat şi frumos, el îşi permitea totul în viaţă, dar era zăpăcit şi susceptibil, incapabil să reziste la diversele sale fantezii ori de a-şi stăpîni nervii. După accese de furie oarbă cădea în stări de apatie, de indiferenţă totală faţă de lumea înconjurătoare, care durau adesea zile în şir, în timpul cărora stătea culcat într-o cameră întunecoasă, ieşind doar seara pentru a se ruga la biserică. Apoi îşi relua brusc viaţa tumultuoasă de curtezan, dansînd, cîntînd şi jucînd cărţi cu regina Elisabeta, zile şi nopţi de-a rîndul.

Regina, care avea cu peste treizeci de ani mai mult decît favoritul ei, îl iubea cu o dragoste care avea şi o nuanţă maternă. Dar ea manifesta şi o gelozie furibundă, care o punea adesea într-o postură ridicolă.

Contele de Essex se lăsa mai degrabă iubit, decît o iubea pe suverană, deşi manifesta faţă de ea ardoarea

Scanned with OKEN Scanner

unui om care știe să prețuiască avantajele ce i le poate asigura bunăvoința unei atît de puternice regine.

Gelozia reginei izbucnea cîteodată în prezența a numeroase persoane de la curte. Ea făcea scene teribile doamnelor de onoare pe care le bănuia că fac ochi dulci frumosului conte. Pe una din ele, Miss Bridge, regina o pălmui în fața unor ambasadori străini.

O altă doamnă de onoare, lady Vere și-a făcut o rochie din damast de aur pentru a lua ochii contelui de Essex. Regina dădu ordin să se cerceteze garderoba doamnei de onoare, în absența ei, ceru să i se aducă rochia din damast de aur și apăru a doua zi în plină curte, îmbrăcată cu această rochie splendidă. Doar că rochia era puțin prea scurtă pentru ea.

Regina se apropie de lady Vere și o întrebă:

— Milady, cum găsiți această rochie?

— Dar... se bîlbîi doamna de onoare, foarte frumoasă...

— Și găsiți că-mi vine bine?

— Da... desigur. Majestatea Voastră înfrumusețează orice lucru pe care-l atinge.

— Ei bine, Milady, găsesc că această rochie este puțin prea mică pentru mine, cred că aceasta este de fapt și părerea dumneavoastră și vă rog să mi-o spuneți deschis.

Lady Vere zise cu limba împleticită:

— Mi se pare, că într-adevăr, această rochie este puțin prea mică...

Regina o întrerupse și îi replică:

— Ei bine, Milady, dacă mie-mi plac rochiile prea mici pentru mine, feriți-vă de a iubi un om prea mare pentru dumneavoastră...

Cea mai teribilă scenă a avut loc, atunci cînd regina află că favoritul ei se căsătorise în secret cu văduva lordului Sidney. Prevăzînd cele ce aveau să urmeze, cei doi tineri căsătoriți fugiseră în Scoția.

Elisabeta a fost apucată de un acces de furie. Parcurse cu o sabie în mînă încăperile palatului, strigînd în gura mare și despicînd tapiseriile. Curtenii înspăimîntați au crezut că regina va dispune arestarea în Scoția a celor doi fugari și o să-i aducă la Londra, ferecați în lanțuri, pentru a-l trimite în judecată pe contele de Essex.

Scanned with OKEN Scanner

După ce-i trecu însă acesul de furie, Elisabeta se liniști și acceptă faptul împlinit

Contele de Essex reveni cu timpul la curtea regală, dar soția sa n-a riscat niciodată să dea ochii cu regina.

Perioada de după revenirea contelui de Essex reprezintă punctul culminant al carierei sale la curtea reginei Elisabeta. El deveni personajul cel mai influent și împărți cu multă dărnicie diverse favoruri.

Eșecurile lui Essex

Dar Robert Devereux nu se mulțumi cu rolul de principal curtean. El avea ambiții și de altă natură, intenționînd să facă carieră militară.

Pe vremea aceea, la curtea reginei Elisabeta se impunea din ce în ce mai mult Walter Raleigh, ostaș talentat, amiral al flotei engleze.

Succesele lui Raleigh treziră neliniștea și gelozia contelui de Essex. El insistă pe lîngă regină și reuși să fie numit amiral al Angliei, încredințîndu-i-se comanda flotei care fusese pregătită pentru a combate marea concurentă a Angliei, flota spaniolă.

Flota engleză, comandată de Essex, a avut la început oarecari succese, cucerind portul Cadix. Dar pînă la urmă Essex nu reuși să-i învingă pe spanioli lîngă insulele Azore.

În cariera sa militară contele de Essex n-a avut mai mult noroc nici în luptele terestre. După ce a fost promovat mareșal al Angliei, armata comandată de el a fost bătută de scoțienii răsculați. Regina Angliei îl trimise și în Franța pentru a-l susține pe regele protestant Henric al IV-lea împotriva adversarilor săi catolici, uniți în Liga condusă de contele de Guise. Dar nici aici, favoritul ei nu se dovedi mai norocos, și cu tot curajul său, oarecum fanfaronard, el s-a făcut de rîs.

Regina Elisabeta nu i-a făcut nici un reproș deschis, dar s-a arătat mai rezervată, îndeosebi, cînd era vorba de satisfacerea unor cereri ale frumosului conte.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel Robert Devereux îi ceruse reginei timp de un an numirea prietenului său, Francis Bacon, în funcția de atorney-general, adică de procuror general. Regina îl ducea tot timpul cu vorba, ca pînă la urmă să numească în această funcție pe altcineva.

Dealtfel la curte apăruse un nou secretar privat al reginei, Robert Cecil. Acesta avea un fizic foarte dezagreabil, ceea ce constituia un motiv de ură din partea lui împotriva frumosului conte de Essex. Robert Cecil găsi în persoana lui Walter Raleigh un aliat împotriva lui Essex și cei doi au încercat în fel și chip să-i submineze situația în fața reginei.

Elisabeta se arătă a fi foarte influențabilă în această direcție.

Într-o scrisoare adresată în această perioadă unui confident, ea arăta:

„Contele de Essex începe să-și închipuie că el este acel care îmi guvernează regatul, dar nimic nu este mai puțin adevărat și dacă va continua să se comporte în acest fel, voi face din el cel mai jalnic nenorocit al acestei țări".

Dar și contele Essex își manifestă nemulțumirea. În timpul unei discuții în Consiliul privat se supără deoarece regina Elisabeta îl contrazise fără nici un motiv plauzibil, doar din capriciu.

Neputîndu-se stăpîni contele întoarse spatele reginei.

Elisabeta se înfurie într-atît, încît îl lovi cu pumnii peste urechi, strigînd: „Du-te la dracu!"

Essex își pierdu cumpătul, puse mîna pe mînerul sabiei și se răsti la regină:

„O asemenea ofensă n-aș fi îndurat nici de la propriul meu tată!"

Conflictul era cît pe aici să ia o turnură dramatică. Regina îi făcuse deja semn lui Walter Raleigh, pe atunci căpitanul gărzilor, să-l înșface pe Essex. Dar alți curteni, printre care contele de Nottingham au intervenit și au reușit s-o calmeze pe Elisabeta.

Essex își dădu seama că după cele întîmplate era mai bine să nu apară la curte și se retrase la Chartley. De acolo i-a trimis Elisabetei următoarea scrisoare:

„Madame, cînd mă gîndesc în ce fel am ridicat bună-

Scanned with OKEN Scanner

tatea domniei voastre deasupra tuturor lucrurilor umane și am respins toate bucuriile vieții mele, cu excepția acelora care îmi veneau de la domnia voastră, mă întreb ce fel de motive puteau fi destul de puternice pentru a mă ține departe de domnia voastră timp de o zi. Dar cînd îmi aduc aminte ce ofensă intolerabilă a adus Majestatea Voastră sie însăși și mie, încălcînd toate legile afecțiunii, cred că pentru mine este mai bine să fiu oriunde, în afară de locul unde se află Majestatea Voastră.

Din acest motiv vreau să mă retrag departe de Majestatea Voastră și s-o uit pe suverana mea prefăcută, inconstantă și delicioasă. Disperarea mea va fi tot atît de impetuoasă, după cum a fost dragostea mea. Urez Majestății Voastre toate bucuriile pămîntului și să nu fie pedepsită mai mult pentru duritatea ei, decît voi suferi eu din cauza cruzimii sale.

Umilul servitor al Majestății Voastre,

Essex."

În sinea sa, Essex nutrea însă speranța că regina îl va rechema la curte. De data aceasta însă supărarea Elisabetei a ținut mai mult timp. Ea a respins încercările indirecte de apropiere ale lui Essex.

Mai mult chiar, regina a aflat că o biografie a lui Henric al IV-lea fusese dedicată „ilustrului Robert Devereux, conte de Essex, mareșal al Angliei, viconte de Hereford și Buchier etc..."

Prefața acestei lucrări, care ridica în slăvi pe contele de Essex, o irită și mai mult pe regină. Elisabeta dădu ordin ca lucrarea să fie confiscată și să fie arse toate exemplarele care au putut fi găsite.

Dar în curînd regina își schimbă din nou atitudinea și-l rechemă pe Essex la curte.

În scurt timp frumosul Robert Devereux se bucură din nou de favoarea reginei, dansa cu ea și juca cărți, ca pe vremuri, zile și nopți de-a rîndul.

Contele de Essex nu se mulțumi însă cu rolul de curtezan. El își păstrase ambițiile militare și insistă pe lîngă regină să-l numească comandant al trupelor engleze, care luptau împotriva irlandezilor răsculați.

Aceștia, sub comanda unui anume Tyrone, obținuseră o victorie importantă împotriva armatei engleze coman-

Scanned with OKEN Scanner

dată de generalul Sir Henry Bayonal, care, în urma insistențelor neîncetate ale lui Essex, a fost înlocuit cu favoritul reginei.

Funcția de comandant al trupelor care luptau împotriva irlandezilor implica o mare răspundere și presupunea temeinice cunoștințe în domeniul militar. De aceea, la curte exista o nedumerire unanimă în privința motivelor pentru care contele de Essex a insistat atît de mult să primească o sarcină atît de delicată.

Robert Devereux n-a întîrziat prea mult în a se compromite în noua sa funcție.

În fruntea armatei engleze, care număra douăzeci de mii de oameni, el își instală cartierul general în orașul Dublin. În loc să pornească campania împotriva răsculaților, el întîrzie sub diverse pretexte la Dublin, invocînd timpul nefavorabil, starea proastă a drumurilor, apoi în cele din urmă și o epidemie de variolă care a izbucnit în rîndurile armatei engleze.

În realitate însă, Essex a rămas la Dublin mai ales datorită comodității sale și dorinței de a duce o viață cît mai fastuoasă în orice împrejurare. El ținea la Dublin o adevărată curte regală, se comporta ca un vicerege, fără să dea socoteală reginei, împărțea titluri de noblețe, de cavaleri și baroneți, își numea prietenul apropiat Henry Wriotherley, conte de Southampton, comandant al cavaleriei, care, dealtfel, n-a întîlnit niciodată trupele dușmane.

După ce trecuse sezonul de iarnă și îmbunătățirea timpului nu-i mai permitea lui Essex să invoce dificultățile climaterice ca impediment pentru operațiuni militare ofensive, armata engleză pierduse majoritatea efectivului său, datorită dezertărilor în masă și bolilor. Cu cei aproximativ opt mii de oameni, care îi rămăseseră, Essex nu voia să angajeze nici un fel de acțiuni militare.

Regina Elisabeta i-a trimis epistole în care își exprima mirarea și îi făcea reproșuri.

Contele de Essex îi răspunse în chip de îndrăgostit ofensat:

„Madame,

Vă scriu cu un spirit copleșit de griji, pustiit de muncă, pasiune și disperare, văzînd că Majestatea Voastră nu

Scanned with OKEN Scanner

apreciază mai mult serviciile mele. Exilat în aceste teritorii blestemate, departe de Majestatea Voastră, sper că în curînd bătăliile îmi vor oferi prilejul de a face să-mi evadeze sufletul prizonier în corpul meu. Poate atunci Majestatea Voastră, căreia viața mea îi displace atît de mult, va iubi moartea mea".

Regina Elisabeta nu s-a lăsat influențată de tiradele sentimentale ale lui Robert Devereux și îi trimise ordine severe de a porni fără întîrziere împotriva răsculaților irlandezi, care deveniseră coșmarul curții engleze.

Essex însă n-a putut îndeplini porunca regală, fiindcă nu mai dispunea de efectivele necesare. De aceea s-a văzut silit să accepte propunerea conducătorului răsculaților, Tyrone, de a încheia un armistițiu de șase săptămîni.

Cînd regina Elisabeta a primit știrea despre armistițiu, ea a fost cuprinsă de o mînie violentă și spuse confidentului ei Robert Caney:

„N-am avut niciodată intenția de a încheia un armistițiu cu rebelii irlandezi. Aceasta este de bună seamă ideea domnului de Essex, dar îi voi arăta că el n-are nici o împuternicire în acest sens. Dacă fiul meu ar fi comis o asemenea greșeală, l-aș fi închis în cea mai înaltă cameră a Turnului".

Essex primi știri alarmante de la Londra.

El știa că Robert Cecil și Walter Raleigh, dușmanii săi declarați, intrigau cu perseverență împotriva lui și că și Francis Bacon, care îi fusese prieten, ezita să-l susțină în fața reginei mînioase.

De aceea, sfătuit și de prietenul său, contele de Southampton, el hotărî să-și părăsească postul pentru a se grăbi la Londra, unde spera s-o influențeze pe regină prin prezența sa.

La Londra a aflat că regina, împreună cu întreaga curte, se afla la castelul din Nonesuch, în comitatul Sunney. Essex înconjurat de o mică suită se îndreptă de îndată spre reședința regală.

Ajuns la castelul din Nonesuch, lui Essex garda și ușierii îi permiseră numaidecît să intre, fără nici o formalitate, obișnuiți să-l vadă intrînd ca la el acasă, la reședința regală.

Scanned with OKEN Scanner

Essex urcă de-a dreptul la primul etaj, unde se aflau apartamenele reginei şi intră în sala de aşteptare. Una din doamnele de onoare îi comunică că Majestatea Sa se află în apartamentele ei.

Fără să chibzuiască la riscurile unui asemenea pas, contele de Essex împinse brusc uşa de la apartamentul reginei.

Elisabeta se afla în mijlocul doamnelor ei de onoare, demachiată, cu faţa ofilită, plină de riduri, fără perucă, cheală, doar cîteva fire de păr cărunt atîrnau pe ceafa ei uscăţivă, de fată bătrînă.

Firește, într-o asemenea situaţie orice intrus ar fi fost tulburat, ba chiar înspăimîntat din cauza greşelii comise. Dar contele Essex era prea sigur de influenţa sa asupra reginei. Şi, într-adevăr, Elisabeta, spre surpriza doamnelor înconjurătoare, surîse binevoitoare.

Contele de Essex căzu în genunchi în faţa reginei, mormăind cuvinte drăgăstoase. Regina îl ascultă cîteva clipe, apoi îl rugă să-i permită să-şi continue toaleta şi să revină mai tîrziu.

Essex a plecat şi s-a instalat în apartamentul care-i era destinat în mod obişnuit la Nonesuch.

Primul proces

El începuse de acum să se pregătească în gînd pentru viaţa fastuoasă de la curte, cînd unul din şambelanii curţii regale s-a prezentat în apartamentul său şi i-a comunicat ordinul reginei, prin care i se interzicea de a-şi părăsi apartamentul.

Această lovitură neaşteptată a produs un efect dezolant asupra contelui de Essex. El a avut o serie de crize nervoase, care îi provocau ba ieşiri violente de mînie, ba depresiuni anxioase şi plînsete cu torente de lacrimi.

După trei zile i s-a transmis un nou ordin al reginei, potrivit căruia trebuia să se mute la Londra, în casa lordului sigiliului, care îndeplinea funcţia unui ministru al justiţiei, Egerton, şi să aştepte acolo alte dispoziţii ale reginei.

Scanned with OKEN Scanner

În timp ce se afla cu domiciliul fixat în casa lordului Egerton, contele Essex a încercat fără succes să obțină iertarea reginei.

Peste o lună el a fost citat în fața Consiliului privat sub învinuirea de a nu-și fi îndeplinit îndatoririle funcției sale înalte în Irlanda.

În fața acestui consiliu, Essex se pierdu cu totul. El îngenunchie înaintea mesei în jurul căreia erau așezați membrii Consiliului și dădu dovadă de o autoumilire extremă. Își recunoscu greșelile săvîrșite din cauza imprudenței sale și asigură Consiliul de devotamentul său deplin față de regina Elisabeta.

După două ore de dezbateri, lordul sigiliului a pronunțat următoarea sentință:

„Dacă această cauză ar fi fost deferită Camerei stelate* ar fi trebuit ca sentința mea să prevadă cea mai gravă sancțiune, la care a fost vreodată condamnat cineva la această Curte, adică pedeapsa închisorii pe viață, într-un loc convenabil unei persoane avînd statutul contelui de Essex. Dar, întrucît noi constituim un tribunal unde domnește clemența, concluziunile mele sînt următoarele: contele de Essex nu va mai exercita funcțiile de membru al Consiliului privat, de mareșal al Angliei și de mare maestru al artileriei și va rămîne în casa sa pînă cînd Majestatea Sa va binevoi să-i redea libertatea".

Contele de Worcester își expuse apoi opinia în două versuri latine, al căror sens era:

„Cînd zeii sînt supărați, toate nenorocirile trebuie imputate drept crime și nu există scuze pentru cel vinovat pentru fapta de a fi încălcat ordinele cerești".

După pronunțarea sentinței, Consiliul privat i-a dat lui Bacon sarcina de a redacta un extras al procesului și a-l prezenta reginei.

Bacon a întocmit extrasul, scoțînd în evidență aspectele favorabile acuzatului și subliniind mai cu seamă su-

---

* Camera stelată era o instanță judecătorească, denumită astfel după sala în care-și ținea ședințele, al cărui tavan era ornat cu stele. Instanța era formată din consilierii regelui și judeca, în perioada de afirmare a monarhiei absolute în Anglia, toate cauzele civile și penale mai importante.

Scanned with OKEN Scanner

punerea pe care Essex o manifestase, recunoscîndu-şi greşeala.

Cînd a aflat că regina Elisabeta a aprobat hotărîrea Consiliului privat, Essex s-a întors acasă şi ii scrise numaidecît reginei că:

„... sărută mîinile Majestăţii Sale şi nuielele cu care ea l-a pedepsit, el nu va putea să aibă nici o bucurie pînă cînd ea nu-i va permite să revină în preajma graţioasei sale prezenţe şi, pînă atunci, era hotărît, pentru a ispăşi greşelile sale din trecut, să se retragă într-un deşert şi să strige, după pilda regelui Nabucodonosor: Locuinţa mea să fie de acum înainte printre animalele sălbatice şi iarba cu care ele se hrănesc să-mi fie singura hrană! Să rămîn acolo, înmuiat de roua cerului, pînă cînd Dumnezeul va binevoi să-mi redea folosinţa raţiunii".

Elisabeta i-a răspuns printr-o scrisoare, mulţumindu-i pentru bunele sale sentimente şi subliniind, că prin sancţiunea ce i s-a dat, a voit doar să-l readucă la raţiune.

Dar relaţiile bune dintre regina Elisabeta şi contele de Essex n-au fost nici de această dată de lungă durată.

Camera Comunelor ceruse reginei Elisabeta să renunţe la monopolurile cu care îşi răsplătea curtezanii şi care constituiau o povară grea pentru comerţul Angliei. Această cerere venea din partea reprezentanţilor burgheziei comerciale şi era îndreptată împotriva intereselor nobilimii, beneficiara monopolurilor acordate de regină.

Regina avea nevoie de Camera Comunelor, care urma să voteze resursele financiare necesare pentru terminarea războiului împotriva irlandezilor şi socotea că trebuie să satisfacă cererea care i-a fost prezentată.

Unul din cele mai mănoase monopoluri care au fost desfiinţate, a fost acela al fermelor de vin, monopol al cărui concesiune îl avea contele de Essex.

Cînd a aflat că nu i se va reînnoi concesiunea fermelor de vin, Essex, de furie, şi-a pierdut cu totul cumpătul, deşi prietenii lui au încercat să-l liniştească.

Astfel lordul Sigiliului, Egerton, i-a trimis o scrisoare, în care îl asigura de bunele sentimente ale reginei, dar îl aventiza să fie reţinut, pentru a nu-şi distruge norocul.

Scanned with OKEN Scanner

Essex îi răspunse:

„Nu mă pot apleca, dacă s-a comis cea mai josnică dintre infamii. Există oare pe pămînt o putere sau o autoritate fără limite? Mii de scuze, excelentul meu lord, nu pot să cred aşa ceva. Mi s-a făcut o mare nedreptate. Cauza mea este justă şi toate puterile pămîntului nu-mi vor dovedi că n-am dreptate . . . Iertaţi-mi asprimea stilului, este al unui om nenorocit. Dar oricum ar fi, credeţi-mă că nu este nimeni mai ataşat Senioriei voastre ca prietenul nefericit al Domniei Voastre".

Conspiraţia împotriva reginei

Nobilul feudal, contele de Essex, lovit în interesele sale materiale printr-o hotărîre a monarhului absolut s-a simţit atît de nedreptăţit încît a uitat de toate favorurile de care s-a bucurat în trecut din partea reginei şi declară că Elisabeta este o „carcasă hodorogită" şi că „creierul îi este tot atît de uzat, ca şi oasele şi carnea ei".

Aceste declaraţii ale lui Essex au fost aduse, firește, încă a doua zi, la cunoştinţa reginei. Dar Elisabeta n-a reacţionat de îndată.

Contele de Essex nu s-a limitat însă la simple declaraţii.

El se întîlnea în fiecare seară, în casa prietenului său lord Danvers, cu lordul Southampton, cu sora sa, lady Penelope Rich, Charles Blount, lordul Montjoy şi cu secretarul său Cuff.

Aceste cinci persoane au început să pregătească o conspiraţie împotriva reginei Elisabeta.

Contele de Essex se credea un erou popular şi conta în acţiunea sa împotriva reginei pe sprijinul populaţiei Londrei. Conspiratorii contau şi pe lordul Montjoy, care comanda armata engleză în Irlanda. Essex îi propuse, prin sora sa lady Rich, să-şi readucă trupele din Irlanda şi să le pună sub baniera sa. Deşi Montjoy nu i-a dat nici un răspuns, Essex era convins că poate conta pe el.

Între timp, lordul Danvers i-a făcut unele propuneri regelui Scoţiei, Jack, fiul Mariei Stuart, care pe vremea

Scanned with OKEN Scanner

aceea era un dușman declarat al reginei Elisabeta. Regele Scoției ceruse cîteva zile pentru a chibzui.

Conspiratorii au socotit că sosise momentul prielnic pentru a acționa. Ei voiau să pună mîna pe palatul Saint-Jaimes, reședința regală și s-o oblige pe Elisabeta să renunțe la serviciile lui Robert Cecil și Walter Raleigh.

Blount trebuia să imobilizeze garda, Danvers să pună stăpînire pe apartamentele reginei.

Essex urma să intre în camera reginei și să-i ceară să înlăture consilierii ei actuali și să convoace un nou parlament în fața căruia el, Essex, va expune revendicările sale.

Pentru a incita populația, lordul Southampton a dat o sumă de bani actorilor teatrului din Southwart, angajîndu-i să reprezinte piesa Richard al II-lea de Shakespeare, în care era vorba de destituirea unei persoane regești, piesă care nu mai fusese jucată de mult timp.

Conspiratorii au fixat ziua de 6 februarie 1601 pentru a declanșa acțiunea lor.

Regina, care fusese prevenită, trimise vorbă lui Essex, că dorește să-l vadă.

Essex se temea că va fi reținut ca prizonier și răspunse reginei că e bolnav.

Elisabeta îi trimise atunci o delegație compusă din contele de Worcester, William Knollis, sir Popham și lordul Egerton pentru a-l convinge să renunțe la proiectul său.

Delegații reginei au găsit în jurul casei lui Essex o mulțime de oameni înarmați. Intrînd în casă și întrebîndu-l pe Essex, de ce se află aci mulțimea înarmată, acesta le răspunse:

— Știu, că se vrea moartea mea, au fost plătiți oameni pentru a mă înjunghia, mi-au fost întinse curse și în numele meu a fost scrisă o scrisoare falsă, pentru a mă duce la pierzanie. Prietenii mei s-au adunat pentru a mă apăra, întrucît nici răbdarea mea, nici nenorocirile mele nu pot împăca pe dușmanii mei.

Apoi sub un pretext oarecare Essex părăsi camera, închizînd acolo pe cei patru trimiși ai reginei Elisabeta.

Îndată după aceea el a încălecat, a ieșit din curtea casei sale, însoțit de un grup de călăreți, printre care se afla contele de Bedford, lordul Danvers, Cuff, secretarul său,

Scanned with OKEN Scanner

și baronul de Cromwell, lordul Southampton și lordul Rutland.

Pe drum, prietenii săi au început să strige, încercînd să incite populația.

— Se urmărește asasinarea contelui de Essex! Se urmărește vînzarea Angliei către Spania!

Dar locuitorii Londrei n-au reacționat în nici un fel.

Cînd convoiul trecu prin fața casei sherifului Smith, Essex, care se simțea slăbit în puteri, s-a oprit și a intrat în casa lui Smith pentru a se odihni.

În timp ce Essex se spăla pe față, Smith s-a furișat pe poarta din dos și a fugit la palatul regal pentru a cere instrucțiuni.

De acum marele maestru al artileriei, Burgheley, parcurgea străzile orașului urmat de ostași înarmați și precedat de un crainic care proclama:

— Essex, trădător al reginei!

Contele Essex, descurajat, a hotărît să se reîntoarcă la casa sa și a trimis pe lordul Danvers înainte, ca să pună neîntîrziat în libertate pe trimișii reginei, pe care îi lăsase închiși acolo.

Dar pe una din străzi, Essex și cei care îl însoțeau s-au lovit de un lanț întins de-a curmezișul străzii; după lanț erau postați ostași și aceștia au tras cîteva focuri. Sir Charles Blount a fost rănit, iar lorzii Bedford și Cromwell au făcut cale întoarsă și s-au dus la casele lor.

Contele de Essex, Southampton și Cuff s-au îndreptat către Tamisa, s-au urcat pe un vapor și au navigat pînă la casa lui Essex. Ajuns acasă contele dădu ordin să se închidă porțile. Peste scurt timp a sosit Burghley cu artileria și a ocupat grădinile care dădeau spre Tamisa.

Essex ar fi vrut să opună rezistență, dar prietenii săi îl convinseră de inutilitatea unui asemenea gest.

Lordul Southampton s-a urcat pe acoperiș și, de aci, voia să parlamenteze. Dar Burghley îi transmise că pretinde ca rebelii să se predea fără condiții, altfel va distruge casa cu lovituri de tun.

Essex îl întrebă pe Burghley, prin intermediul lordului Southampton, dacă i se promite, în cazul cînd se predă, un tratament civilizat, asistența episcopului de Athol la închisoare și un proces potrivit formelor legale. La această

Scanned with OKEN Scanner

cerere, Burghley a răspuns că nu poate consimți la nici o condiție.

Atunci contele de Essex s-a predat fără condiții, împreună cu contele de Southampton, Cuff și lorzii Danvers și Rutland.

Ei au fost conduși mai întîi la arhiepiscopul de Canterbury, iar de acolo la închisoarea din turnul Londrei.

Judecata pentru rebeliune

La 20 februarie 1601, conții de Essex și de Southampton au fost citați în fața unei comisii speciale a pairilor*) regatului în sala palatului Westminster.

Curtea era prezidată de baronul de Buckhurst, marele trezorier al Angliei, pairii erau conții de Oxford, de Nottingham, de Salisbury, de Derby, de Worcester, de Cumberland, de Sussex, de Hertford și de Lincoln și cîțiva baroni. Asesorii erau sir Popham, marele judecător al Angliei și sir Gaudy, Coke, Elverton și Francis Bacon.

Sala era tapisată cu catifea roșie și avea unsprezece rînduri de bănci în formă de amfiteatru, despărțite prin grilaj. În fundul sălii se afla tronul, avînd deasupra sa baldachinul și în partea dreaptă o galerie pentru ambasadorii străini.

În timp ce deliberau, pairii mîncau pîine și carne și beau vin, care li se servea în permanență.

Pairii erau îmbrăcați în costume de curte, cu toci pe cap, iar judecătorii aveau robe stacojii, îmblănite cu ermină și erau cu capul gol.

După ce Curtea fusese reunită, lordul trezorier înconjurat de crainici și precedat de ușierul Vergii Negre își făcu intrarea, se așeză pe fotoliul care fusese pregătit în mijlocul estradei și zise:

— Aduceți la cunoștința locotenentului Turnului că a sosit momentul pentru ca el să-i conducă pe prizonieri în fața barei.

---

*) „pairii" erau nobilii egali în grad cu cei care apăreau în fața judecății.

Scanned with OKEN Scanner

Uşierul Vergii Negre strigă:

— Locotenent — guvernator al Turnului, aduceţi-i aci pe prizonierii domniei voastre: Robert Devereux, conte de Essex şi lordul Wriotherley, conte de Southampton, altfel riscaţi să vă pierdeţi viaţa.

Locotenentul, care aştepta după uşă dispoziţiile Curţii, i-a condus de îndată pe prizonieri în sală, fără escortă, precedaţi numai de comandantul crainicilor, care ducea o bardă îndreptată cu dosul ei către feţele celor doi lorzi.

După ce au ajuns în faţa barei, uşierul Vergii Negre le zise:

— Lorzii mei, îngenuncheaţi!

Essex şi Southampton au îngenuncheat pe o pernă pregătită în acest scop şi au rămas în această poziţie pînă cînd lordul trezorier le spuse:

— Ridicaţi-vă, lorzii mei.

După care au început dezbaterile.

Procurorul general Coke citi actul de acuzare.

Essex şi Southampton au fost acuzaţi:

„De a fi vrut să ia reginei sceptrul şi viaţa, de a fi plănuit s-o aresteze pe Majestatea Sa Regală în casa ei, de a se fi pus în situaţie de rebeliune manifestă întemniţînd consilierii regatului şi apărînd casa lor împotriva ostaşilor reginei, în sfîrşit de a fi incitat la revoltă supuşii fideli ai Majestăţii Sale, pe străzile Londrei".

În continuare, avocatul general al reginei îl compară pe contele de Essex, cu Catilina, apoi luînd cuvîntul din nou, procurorul general aminti de bunăvoinţa neîncetată, manifestată de regină, faţă de contele de Essex.

După el a luat cuvîntul Sir Popham. El a stigmatizat tratamentul nedemn impus de acuzaţi trimişilor reginei.

Apoi s-a adresat procurorului general, întrebîndu-l:

— Ce credeţi că ar fi făcut cu regina, dacă ar fi reuşit să pună mîna pe persoana ei sacră?

Coke răspunse:

— Ceea ce Henric de Lancaster a făcut cu Richard al II-lea. El s-a dus la rege în postura unui supus, sub pretextul de a-i cere să-şi alunge consilierii cei răi. Dar după ce a pus stăpînire pe rege, i-a luat viaţa.

Luînd cuvîntul, Francis Bacon, prietenul intim al con-

Scanned with OKEN Scanner

telui Essex, i-a reproşat de a nu fi ascultat de crainicul care îi porunci să depună armele şi de a se preda.

Essex îi răspunse:

— N-am văzut alt crainic decît pe acela care poartă pe capul său pata infamiei sale, dar nu l-am luat deloc drept crainic. Dacă aş fi avut un alt plan decît de a mă apăra împotriva acelora dintre adversarii mei care voiau să mă ucidă, n-aş fi ieşit cu atît de puţini oameni şi pe deasupra neînarmaţi.

Bacon, luînd cuvîntul în replică, a căutat să demonstreze slăbiciunea răspunsului dat de Essex, invocînd exemplul contelui francez de Guise, care intrînd în Paris cu cîţiva adepţi, a incitat atît de violent populaţia pentru a lua armele, încît regele a trebuit să părăsească oraşul.

Membrii Curţii se înţeleseseră dinainte că orice declaraţii ale acuzaţilor privind pe regele Jack al Scoţiei şi pe lordul Montjoy să nu fie luate în seamă, deoarece aceste probleme erau considerate a fi deosebit de delicate.

Essex a provocat totuşi un incident acuzînd pe secretarul privat al reginei, Robert Cecil, de a fi zis odată, că infantele de Spania ar avea dreptul de succesiune asupra tronului Angliei.

Robert Cecil a fost convocat de îndată în faţa Curţii. El a negat de a fi făcut declaraţia ce i se imputa. Cecil l-a invitat pe contele de Essex de a numi persoana în faţa căreia ar fi spus cele imputate şi apoi, adresîndu-se către Southampton, l-a rugat pe acesta:

— Vă conjur, în numele prieteniei care ne-a legat din copilăria noastră, în numele calităţii noastre de creştini şi al onoarei voastre, de a-mi numi persoana în faţa căreia aş fi spus aceasta.

Southampton l-a numit pe William Knollis, controlor al casei regale.

Acesta a fost de asemenea convocat şi a declarat că a auzit doar spunîndu-i-se lui Robert Cecil, că un anume Solman a tipărit o carte pentru a afirma drepturile infantelui de Spania asupra tronului Angliei.

Cu aceasta, problema ridicată de Essex a fost considerată ca încheiată şi judecătorii, împreună cu asesorii, s-au retras pentru a delibera.

Scanned with OKEN Scanner

După o oră ei au revenit în sala mare și și-au ocupat din nou locurile.

Crainicul armelor a făcut apelul celor prezenți și chemat fiind pe nume, fiecare se ridică în picioare, făcu o reverență către lordul președinte și ridicîndu-și mîna, spuse:

— El este vinovat, pe onoarea mea.

Lordul președinte se adresă apoi contelui de Essex și lordului Southampton, spunîndu-le:

— Vedeți că pairii voștri vă condamnă.

Apoi a pronunțat sentința:

— Veți fi legați și tîrîți pe o gratie pînă la locul execuției; acolo, veți fi spînzurați și apoi, încă în viață fiind, măruntaiele voastre vor fi smulse, corpurile voastre tăiate în patru și împrăștiate în oraș. Dumnezeul să vă mîntuiască sufletele.

Essex a răspuns:

— Acest corp putea să aducă servicii mai bune reginei, dacă l-ar fi găsit bun. Aș fi foarte bucuros, ca în orice mod în care ar dori-o, să poată fi folositor în serviciul ei.

El a conjurat apoi pe pairi, ca să insiste pe lîngă regină, pentru grațierea contelui de Southampton, care nu l-a urmat decît din cauza atașamentului față de el . . .

Și a adăugat:

— Nu-mi pasă prea mult de viață și nu doresc nimic mai mult decît s-o părăsesc, păstrîndu-mi pe deplin fidelitatea față de Dumnezeul meu și față de regina mea. Dar n-aș vrea totuși ca cineva să spună reginei că disprețuiesc clemența ei, deși cred că n-aș putea s-o obțin, chiar dacă aș căuta-o. Deși m-ați condamnat după toate formele procedurii pe care ați efectuat-o împotriva mea, sper totuși că mă veți absolvi de judecata conștiinței voastre.

Luînd cuvîntul, contele de Southampton a cerut indulgența reginei, explicîndu-și faptele prin sentimentele de prietenie pe care le avea față de contele Essex.

După ce s-a pronunțat sentința de condamnare la moarte, ușierul Vergii Negre a rupt bagheta pe care o dusese în fața lordului președinte, iar crainicul armelor întoarse tăișul bardei sale către fața condamnaților, mergînd înaintea lor pînă la poarta sălii.

Aflîndu-se din nou în celula sa din Turnul Londrei, Essex a fost cuprins de groaza morții și și-a pierdut cum-

Scanned with OKEN Scanner

pătul. L-a chemat pe procurorul general Coke și i-a mărturisit toate secretele conspirației, dîndu-i numele complicilor săi cu atîtea detalii, încît Coke a trebuit să-l oprească pe această pantă a mărturisirilor, jenantă pentru guvern.

Apoi Essex l-a chemat pe secretarul său, Cuff, și i-a reproșat de a-l fi împins pe calea conspirației.

Pînă a doua zi Essex și-a mai revenit. Aflase dealtfel că sentința va fi comutată și în loc să fie spînzurat și spintecat, va fi decapitat în curtea Turnului Londrei. El aflase, de asemenea, că pedeapsa prietenului său Southampton a fost comutată în închisoare pe viață.

Execuția a fost fixată pe ziua de 25 februarie 1601.

Eșafodul a fost ridicat în curte, la cîțiva metri de la celula unde contele de Essex era deținut. Pe o bancă îmbrăcată în catifea neagră, în fața estradei, s-au așezat conții de Cumberland și de Hertford, vicontele Howard de Binden și baronii Howard de Valden, Compton și sir Walter Raleigh.

Dar în ultimul moment Walter Raleigh s-a retras, de teamă să nu i se reproșeze că a vrut să vadă supliciul rivalului său, a intrat în Turn și a urmărit de la o fereastră din sala armelor desfășurarea execuției.

Condamnatul era îmbrăcat într-o robă de catifea, o haină de mătase neagră și o pălărie de castor. În jurul gîtului purta un mic guleraș plisat.

Pe eșafod contele de Essex a declarat încă o dată, că n-a vrut niciodată să atenteze împotriva vieții reginei și a început apoi să se dezbrace.

Unul din episcopii prezenți i-a amintit că trebuie să se mai roage pentru iertarea dușmanilor săi, ceea ce Essex a și făcut.

Apoi și-a dezbrăcat roba și celelalte piese de îmbrăcăminte rămînînd într-o cămașe de mătase stacojie.

Călăul a îngenuncheat în fața lui pentru a-i cere iertare.

Essex se întinse pe eșafod și-i spuse călăului să lovească atunci cînd el își va îndepărta brațele.

Călăul a ridicat securea, dar impresionat, din prima lovitură n-a făcut decît o crestătură pe ceafa condamnatului. Contele a făcut o mișcare convulsivă. Din a doua lovitură călăul a tăiat artera carotidă și Essex își dădu

Scanned with OKEN Scanner

sufletul. Dar călăul nu reuși să despartă capul condamnatului de corp decît din a treia lovitură. Îl ridică arătîndu-l asistenței și spuse:

— Iată capul unui trădător!

Comentînd condamnarea contelui Essex, regina Elisabeta a spus: „Cei care se ating de sceptrul domnitorilor nu merită nici o milă".

Dar moartea ultimului său favorit a descumpănit adînc sufletul suveranei Angliei. Avea adesea crize de melancolie. Vorbea mult timp despre Essex, ultimul ei confident, Carey:

„Am vrut timp îndelungat să ascund în fața Consiliului, spunea regina, refuzul său de a da ascultare și de a-și îndeplini datoria, în speranța că se va îndrepta. De aceea el însuși și-a cauzat nenorocirea. ... Cu doi ani înaintea execuției sale l-am avertizat că dacă puteam tolera să nu fie pe placul Elisabetei, el trebuia să se ferească și să nu încalce ordinele reginei Angliei, căci în acest caz voi fi constrînsă să-l pedepsesc conform legilor și nu potrivit inimii, pe care a găsit-o mereu prea tandră pentru el, fiindcă îndulgența mea l-a determinat să-și continuie nebuniile, pe care nu i le pot ierta, cu tot regretul pe care îl am pentru moartea sa".

Suverana n-a supraviețuit mult după moartea ultimului ei favorit. Ea a murit în 1603, la 70 de ani, vîrstă foarte înaintată pentru acel timp. Pînă în ultimele clipe ale vieții ea și-a păstrat cochetăria feminină; cu părul roșu și rochii din ștofe de aur și argint, împodobită cu perle și diamante, accepta să danseze înfrîngîndu-și cu voința ei redutabilă slăbiciunea, care peste puțin o doborî.

Scanned with OKEN Scanner

WARREN HASTINGS

Cînd tînărul Warren Hastings a intrat, în anul 1749, la vîrsta de 17 ani în serviciul faimoasei „English East India Company", Compania engleză a Indiilor de Est, el şi-a ales o profesie de „mare viitor" în Anglia de pe acel timp. Marea Britanie ajunsese principala putere colonialistă a lumii şi Compania engleză a Indiilor de Est asigura exploatarea imensului continent indian, cu sute de milioane de locuitori, constrînşi să trudească de stăpînii lor autohtoni şi străini, întru îmbogăţirea colonialiştilor englezi şi a stăpînilor feudali locali.

În această perioadă cercurile conducătoare din Marea Britanie urmăreau cu perseverenţă deosebită lărgirea imperiului colonial britanic şi consolidarea puterii lor în colonii, în vederea stoarcerii unor profituri cît mai mari. În lupta înverşunată cu celelalte puteri coloniale: Franţa, Olanda, Portugalia, Spania, precum şi pentru înfrîngerea rezistenţei opuse de popoarele cotropite, colonialiştii englezi aveau nevoie în colonii de funcţionari brutali, fără scrupule, avizi de îmbogăţire rapidă, gata să folosească orice mijloace, să calce peste cadavre cînd era vorba să scoată de undeva un ban în plus. Warren Hastings a fost un astfel de funcţionar.

În familia Hastings activitatea colonialistă avea tradiţie. Pynaston Hastings, tatăl lui Warren, plecase în India înaintea naşterii fiului său, sperînd că se va îmbogăţi rapid. Dar el muri la scurt timp după sosire.

Micul Warren a fost crescut de bunicul său, pastor al parohiei din Dayles, comitatul Worcester, unde familia

Scanned with OKEN Scanner

Hastings deținuse cu cîteva generații în urmă domenii întinse; dar își pierduse treptat toată averea, ruinată de îndelungatele războaie civile din Anglia.

La vîrsta de opt ani Warren a fost luat de unchiul său Howard Hastings, la Londra, unde a început studiile pentru a deveni pastor. Dar unchiul său a murit înainte ca Warren să-și fi terminat studiile și tînărul se văzu obligat să-și cîștige singur existența, ajungînd să se angajeze în serviciul amintit.

English East India Company

Compania engleză a Indiilor de Est a fost înființată la sfîrșitul secolului al XVI-lea, în vederea combaterii concurenței comercianților olandezi. Aceștia au reușit să monopolizeze comerțul cu „Insulele condimentelor" (denumirea insulelor situate la răsărit de India) și au ridicat prețul piperului de la 3 shillingi la 8 shillingi pe libel. Regina Elisabeta a Angliei a recunoscut compania printr-un decret regal, datat din 31 decembrie 1600, sub titlul de „Guvernatorul și Compania Comercianților din Londra făcînd comerț cu Indiile de Est". Acest decret a conferit companiei monopolul comerțului cu Indiile de Est, adică cu toate teritoriile așezate la răsărit de Capul Bunei Speranțe și la apus de strîmtoarea lui Magellan, pe un termen de 15 ani. Intervenienții neautorizați erau pasibili să li se confiște vasele și încărcătura.

Inițial erau 125 acționari în Compania Indiilor de Est, cu un capital de 72.000 lire; întîiul guvernator al Companiei a fost Sir Thomas Smythe. Primele călătorii ale companiei de la 1601—1612 sînt cunoscute sub numele de „călătorii separate", fiindcă participanții acopereau individual costul fiecărei călătorii și încasau toate profiturile, care rareori erau mai mici decît sută la sută.

După 1612, călătoriile erau organizate după sistemul încărcăturilor comasate, în beneficiul companiei în ansamblu.

Primii călători au ajuns pînă în Japonia și au stabilit relații prietenești cu Marele Mogul din India. În 1610—

Scanned with OKEN Scanner

1611 căpitanul Hippon a întemeiat primele fabrici engleze pe teritoriul Indiei, la Masulipatam şi Pettapoli în Golful Bengal. Profiturile mari ale companiei l-au determinat pe regele James I să acorde licenţe suplimentare unor comercianţi privaţi; dar în 1609 el reînnoi monopolul Companiei „pe veci", introducînd o clauză, care împuternicea Coroana să denunţe monopolul, cu un preaviz de trei ani, dacă comerţul s-ar dovedi fără profit pentru regat.

În 1613 comercianţii olandezi au făcut o ofertă englezilor pentru o colaborare în comerţul cu Indiile, dar oferta a fost respinsă. Totuşi, în 1619, s-a încheiat o înţelegere între englezi şi olandezi pentru încetarea ostilităţilor care izbucniseră între ei în Indii; înţelegerea a fost de scurtă durată. Ciocnirile au izbucnit din nou şi au culminat prin masacrul de la Amboyno, organizat de olandezi împotriva rezidenţilor englezi.

Siliţi de împrejurări aceştia au cedat şi şi-au restrîns activitatea pe teritoriul Indiei.

În cursul secolului al XVII-lea corăbiile Companiei engleze erau în acelaşi timp şi vase de război, care duceau lupte continue nu numai cu piraţii malaiezi, dar şi cu concurenţii lor olandezi, francezi şi portughezi.

În 1635 Carol I a acordat o licenţă şi companiei „Comercianţilor din Arsoda", pe motivul că Compania Indiilor a neglijat interesele engleze. Dar în 1657 Cromwell a hotărît să concentreze comerţul cu India într-o singură mînă şi a dispus înfiinţarea unei noi companii, care a preluat fabricile, forturile şi privilegiile celei vechi.

Dintr-o companie comercială privilegiată, ea s-a dezvoltat într-un stat în stat, cu dreptul de a dobîndi teritorii, de a bate monedă, de a comanda fortăreţe şi trupe, de a încheia alianţe, a declara război şi a încheia pace şi de a exercita jurisdicţie civilă şi penală.

Compania a luat o dezvoltare şi mai amplă, în 1689, după ce au fost înfiinţate agenţiile ei din Bengal, Madras şi Bombay şi cînd directorii Companiei şi-au impus suveranitatea asupra guvernelor locale indigene din India, depăşind cu totul cadrul activităţii comerciale.

Tranzacţiile Companiei au devenit de fapt istoria dominaţiei britanice în India.

Profiturile fantastice oferite de exploatarea colonială a

Scanned with OKEN Scanner

Indiei au atras numeroşi comercianţi întreprinzători, care încercau să încalce monopolul companiei. Pînă şi în Marea Britanie cei interesaţi au contestat în faţa instanţelor judecătoreşti dreptul regelui de a acorda acest monopol. În 1683 judecătorul Jeffrays a menţinut însă prerogativa regală.

În 1691 alţi „interlopers" (contrabandişti) au înfiinţat o societate concurentă; cazul a fost deferit Camerei Comunelor. În 1694 s-a hotărît că toţi cetăţenii englezi au drepturi egale de a face comerţ cu Indiile de Est dacă nu sînt prohibiţi printr-un act al parlamentului.

În 1698 a fost înfiinţată o nouă Companie a Indiilor care a acordat un împrumut de 2 milioane lire sterline statului. Vechea companie subscrise acţiuni pentru 315.000 lire şi a devenit factorul dominant în noua corporaţie. În 1708, cele două companii au fost contopite.

Compania nouă a împrumutat statului britanic 3.200.000 lire sterline, urmînd ca privilegiile sale exclusive să înceteze, cu un preaviz de trei ani, după ce împrumutul va fi fost restituit.

Totuşi privilegiile companiei au fost prelungite în continuare, existenţa ei devenind o necesitate pentru exploatarea colonialistă a Indiei.

În 1773 guvernatorul general din India numit de Companie avea nevoie şi de aprobarea coroanei.

În 1784 legea primului ministru englez Pitt cu privire la India a creat un corp de control ca un departament al guvernului englez, cu menirea de a asigura supravegherea guvernului asupra activităţii Companiei.

În 1813 s-a întărit şi mai mult tendinţa de control a guvernului. În 1833 Compania a fost privată de monopolul ei, exercitînd din acest an numai atribuţii administrative. În 1858, în urma marilor răscoale din India, atribuţiile ei au trecut asupra guvernului.

Warren Hastings în India

La mijlocul secolului al XVIII-lea în India afacerile Companiei erau conduse de un guvernator, asistat de un consiliu, compus din patru membri. Consiliul avea împu-

Scanned with OKEN Scanner

terniciri civile şi militare foarte largi. Deciziile consiliului din India erau în principiu supuse ratificării de către consiliul de administraţie al Companiei din Londra, dar în mod practic conducerea din India era independentă, datorită mai ales distanţei foarte mari pentru vremea aceea, care o separa de conducerea centrală.

Orice comunicare parvenea în nu mai puţin de cinci luni, din Anglia la Bengal. De aceea guvernatorul Companiei Indiilor era stăpînul absolut al teritoriului său, ca orice monarh absolut, cu singura condiţie de a se înţelege cu cei patru membri ai consiliului.

În timpul cînd Warren Hastings a fost trimis la Bengal, Compania Indiilor n-avea decît două agenţii, la Calcutta şi la Madras, apărate prin forturile William şi Saint-George.

Warren Hastings a început să lucreze într-o funcţie subalternă la Calcutta, în birourile guvernatorului, instalate în fortul William. Tot aci se aflau şi marile magazii ale Companiei.

În Bengal funcţionarii Companiei duceau o viaţă tihnită, ei n-aveau decît grija registrelor şi a afacerilor comerciale coloniale, urmărind să stoarcă profitul maxim din exploatarea indigenilor, pentru a se îmbogăţi în cel mai scurt timp posibil.

În sudul Indiei situaţia funcţionarilor englezi era mai grea. Acolo, pe lîngă rezistenţa indigenilor, englezii se loveau şi de concurenţa colonizatorilor francezi. Armata franceză comandată de Dupleix a obligat pînă şi funcţionarii englezi ai Companiei să ia armele şi să participe la lupte.

După ce a lucrat doi ani la Calcutta, Hastings a fost trimis la Cossimbazar, localitate situată pe malul rîului Hougley, în apropiere de Moorshedabad, unde se afla reşedinţa rajahului Surahdowlah.

Din punct de vedere administrativ rajahul din Moorshedabad era vasalul Marelui Mogul, împăratul Industanului, care îşi avea reşedinţa la Delhi. Dar, în realitate rajahul era stăpînul a trei provincii, Bengal, Orina şi Hahar, care se aflau sub protecţia Companiei Indiilor.

La Moorshedabad se afla curtea rajahului, haremul şi întreaga administraţie. Cossimbazar era un port co-

Scanned with OKEN Scanner

mercial, renumit pentru mătăsurile care luau de acolo calea lumii. Timp de mai mulți ani Hastings și-a făcut aici afacerile cu misiții hinduși.

După moartea rajahului Surahdowlah, s-a urcat pe tron fiul său, Suradjahdowlah. Acesta a pornit un război împotriva englezilor și a sechestrat și agenția de la Cossimbazar a Companiei Indiilor. Hastings a fost prizonier, dar a reușit să evadeze și să se alăture expediției militare engleze, care venea dinspre Madras, sub comanda lordului Clive.

Suradjahdowlah fiind înfrînt de trupele engleze, lordul Clive a numit ca radjah pe Merjaffier și Hastings s-a instalat la curtea acestuia, ca agent al Companiei Indiilor.

În 1761 Hastings, care se dovedi a fi un funcționar colonial dibaci, a fost numit membru al consiliului, pe lîngă noul guvernator Vansittart. Acesta era un colonialist deosebit de feroce care cerea subalternilor aplicarea unor metode din ce în ce mai brutale pentru a stoarce profitul maxim din populația indigenă.

În această funcție Hastings a strîns o avere considerabilă și peste cîțiva ani, în 1764, s-a întors în Anglia pentru a se odihni.

În 1769 a fost numit membru în consiliul Companiei Indiilor la Madras și s-a întors în India.

Pe vapor, Hastings a făcut cunoștință cu familia germană Imhoff: soțul își atribuia titlul de baron, dar în realitate era un aventurier și un pictor mediocru.

Intenționa să-și vîndă soția, tînără și frumoasă, unuia din rajahii Indiei, a căror bogăție devenise un miraj care atrăgea un noian de aventurieri din întreaga lume.

Hastings se îndrăgosti de doamna Imhoff și l-a întrebat pe „baron" în ce condiții ar consimți la divorț. Imhoff acceptă pînă la urmă să-și cedeze soția pentru cincizeci de mii de lire, sumă ce constituia o adevărată avere.

Întors în India, Hastings a activat o perioadă la Madras, apoi a fost numit guvernator al Companiei Indiilor la Bengal. El s-a mutat la Calcutta, unde s-a instalat într-un palat somptuos.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru a-şi asigura exploatarea nestingherită a coloniilor din India, supranumită şi „Perla Coroanei Marei Britanii", stăpînii Companiei Indiilor au instituit un sistem de administrare, care ţinea seamă de specificul diferitelor provincii şi îndeosebi de rivalităţile existente între diverşii principi feudali.

În această epocă Compania Indiilor, din punct de vedere formal, poseda teritoriile în calitate de vasal al Marelui Mogul de la Delhi şi îşi percepea veniturile, cu titlu de colector numit de Marele Mogul.

Rajahii diverselor provincii, supuşi prin forţă ori cumpăraţi de Compania Indiilor, nu aveau nici o putere reală.

În Bengal, Compania Indiilor numise în fruntea guvernului un ministru indigen, care rezida la Moorshedabad. Primind de la companie o remuneraţie anuală de o sută de mii de lire sterline, ministrul avea sarcina să organizeze perceperea veniturilor, să menţină ordinea şi să plătească remuneraţia personală a rajahului, care trecea de treisute mii de lire sterline pe an.

Ministrul Bengalului pe vremea lui Hastings era Mohamed Reza-Khan, un musulman de origine persană. El avea, firește, mulţi concurenţi, printre care cel mai influent era maharadjahul brahman Nuncomar.

Acesta din urmă avea un agent propriu la Londra, prin care se oferi administratorilor Companiei Indiilor, că le va mări în mod substanţial veniturile dacă i se va încredinţa guvernarea Bengalului, cu dreptul de a percheziţiona ascunzişurile înţesate de perle, diamante şi aur.

Conducerea Companiilor Indiilor a apreciat că realizarea propunerii lui Nuncomar le-ar aduce mari beneficii şi a cerut lui Hastings să găsească un pretext pentru destituirea lui Mohamed Reza-Khan.

Hastings era mulţumit de colaborarea cu Mohamed Reza-Khan şi ordinul primit de la Londra îi încurca socotelile. Dar nu putea ignora cu totul dispoziţia superiorilor săi; îl destitui deci pe Mohamed Reza-Khan, dar pe Nuncomar nu-l făcu ministru, mulţumindu-l doar cu numirea fiului său ca trezorier al Bengalului.

Şi Centrala Companiei de la Londra era nesăţioasă, veşnic nemulţumită de sumele primite:

Scanned with OKEN Scanner

„Guvernați cu blîndețe — sunau instrucțiunile ipocrite — dar trimiteți mai mulți bani; aplicați dreptatea și moderația, dar expediați-ne în acest an, cel puțin cinci sute de mii de lire sterline".

Ideea lui Nuncomar i-a surîs deci lui Hastings; sub pretextul luării unor măsuri de sancționare, Hastings a ocupat cu trupele sale orașul Allahabad, unde spera să găsească și a și găsit comori neprețuite, pe care le-a jefuit în mod barbar.

După ce golise orașul Allahabad, Hastings a propus rajahului provinciei Oude de a-i vinde acest oraș pentru cincisute de mii de lire sterline, sumă pe care i-o ceruse conducerea Companiei Indiilor. Rajahul a acceptat tîrgul, a plătit suma cerută și în acest fel, în schimbul sumei plătite, jefuirea orașului Allahabad a obținut și aprobarea Londrei.

Dar Hastings nu s-a oprit aci. El a căutat și a găsit noi și noi metode de spoliere a populației și bogățiilor Indiei.

În apropierea provinciei Oude se întindea valea Rohilcund, locuită de o populație venită din Afganistan și cunoscută sub numele de rohili.

Rohilii se aflau într-un stadiu de dezvoltare mai avansat decît populația provinciilor vecine. Ei se ocupau cu agricultura și comerțul și erau războinici vestiți. În valea Rohilcund poporul trăia o viață îmbelșugată, în comparație cu cea a locuitorilor din alte provincii hindustane.

Aliindu-se cu unii feudali din provinciile învecinate, Hastings le-a împrumutat acestora în schimbul sumei de patrusute de mii de lire sterline o brigadă engleză din cele trei brigăzi care formau armata Bengalului.

Trupele engleze și cele ale feudalilor hindustani au invadat valea Rohilcund, au incendiat localitățile, au omorît populația și au jefuit tot ce au găsit. Peste o sută de mii de rohili au fugit în junglă pentru a scăpa de urgia invadatorilor.

În urma acestei expediții, Hastings a reușit să trimită la Londra în mod suplimentar un milion de lire sterline; firește după ce își reținuse cu vîrf și îndesat, partea sa.

Scanned with OKEN Scanner

Atrocitățile săvîrșite de trupele coloniale în India au ajuns notorii. Ele întreceau „măsura" unanim acceptată de politicienii de toate nuanțele. De aceea au constituit un pretext pentru deputații opoziției de a ataca guvernul în Camera Comunelor de la Londra.

Sub presiunea opoziției și a opiniei publice, în 1773, guvernul englez a adoptat o lege potrivit căreia președintele Companiei din Bengal a fost investit cu atribuția de a exercita controlul asupra celorlalte posesiuni ale Companiei. Președintele, avînd titlul de guvernator general, era asistat de patru consilieri și o curte supremă de justiție independentă de guvernatorul general.

Deși persoana lui Hastings era compromisă în fața opiniei publice, conducerea Companiei Indiilor nu vroia să renunțe la serviciile sale.

Cu toate protestele opoziției, Warren Hastings a fost numit guvernator general, cu reședința la Calcutta. Dar din cei patru consilieri, pe care îi primi ca asistenți, doar unul singur îi era favorabil. Ceilalți trei formară împotriva lui Hastings o opoziție tenace.

Situația creată în consiliul Companiei Indiilor din Bengal a ajuns și în India de notorietate publică.

Vechiul dușman al lui Hastings, maharajahul Nuncomar s-a adresat Consiliului, acuzîndu-l pe Hastings de delapidarea unor bunuri, aparținînd Companiei.

Majoritatea Consiliului a luat poziție împotriva lui Hastings și a hotărît ca el să restituie contravaloarea bunurilor delapidate.

În această situație Hastings și-a pregătit retragerea. El trimise un act de demisie agentului său din Londra, colonelul Macleane, pentru ca să fie transmisă, numai în cazul cînd el, Macleane, se va fi asigurat, că majoritatea consiliului de administrație de la Londra îi era ostilă lui.

Concomitent, Hastings a pornit la Calcutta lupta împotriva dușmanilor săi. El reuși să descopere că Nuncomar comisese cu cîțiva ani în urmă un fals, dispuse arestarea acestuia și instanța de judecată compusă din rezidenți englezi îl condamnă la moarte.

Știrea provocă o mare agitație în rîndurile hindușilor. Nuncomar aparținea cele mai pure caste brahmane ai cărei membri nu puteau fi executați, indiferent de fap-

Scanned with OKEN Scanner

tele comise. În dimineața execuției o masă imensă înconjură spînzurătoarea, convinsă că englezii nu vor îndrăzni să aplice pedeapsa capitală. Nuncomar a păstrat pînă în ultimele clipe o ținută demnă și senină. Mulțimea văzînd că execuția are cu adevărat loc a fugit în mare panică spre a se spăla în apele sacre pentru a se purifica de păcatul de a fi asistat la o astfel de crimă.

În timp ce mulțimea se agita, Hastings se distra scriind cu sînge rece o disertație asupra gramaticii persane.

Hastings a reușit să scape în felul acesta de un adversar care-i devenise incomod.

Între timp, știrile despre neînțelegerile din cadrul consiliului Companiei din Bengal au ajuns la Londra. Colonelul Macleane, agentul lui Hastings, a socotit că era cazul să înainteze scrisoarea de demisie a lui Hastings, ceea ce a și făcut. Consiliul de administrație al Companiei Indiilor, incomodat de vîlva ce se ivise în jurul persoanei lui Hastings, a acceptat demisia sa și a trimis un ordin generalului Clevering la Calcutta ca să asigure conducerea interimară a Companiei, pînă la sosirea unui nou guvernator.

Această dispoziție a sosit la Calcutta abia peste șase luni. Între timp, unul din consilierii ostili lui Hastings a murit și abilul intrigant reuși prin manevre iscusite să obțină majoritatea în consiliu. Cînd Hastings a aflat că demisia sa a fost acceptată, el a declarat pur și simplu că Macleane a înțeles greșit instrucțiunile sale, întrucît el nu avusese intenția să demisioneze.

Hastings porunci trupelor engleze din fortul William să dea ascultare numai ordinelor sale și propuse în consiliu să se supună problema demisiei sale Curții supreme de justiție, care funcționa la Calcutta.

Cei doi consilieri ostili lui Hastings, Clevering și Francis, fiind în minoritate, au fost nevoiți să accepte jurisdicția Curții supreme, care a hotărît că demisia guvernatorului este lipsită de orice efect juridic.

După pronunțarea acestei hotărîri, Hastings l-a provocat la duel pe consilierul Francis și l-a rănit grav.

În acest fel el rămase în funcția de guvernator, mai puternic pe situație decît oricînd înainte.

Scanned with OKEN Scanner

În perioada următoare colonialiștii englezi din India aveau să facă față unor noi dificultăți. Trimișii regelui Franței, Ludovic XVI, reușiră să încheie o alianță cu mahrații, populație războinică din nordul Indiei, alianță îndreptată împotriva englezilor.

Hastings voia să atace primul și a pus mîna pe manufacturile franceze din Bengal, a ordonat ocuparea posesiunii franceze Pondichery și a început fortificarea orașului Calcutta.

În războiul care a izbucnit între mahrații, conduși de Hyder-Ali și sprijiniți de forțe militare franceze, și colonialiștii englezi, aceștia din urmă au suferit cîteva înfrîngeri răsunătoare. Englezii erau cît pe-aci să-și piardă posesiunile din India, dar în urma intervenției energice a lui Hastings, trupele britanice au reușit pînă la urmă să salveze coloniile engleze.

După terminarea victorioasă a războiului, poftele hrăpărețe ale colonialiștilor englezi au crescut și mai mult.

Amintindu-și de jefuirea cu succes a orașului Allahabad, Hastings a plănuit o nouă acțiune asemănătoare. Obiectivul nou era orașul Benares.

Acest oraș, situat pe malul rîului Gange, era nu numai orașul sfînt al hindușilor, dar și unul din cele mai bogate. El avea aproximativ cincisute de mii de locuitori și în cadrul său se dezvoltase o activitate economică și culturală înfloritoare. Benares fusese pe vremuri guvernat de rajahi, care erau vasalii Marelui Mogul de la Delhi. Dar pe timpul lui Hastings, Benares depindea de rajahul din Oude.

Rajahul din Benares, Cheyte-Sing, ceruse protecția Companiei Indiilor, care i-a fost acordată cu condiția ca să plătească un tribut.

Cheyte-Sing se achitase de obligațiile asumate față de Compania Indiilor, dar, deodată, Hastings îi ceru, fără măcar să indice vreun pretext, să plătească suplimentar un tribut extraordinar de cincizeci de mii de lire sterline.

Rajahul de Benares a tergiversat plata acestei sume. Atunci Hastings îi pretinse încă zece mii de lire sterline

Scanned with OKEN Scanner

ca amendă de întîrziere și trimise trupe la Benares pentru încasarea banilor.

Dar Hastings nu s-a mulțumit cu atît și a hotărît să-l jefuiască pe Cheyte-Sing.

El l-a somat pe rajahul din Benares să întrețină un corp de cavalerie din serviciul guvernului englez. Cheyte-Sing a refuzat să plătească acest nou tribut. Hastings, care aștepta doar un pretext potrivit, a hotărît să-l atace cu trupele sale.

Cheyte-Sing, speriat, îi oferi lui Hastings o răscumpărare de douăsute de mii de lire sterline, dar guvernatorul îi ceru cincisute de mii și însoțit de un cortegiu numeros s-a deplasat la Benares.

Rajahul i-a venit în întîmpinare la peste șasezeci de mile de oraș și a voit să i se supună. Hastings însă nici nu l-a luat în seamă, s-a dus pînă la Benares și după ce intră în oraș, a dat ordin pentru arestarea lui Cheyte-Sing.

Hastings își greșise de astă dată calculele. Aflînd de arestarea rajahului, populația s-a răsculat împotriva englezilor. Cheyte-Sing a reușit să evadeze din locul unde era deținut și Hastings a ajuns să supună și să jefuiască Benaresul numai după ce îi sosiră întăriri de la Calcutta.

Cheyte-Sing a fugit în Tibet, iar toată averea sa a fost confiscată în favoarea englezilor.

Prada cucerită la Benares a fost oarecum o decepție pentru Hastings. El se aștepta să găsească bogății în valoare de un milion de lire sterline, dar nu și-a putut însuși „decît" un sfert din această sumă.

„Dezamăgirea" de la Benares l-a îndemnat pe Hastings să conceapă noi acțiuni de jaf.

Într-una din provinciile învecinate cu Benaresul, la Oude, domnea rajahul Asaph-Ul-Dowlah.

Hastings, sub pretextul că Asaph nu trimisese trupele care i-au fost cerute pentru reprimarea insurecției din Benares, i-a impus o contribuție de cinci sute de mii de lire sterline.

Asaph-Ul-Dowlah nu dispunea de resursele necesare pentru a plăti o asemenea sumă colosală. Dar el avea

Scanned with OKEN Scanner

o bunică și o mamă, care purtau titlul de begume de Oude și se numeau Bhow Begum și Begum Saib.

Cele două femei își aveau reședința într-un palat somptuos, numit Khourd-Mahl, lîngă orașul Luknow, posedau domenii întinse și se știa că ele păstrează tezaurul rajahului Sujahdowlah, evaluat la trei milioane lire.

În trecut Asaph-Ul-Dowlah storsese sume considerabile bunicii și mamei sale, astfel încît cele două femei ceruseră la vremea respectivă pînă și ajutorul englezilor.

Dar acum nu Asaph, ci Hastings era acela care cerea bani căutînd un pretext pentru a-și însuși tezaurul păstrat de cele două begume.

Răscoala din Benares împotriva englezilor găsise ecou și în provincia Oude.

Nimic nu era mai simplu decît de a învinui cele două femei de complicitate cu răsculații, de a le sechestra în palatul lor și de a exercita asupra lor presiuni, pentru ca să predea tezaurul la care rîvnea Hastings.

Rezidentul englez la Luknow, Sir Bristow, care nu avea brutalitatea necesară unui adevărat funcționar colonial, manifestă ezitări în fața unui asemenea abuz.

El scrise în acest sens lui Hastings, care i-a răspuns că în cazul cînd ordinele sale nu vor fi executate numaidecît, el se va duce personal la Luknow, pentru a efectua operațiunea pe care spiritele slabe o abordează cu o teamă ridicolă.

Sir Bristow se supuse. Un regiment englez pătrunse în palatul Khourd-Mahl.

Cele două begume au fost închise și întrucît refuzau să predea tezaurul, Hastings a poruncit să fie arestați doi miniștri bătrîni ai begumelor, pentru a fi puși în cătușe și privați de mîncare și băutură.

Dar pentru că nici regimul greu la care erau supuși nu i-a determinat pe miniștri să destăinuie locul unde era ascuns tezaurul, Hastings a ordonat să fie supuși torturii. În chinurile torturii, miniștri bătrîni au indicat pînă la urmă ascunzișul tezaurului, care valora un milion și douăsute de mii de lire sterline.

Cînd atrocitățile săvîrșite de Hastings au devenit cunoscute la Londra, el a fost din nou blamat în Camera Comunelor. Și ar fi fost rechemat de îndată din postul

Scanned with OKEN Scanner

său, dacă adunarea proprietarilor acțiunilor Companiei Indiilor nu s-ar fi opus în modul cel mai categoric. Motivul era lesne de înțeles. Hastings asigurase acționarilor venituri mult prea mari pentru ca aceștia să poată critica metodele folosite, chiar dacă ele erau criminale.

Din India se întoarse mai întîi soția sa.

Vasul, care a fost în mod special echipat și mobilat pentru doamna Hastings, era încărcat cu giuvaere și bani. Ea a fost primită la Londra cu mari onoruri pînă și de regina Angliei, deși era fosta soție, divorțată, a escrocului Imhoff și era știut că fusese cumpărată de actualul ei soț cu bani peșin ca o simplă sclavă.

Peste cîteva luni și Hastings s-a întors în Anglia, renunțînd la funcția sa de guvernator general.

Conducerea Companiei Indiilor l-a primit într-o ședință solemnă și a adoptat o rezoluție de mulțumire pentru „prodigioasa" sa activitate.

La Windsor regele îl primi cu onoruri. Pe drept notă Hastings: „Mă văd tratat din toate părțile într-o manieră care-mi dovedește, pe lîngă propriile mele impresii, că mă bucur de bună apreciere . . ."

„Judecarea" lui Warren Hastings

După întoarcerea lui W. Hastings la Londra cîțiva deputați ai opoziției din partidul Wigs, în frunte cu Burke și Francis, l-au atacat din nou în Camera Comunelor, pentru nelegiuirile săvîrșite în India.

Pe socoteala lui Hastings se spuneau și se publicau numeroase anecdote satirice, care exprimau ostilitatea opiniei publice față de brutalitatea de care a dat dovadă în tot timpul șederii în India.

Burke depuse pînă la urmă în Camera Comunelor învinuirea formală împotriva fostului guvernator general al Indiei.

Hastings primi o copie de pe actul de acuzare și i se aduse la cunoștință, că dacă vroia, putea să se apere singur. Învinuitul a hotărît să se apere singur. Eșecul a

Scanned with OKEN Scanner

fost total. El a citit în Camera Comunelor un pomelnic foarte lung, prin care a încercat să se justifice, dar expunerea sa a fost atît de plictisitoare, încît membrii Camerei Comunelor își părăsiră locurile, plecînd la masă, și îl lăsară să vorbească pînă la miezul nopții în fața aprozilor și a personalului de pază.

În luna iunie, Burke a prezentat în Camera Comunelor acuzația împotriva lui Hastings, în ce privește războiul împotriva rohililor.

Dar, deputatul Dundas, care cu doi ani în urmă, a propus în Camera Comunelor blamarea procedeelor folosite de Hastings în valea Rohilcund, a declarat, că el consideră acum, că serviciile aduse după acea dată de Hastings au șters „această mare crimă". Primul ministru William Pitt a votat cu Dundas și Hastings a fost absolvit de acest cap de acuzare, cu 119 voturi contra 67.

Cînd, peste cîteva zile, deputatul Fox a prezentat în Camera Comunelor capul de acuzare împotriva lui Hastings cu privire la Cheyte-Sing, Hastings și adepții săi au crezut că nu mai aveau de ce se teme.

După deputatul Fox a luat cuvîntul primul ministru Pitt.

El a susținut că guvernatorul general avea dreptul de a cere rajahului de Benares, în caz de necesitate, contribuții extraordinare și de a-i impune o amendă, dacă refuza să plătească.

Toată lumea se aștepta, ca în continuare Pitt să ceară absolvirea lui Hastings.

Dar, spre cea mai mare mirare a deputaților, el conchise, spunînd că, deși consideră că Hastings a procedat just cînd l-a obligat pe Cheyte-Sing să plătească o amendă, apreciază totuși această amendă ca prea mare și de aceea votează în favoarea moțiunii lui Fox împotriva lui Hastings.

Cu toate acestea, în ajunul ședinței, deputații pe care guvernul putea conta pentru a-l scăpa pe Hastings, primiseră, potrivit obiceiului, bilete de trezorerie pentru a fi rugați să nu absenteze de la ședință și să voteze împotriva propunerii lui Fox.

După discuții aprinse, propunerea lui Fox a fost adoptată totuși cu o majoritate de 40 voturi.

Scanned with OKEN Scanner

Ţinînd seama de stupefacţia unor deputaţi, Pitt înţelese că trebuie să-şi explice atitudinea. El a părăsit banca ministerială şi s-a aşezat lîngă deputatul Wilberforce căruia i-a spus, cu o voce suficient de tare pentru a fi auzit în băncile vecine, că i-a devenit imposibil de a-l susţine în continuare pe Hastings, a cărui vinovăţie era excesivă.

Nici guvernul unei puteri colonialiste, ca Anglia de pe acea vreme, nu a putut împiedica, de ochii lumii, trimiterea în judecată a slujitorului său credincios, care întrecuse măsura şi ale cărui crime deveniseră prea cunoscute.

Suspendarea lucrărilor Camerei Comunelor întrerupse dezbaterile afacerii Hastings, care a fost amînată pentru anul următor. Atunci, deputatul Brinsley Sheridan, directorul cunoscutului teatru din Haymarket, a fost cel care a prezentat învinuirea împotriva lui Hastings privind jefuirea begumelor din Oude. Discursul lui improvizat a răsculat toată Camera. I s-a oferit ulterior o sumă considerabilă pentru drepturile de editare, dar nefiind scris, Brinsley Sheridan nu se osteni să-l reconstituie.

În zilele următoare Camera Comunelor a adoptat încă douăzeci de capete de acuzare secundare împotriva lui Hastings, şi l-a însărcinat pe deputatul Burke să se prezinte în faţa Camerei Lorzilor, pentru a depune acolo învinuirea împotriva fostului guvernator general, pentru crime şi delicte grave. Camera Lorzilor funcţiona în acea vreme şi ca instanţă de judecată.

Hastings a fost arestat şi condus sub escortă în faţa Camerei Lorzilor. Dar sesiunea Camerei Lorzilor se sfîrşi în zece zile şi Hastings a fost eliberat pe cauţiune.

Procesul se deschise la 13 februarie 1788, în marea sală din Westminster. La ora 10 dimineaţa, pairii (membrii Camerei Lorzilor) în număr de o sută optzeci, îmbrăcaţi în robe de aur şi ermină, îşi făcură intrarea, precedaţi de crainici, în fruntea cărora păşea comandantul crainicilor purtînd sabia justiţiei. După el urma ducele de Norfolk, mareşal al regatului. Marii demnitari, fraţii şi fiii regelui, prinţul de Wales, moştenitorul tronului, încheiară cortegiul.

Scanned with OKEN Scanner

În loja regală se aflau regina cu cele trei fiice, înconjurate de doamnele de onoare. În galeria rezervată invitaților se aflau membrii corpului diplomatic și crema societății londoneze.

După ce se făcuse apelul lorzilor și se rostise rugăciunea, notarul Coroanei strigă:

„Warren Hastings, ești somat să te înfățișezi în fața Curții și să te aperi, în caz contrar cauțiunea ta va fi anulată".

Warren Hastings a apărut numaidecît la bară, însoțit de trei avocați.

El a îngenuncheat pe podea, dar lordul cancelar îi ordonă să se ridice.

După aceea au intrat în sală acuzatorii săi, în frunte cu Burke și Fox, în mare ținută. Ei s-au așezat pe băncile acoperite cu mătase verde, destinate membrilor Camerei Comunelor, în stînga fotoliilor stacojii ocupate de pairii regatului.

Grefierul curții citi mai întîi actul de acuzare. Apoi primul notar al Coroanei se ridică și proclamă:

— Întrucît acuzațiile de crimă și infracțiuni grave au fost declarate de scutierii, cetățenii și burghezii reuniți în Parlament, în numele lor și în acela al Comunelor Angliei, contra lui Warren Hastings, toate persoanele pe care le privește acest diferend sînt prevenite că procesul a început acum și că ele trebuie să se prezinte pentru a depune mărturie pentru sau contra acuzatului.

După expunerea proclamației, lordul cancelar se ridică și se adresă acuzatului:

— Warren Hastings, ai fost chemat la această bară în conformitate cu toate formele legale, pentru a-ți prezenta apărarea; ți s-a admis să depui cauțiune și să-ți angajezi consilieri. Ți s-a acordat mult timp pentru a-ți pregăti apărarea în conformitate cu termenii punerii sub acuzare. Aceste avantaje nu se datoresc indulgenței Curții, ci drepturilor pe care le ai în comun cu toți cetățenii englezi. Apără-te deci într-un mod care va conveni mai bine situației și gravității faptelor care îți sînt reproșate. Apreciază la justa sa valoare caracterul ales al judecătorilor, în fața cărora urmează să răspunzi, care sînt delegații Comunelor Marii Britanii.

Scanned with OKEN Scanner

Hastings îi răspunse:

— Milord, am venit în fața acestui tribunal, deopotrivă pătruns de încrederea în integritatea mea și în spiritul de justiție al Curții, în fața căreia mă prezint.

După aceea se ridică Burke și începu să rostească rechizitoriul:

— Domnii mei, azi nu aducem în fața Domniei voastre un nenorocit, tremurînd de frică. Cel pe care vi-l prezentăm este un șef, un mare personaj, un căpitan al nedreptății...

El întruchipează toate fraudele, toate tiraniile posibile. Îl acuz de a fi furat bunurile orfanilor și ale văduvelor, de a fi devastat ținuturi și dat pierzaniei locuitorii lor, impunîndu-le tratament rău și mizerii. Îl acuz de a-i fi torturat, de a-i fi insultat cu ajutorul tuturor mizerabililor, care l-au asistat în aceste crime ale sale. Îl acuz în numele Comunelor Angliei și al omenirii.

El nu seamănă leului, care atacă prăzi vii, capabile să-i reziste, ci mai degrabă vulturului pleșuv care nu caută decît victime slabe, ori cadavre, pentru a se înfrupta din ele. Hoț, tiran, escroc, mincinos, regret doar că limba engleză nu are termeni mai adecvați enormității crimelor sale.

În numele națiunii engleze, a cărei onoare străveche a terfelit-o în noroi, în numele poporului hindus, a cărui patrie a transformat-o în deșert; în numele celor două sexe; în numele tuturor timpurilor și al tuturor stărilor sociale, pun sub acuzare dușmanul comun și rușinea întregului gen uman.

Cuvîntarea lui Burke se prelungi timp de patru ședințe. El a expus caracterul și instituțiile diferiților locuitori ai Indiei și constituirea Companiei Indiilor. Apoi a atacat administrația lui Hastings ca fiind condusă în mod sistematic în opoziție cu morala și drepturile omului.

După Burke s-a ridicat Fox și a întrebat care va fi procedura de urmat în timpul procesului.

Acuzarea a cerut ca lorzii să încheie mai întîi discutarea primului cap de acuzare, înainte de a trece la celelalte.

Dimpotrivă, apărarea a pretins ca să se înceapă prin

Scanned with OKEN Scanner

expunerea tuturor învinuirilor şi de a se administra toate probele înainte de a discuta răspunderile.

Lorzii se retraseră pentru a delibera asupra procedurii. Cu o majoritate de trei voturi, Curtea a acceptat cererea lui Hastings.

În săptămîna următoare Fox a început să prezinte afacerea Cheyte-Sing, ceea ce a durat mai multe zile. Apoi Sheridan a reluat capitolul privind begumele din Oude.

Dar la sfîrşitul sesiunii Camerei Lorzilor, în mijlocul lunii iunie, mai erau de examinat optsprezece capete de acuzare.

Şedinţele au devenit din ce în ce mai plicticoase. La orice dificultate, lorzii se retrăgeau pentru a delibera cu uşile închise. La sfîrşitul lunii iunie, lorzii au plecat la ţară şi nu au revenit la Londra decît în februarie, după închiderea sezonului de vînat al cocoşului de munte.

În cursul anului 1789, boala regelui şi discutarea legii privind regenţa, apoi agitaţia provocată de izbucnirea revoluţiei franceze, au împiedicat Camera Lorzilor să acorde mai mult de şaptesprezece şedinţe procesului.

Dealtfel avocaţii lui Hastings au făcut toate obstrucţiunile posibile.

După ce ceruseră şi obţinuseră un vot de blam împotriva lui Burke pentru excesele de violenţă ale limbajului utilizat împotriva acuzatului, ei au propus încetarea procesului, cînd parlamentul a fost dizolvat în 1794. Procesul a rămas în consecinţă suspendat timp de un an.

În sfîrşit, în primăvara anului 1795, la opt ani după începerea procesului, Curtea a pronunţat sentinţa.

Din cei o sută şaptezeci de lorzi care asistaseră la începutul procesului, şasezeci muriseră între timp. La pronunţarea sentinţei erau prezenţi numai douăzeci şi nouă de lorzi. Doar şase l-au declarat pe Hastings vinovat de învinuirile privind pe Cheyte-Sing şi begumele.

Pentru celelalte capete de acuzare, el a fost achitat în unanimitate.

Astfel a fost absolvit de orice pedepsă, de cea mai înaltă instanţă a imperiului britanic, colonialistul feroce Warren Hastings, autor al numeroaselor crime.

*
* *

Scanned with OKEN Scanner

Procesul îndelungat a cauzat lui Warren Hastings multe cheltuieli. Dar Compania Indiilor de Est, ale cărei interese colonialiste le-a slujit atît de zelos, i-a sărit de îndată în ajutor: i-a acordat o pensie de patru mii de lire. și un împrumut pe termen lung de cincizeci de mii de lire.

În 1813 a reapărut chiar în viața publică. Cînd în parlamentul Marii Britanii s-a discutat problema statutului Companiilor Indiilor de Est, Warren Hastings a fost chemat în fața Camerei Comunelor pentru a-și da avizul și a fost primit cu mari onoruri. Camera Lorzilor, care-l achitase cu 18 ani în urmă, l-a primit de asemenea cu mult respect. Universitatea din Oxford i-a acordat gradul de doctor și regele Angliei l-a cooptat în Consiliul privat.

Clasele stăpînitoare ale Marii Britanii au refuzat să observe pe bogățiile jefuite în colonii întru fericirea lor petele sîngelui sutelor de mii de oameni uciși din ordinul lui Warren Hastings.

Scanned with OKEN Scanner

HARRY VON ARNIM

La 13 noiembrie 1874 procurorul de stat de pe lîngă Tribunalul regal de primă instanță din Berlin, Tessendorff, a sesizat această instanță de judecată printr-un rechizitoriu, care a stîrnit ecouri multiple atît în Germania, cît și în numeroase alte țări.

Interesul manifestat față de procesul penal la care se referea rechizitoriul se datora pe de o parte împrejurării cu totul ieșite din comun că au fost aduse în discuție publică numeroase documente diplomatice socotite a constitui secret de stat, iar pe de altă parte, persoanei inculpatului.

Concluziile ministerului public acuzau pentru infracțiuni săvîrșite în exercițiul funcțiunilor sale pe contele Harry von Arnim, ambasador în disponibilitate al Imperiului german, consilier intim, doctor în drept, născut în 1824 în localitatea Moitzelfitz din provincia germană Pomerania, fiu al defunctului proprietar funciar Arnim de la Polzin în Pomerania, domiciliat la data respectivă la Berlin, de religie protestant, cavaler al ordinelor prusiene ale Sfîntului Ion din Jerusalim și ale Vulturului Roșu, clasa a doua.

Inculpatul nu era, așadar, un fitecine, ci făcea parte din cea mai înaltă aristocrație germană. Interesul opiniei publice era deci justificat, deoarece demnitari cu funcții atît de înalte nu prea ajungeau în fața instanțelor de judecată ale Imperiului german.

Rechizitoriul cuprindea și descrierea detaliată a func-

Scanned with OKEN Scanner

ţiilor pe care inculpatul le-a avut în decursul carierei sale.

Harry von Arnim s-a angajat în serviciul statului în calitate de auditor la 1 februarie 1847. Cu trei ani mai tîrziu el intră în serviciul diplomatic, şi după ce a promovat un examen special, în mai 1851, a fost numit secretar de legaţie. În această calitate s-a aflat la reprezentanţele diplomatice ale Prusiei la Roma, la Kassel şi la Viena. În 1856 i s-a acordat titlul de consilier de legaţie. Cu patru ani mai tîrziu a fost rechemat la Berlin şi numit şambelan, iar în 1862 a fost numit ministru la Lisabona. În continuare a fost acreditat ca ministru la Kassel şi la München, apoi la Roma, pe lîngă Scaunul papal, începînd din 20 octombrie 1864.

În cursul verii 1870, Harry von Arnim a fost făcut conte. În martie 1871 fu numit comisar la Bruxelles pentru negocierile angajate între Prusia şi Franţa în vederea încheierii unui tratat de pace, în urma războiului ce a avut loc între aceste două state. El a exercitat în continuare aceleaşi funcţii la Frankfurt pe Main.

La 23 august 1871 contele von Arnim a fost numit, prin decret imperial, ministru pe lîngă Republica Franceză, în misiune extraordinară. El a fost primul reprezentant diplomatic în Franţa al Imperiului German nou format. La 2 martie 1874 a fost rechemat din această funcţie, care între timp a fost ridicată la rangul de ambasador, şi numit peste cîteva zile ambasador la Constantinopole.

După ce la 29 aprilie 1874 a remis preşedintelui Republicii Franceze scrisoarea prin care fusese rechemat, părăsi Parisul şi prin decretul imperial de la 15 mai 1874 o fost pus în disponibilitate provizorie.

Harry von Arnim avea, aşadar, un bogat stat de serviciu, îndeplinind funcţii de mare răspundere, precum se cuvenea unui vlăstar al unei străvechi familii aristocratice prusace, mari moşieri de multe secole, care au constituit încă din evul mediu clasa dominantă în această parte a Germaniei.

De ce reprezentantul unei asemenea familii, făcînd parte din clasa şi casta dominantă a Prusiei şi a Germaniei imperiale a ajuns pe banca acuzaţilor?

Scanned with OKEN Scanner

Răspunsul la această întrebare este consemnat în rechizitoriul amintit.

„Cînd inculpatul a părăsit Parisul, în 1874, — se arată în concluziile procurorului, treburile Ambasadei Imperiului german au fost girate în mod provizoriu de consilierul de legație, conte de Wesdehlen, în așteptarea noului ambasador, prințul de Hohenlohe. Consilierul a observat, la scurt timp după sosirea sa la Paris, că din arhivele ambasadei lipseau unele documente. Ca urmare el a efectuat cercetări minuțioase și a stabilit lipsa unui mare număr de documente, documente care sînt arătate în anexele rechizitoriului.

Inculpatul a compărut în fața acestei instanțe acuzat fiind de a fi făcut să dispară și de a fi sustras aceste documente, care sînt de cea mai mare importanță din punctul de vedere al Imperiului german și al raporturilor acestui stat cu puterile străine".

Învinuirea era foarte gravă. Un ambasador să fi sustras documente cu caracter secret? În ce scop? Asemenea documente se sustrag, de regulă, în vederea predării lor reprezentanților unor puteri străine. Și o astfel de faptă constituie una din cele mai grave crime, înaltă trădare. Un conte de cea mai veche viță nobilă, diplomat cu o strălucită carieră, să fi săvîrșit crima de înaltă trădare? Din ce motiv?

Iată cîteva întrebări pe care și le-au pus atunci și le pune și astăzi cel care citește începutul rechizitoriului. Dar continuînd lectura se va vedea că Harry von Arnim n-a fost învinuit de înaltă trădare, deși a recunoscut sustragerea documentelor din arhiva ambasadei.

Dar, de ce le-a sustras, în cazul acesta?

Explicarea mobilului faptei săvîrșite de contele von Arnim implică o analiză mai amplă a situației politice din Franța și Germania de pe acea vreme, a relațiilor bilaterale dintre aceste două state, pe de o parte, și dintre alte state, pe de altă parte, a raportului dintre ambasadorul pus în disponibilitate, Harry von Arnim, și atot-

Scanned with OKEN Scanner

puternicului cancelar al Imperiului german, prințul Otto von Bismarck, supranumit „cancelarul de fier".

Relațiile dintre Bismarck și Harry von Arnim au fost de la bun început influențate de neîncrederea manifestată de șeful guvernului german față de cunoscutul diplomat, atunci cînd s-a pus problema numirii sale în calitate de comisar al Reichului la Bruxelles, pentru negocierile în vederea încheierii tratatului de pace cu Franța.

Otto von Bismarck, primul ministru și ministru al afacerilor externe al Reichului german, a ezitat înainte de a-l accepta, respectiv de a-l numi pe Arnim în acest post important.

„Cancelarul de fier" considera că Arnim avea prea multe defecte de caracter, socotindu-l îngîmfat, repezit, încăpățînat, și uneori chiar nesincer. Arnim însă se bucura de protecția familiei imperiale, ceea ce îl făcu în cele din urmă pe Bismarck să considere mai primejdioasă prezența continuă a lui Arnim la Berlin, decît plecarea lui într-o funcție, peste hotare.

Relatînd — în amintirile sale —, o convorbire cu contele von Arnim, Bismarck făcu următoarele însemnări semnificative cu privire la caracterul acestuia: „. . . contele nu prea suporta băutura și odată, după un păhărel, îmi spuse că în fiecare superior ierarhic, el întrevede un dușman personal, care-i pune cariera în pericol și de aceea îl tratează ca atare. Dar, că cel în cauză nu trebuie să observe nimic, pînă îi este superior".

Este lesne de înțeles că această declarație a lui Arnim i-a lăsat o impresie foarte proastă șefului guvernului german, adept înfocat al celei mai severe discipline prusace, care cerea fiecărui funcționar nu numai supunere oarbă față de dispozițiile superiorului, dar și sentimente de stimă și considerație față de acesta.

Resentimentul lui Bismarck față de contele von Arnim s-a accentuat și mai mult, după ce acesta a fost numit șeful reprezentanței diplomatice a Imperiului german în Franța.

Fără îndoială că nu era un lucru simplu să-l înfrunți pe Cancelar și von Arnim a încercat tocmai acest lucru. Rezultatul nu putea fi decît o înfrîngere, așa cum a și fost.

Scanned with OKEN Scanner

S-au scris multe biografii despre prințul Otto von Bismarck și toate, fără excepție, relevă puternica sa personalitate care și-a pus amprenta, în a doua jumătate a secolului trecut, asupra destinului poporului său, dar și a întregii Europe.

Familia Bismarck locuia de secole în Brandenburg, inima Prusiei. Defectele, ca și calitățile Cancelarului, par a fi o sumă a trăsăturilor de caracter ale strămoșilor săi, ale întregii familii, al cărei nume este amintit pentru prima dată în istorie, în 1309. Se pare că încă de la primul strămoș a moștenit îndrăzneala și neînfricarea. Respectivul, un anume Rulo von Bismarck, de meserie croitor, era în același timp consilier municipal și, în această calitate, în 1309, s-a hotărît să înființeze în orașul Stendal o școală primară laică. Și a făcut-o, neținînd cont de excomunicarea care i-a urmat. Dealtfel, pentru alte fapte și fiul și nepotul acestui Bismarck au fost, la vremea lor, excomunicați.

Otto von Bismarck era dotat cu o sănătate de fier, mare gurmand și amator de băuturi — putea bea dintr-o răsuflare un litru de șampanie — era și tot atît de mare amator de dueluri — a avut 28 la număr numai în anii studenției la Göttingen —, violent și excesiv în toate, se impunea pretutindeni prin simpla sa prezență și alură fizică. Dar, la toate acestea se mai adăuga și o mobilitate mare a minții, un simț practic remarcabil, o orientare politică care mergea direct la țintă — arată despre el Engels —, un talent de a manevra oamenii și situațiile, pentru a servi obiectivul ce și l-a impus. Prin constituirea statului german unitar — apreciază Lenin — el a înfăptuit, în modul său junkeresc, o cauză istorică progresistă.

Era supranumit și „Solitarul de la Varzin“ datorită faptului că aprecia foarte mult plimbările singuratice în pădurile domeniilor sale din acea localitate.

Bismarck nu cunoștea noțiunea de prieten ori pe cea de dușman, considerînd că unul ca și celălalt au posibilitatea potențială de a se transforma în contrariul. Socotit cel mai puțin sentimental dintre oameni, era necruțător față de adversari, chiar și față de cei învinși.

Scanned with OKEN Scanner

Acestui pumn de fier a încercat să i se opună contele von Arnim.

La Paris, Arnim avea o situație destul de grea. Francezii nu puteau uita înfrîngerea militară suferită și trimisul german era, pur și simplu, boicotat de societatea pariziană. Arnim nu reuși să schimbe două cuvinte cu vreo persoană în afara acelora cu care avea relații de serviciu.

Între alte atribuții, Arnim avea misiunea să supravegheze aducerea la îndeplinire a tratatului de pace, care cuprindea și plata unor despăgubiri de război de către statul francez, precum și evacuarea treptată a teritoriilor ocupate de trupele germane în cursul războiului. Firește că exercitarea unor astfel de atribuții nu putea decît să adîncească prăpastia dintre reprezentantul diplomatic german și cercurile franceze.

În cursul iernii 1872, Arnim reuși să încheie cu guvernul francez o convenție privind termenele de plată a despăgubirilor de război și evacuarea teritoriilor ocupate de trupele germane. Cu acest prilej, el izbuti să înjghebeze cîteva cunoștințe în societatea pariziană și să îmbuneze întrucîtva atmosfera. Dar, aproximativ în aceeași perioadă, intră într-un conflict de nereconciliat, cu cancelarul Bismarck, datorită aprecierilor divergente în ce privește situația din Franța.

În ce consta miezul conflictului?

Bismarck aprecia că o monarhie în Franța și-ar fi putut găsi, în acele timpuri, mai ușor aliați în alte state decît o republică. El credea totodată că restaurarea dinastiei Bourbonilor în Franța ar reînvia curentele clericale, care ar face front comun împotriva împăratului german protestant, cu forțele catolice din interiorul Reichului german. De aceea, în concepția lui Bismarck, reprezentantul diplomatic al Germaniei avea obligația să sprijine guvernul republican, existent în Franța, în frunte cu Thiers.

Arnim, dimpotrivă, susținea că Thiers nu se va putea menține mult timp și va ajunge să cedeze față de presiunile exercitate asupra sa și din partea stîngii republicane

Scanned with OKEN Scanner

radicale, și din partea dreptei conservatoare. El considera de aceea necesară restaurarea monarhiei în Franța și pentru motivul că forma de stat republicană putea constitui un exemplu contagios pentru Germania. Reprezentantul diplomatic german la Paris preconiza în consecință sprijinirea acelor forțe politice din Franța, care năzuiau spre restaurarea monarhiei.

Bismarck scria în această perioadă, că sarcina politicii germane nu este să contribuie la întărirea Franței prin consolidarea ei internă și prin restabilirea unei monarhii, capabile să contracteze alianțe cu statele care au întreținut pînă atunci relații amicale cu Germania. Mai ales atîta timp cît va dura conflictul Germaniei protestante cu Sfîntul Scaun, al cărui sfîrșit nu se putea încă prevedea, partidul regalist din Franța nu trebuia încurajat în nici un fel.

Dimpotrivă, convins fiind că republica nu se va consolida niciodată în Franța și va întreține în această țară o stare de anarhie „decentă" împiedicînd-o să se ridice și să-și ia revanșa, Bismarck considera că avea tot interesul să favorizeze o republică neputincioasă care va lăsa Franța pradă tulburărilor interne, ceea ce constituia cea mai bună garanție pentru Germania.

Von Arnim nu se mărginea în a exprima aprecieri asupra situației politice din Franța, ci intervenea activ pe diverse căi în politica ei internă. El acționa, în alianță cu forțele regaliste din Franța, împotriva prezidenției lui Thiers.

De pildă, în problema plății despăgubirii de război pe care Franța o datora Germaniei, Arnim, în ciuda instrucțiunilor lui Bismarck, întîrzia să remită președintelui Republicii, Thiers, notele de urgentare ale guvernului german. Străduindu-se să încurce problema pentru a întîrzia plata despăgubirii, el trimise lui Bismarck propunerile următoare:

„Franța ar trebui să se angajeze să plătească al patrulea și al cincilea miliard prin polițe în fiecare a doua lună de la 1 mai pînă la 1 septembrie. Astfel mărind numărul plăților, vom multiplica ocaziile de a ne plînge de lipsa de punctualitate a plăților și de a acționa în consecință".

Scanned with OKEN Scanner

Președintele Thiers își dădu seama de atitudinea lui von Arnim și îi spuse, mai tîrziu, prințului de Hohenlohe, urmașul lui Arnim în funcția de ambasador la Paris:

„Am făcut totul pentru a ameliora poziția lui Arnim în Franța. Dar știu prea bine cine l-a indispus împotriva mea. El era anturat de cîțiva bancheri, care ar fi vrut să exploateze împrumuturile (făcute de guvernul francez pentru plata despăgubirii de război) în profitul lor, dar eu nu puteam consimți la așa ceva, fiindcă voiam ca fiecare cetățean să poată participa la subscrierea împrumutului. Opunerea mea i-a supărat pe acești bancheri, care îl atîțară pe Arnim împotriva mea. Se pare că unul din acești bancheri era domnul Hirsch, cu care Arnim, care avea mare nevoie de bani, făcea afaceri".

Arnim declară dealtfel în public că președinția lui Thiers era pe sfîrșite și că Franța va recădea în curînd în radicalismul care va readuce Comuna.

Conflictul dintre Bismarck și trimisul său diplomatic de la Paris este oglindit și în corespondența diplomatică oficială din acea perioadă. Numeroase piese din această corepondență au fost ulterior sustrase de Arnim și au constituit deci obiectul învinuirii acestuia.

Iată ce scrie Bismarck lui Arnim în depeșa secretă nr. 271 din 20 decembrie 1872, după ce atrage atenția asupra necesității de a selecționa cu multă grijă informațiile pe care le primește asupra situației politice din Franța:

„... Consider ca probabil, că plata despăgubirilor de război se va efectua dacă domnul Thiers rămîne la putere, ori dacă afacerile guvernamentale urmează cel puțin un curs regulat și normal. Mă tem, dimpotrivă, să nu fim din nou constrînși să tragem sabia din teacă pentru a obține ceea ce ni se datorează, dacă printr-o răsturnare violentă, ar veni o republică roșie. Din această cauză interesul nostru este de a nu slăbi noi înșine guvernul actual și de a nu contribui la căderea sa.

Lucrurile ar lua altă întorsătură, și de o manieră care n-ar fi deloc dezirabilă nouă, mă tem, dacă înaintea plății despăgubirii și a evacuării teritoriului francez, unul din pretendenții monarhiei ar cuceri puterea. Am fi ru-

Scanned with OKEN Scanner

gați în acest caz de a favoriza întărirea regimului monarhic, făcînd monarhiei, sub aspectul plății și al evacuării, concesii, pe care le-am fi refuzat republicii.

Am putea, este adevărat, să refuzăm de a acționa astfel, dar mă tem, că alte guverne, și anume guverne ce ne sînt simpatice, să nu ne recomande de o manieră mai mult ori mai puțin stăruitoare, să menajăm elementul monarhic în Franța.

Cu toate că guvernele de la Londra, Petersburg și Viena sînt prea înțelepte pentru a crede că o Franță monarhică ar fi mai puțin primejdioasă pentru noi decît dominația partidelor republicane în această țară, ar exista prea multe interese ca aceste guverne să se prefacă de a crede aceasta, ținînd seama de avantajele pe care ar voi să le obțină ele într-un alt sens, pentru a nu ne face să resimțim sub acest pretext, neplăcerea pe care o cauzează situația noastră actuală și transferul miliardelor din Franța în Germania, incomod pentru toată lumea cu excepția noastră. De aci ar rezulta în curînd o grupare de state europene foarte jenantă pentru Germania, care ar exercita asupra noastră, mai întîi o presiune amicală pentru a ne determina să renunțăm la o parte a avantajelor pe care le-am dobîndit..."

Divergența dintre Bismarck și Arnim cu privire la aprecierea diferită a situației politice din Franța a constituit principalul, dar nu singurul motiv al conflictului în continuă agravare. În decursul ședерii lui Arnim la Paris au intervenit și alți factori, care pun în lumină nu numai noi elemente ale raportului Bismarck—Arnim, dar și alte numeroase secrete din culisele vieții politice ale vremii.

Astfel, la 21 septembrie 1872, la Bruxelles, ziarul „L'Écho du Parlament" a publicat următorul articol: „Se zvonește că ambasadorul german la Paris, contele von Arnim și-a dat demisia după ce problema îndemnizației de război a fost reglementată în mod definitiv. Se dau asigurări că domnul conte von Arnim a reușit să impună opinia că postul de ambasador la Paris nu este un echivalent suficient pentru neplăcerile la care este expus în contactul cu societatea pariziană. Dacă demisia domnului von Arnim este acceptată, postul de ambasador va rămîne vacant pentru un timp nedeterminat.

Scanned with OKEN Scanner

Se pare că prințul Bismarck are intenția de a nu lăsa la Paris decît un simplu consul, care va fi însărcinat să gireze treburile curente".

Această veste falsă, răspîndită în aceeași zi cu viteza fulgerului în toate direcțiile, a provocat o senzație deosebită, oglindită și în coloanele presei europene.

Rechizitoriul împotriva contelui von Arnim se referea la acest articol de ziar, reproșînd inculpatului că a lansat chiar el această știre, urmărind un anumit scop. Dealtfel, se subliniază în actul de acuzare, corespondența în legătură cu acest articol pune în evidență reprosul formulat în mai multe rînduri de cancelarul Bismarck, că Arnim a promovat o politică contrară intențiilor și instrucțiunilor cancelarului de fier.

Von Arnim a redactat un raport în legătură cu știrea apărută la Bruxelles, datat 1 octombrie 1872, pe care l-a adresat Departamentului afacerilor externe de la Berlin.

În acest raport se arăta că „Un ziar din Paris indică un anume domn von Kahlden, binecunoscut la Berlin, ca autor responsabil al știrii false potrivit căreia mi-aș fi dat demisia. Circulă zvonul că el ar fi lansat această știre numai supărat de faptul că a fost exclus din Jockey-Club și că, în consecință, a fost privat de posibilitatea de a-și juca obișnuitele sale partide de cărți. Oricare ar fi adevărul, aceste cîteva rînduri, care au luat drumul către Bruxelles, dintr-o eroare, fără îndoială, au constituit cauza unei emoții extraordinare . . ."

Mai tîrziu, atunci cînd în aprilie 1874 au apărut la Viena alte știri, a căror proveniență nu era clară, la Departamentul afacerilor străine de la Berlin s-a bănuit că nota din ziarul „L'Écho du Parlament" din Bruxelles provenea din aceeași sursă. La cererea Departamentului, contele de Wesdehlen a trimis din partea Ambasadei germane de la Paris un raport, confirmat prin declarația unui anume domn Beckmann, care releva că a primit de la Harry von Arnim, la 20 septembrie 1872, un bilet cu rugămintea de a asigura notei anexate la acest bilet cea mai largă publicitate posibilă.

Conformîndu-se acestei cereri, Beckmann a plecat la Bruxelles unde a reușit să obțină publicarea notei amin-

Scanned with OKEN Scanner

tite în concordanță cu textul pe care l-a primit de la Harry von Arnim.

La data de 28 mai 1874, Departamentul afacerilor externe a adresat lui Arnim o depeșă invitîndu-l să dea explicații cu privire la știrea apărută la Bruxelles.

Acesta trimise răspunsul său la data de 20 iunie 1874 din stațiunea balneară Karlsbad unde se afla pe vremea aceea. Arnim recunoștea exactitatea raportului lui von Wesdehlen și a declarației lui Beckmann, dar protesta împotriva afirmației primului că articolul ar fi fost remis lui Beckmann în numele ambasadei imperiale germane. El a subliniat că acest fapt era imposibil din punct de vedere material, deoarece el se afla în perioada respectivă în concediu și contele de Wesdehlen conducea ambasada în lipsa sa. Arnim a adăugat că articolul comunicat lui Beckmann spre a fi publicat n-a fost semnat de el și că n-a fost reprodus exact în presă. Dealtfel, el, Arnim, nu l-a însărcinat pe Beckmann să meargă la Bruxelles. În continuare contele arăta că publicînd articolul respectiv, el a intenționat doar să provoace la Paris un „anumit efect". Și că în această privință el avea acordul cancelarului Bismarck, care ar fi aprobat această acțiune.

În privința raportului pe care l-a trimis la Berlin la 1 octombrie 1872, Arnim a arătat, în iunie 1874, că presupunea cum că Departamentul afacerilor externe cunoștea la acea dată toate dedesubturile.

Rechizitoriul îi reproșa lui Arnim că n-a spus adevărul, fiindcă Bismarck în realitate n-a fost de acord cu publicarea știrii amintite.

Se impune deci să încercăm clarificarea atitudinii lui Bismarck în legătură cu știrea, publicată în mod vădit pentru influențarea autorităților și opiniei publice de la Paris.

Ambasadorul și cancelarul său despre relațiile franco—germane

Este adevărat că între cancelarul Imperiului german și reprezentantul său diplomatic de la Paris au existat divergențe serioase. Dar amîndoi erau unanimi în ce privește disprețul față de francezi.

Scanned with OKEN Scanner

Referindu-se la Franța, Bismarck spusese pe timpul acela „Există situații în care națiuni civilizate trebuie tratate ca triburile sălbatice. Le trimiți supraveghetori. Se poate face așa ceva". Și intenționînd, ca și reprezentantul său diplomatic, să-i neliniștească pe francezi, cancelarul n-avea nici un motiv să nu aprobe publicarea unei știri false, care urmărea acest scop.

Pentru opinia lui Bismarck și a lui Arnim despre relațiile franco-germane este deosebit de caracteristic un schimb de scrisori de la începutul anului 1873, pe care îl redăm aproape integral. Iată ce scrie von Arnim în raportul nr. 13 din 22 ianuarie 1873 adresat prințului von Bismarck, despre conversația pe care a avut-o cu reprezentanți ai înaltei societăți franceze:

„... s-a arătat că timpul nu va schimba deloc sentimentele actuale ale francezilor. S-a afirmat că aceste sentimente erau mai veninoase acum decît cu un an în urmă, și că evacuarea (trupelor germane de pe teritoriul francez) nu va înlătura pasiunile ci doar frîna care le comprima.

Împărtășesc această opinie fără a-i acorda mare valoare. Nu aștept nici o îmbunătățire de la trecerea timpului; ar fi posibil mai degrabă, ca antipatiile francezilor să ia o altă direcție, în mod brusc, de la o zi la alta, sub influența unui eveniment ori a unei lozinci. Dar nici unul, nici alta nu mi se pare probabil.

Această stare de lucruri are consecințe foarte neplăcute asupra raporturilor private între francezi și germani. Comercianții obligați să renunțe la afacerile lor, cu unele excepții rare și care par a nu fi cu totul inexplicabile, muncitorii, care nu mai găsesc aici de lucru și numărul mare de germani care sînt constrînși să fie aici pentru interesele lor, sau pentru a-și cîștiga pîinea de toate zilele, se găsesc într-o situație regretabilă și adesea lamentabilă și nu poți să-ți ascunzi regretul remarcînd, că la urma urmelor, ar fi liberi să se întoarcă în patria lor. Cea mai mare parte dintre ei nu sînt însă în stare s-o facă, și nu le rămîne altceva de făcut, pentru a-și asigura existența lor și a familiilor lor, decît să îndure umilirile la care sînt supuși zi de zi.

Bineînțeles, eu nu aflu decît a suta parte din ceea ce

Scanned with OKEN Scanner

se întîmplă, fiindcă majoritatea germanilor se ascund și știu, dealtfel, prea bine, că nu le pot veni în ajutor.

Pentru a nu cita decît un exemplu, neajunsurile situației apar într-o lumină deosebit de tristă în școli. Se interzice copiilor germani folosirea limbii germane, chiar și în timpul recreațiilor, sub amenințarea unor pedepse. Majoritatea copiilor germani vor uita în curînd limba lor maternă și astfel vor fi forțați să devină mai mult sau mai puțin francezi.

În zadar este Imperiul german puterea dominantă în Europa, germanul izolat nu simte nimic din aceasta în ce privește prosperitatea sa proprie. Dimpotrivă, el se află într-o situație mai umilitoare decît înainte, avînd aceleași cerințe ca odinioară, dar ne mai găsind la francezi stima ce i se acorda altădată.

Împotriva tuturor acestora nu există nici un fel de remediu, doar dacă Imperiul german nu s-ar decide să-și răscumpere fiii din sclavie. Dar, dacă vreodată calamitatea unui nou război s-ar năpusti asupra celor două țări și Dumnezeu ne-ar acorda încă o dată victoria, germanii ar face bine să-și asigure în noul tratat de pace o situație privilegiată și o jurisdicție specială ca în statele barbare.

Dacă ne ridicăm de la clasa muncitoare la clasele mijlocii și cultivate, la cea a oamenilor de litere, a savanților etc... întîlnim fenomene analoage. Cred că nu sînt mulți germani de această categorie la Paris. Dar chiar și cei foarte puțini germani din această clasă pe care-i cunosc și care au motive întemeiate pentru a trăi aici, se plîng amarnic de dificultățile de care se lovesc. Un chimist stabilit în acest oraș, pentru un timp oarecare, a trebuit să renunțe să efectueze experiența în laboratorul unui profesor francez, fiindcă studenții l-au amenințat pe acesta din urmă cu distrugerea instalațiilor în cazul cînd va permite germanului să mai lucreze. Fapte similare se produc, fără îndoială, de fiecare dată cînd se oferă prilejul. Există unele excepții în această clasă a societății, dar sînt atît de puțin frecvente încît sînt totdeauna semnalate.

... Persoanele cu care întrețin raporturi oficiale și acelea care depind nemijlocit de guvernul francez sînt cît se poate de politicoase, încît formal nu le-aș putea reproșa nimic. Dar, în afara acestui cerc foarte restrîns, încetează

Scanned with OKEN Scanner

orice politeță, excluzînd cîteva cazuri particulare care nu merită să fie menționate. Ca rezultat al acestei stări de lucruri doar doi francezi — i-am numărat — au trecut, în secret, pragul casei mele, fără a fi fost plătiți nemijlocit ori indirect s-o facă și nici unul nu l-a trecut pe față. Cînd mă întîlnesc cu francezi la terțe persoane, ca de exemplu la Ambasadorul Austriei, pe care îndărătnicia posacă a francezilor îl întristează profund, lucrurile se petrec într-o formă uzitată între persoane bine crescute, cînd se întîlnesc în sala de așteptare a unei gări fără să vrea să facă cunoștință. Presupun că doamnele își întăresc pasivitatea cu o doză de impertinență; dar, din cauza miopiei mele nu sînt capabil să constat personal nimic precis în această privință.

Membrii mai tineri ai ambasadei suferă din cauza acestei stări de lucruri, după cum am observat recent, fiind privați astfel de un mare număr de distracții, neputînd găsi compensare decît într-un înalt grad de rezignare filozofică.

Într-un cuvint — din orice clasă a societății ar fi germanul care trăiește în Franța — el nu va ajunge niciodată să se bucure de sentimentul plăcut pe care îl simți știind că aparții unei națiuni victorioase.

M-aș abține de a vă vorbi din cînd în cînd despre această situație dacă nu mi-ar apărea cîteodată indicii care îmi impun concluzia că la Berlin și aievea există opinii contrare. În cutare sau cutare corespondență privată se poate emite ideea că, în fond, lucrurile nu merg chiar atît de prost și că ar fi posibil ca francezii să fie cîștigați prin avansuri și concesii. Mi s-a spus că aș putea căuta unele cunoștințe, de pildă cea a prințului Orloff (ambasadorul Rusiei la Paris) care se străduiește să fie bine văzut de francezi.

Prințul Orloff își poate permite multe lucruri pe care eu trebuie să mi le interzic, dacă nu vreau să fiu bănuit de îndată de a fi mai bun și mai agreabil decît guvernul meu crud. Și mi-e de asemenea imposibil să fug după francezi cînd știu că ei nu vreau să audă de mine și că sînt în drept de a nu dori să facă cunoștință cu mine. Dealtfel, orice efort în acest sens n-ar schimba cu o iotă situația.

Scanned with OKEN Scanner

Dacă în interesul situației mele personale aș vrea să admit că trupele bavareze au furat multe pendule și aș deplînge această nenorocire; dacă aș urmări, ridicînd din umeri cu un aer melancolic și păstrînd tăcerea, conversațiile asupra problemei catolice, s-ar spune poate, timp de o săptămînă că sînt, prin excepție, un german excelent. Dar, dezamăgirea ar crea pînă la urmă o situație mai rea decît vreodată înainte, îndată ce se va înțelege că nu pot nici să restitui pendulele, nici să-l ajut pe Papă să-și recunoască puterea (Arnim făcea aluzie la măsurile restrictive luate de Bismarck împotriva clerului catolic în Germania).

Dacă m-aș lăsa antrenat de asemenea manevre m-aș vedea în primejdia de a mă găsi treptat compromis într-o conspirație contra guvernului meu, ceea ce ar fi o crimă de înaltă trădare. Și, în sfîrșit, ce avantaj am avea, dacă aș reuși să devin un intim în saloanele aristocraților ori în birourile autorităților franceze? Numai locuitorii orașelor de provincie și cei ai micilor capitale mai sînt accesibili la fascinarea exercitată de aristocrația franceză ... Influența ei în țară este relativ neînsemnată. În Germania mai sînt multe persoane avînd o situație moștenită ori dobîndită, a căror influență, bazată pe drepturile care le aparțin, nu poate fi nesocotită de guvern. Asemenea situații și astfel de persoane nu se găsesc în Franța, cu toată averea unora și prestigiul unor nume. Nu văd, așadar, ce interes aș putea avea să mă țin de astfel de persoane ori să parcurg mai mult decît jumătatea drumului pentru a merge în întîmpinarea lor, în situația cînd n-ar putea să-mi fie folositoare în calitatea mea de ambasador ori să-mi ofere puțină plăcere ca om.

În cazul cînd aristocrația franceză s-ar afla într-o bună zi în posesia puterii centrale, va trebui să așteptăm și să vedem dacă va manifesta, în raporturile oficiale și sociale, politețea ce caracterizează relațiile mele cu actualul guvern.

Rog pe Alteța Voastră să scuze lungimea acestui raport. Repet ceea ce am spus mai înainte constatînd că treburile s-au înrăutățit în loc să se îmbunătățească. Voi avea, fără îndoială, încă multe prilejuri de a vă scrie în același sens. Dar găsesc că numeroase influențe, multe

Scanned with OKEN Scanner

interese, diverse concepții și cîteodată motive personale neînsemnate extrem de ciudate contribuie la deghizarea adevărului.

Adevărul este că războiul din 1870 a creat între cele două țări limitrofe o situație care oferă o anumită analogie cu relațiile care existau, înainte de 1859, între Austria și Sardinia.

Cunoașterea exactă și nefardată a realităților e în interesul nostru. Datoria mea este de a nu permite escamotarea ei, chiar dacă ar trebui să repet adesea același lucru. Aș fi tot atît de puțin dispus să tac, dacă, contrar așteptărilor mele, s-ar produce o schimbare. Semnat, von Arnim".

La acest raport, care prezintă un tablou veridic al comportării populației Franței față de învingătorii și cotropitorii germani, Bismarck răspunse la 2 februarie 1873:

„Excelența Voastră a prezentat, scrie cancelarul, în raportul Dvs. nr. 13 din 22 luna trecută, condițiile sociale din Paris în ce-i privește pe germanii care trăiesc în acest oraș și pe membrii Ambasadei, luînd ca punct de plecare prezumția că aceste condiții și dificultățile derivînd din ele pentru Excelența Voastră, fie sub aspectul protecției ce urmează a se asigura cetățenilor germani, fie în ce privește propria Dvs. situație socială, nu sînt apreciate aici, la Berlin, la valoarea lor justă.

Această prezumție nu este întemeiată. Dimpotrivă, Excelența Voastră poate fi convinsă, că situația penibilă a germanilor în Franța este cunoscută pe deplin aici și Majestatea Sa (Împăratul) nu are nici o îndoială cu privire la imposibilitatea în care se află Excelența Voastră de a le acorda o protecție eficace împotriva urii francezilor pînă și în viața particulară ori de a asigura o ameliorare în ce privește situația lor socială, ameliorare care nu poate fi sperată decît în urma trecerii timpului, dacă în general poate fi sperată.

Deși este imposibil a nu se recunoaște că sistemul de ostracizare socială aplicată membrilor Ambasadei atrage acestora numeroase privațiuni, de care ar fi scutiți în orice altă țară, ura atît de puțin deghizată a francezilor are drept consecință, pe de altă parte, că sarcinile misiunii lor di-

Scanned with OKEN Scanner

plomatice sînt simplificate și ușurate din mai multe puncte de vedere.

În timp ce fiecare reprezentant al Majestății Sale în străinătate trebuie să-și facă o lege din a înnoda numeroase relații oficiale și din punct de vedere social, a fi încontinuu informat asupra opiniei țării, a dobîndi influența asupra acestei opinii, a favoriza buna înțelegere dintre cele două națiuni, a evita cu grijă ceea ce ar putea s-o tulbure, — situația în Franța a devenit după război de așa natură încît reprezentanții Majestății Sale Împăratul trebuie să renunțe să îndeplinească această sarcină multiplă, fiindcă este imposibil a o îndeplini în întregime și ar fi inutil de a acționa sporadic în acest domeniu.

Francheța cu care, după tratatul de la Frankfurt, este întreținută și proclamată în Franța, de toate partidele, ura națională contra germanilor, ne demonstrează în mod clar, că orice guvern, oricărui partid i-ar aparține, va privi revanșa ca misiunea sa principală. Este vorba doar de a ști de cît timp vor avea nevoie francezii pentru a-și reorganiza armata și aliațele lor, pentru a fi în stare, potrivit părerii lor, să reînceapă lupta. Îndată ce acest moment va fi sosit, orice guvern francez, oricare ar fi el, va fi forțat să ne declare război. Sîntem perfect pregătiți să vedem lucrurile întîmplîndu-se în acest fel, și reprezentanța noastră de la Paris nu va primi nici un reproș dacă nu va fi capabilă să tempereze ardoarea războinică a francezilor . . . Nu este de atribuția Excelenței Voastre să îmbuneze resentimentul nejust al vecinilor noștri atîta timp cît orice efort în acest sens ar fi tot atît de himeric ca și incompatibil cu demnitatea noastră. Noi n-am vrut războiul; dar sîntem oricînd pregătiți să-l ducem din nou, îndată ce noi acte ale Franței ne-ar constrînge . . .

Cunoașterea exactă a acestor stări de lucruri scutește pe reprezentantul nostru în Franța de cea mai mare parte a grelelor sarcini care i-ar reveni în timpuri obișnuite.

N-ar fi de prea mare interes pentru noi să fim informați despre felul în care vorbește cutare ori cutare om de stat, cutare sau cutare deputat francez, știind că toți urmăresc, față de noi, același scop ostil. Mi se pare, de asemenea, că este o grijă inutilă de a căuta relații sociale care nu se oferă de la sine, ori de a voi să se exercite în

Scanned with OKEN Scanner

probleme de amănunt o influență care nu poate decide ori modifica evoluția generală a lucrurilor.

Din punct de vedere social, nu pot, deci, decît să împărtășesc fără rezervă opinia Excelenței Voastre, și anume, că rolul nostru nu este să fugim după indivizi care nu parcurg jumătatea drumului pentru a ne veni în întîmpinare sau cărora le lipsește într-un fel ori altul curtoazia cerută de poziția noastră.

Iată, în general, care ar urma să fie conduita cea mai potrivită cu această stare de lucruri: ar trebui ca Excelența Voastră să aștepte, cum ați făcut pînă în prezent, cu o demnitate și o rezervă calmă, raporturile sociale care se vor oferi în urma unor cauze particulare. Nu trebuie să adaug că Excelența Voastră va face pentru francezi cu atît mai manifestă intenția pe care se bazează o asemenea atitudine și va răspunde cu atît mai exact intențiilor Majestății Sale, dacă în cazurile izolate și excepționale cînd vi se vor face avansuri de către francezi, veți răspunde la aceste gesturi excepționale prin curtoazia fără restricții uzitată în condiții obișnuite.

În ce privește inconvenientele pe care germanii care trăiesc la Paris le au de suferit în relațiile lor comerciale, ca urmare a urii francezilor, după cum a arătat și Excelența Voastră, noi nu sîntem în stare să le remediem atîta timp cît n-ar fi cumva dovedită o ilegalitate într-un anumit caz. Germanii care s-au dus în Franța după război în căutarea de mijloace de existență cunoșteau sentimentele populației; trebuiau să se aștepte la persecuții și umiliri și trebuiau să se simtă apți să suporte astfel de neplăceri. Ar fi făcut mai bine dacă ar fi acordat tot atîta importanță de a fi tratați cu simpatie în propria lor țară, de a pune talentul și munca lor la dispoziția propriei lor țări, unde ar fi fost apreciați corespunzător și folosiți în mod satisfăcător. Deși socotesc în toate ocaziile drept o datorie a guvernului Majestății Sale, o datorie de la îndeplinirea căreia nu mă sustrag niciodată, de a acorda deplină protecție intereselor compatrioților noștri în raporturile lor comerciale, n-aș putea simpatiza cu „parizianul de origine germană“ care nu rămîne german, decît în măsura în care reclamă ajutor și protecție. Semnat, Bismarck“.

Scanned with OKEN Scanner

Deşi, atît von Arnim, cît şi cancelarul Bismarck, aveau sentimente identice faţă de francezi, şi din scrisorile citate reiese că aveau totuşi opinii divergente cu privire la metodele de urmat în activitatea diplomatică.

Von Arnim, fire sensibilă şi neliniştită, nu se putea împăca cu gîndul pasivităţii, în timp ce cancelarul preconiza cît mai multă precauţiune şi rezervă, fără a acorda dealtfel nici o însemnătate sentimentelor pe care francezii le nutreau faţă de învingătorii lor.

Conflictul se adînceşte

Pentru a-şi întări controlul asupra Ambasadei din Franţa Bismarck trimise la Paris în calitate de secretar de ambasadă şi de informator personal pe baronul von Holstein, omul său de casă, şi pe Lindau, ziarist şi autor dramatic, ca ataşat de presă.

Arnim nu se sinchisi prea mult de instrucţiunile lui Bismarck, fiindcă se simţi susţinut la Berlin de anturajul împărătesei.

Curtea împărătesei, numită „Bomboniera", era compusă din vechea aristocraţie prusacă, care se opunea lui Bismarck.

Împăratul Wilhelm, avînd nevoie de cancelarul de fier, făcea eforturi să menţină echilibrul între aceste două tabere. Dar împărăteasa Augusta era ultraregalistă şi toată „Bomboniera" era în favoarea restaurării monarhiei în Franţa, ceea ce putea avea ca urmare căderea lui Bismarck şi înlocuirea sa cu contele von Arnim.

Opinia lui Arnim privind situaţia politică din Franţa părea să fie confirmată atunci cînd în mai 1873, Thiers demisionă şi majoritatea monarhică a Camerei alese ca succesor al acestuia, pe mareşalul Mac Mahon.

Bismarck urmărea cu nelinişte activitatea ambasadorului său de la Paris. Această nelinişte deveni de-a dreptul alarmantă, atunci cînd Bismarck constată că Arnim nu urmărea să schimbe doar politica oficială a Germaniei faţă de Franţa, ci să reorienteze întreaga politică externă a Reichului, ba mai mult, după unele zvonuri, urmărea chiar înlăturarea lui, pentru a-i lua locul.

Scanned with OKEN Scanner

După căderea lui Thiers, Bismarck scria lui Arnim: „Tendințele de care sînt inspirate rapoartele Excelenței Voastre în ultimele opt luni nu sînt în concordanță cu sfaturile pe care le dau Majestății Sale și asentimentul pe care îl găsiți m-au împiedicat să susțin în mod eficace pe domnul Thiers. Pretutindeni mă văd constrîns de a lua asupra mea responsabilitățile acestei greșeli politice și ale situației rezultate de aci, deși nu sînt susținut moralmente, după eforturile pe care le-am făcut pentru a le schimba cursul, de doi ani".

Împăratul Wilhelm îi transmise lui Bismarck un raport personal pe care contele Arnim i l-a adresat cu privire la situația armatei franceze și opinia sa asupra liniei politice de urmat.

Bismarck puse împăratului problema: „El sau eu" și îi scrie lui Arnim:

„Acțiunea Excelenței Voastre asupra opiniilor Majestății Sale depășește atribuțiile unui ambasador, ea are un caracter ministerial, ea este în conflict cu autoritatea primului ministru. Ea devine primejdioasă pentru stat. Excelența Voastră trebuie să înțeleagă dificultățile care se nasc din această stare de lucruri, pentru serviciul Majestății Sale, și va recunoaște rațiunea care motivează propunerea pe care am făcut-o Majestății Sale pentru a restabili unitatea și disciplina în Departamentul afacerilor externe".

Bismarck se simți atins într-un punct foarte sensibil al personalității sale, al întregii sale cariere politice, ceea ce provocă o reacție, considerată de unii istorici, chiar de ordin neuropsihic. Cancelarul își manifestă față de Arnim întreaga sa ură, cu o brutalitate deosebită.

Dealtfel, însuși Bismarck recunoscu că este stăpînit de asemenea sentimente. La întrebarea unui pictor englez, dacă este într-adevăr cancelarul „de fier", el declară: „Nu. Tăria mea este doar aparentă. Eu nu sînt decît un pachet de nervi, astfel încît stăpînirea de sine a constituit problema capitală a vieții mele".

În conflictul cu ambasadorul său din Paris, cancelarul își pierdu cu totul stăpînirea de sine și nu încetă să-și manifeste sentimentele ce i le purta, pînă reuși să-l aducă în cele din urmă pe banca acuzaților.

Acționînd împotriva lui von Arnim, Bismarck îl ex-

Scanned with OKEN Scanner

cluse de la tratativele ce se duceau la Paris, între Germania și Franța, cu privire la finalizarea convenției de plată a despăgubirilor de război. Prin aceasta, Bismarck reuși să-l compromită pe Arnim, dar Împăratul încă nu era dispus să-l abandoneze.

În aprilie 1873, von Arnim porni la contraatac și ceru Împăratului să dispună o anchetă pentru a se stabili dacă într-adevăr i se puteau reproșa fapte care să justifice ofensa gravă ce i-a fost adusă în public.

Bismarck protestă de îndată în fața Împăratului împotriva cercetărilor solicitate de Armin, susținînd că efectuarea lor l-ar situa pe el, Bismarck, pe aceeași treaptă cu un subordonat al său, fapt cu totul inacceptabil. Împăratul renunță în consecință la ideea anchetării cazului, iar Arnim rămase în continuare în post la Paris și-și putea continua politica bazată pe viziunea proprie asupra evenimentelor, care dealtfel îl justificau.

Cancelarul era de părere că von Arnim jucase un rol important în schimbările survenite în Franța, respectiv înlocuirea lui Thiers cu Mac Mahon. Îl admonestă din nou, în mod oficial, pentru politica dusă, contrarie dispozițiunilor Berlinului, și-l amenință că va întreprinde demersuri la curtea imperială. De fapt, însă, Bismarck nu se adresă încă Împăratului, considerînd că o asemenea acțiune era prematură, date fiind simpatiile de care se mai bucura von Arnim la curte.

În toamna anului 1873, Arnim se prezentă în audiență la Împărat, întrebîndu-l dacă dorește ca el să demisioneze. Împăratul îi răspunse negativ.

După aceea ceru o audiență la cancelarul Bismarck. Acesta nu voia să-l primească, dar declară pînă la urmă în prezența a numeroase persoane: „Arnim îmi cere de cincisprezece zile o audiență, va trebui să mă decid să-l primesc".

Bismarck îl primi în cabinetul său de lucru.

Arnim începu prin a-și prezenta scuze și a-și exprima regretul cu privire la neînțelegerile care au apărut între el și cancelarul Reichului, afirmînd că acestea se datoresc unor terțe persoane, răuvoitoare sau greșit informate, amintind totodată lui Bismarck raporturile amicale care au existat pe vremuri între ei.

Scanned with OKEN Scanner

Bismarck îi răspunse tăios:

— În adevăr, vă cunosc de cînd aţi fost tînăr şi ştiu încă de atunci, aţi văzut un duşman în orice superior. Acum duşmanul domniei voastre sînt eu. Conspiraţi contra mea împreună cu împărăteasa Augusta şi nu veţi avea linişte înainte de a vă aşeza la masa unde mă aflu şi a vedea că în funcţia mea nu-i nimic de invidiat.

Domnia voastră aţi făcut în aşa fel încît aţi întîrziat semnarea convenţiei cu privire la evacuarea regiunilor ocupate şi eu am fost făcut răspunzător pentru aceasta. În 1872 aţi cerut permisiunea să veniţi la Berlin . . . şi aţi profitat de prezenţa voastră pentru a ţese intrigi împotriva mea în cercurile de la Curte în timp ce am fost plecat, astfel că am fost obligat să vă ordon de a vă întoarce la Paris.

De opt luni de zile mă lipsiţi de orice linişte şi îmi subminaţi sănătatea şi nu veţi înceta decît după ce mă veţi fi dărîmat . . .

Contele Arnim se prefăcu că îşi şterge o lacrimă în colţul ochiului.

— Aşadar Alteţa Voastră n-are nici o încredere în mine?

— Niciuna.

O nouă lacrimă în ochii lui Arnim.

— Nu vreţi să-mi strîngeţi mîna în semn de rămas bun?

— La mine fiind nu vă pot refuza, dar vă rog să nu mi-o cereţi în altă parte.

După această întrevedere era firesc ca relaţiile dintre Bismarck şi von Arnim să fie considerate rupte definitiv şi contele se pregătea să părăsească postul său de la Paris.

Totuşi, situaţia neobişnuită în analele diplomaţiei s-a mai prelungit un timp. Reprezentantul diplomatic încăierat cu şeful guvernului a fost menţinut în funcţie de Împăratul Wilhelm.

În această perioadă, Bismarck avea mari dificultăţi pe plan intern şi internaţional din cauza politicii sale dure faţă de clerul catolic.

El a dispus arestarea episcopului de Posen, Ledochowski, a arhiepiscopului de Köln, a episcopilor de Pederhorn şi Trier şi a trimis în judecată peste două mii

Scanned with OKEN Scanner

cincisute de preoți catolici, care au refuzat să accepte noile legi inițiate de Bismarck, obligîndu-i să se supună jurisdicției instanțelor statului german.

Referindu-se la situația din Franța, Bismarck declara că guvernul mareșalului Mac-Mahon reprezintă un clericalism periculos și își exprima regretele pentru guvernul lui Thiers, care fusese, după părerea sa, modern și independent de clericalism.

Învinuind episcopii francezi din Nîmes și din Nancy că întrețin atmosfera de ură împotriva Germaniei în departamentele anexate de învingători în războiul din 1870, Bismarck declara ambasadorului francez la Berlin, Gontaut Biron:

— Vom fi obligați de a vă declara război înainte ca partidul clerical (din Franța) să-l declare Germaniei, în numele bisericii catolice persecutate. Franța supusă teocrației papale este inconciliabilă cu pacea lumii.

Într-o circulară adresată oficiilor diplomatice, Bismarck arăta că în cazul cînd guvernul de la Berlin ar constata că ciocnirea între cele două țări este inevitabilă, el nu va aștepta ca Franța să aleagă momentul ce-i convenea mai mult.

În același timp se ivi o tensiune între Franța și Italia din cauza atitudinii echivoce a guvernului francez față de Papă și guvernul italian. Această tensiune s-a accentuat atît de mult încît Bismarck scrise lui Arnim, la Paris:

„Nu dorim deloc un conflict între Italia și Franța fiindcă în cazul cînd el ar izbucni noi n-am putea să evităm să susținem Italia."

Contele von Arnim, dezavuîndu-și cancelarul, spunea în mod public:

— Domnul von Bismarck a înnebunit de-a binelea!

Rechemarea contelui von Arnim

Firește, cancelarul a fost de îndată informat despre spusele lui von Arnim. În culmea furiei, Bismarck se folosi de primul pretext pentru a-l admonesta pe am-

Scanned with OKEN Scanner

basador. Răspunzînd la un raport al acestuia cu privire la dreptul de legație al micilor state germane, cancelarul scria:

„Excelența Voastră n-ar fi întreprins această demonstrație dacă ați fi urmărit evoluția politică a țării Domniei voastre, cu grija care, după părerea mea, este indispensabilă pentru a o putea reprezenta într-o manieră eficace în străinătate. Ați fi citit scrisoarea mea din 23 decembrie anul trecut, cu inteligența care trebuia să rezulte din cunoașterea exactă a politicii interne a Germaniei. Mi se pare că Excelența Voastră confundă interesele Ambasadei de la Paris cu cele ale Imperiului german. Nu pot să mă abțin de a remarca în această privință că îmi lipsesc timpul și forțele pentru a întreține o corespondență politică la care mă obligă de peste un an de zile felul în care sînt redactate rapoartele Excelenței Voastre. Dacă relațiile mele epistolare cu celelalte ambasade ale Majestății Sale ar degenera în astfel de controverse, situația mea ca și cea a ambasadorilor ar deveni imposibilă. Dacă vreau să rămîn în stare de a continua să efectuez treburile pe care mi le-a încredințat Majestatea Sa, trebuie să cer tuturor reprezentanților Imperiului în străinătate, chiar și celor mai înalți în grad, o mai deplină ascultare a instrucțiunilor mele și mai puțină inițiativă, independență și fertilitate decît în vederile politice personale pe care Excelența Voastră mi le-ați prezentat pînă în prezent în rapoartele și conduita Domniei voastre oficiale."

Citind această scrisoare, von Arnim și-a dat seama că Bismarck nu mai putea fi îmbunat. De aceea s-a adresat nemijlocit Împăratului Wilhelm pentru a-i cere sprijin.

„Rog pe Majestatea Voastră să mă ierte, scria ambasadorul, de a fi îndrăznit să Vă informez despre acest incident. Cred că ar însemna lipsă de respect a nu face tot ce-mi stă în puteri pentru a înlătura impresia nefavorabilă pe care rapoartele mele I-au provocat. Situația în care mă aflu este din cele mai penibile: n-aș mai putea trăi de teamă că Majestatea Voastră însăși ar putea să-mi facă reproșurile pe care prințul Bismarck pare să le formuleze contra mea. Implor deci Majestatea

Scanned with OKEN Scanner

Voastră să binevoiască prin clemența Ei înaltă să mă lămurească în această privință".

Scrisoarea contelui Arnim, datată din 24 februarie 1874, s-a încrucișat cu următoarea adresă a lui Bismarck trimisă ambasadorului de la Paris:

„Am onoarea a aduce în mod provizoriu la cunoștința Excelenței Voastre că Majestatea Sa Împăratul a hotărît, la data de 22 curent, să recheme pe Excelența Voastră din postul de ambasador la Paris. Aducînd la cunoștința voastră intenția Majestății Sale, îmi rezerv dreptul de a face să parvină Excelenței voastre ordinul privind această hotărîre îndată ce Majestatea sa îl va fi semnat. Mă refer la o scrisoare confidențială din ziua de azi în ce privește intenția Majestății Sale în legătură cu numirea voastră într-un alt post."

Și în scurt timp îi parveni lui Arnim confirmarea:

„Mă grăbesc a face cunoscut Excelenței Voastre că Majestatea Sa Împăratul are intenția să vă încredințeze postul de ambasador care urmează a fi înființat la Constantinopole. Majestatea Sa și-a dat consimțămîntul la dorința ce ați exprimat-o de a obține un concediu pentru restabilirea sănătății voastre și aștept propunerile voastre privind perioada în care doriți ca acest concediu să aibă loc".

Înainte de a remite președintelui Franței, generalul Mac Mahon, scrisoarea sa de rechemare din postul de ambasador, contele von Arnim părăsi Parisul și plecă la Firenze în Italia.

În timp ce Arnim se afla la Firenze, ziarul „Presse", din Viena, publică la 2 aprilie 1874 sub titlul „Revelații diplomatice" un articol trimis din Firenze, în care se reproduceau diverse documente întocmite de Arnim în anul 1870 în legătură cu politica lui Bismarck față de biserica catolică. Documentele publicate blamau politica eclesiastică promovată de Cancelarul de fier.

Publicarea „Revelațiilor diplomatice" a constituit de asemenea un capăt de acuzare împotriva contelui Arnim, socotindu-se că acesta și-a încălcat grav îndatoririle sale de funcționar.

Încă în aprilie 1874, contele Arnim a fost somat de au-

Scanned with OKEN Scanner

torităţile de la Berlin să dea explicaţii cu privire la articolul apărut în ziarul vienez.

„Dacă aveaţi de gînd să formulaţi plîngeri, trebuia s-o faceţi printr-o scrisoare adresată direct Majestăţii Sale Împăratului, ori printr-un raport către Cancelarul imperiului. Funcţionarii Majestăţii Sale nu dispun de nici un alt mijloc şi în loc să le utilizaţi v-aţi adresat opiniei publice pentru a învinui în public de grave greşeli şi erori politica pe care am urmat-o din ordinul Majestăţii Sale Împăratul. Explicaţiile pe care sînteţi invitat să le daţi vor indica în ce măsură va fi necesar a se aplica Excelenţei Voastre legile în vigoare referitoare la funcţionarii Împăratului".

Între timp documente compromiţătoare pentru politica anticatolică a lui Bismarck au apărut şi în alte ziare din Europa.

Contele Arnim a fost somat din nou de către Departamentul afacerilor externe din Berlin să dea explicaţii. Justificările trimise de el, în urma acestei somaţii, au fost socotite necorespunzătoare.

Împreună cu familia, Arnim pleacă din Italia în staţiunea balneară Karlsbad, pentru a-şi îngriji boala de ficat.

Aici, la 15 iunie 1874 primi o telegramă din partea Departamentului afacerilor externe din Berlin, avînd următorul text:

„Potrivit comunicării oficiale a Ambasadei germane de la Paris au dispărut din arhivele Ambasadei următoarele documente: rapoartele nr. 30, 39 şi 40, depeşele nr. 49 şi 66, toate documentele referitoare la diferendele politico-eclesiastice. Rog Excelenţa Voastră de a comunica ce s-a întîmplat cu aceste documente".

Arnim răspunse la 19 iunie 1874:

„Ţin să remarc, scria el, ca răspuns la scrisoarea din 15 iunie, că hîrtiile menţionate nu fac parte din documentele Ambasadei. Ele se referă la conversaţiile pe care subsemnatul le-am avut cu domnul Thiers şi au un caracter de conversaţie particulară, şi cred, ca şi în trecut, că aceste conversaţii nu erau destinate a fi cunoscute de către fiecare şef interimar al Ambasadei. Departamentul afacerilor externe părînd a fi de altă părere, îi voi trimite cît de curînd posibil, documentele în cauză".

Scanned with OKEN Scanner

Iată deci, că se conturară două concepții antagoniste. Organele de stat susțineau că este vorba de dispariția unor documente oficiale, iar Arnim afirma că sînt actele sale personale.

O a doua depeșă a Departamentului afacerilor externe amplifică problema:

„Pentru a se putea lua măsurile necesare în vederea securității serviciului, Excelența Voastră este rugată, să declare dacă ați păstrat și alte documente relative la fostele funcții ale Dvs., în afară de cele menționate în depeșa din 15 crt. Pentru a evita măsurile judiciare care ar putea fi întreprinse, Excelența Voastră este rugată de a restitui de îndată aceste documente".

Depeșe asemănătoare se succedă timp de cîteva luni. Prințul de Hohenlohe constatase între timp dispariția din arhiva Ambasadei de la Paris a sute de piese, rapoarte, depeșe și diverse bruioane.

Arnim restitui cîteva acte prin fiul său, declarînd că celelalte constituiau corespondență particulară și că înțelege să le păstreze pentru sine.

Între timp Arnim se întoarse în Germania, convins fiind că nu este amenințat de pericolul unei anchete disciplinare ori penale. Într-o conversație cu ducele de Broglie el spuse:

„Domnul von Bismarck este un demon, l-am cunoscut din tinerețe, avea accese de furie încît trebuia ținut legat; el va muri într-o bună zi de turbare; e nebun, distruge Germania prin persecuțiile sale religioase. E nebun, complet nebun. Știți ce mi-a spus, vorbind despre Împărăteasă, pe care o urăște: Dacă ar vrea, ar avea posibilitatea să dea Împărăteasa pe mîinile vulgului pentru a o căsăpi".

Urmărirea penală

Bismarck sesiză organele procuraturii și reuși să-l discrediteze pe Arnim și în fața Împăratului, care considera și el comportarea fostului său ambasador ca o încălcare gravă a disciplinei de serviciu.

Scanned with OKEN Scanner

La 4 octombrie 1874, după o percheziție pe care organele de urmărire penală o efectuară la moșia sa din Pomerania, unde se afla, Harry von Arnim a fost arestat. Această arestare constituia pentru cercurile politice și aristocratice ale Germaniei, și nu numai ale acestei țări, un fapt care stîrni mare vîlvă, ținînd seama de împrejurarea că Arnim se trăgea dintr-o veche familie aristocratică și ocupase înalte funcții în aparatul de stat.

Dealtfel, învinuirea inițială împotriva lui Arnim nu justifica arestarea sa preventivă, care a fost socotită ca un act de răzbunare al lui Bismarck.

La 9 decembrie 1874 Arnim a compărut în fața camerei criminale a Tribunalului regal de primă instanță din Berlin, sub învinuire:

— de a fi făcut să dispară documente oficiale care i-au fost încredințate în mod oficial;

— de a-și fi însușit obiecte (documentele în cauză) pe care le primise în calitate de funcționar, delict prevăzut de articolele 348, 350 și 73 din codul penal.

Tribunalul prezidat de judecătorul Reich hotărî ca dezbaterile să fie publice, cu excepția celor referitoare la documentele eclesiastice.

Se dădu apoi citire rechizitoriului care sublinia că acuzatul săvîrșise infracțiunile în exercițiul funcțiunii.

În cursul dezbaterilor, discuțiile s-au concentrat asupra problemei dacă rapoartele diplomatice trebuie considerate documente de stat, în sensul prevederilor codului penal, ori dacă documentele referitoare la conflictul personal al lui Arnim cu Bismark pot fi socotite ca proprietate personală a inculpatului.

Experții audiați de instanța de judecată au arătat care era sistemul de înregistrare și păstrare a documentelor la misiunile diplomatice ale Germaniei și la Departamentul afacerilor externe.

Au fost de asemenea audiați ca martori funcționari de la Ambasada Germaniei de la Paris. Din relatările lor reieșea că arhiva acestei ambasade nu era ținută în ordine și astfel dispariția unor documente era dificil de constatat. Martorii n-au putut confirma că toate documentele dispărute ar fi fost luate de contele Arnim.

Scanned with OKEN Scanner

În cadrul dezbaterilor au fost prezentate și citite numeroase documente diplomatice, printre care și cele privind corespondența dintre cancelarul Bismarck și contele Arnim.

Inculpatul a arătat în apărarea sa că a părăsit Parisul în împrejurări dureroase — îi murise fiica — și a plecat în mod precipitat, fără să fi avut răgazul să pună arhiva în ordine. De aceea era posibil ca unele documente să se fi rătăcit, dar el personal nu poartă nici o răspundere în legătură cu dispariția lor.

Apărătorii contelui Arnim au subliniat că în lipsa unor dispoziții legale exprese faptele inculpatului nu pot fi calificate drept infracțiune. Dealtfel, clientul lor era de bună credință, fiind sincer convins că are dreptul să rețină unele documente socotite a fi proprietatea sa personală.

Condamnarea contelui Arnim

La 19 decembrie 1874 s-a pronunțat sentința, care a reținut în sarcina lui Harry von Arnim de a fi deturnat cu premeditare treisprezece documente oficiale privind probleme politico-religioase, documente ce au fost destinate a fi conservate în mod oficial într-un anume loc. Schimbînd încadrarea dată de procuror instanța l-a condamnat în temeiul articolului 133 din Codul penal german.

Pentru stabilirea pedepsei s-a luat în considerare ca circumstanțe agravante înalta situație a inculpatului și marile sarcini ce derivă din ea precum și importanța documentelor în cauză, din a căror publicare nelegală ar putea să se ivească o primejdie deosebită.

S-a ținut însă seama și de următoarele circumstanțe atenuante: restituirea la 28 iunie 1874 a mai multor înscrisuri și libera dispoziție asupra corespondenței, de care se bucurau de mult timp un anumit număr de funcționari diplomatici.

Dar practici funeste, constată tribunalul în continuare, prin simplul fapt că au degenerat în obișnuință, nu

Scanned with OKEN Scanner

pot avea drept efect de a face licit, ceea ce este ilicit.

Pentru aceste motive tribunalul a declarat pe contele Harry von Arnim vinovat nu de sustragerea de documente, nici de delicte ierarhice, ci de delicte săvîrșite contra ordinei publice. În consecință îl condamnă la plata cheltuielilor de judecată și închisoare pe trei luni, din care se reduse o lună, corespunzătoare duratei detențiunii preventive.

Arnim, care fusese între timp eliberat din detențiunea preventivă, reuși să plece în Elveția, înainte ca condamnarea sa să fi rămas definitivă.

Acolo el publică o carte intitulată „Vorgeschichte des Arnim Prozess" (Preistoria procesului Arnim) și făcu să se scrie printr-unul din familiarii săi broșura „Pro Nihilo", o lucrare plină de invective împotriva cancelarului Bismarck.

Între timp Bismarck, nemulțumit de pedeapsa blîndă dată lui Arnim, a obținut adoptarea în Reichstagul Germaniei a unui decret privind îndatoririle funcționarilor și sancțiunile de care se fac pasibili în caz de încălcarea lor, iar după apariția broșurii „Pro Nihilo" îl denunță pe Arnim pentru injurii, les majestate și trădare de patrie. Procesul s-a desfășurat în fața Curții supreme. Dezbaterea a început la 5 octombrie 1876, cu puțin înainte de ora 9. Inculpatul nu se prezentă personal în fața instanței. El era reprezentat prin doi apărători, ale căror pledoarii au fost în repetate rînduri întrerupte în mod brutal de președintele instanței. Procesul s-a dezbătut cu ușile închise, prin excluderea publicității. În jurul orei 10, completul de judecată s-a retras pentru deliberare și la ora 12 s-a pronunțat sentința.

Arnim a fost condamnat la cinci ani muncă silnică. Ca pedepse complimentare, el își pierdu titlurile de noblețe, deveni nedemn de a ocupa funcții publice și își pierdu dreptul la pensie. Sentința a fost definitivă. Arnim însă nu putea fi supus la executarea pedepsei, fiindcă se afla în Elveția. Știrea condamnării sale l-a distrus din punct de vedere moral și fizic. Se îmbolnăvi grav și muri în 1881, la Nisa, la vîrsta de 57 ani.

Scanned with OKEN Scanner

TISZAESZLÁR

— Nu te mai frămînta, vecină, fetița matale se va întoarce în mod sigur acasă, de bună seamă a plecat undeva. S-a întîmplat la fel și în comuna Hajdunánás unde a dispărut un copil; unii au început să zvonească că evreii l-ar fi omorît, dar în cele din urmă copilul s-a întors acasă, după ce dormise timp îndelungat în lanul cu grîu.

Acestea sînt cuvintele pe care le rosti într-o duminică după masă Jozsef Sarf, ceaușul templului mozaic din comuna Tiszaeszlár, cu intenția de-a o liniști pe bătrîna Maria Solymosi, îngrijorată de dispariția fiicei sale Eszter, în vîrstă de patrusprezece ani. Mai tîrziu s-au găsit unii care au încercat să explice întîmplările legate de dispariția fetei Eszter Solymosi, susținînd că aceste cuvinte ale lui Jozsef Sarf au provocat bănuiala că evreii ar fi ucis-o.

Fără îndoială că este dificil, dacă nu chiar imposibil, să se determine exact și în amănunțime toate cauzele și mobilurile nemijlocite care au declanșat învinuirea monstruoasă, formulată împotriva unui mare număr de evrei din satul Tiszaeszlár din Ungaria, de a fi ucis, în scopuri rituale, o tînără creștină. Unele din aceste cauze și mobiluri se degajă din desfășurarea evenimentelor. Se poate însă afirma, fără teama de a greși, că învinuirea de omor ritual a fost produsul climatului social-politic al regimului burghezo-moșieresc din Ungaria

Scanned with OKEN Scanner

celui de al noulea deceniu al veacului trecut, în care dominația stăpînilor feudali și a burgheziei ungare se baza pe asuprirea social-economică și națională a oamenilor muncii, pe menținerea în întunericul misticismului și al neștiinței a celor mai largi mase populare, pe propagarea urii și a prejudecăților șovine.

Alegerea hahamului

În anul 1882, Tiszaeszlár, comună din comitatul Szabolcs situată pe malul stîng al rîului Tisa, avea aproximativ 2700 locuitori, în marea lor majoritate de naționalitate ungară și de religie calvinistă. În comună trăiau și cîteva familii de evrei, aproape toate sărace, ocupîndu-se de negoț ori munci ocazionale. Între populația ungară și cea evreiască n-au existat în decursul îndelungatei lor conviețuiri neînțelegeri sau conflicte de vreun fel.

Comuna era alcătuită din trei părți. Așa-numitul sat vechi, așezat nemijlocit pe malul rîului Tisa, apoi mai la sud, la o distanță de aproximativ un kilometru, așezarea denumită satul slovac și, în sfîrșit, în extremitatea de miazăzi partea numită satul nou.

În primăvara anului 1882, la Tiszaeszlár a devenit vacant postul de haham al comunității evreiești. Pentru ocuparea postului s-a publicat un concurs ce urma să aibă loc în ziua de 1 aprilie 1882. La această comunitate hahamul avea, pe lîngă sarcina de a tăia păsările și vitele pentru membrii comunității, și alte îndatoriri cu caracter religios. Așa se explică faptul că remunerația sa era ceva mai mare decît în alte localități ale Ungariei. Avea și locuință gratuită și un petec de pămînt. Salariul săptămînal de opt coroane pentru tăierea animalelor și de zece coroane pentru predarea religiei, la care se mai adăugau și veniturile prilejuite de nunți și de botezuri, reprezentau o existență de invidiat pentru evreii săraci, dintre care mulți n-aveau nici măcar o meserie bine definită. Căci la postul de haham aspirau numai evrei săraci; funcția era disprețuită de cei mai înstăriți.

Scanned with OKEN Scanner

La concursul de la Tiszaeszlár s-au prezentat trei candidaţi: Salamon Svarcz, care avea şi calificarea de rabin, Abraham Bukszbaum şi Leopold Braun.

Cei trei candidaţi trebuiau examinaţi. Ei n-au fost întrebaţi cu privire la cunoştinţele de haham. Se înţelegea de la sine că se pricepeau la tăierea unui animal şi la constatarea dacă era sănătos şi apt pentru consum. Dealtfel, nici în sinagogă, nici în pridvorul ei, unde se afla comisia şi concurenţii, nu ar fi putut avea loc o asemenea examinare, deoarece religia interzice ca aceste locuri să fie pîngărite de o îndeletnicire, prin natura ei sîngeroasă.

Examinarea se referea la alte însuşiri. Ştia să cînte? Avea oare o voce potrivit de puternică şi clară pentru a rosti rugăciunile triste şi tînguitoare ale evreilor? Se pricepea să impresioneze auditoriul?

Ziua de 1 aprilie 1882 era o sîmbătă, ultima înaintea sărbătorilor paştelui evreiesc. De aceea, în această zi erau prezenţi la sinagogă aproape toţi bărbaţii evrei de la Tiszaeszlár, din cele douăzeci şi cinci de familii izraelite ale comunei. Şi mai erau prezente şi vreo două familii de cerşetori venite din alte părţi, care se aşteptau — cum era obiceiul — să fie invitate să rămînă în comună în timpul zilelor de sărbătoare.

Concursul s-a desfăşurat în cele mai bune condiţiuni, dar cei prezenţi n-au putut lua o hotărîre în această zi, cu privire la candidatul de preferat. Alegerea a avut loc numai după sărbători în locuinţa bătrînului Moricz Lichtmann; a fost ales Salamon Svarcz care va deveni şi unul din personajele principale ale dramei ce se pregătea.

Ceea ce au făcut evreii din Tiszaeszlár în această zi de sîmbătă, fiecare în parte şi toţi laolaltă, a constituit mai tîrziu o preocupare centrală a organelor de urmărire penală, astfel că despre întîmplările zilei va mai fi vorba în relatarea noastră. S-a ivit însă în această zi şi o problemă ieşită din comun, care nu-i preocupa pe evreii de aici în fiecare sîmbătă. Între doi cîrciumari evrei din comună s-a iscat un conflict, deoarece unul din ei vindea rachiul mai ieftin decît celălalt. Aşadar un caz de concurenţă neloială, pentru soluţionarea căruia,

Scanned with OKEN Scanner

sîmbătă seara, s-a constituit în pridvorul sinagogii o instanță de arbitraj, aleasă de părțile în litigiu. Dezbaterile au durat cîteva ore, astfel că trecătorii și vecinii au văzut luminările aprinse în pridvorul templului pînă pe la ora zece seara, cînd, în sfîrșit, s-a ajuns la o înțelegere între cei doi cîrciumari. Faptul că au rămas atîtea persoane pînă seara tîrziu în pridvorul sinagogii, a constituit de asemenea, ulterior, motiv de bănuială.

Autoritățile au ținut să cunoască cum și-a petrecut această zi fiecare din evreii de la Tiszaeszlár. Astfel, s-a stabilit că cei trei candidați la postul de haham au fost găzduiți la două familii evreiești mai înstărite. De la ora opt pînă la aproximativ ora unsprezece dimineața s-au aflat în sinagogă, de unde au plecat, împreună cu toți ceilalți membri ai comunității. Hahamii au luat prînzul la gazdele lor și s-au întors pe la ora patru după amiază la sinagogă, unde au mai rămas timp de o oră.

De aici s-au dus la cel mai înstărit evreu al localității, Moricz Lichtmann, care, potrivit obiceiului a ținut să-i ospăteze pe candidați. În această casă au rămas împreună cu Emanuel Taub, fostul haham din Tiszaeszlár, pînă la ora nouă seara, cînd s-au întors la gazdele lor, s-au culcat numaidecît, iar a doua zi dis-de-dimineață au plecat din comună la casele lor.

În ziua fatală au fost la Tiszaeszlár, precum am amintit, și cîțiva cerșetori evrei, de prin alte locuri. Cînd autoritățile au căutat să-i identifice, cei care i-au ospătat și-au adus aminte de ei, dar nimeni nu le cunoștea numele ori domiciliul, căci nu stătea în obiceiul gazdelor să pună oaspeților ocazionali prea multe întrebări privind identitatea lor.

De aceea a durat mult timp pînă cînd s-a putut afla că unul din cerșetori a fost Herman Volner, care a fost la Tiszaeszlár împreună cu soția sa și un copil de patrucinci ani, celălalt era o femeie, pe numele de Malvin Lövi. Aceasta din urmă n-a putut fi găsită și autoritățile n-au avut prilejul să se ocupe de ea.

Cerșetorii au fost găzduiți în casa ceaușului Jozsef Sarf. El s-a îngrijit ca fiecare din ei să primească un prînz ca lumea la diverse familii evreiești din comună. În timpul zilei de 1 aprilie, una din femei s-a simțit rău

Scanned with OKEN Scanner

și cealaltă a îngrijit-o aproape toată ziua, rămînînd cu ea împreună în casă. A doua zi cerșetorii au părăsit comuna; familia Volner a plecat într-o direcție, iar Malvin Lövi, în alta.

Iată, așadar, istoria acestei zile de sîmbătă a evreilor din Tiszaeszlár, zi în care a dispărut tînăra Eszter Solymosi. Deși întîmplările zilei erau cît se poate de obișnuite și n-aveau de ce să trezească vreo bănuială, totuși dispariția fetei a constituit prilejul pentru declanșarea unui spectaculos proces penal, în care oameni nevinovați au fost acuzați de a fi săvîrșit cea mai groaznică crimă, aceea de a fi ucis o ființă tînără pentru a-i lua sîngele, proces care a stîrnit ecouri largi în lumea întreagă.

Superstiția monstruoasă a omorului ritual

Procesul de la Tiszaeszlár n-a fost singurul de acest fel; în Ungaria și în alte țări ale lumii au avut loc asemenea procese în diferite perioade ale istoriei, mult înainte și chiar și după întîmplările de pe malul Tisei. În dosarul procesului de la Tiszaeszlár se află o descriere, din surse germane, a faptului care a constituit sute de ani temeiul învinuirii pentru omor ritual împotriva evreilor. Potrivit acestui document evreii ar fi avut nevoie de sînge omenesc pentru a pregăti pasca ce se mănîncă în timpul sărbătorilor de paști. În acest scop trebuia preferat sîngele unei fete virgine. Sîngele urma să fie uscat, măcinat și folosit apoi sub formă de făină amestecată în aluatul din care se prepara pasca — se arăta în documentul menționat.

Mistificările seculare, propagate cu multă înverșunare de cercurile reacționare, clericale și laice, au creat superstiția amintită mai sus, amplificînd-o mereu de-a lungul timpului, adăugîndu-i fel de fel de amănunte, care de care mai îngrozitoare și mai sîngeroase.

Nu este lipsit de interes faptul, că în antichitate, la apariția creștinismului, învinuirea de omor ritual era

Scanned with OKEN Scanner

formulată împotriva creştinilor. În timpul domniei împăratului roman Hadrian (117—138 e.n.), spre pildă, teologii creştini se străduiau să dovedească absurditatea acuzării, potrivit căreia normele religioase creştine i-ar obliga pe adepţii creştinismului să sacrifice copii nevinovaţi şi să le mănînce carnea şi sîngele cu prilejul unor ceremonii secrete, nocturne.

Pe bună dreptate scria în acele vremuri Tertulian, un apărător înfocat al creştinismului: „Sîntem stigmatizaţi din cauza acuzării că am omorî şi am mînca copii; ni s-a impus acest stigmat, dar nimeni n-a dovedit o asemenea faptă în sarcina noastră. Dovediţi, deci, în cazul de-o credeţi şi nu credeţi, de nu o puteţi dovedi".

După ce creştinismul a devenit religie dominantă, religie oficială a statului, au încetat, firește, orice învinuiri de acest fel împotriva creştinilor. Dar, în perioada întunecată a Evului mediu, dominată de intoleranţă şi ură împotriva celor de altă credinţă, unele cercuri clericale au favorizat învinuirile de omor ritual, procesele pentru vrăjitorie şi alte înscenări similare, căutînd şi prin aceste mijloace teroriste deosebit de sîngeroase, prin torturi şi execuţii, să consolideze dominaţia clerului şi a nobilimii feudale.

Primele învinuiri împotriva evreilor, pentru omor ritual, datează din secolul al XIII-lea, perioadă cînd erau frecvente şi procesele pentru vrăjitorie, intentate contra acelor creştini, a căror credinţă oarbă în reprezentanţii clerului era cît de cît pusă la îndoială.

Se pare că în privinţa învinuirii de omor ritual împotriva evreilor, prioritatea macabră o are oraşul Fulda, din Germania. Aici, la 25 decembrie 1235 casa unui morar a căzut pradă unui incendiu în care au pierit şi copiii acestuia aflaţi în locuinţă. În oraş se găseau în timpul acela şi cîţiva cruciaţi. Sub impulsul fanatismului lor religios, cruciaţii i-au învinuit pe evrei de provocarea incendiului şi de moartea copiilor. Au fost arestaţi la întîmplare doi evrei şi torturaţi în mod bestial pînă ce au recunoscut tot ce li se pretindea de a fi săvîrşit. Astfel arestaţii au afirmat, pînă la urmă, că ar fi ucis copiii pentru a le folosi sîngele drept leac. Cruciaţii nu s-au mulţumit însă să-i pedepsească pe aceşti doi nenorociţi,

Scanned with OKEN Scanner

ci au fost uciși toți cei 34 de evrei din Fulda. Procesul, inclusiv execuția, n-a durat decît trei zile.

Întîmplările de la Fulda au devenit larg cunoscute în întreaga lume. Sub presiunea indignării manifestate de oamenii de bună credință, împăratul german Frederic al II-lea a emis un decret, în iulie 1236, care s-a păstrat în arhiva orașului Köln, sub denumirea de „Bula de aur". Prin acest document cei 34 evrei executați la Fulda au fost declarați nevinovați post mortem și achitați și s-a decretat interdicția de a mai învinui pe evrei de omor ritual.

Împotriva acestei acuzații s-au declarat pînă și unii pontifi ai bisericii catolice. Într-o bulă edictată de Papa Inocentiu al IV-lea (1243—1254) se scrie: „Nimeni să nu reproșeze evreilor că folosesc sînge omenesc în ritualul lor, deoarece le este prescris în vechiul testament să nu verse nici un fel de sînge necum sînge omenesc. Întrucît însă la Fulda și în numeroase alte locuri, pentru asemenea bănuieli au fost uciși mulți evrei, interzicem în virtutea prezentului act, în modul cel mai strict, ca așa ceva să se mai întîmple în viitor".

Cu două secole mai tîrziu Papa Nicolaie al V-lea (1447—1455) decretează într-o bulă:

„Pentru a-i determina pe creștini să-i urască pe evrei, unele persoane au afirmat și continuă să afirme zilnic, în mod mincinos, că evreii nu pot petrece anumite sărbători fără să consume ficatul ori inima unui creștin... Interzicem în modul cel mai strict prin aceasta a noastră dispoziție permanentă și definitivă tuturor dreptcredincioșilor creștini ca în viitor ei înșiși sau prin alții, în mod public ori în secret, nemijlocit ori mijlocit să întreprindă ceva, din acest motiv, împotriva evreilor sau vreunuia dintre ei".

Cu toate acestea procesele pentru omor ritual n-au contenit. Astfel, în 1475, în orașul Trient din Germania, în noaptea de vinerea paștilor a fost ucis copilașul Simon de 3 ani. Evreii arestați sub învinuirea de a fi omorît copilul au recunoscut sub constrîngerea torturii acuzarea ce li se aducea și au semnat chiar că ar fi folosit sîngele copilașului pentru a pregăti pasca pe care au mîn-

Scanned with OKEN Scanner

cat-o în ziua de joi, cînd în realitate copilaşul mai zburda nevătămat în casa părintească.

Valoarea unei asemenea mărturii stoarse prin tortură a fost pusă în lumina ei adevărată cînd procesul de la Trient a fost rejudecat în a doua instanţă, sub preşedinţia delegatului papal Ventimiglia. Deşi evreii arestaţi au continuat de groaza torturilor să se autoînvinuiască, instanţa de gradul doi a stabilit pe bază de dovezi că băieţelul a fost ucis de un anume Zanesus, care nu era evreu şi a recunoscut ulterior fapta. Evreii din Trient erau tot atît de puţin vinovaţi de omorul pentru care au fost torturaţi, ca înaintea lor cei din oraşul Diessenhofen, tot din Germania, pentru declanşarea şi răspîndirea ciumei, deşi aceştia din urmă au recunoscut tot sub tortură „că usucă sîngele creştinilor, îl pisează şi îl seamănă dimineaţa pe rouă, provocînd o moarte ce durează 3—4 săptămîni, astfel că pe o distanţă de 1/2 milă în împrejurime mor toate animalele şi toţi oamenii".

Cu secole mai tîrziu, în apropierea localităţii Pér din Ungaria, la 21 februarie 1791, într-un şanţ de lîngă o şosea a fost găsit cadavrul unui băiat de 13 ani, András Takács. În urma descoperirii acestui cadavru s-a născut un proces împotriva evreului Abraham Salamon, care a fost acuzat de a fi ucis copilul. Autopsia cadavrului a fost efectuată de bărbierul János Füleky care a afirmat — deşi n-a găsit pe cadavru nici o urmă de tăietură sau rană — că s-a luat sîngele băiatului şi apoi cu un leac misterios a fost ştearsă urma tăieturii. Soţia învinuitului, supusă şi ea torturii, a declarat tot ce i-au cerut anchetatorii. Totuşi, martorul principal n-a fost ea, ci însuşi fiul acuzatului, în vîrstă de cinci ani, Miska, care a „mărturisit" că omorul ritual a fost săvîrşit de părinţii săi împreună cu un rabin dintr-o altă localitate şi alţi doi evrei. În declaraţia copilului este descrisă cu lux de amănunte scena uciderii lui András Takács.

Cîrciumarul, în ciuda torturilor, n-a recunoscut nici pînă la urmă crima de care era acuzat şi a arătat că atunci, cînd s-a săvîrşit afirmativa faptă el nici nu se afla acasă, ci fierbea rachiu pe munte, împreună cu servitorul său, István Köteles. Acesta a confirmat spusele stăpînului său. Anchetatorii i-au aplicat treizeci de lovi-

Scanned with OKEN Scanner

turi ca să-i „stimuleze“ memoria. Dar servitorul s-a încăpățînat să spună adevărul. Au mai urmat încă treizeci de lovituri, după care și István Köteles a declarat cele ce i se cereau.

Tribunalul i-a condamnat la moarte pe cei patru acuzați bărbați. Dar instanța de apel a stabilit că inculpații au mărturisit sub constringerea torturii și rejudecînd cauza, i-a declarat nevinovați și i-a achitat.

Am amintit cazul de la Pér, deoarece el are o semnificație deosebită pentru procesul de la Tiszaeszlár, în cadrul căruia, după cum se va vedea, organele de urmărire penală au reeditat metodele utilizate cu o sută de ani în urmă. Mai mult chiar, autoritățile nu s-au sfiit ca în 1882—1883 să atașeze, la dosarul de la Tiszaeszlár, actele procesului de la Pér, încercînd să confirme și prin acestea învinuirea absurdă pe care au ticluit-o.

Procese pentru omor ritual cu răsunet mondial au avut loc însă și în alte părți în secolul al XIX-lea, ba chiar și în secolul al XX-lea. În anul 1840 spre pildă, la Damasc, în Siria, care pe vremea aceea se afla sub dominația egipteană, agitația antisemită, în cadrul căreia rolul principal îl deținea consulul francez din acest oraș, contele Ratti-Menton, i-a învinuit pe evrei de omorîrea preotului catolic Thomas și a servitorului său Ibrahim. Întrucît preotul fusese văzut cu o seară înaintea morții sale în cartierul evreiesc din Damasc și nu mai erau decît puține zile pînă la sărbătorile de paști ale evreilor, existau motive suficiente pentru învinuirea acestora. Autoritățile au arestat un grup de evrei, pe care i-au supus unor torturi îngrozitoare.

Într-o relatare a unui misionar englez trimis la Damasc pentru a raporta despre cele întîmplate se scrie între altele:

„...Nefericiții au fost supuși următoarelor torturi: 1) Au fost biciuiți; 2) Au fost scufundați, îmbrăcați, în vase mari cu apă rece; 3) Cu ajutorul unui mecanism li s-au scos ochii din orbite; 4) Li s-a poruncit soldaților să-i tragă de organele genitale pînă aproape au înnebunit de durere; 5) Au fost constrînși să stea în picioare trei zile, fără întrerupere, nu li s-a dat voie nici măcar să se proptească de pereți; 6) Într-o curte mare au fost

Scanned with OKEN Scanner

tîrîți de urechi pînă le curgea sîngele; 7) Li s-au împlîntat cuie sub unghiile de la mîini și picioare; 8) Li s-au ars bărbile împreună cu pielea; 9) Li s-au ținut lumînări sub nări în așa fel încît flăcările li s-au urcat pînă la creier".

Mărturisirile inculpaților au fost obținute cu astfel de torturi. Doi inculpați au murit în urma acestor chinuri bestiale, iar tribunalul a condamnat la moarte zece inculpați. Sentința de condamnare la moarte ar fi fost executată de îndată, dacă ea n-ar fi trebuit trimisă spre confirmare lui Ibrahim-pașa, generalisimul trupelor turcești staționate în Siria. Între timp, în lumea întreagă s-a ridicat un val de proteste care cereau revizuirea sentinței, vădit nedrepte, de la Damasc. Viceregele Egiptului Mohamed Ali n-a vrut însă un nou proces, de aceea i-a grațiat pe cei condamnați fără nici o vină.

Din procesele pentru omor ritual mai amintim pe cele din localitățile germane Skurz (1885) și Konitz (1901), pe cel din orașul austriac Polna (1900) și cunoscutul proces din secolul nostru împotriva evreului Beilis din Kiev (1913).

Numărul proceselor pentru omor ritual, chiar și al celor mai cunoscute, este, desigur, mult mai mare decît cele amintite. Nu ne-am propus să le expunem pe toate. Cele cîteva exemple amintite oferă cititorului, în perspectivă istorică, o imagine suficient de clară asupra problemei.

Dispariția fetei

Eszter Solymosi, dispărută la 1 aprilie 1882, s-a născut la 1 decembrie 1867 și avea deci vîrsta de 14 ani, trei luni și douăzeci și trei de zile la data de la care n-a mai fost văzută. Vîrsta fetei a constituit o problemă viu disputată a procesului, de care s-au ocupat pînă și numeroși savanți de renume mondial.

Mama ei, Maria Solymosi, era văduvă. N-avea pămînt, nici vreo altă avere și ducea o viață de mizerie, plină de

Scanned with OKEN Scanner

lipsuri și griji, viața țăranilor săraci din Ungaria feudală, în care grofii stăpîneau moșii de zeci și sute de mii de hectare, iar țăranii erau muritori de foame. Maria Solymosi a muncit o viață întreagă din greu ca zilieră pentru a-și crește cei trei copii. În 1882 fiul ei János avea 24 ani, iar cealaltă fiică, Zsofi, 17 ani.

Foarte grea era soarta unei văduve care trebuia să trăiască din ceea ce cîștiga ca zilieră și tot atît de grea era și viața copiilor ei. În satele din Ungaria de pe malul Tisei, pe vremea aceea, o zi de muncă se plătea cu cel mult 80 filleri, adică 0,80 coroane și erau zile de sărbătoare și zile de iarnă cînd nu se oferea nici o muncă. Apoi mai erau zile cînd văduva era bolnavă. Astfel cîștigul ei pe an nu trecea niciodată de 200 coroane. Așadar avea pe zi 54 filleri din care trebuia să trăiască cu cei trei copii, să cumpere alimente, făină, untură, sare; să plătească chiria și combustibilul; să procure îmbrăcămintea strict necesară; să-și plătească impozitele și taxele către stat, biserică, preot, învățător, medic, farmacist.

Tristă și grea a fost și soarta fetei dispărute. Pînă la vîrsta de 12 ani a trăit în casa mamei. Apoi a fost obligată să se angajeze ca servitoare; la vîrsta cînd un copil trebuie să-și petreacă timpul visînd, jucînd și învățînd, Eszter Solymosi muncea din greu ca slujnică la străini.

După ce a fost angajată la două familii din apropiere, la 1 martie 1882 tînăra Eszter a intrat în serviciul Iulianei Huri, care locuia în satul nou din Tiszaeszlár, adică în partea de sud a comunei.

Soțul Iulianei Huri era paznic, familia ducea o viață modestă, avea o căsuță mică, dar simbria pentru o servitoare era atît de infimă, încît pînă și din veniturile lor mici își puteau permite să aibă o slujnică căreia îi dădeau mîncare, o rochiță-două pe an și cîteva coroane. În familia Huri fata dispărută a slujit timp de o lună. Iuliana Huri o trata aspru și o certa pentru orice fleac. În ziua dispariției stăpîna îi reproșă fetei că spălase vasele de bucătărie într-o troacă destinată altui scop, ceea ce pare să fi fost o greșeală de neiertat în ochii patroanei.

Scanned with OKEN Scanner

În prima zi din luna aprilie, în casa familiei Huri era treabă multă. Se făcea curățenia mare de primăvară. Cu acest prilej se scotea în curte tot mobilierul sărăcăcios, toate vasele de bucătărie. Se spoiau pereții camerei cu var, se vopsea din nou pămîntul bătătorit din cameră, căci țăranul sărac n-avea podea de lemn în casă și trebuia să se mulțumească cu pămînt bătătorit, pe care îl dădea cu vopsea o dată pe an.

Apoi se spoiau cu var și pereții exteriori ai casei, și în satele de-a lungul Tisei, era obiceiul ca în partea de jos a pereților exteriori să se zugrăvească o fîșie lată de 4—5 palme într-o culoare mai închisă, neagră sau albastră închis. Vopseaua se vindea în prăvăliile comunei.

Toate aceste amănunte din viața și obiceiurile satelor de lîngă Tisa sînt necesare nu numai pentru a oferi o imagine mai deplină asupra locului în care au avut loc întîmplările dramatice relatate, ci, după cum se va vedea, pentru că fiecare amănunt va avea un rol important în diversele faze ale procesului.

Așadar, curățenia mare o zi întreagă, pînă seara tîrziu. În această zi nu se gătea, slujnica n-avea timp să înghită nici măcar o bucățică de slănină cu pîine și muncise ziua toată nemîncată.

În jurul orei zece-unsprezece dimineața, Iuliana Huri trimise slujnica în satul vechi să cumpere vopsea la prăvălia de acolo. S-ar fi găsit vopsea și într-o prăvălie mai apropiată; dar comerciantul din această parte a satului era evreu și prăvălia era închisă în ziua de sîmbătă înaintea paștilor. În satul vechi era un comerciant creștin, pe nume Jozsef Kohlmájer, și slujnica a fost nevoită să se ducă pînă acolo. Distanța de la casa familiei Huri pînă la prăvălia lui Kohlmájer reprezenta un drum, dus și întors, de aproximativ cinci kilometri și deci de cel puțin o oră.

Pentru cercetările penale ulterioare o deosebită importanță va avea ora la care Eszter Solymosi a făcut acest drum. Căci cei ce au născocit omorul ritual, au afirmat mai întîi că evreii au ucis fata în orele de seară, cînd pridvorul templului era luminat, pentru că se discuta litigiul dintre cei doi cîrciumari. Dar ei n-ar fi putut dovedi în nici un fel că seara în templu s-au aflat și ha-

Scanned with OKEN Scanner

hamii străini. Iar bănuiala că omorul ar fi fost săvîrşit numai de evrei localnici, ar fi fost luată în derîdere de majoritatea locuitorilor din comună.

Trebuia deci născocită o oră a zilei, cînd hahamii străini se aflau în sinagogă, adică de la ora opt pînă cel mai tîrziu unsprezece şi jumătate dimineaţa. În acest caz un om simplu, chiar de bună credinţă, putea fi eventual convins că nişte hahami străini, necunoscuţi, veniţi de pe alte locuri ar fi fost capabili să ia sîngele unei fete nevinovate.

Iuliana Huri a afirmat deci că a trimis slujnica după vopsea în jurul orei zece şi jumătate. I-a dat 4 filleri pentru vopsea albastră şi tot 4 filleri pentru vopsea neagră.

Chiar dacă s-a întîmplat aşa, s-a dovedit că fata nu s-a dus de-a dreptul la prăvălie. Pe drum a oprit-o mai întîi în vecinătate, doamna Lánczi. S-a interesat, unde se duce? Cînd a aflat, i-a dat şi ea bani, să-i aducă şi ei nişte vopsele. Dar slujnica a mai fost oprită şi de doamna Csordás, care i-a dat şi ea bani să-i aducă cuie pentru potcoava de la tocul unei cizme.

Comerciantul Kohlmájer a declarat că fata a fost la el în jurul orei unsprezece şi că a cumpărat vopsea roşie şi albastră pentru 16—18 filleri. Această declaraţie comerciantul a făcut-o peste şase săptămîni şi, mai tîrziu, şi în faţa instanţei. În privinţa culorilor vopselelor a greşit în mod vădit, căci fata nu tîrguise vopsea roşie, ci vopsea albastră şi neagră. S-a înşelat şi în privinţa sumei, iar de cuiele de potcoavă nici n-a amintit. Deci putea să se înşele şi în privinţa determinării timpului precis. Şi o asemenea eroare ar fi fost şi normală. După cîteva săptămîni care comerciant îşi mai poate aminti ora exactă cînd o slujnică neînsemnată şi necunoscută a fost în prăvălie să tîrguiască mărfuri pentru cîţiva gologani.

Eszter Solymosi s-a întîlnit pe drum şi cu sora ei, Zsofi. Aceasta a declarat că s-au văzut în jurul orei douăsprezece. Aceeaşi oră a fost indicată şi de alţi doi-trei martori care au zărit-o pe Eszter pe drumul ei.

Trebuie arătat că judecătorul de instrucţie nu va audia cu privire la ora cînd s-au întîlnit cu Eszter Solymosi pe cele două femei, Csordás şi Gábor, care i-au dat

Scanned with OKEN Scanner

banii pentru vopsea, respectiv pentru cuie. Şi această omisiune îşi are tîlcul ei.

După ora treisprezece fata n-a mai fost văzută de nimeni. Iuliana Huri a aşteptat degeaba. Mama fetei, Maria Solymosi, a declarat că Iuliana Huri a venit la ea pe la ora patrusprezece şi s-a interesat de fată.

A trecut ziua, a trecut şi noaptea şi fata tot nu s-a întors acasă. A doua zi, duminică, Maria Solymosi cutreiera plîngînd uliţele satului, interesîndu-se dacă fata ei n-a fost cumva văzută de cineva, dacă se ştie ceva de soarta ei. Aşa s-a întîlnit şi cu Joszef Sarf, ceaşul templului mozaic, în faţa casei căruia trecea drumul din satul nou spre satul vechi. Şi cu acest prilej Sarf, încercînd s-o liniştească, a asigurat-o că fata ei se va întoarce cu siguranţă şi şi-a exprimat speranţa că evreii nu vor fi învinuiţi de dispariţia ei.

S-ar putea ca Joszef Sarf să fi spus ceva asemănător şi altora. Maria Solymosi însă a repetat în mod cert spusele lui Sarf în faţa multor locuitori din comună.

În primele zile nu exista nici un om în sat, bărbat ori femeie, în mintea căruia să se fi născut vreo bănuială faţă de evrei. Şi totuşi, la patru zile după dispariţia fetei, mama ei s-a dus la sediul preturii şi l-a anunţat pe pretorul Jenö Jármy de cele întîmplate. Acesta a întrebat-o ce părerea are, cum a dispărut fata? Maria Solymosi îi răspunse că evreii au omorît-o, adăogînd că aceasta este şi părerea altor persoane din comună. Pretorul a căutat s-o liniştească, sfătuind-o să nu dea crezare unor asemenea zvonuri.

Iată deci că în cele patru zile de la dispariţia fetei, Maria Solymosi a fost contaminată de prejudecata monstruoasă despre omorul ritual. Cine a reuşit s-o atragă pe această cale? Nu se ştie. Dealtfel nici nu este relevant. Decisivă a fost însă atmosfera propagată larg şi conştient de cercurile reacţionare antisemite. Nu puţine au fost şi ziarele de orientare extremistă din Ungaria care au socotit că dispariţia Eszterei Solymosi este un bun prilej pentru o campanie înverşunată cu caracter antisemit.

Peste o lună, la 4 mai, Maria Solymosi s-a prezentat

Scanned with OKEN Scanner

din nou la pretorul Jármy, spunîndu-i că de acum toată țara știe că evreii i-au omorît fata.

Pretorul, un om serios și ponderat, n-a vrut să aibă nici un amestec în cercetările pe care le solicita Maria Solymosi. De aceea a trimis o scrisoare primarului din Tiszaeszlár, Gábor Farkas, delegîndu-l să întreprindă cercetări în legătură cu zvonurile privind dispariția fetei și să-i raporteze rezultatele.

Primarul, un adept înfocat al prejudecății despre omorul ritual, era în același timp suficient de realist pentru a-și da seama că la sfîrșitul secolului al XIX-lea nu mai puteau fi folosite aceleași mijloace de extremă brutalitate contra celor bănuiți, ca în Evul mediu, ceea ce l-a determinat să caute alte mijloace.

Un martor. Iată ce-i trebuia. Un martor care să declare că evreii au omorît-o pe Eszter Solymosi. Dar cine ar putea fi convins să depună o asemenea mărturie? O persoană matură s-ar fi găsit cu greu. Dar ce-ar fi să se găsească un copil? Pentru început n-ar fi rău — gîndi primarul.

Farkas avea o soră: Eszter Sos, iar aceasta avea o fiică, Erzsébet. Cele două, împreună cu două prietene ale tinerei Erzsébet, s-au angajat să pregătească martorul de care primarul avea nevoie.

Erau toate vecine cu familia ceaușului Jozsef Sarf. Acesta avea și un băiețel de 4 ani și 9 luni, pe nume Samu, care se juca toată ziua în fața casei.

În a doua jumătate a lunii aprilie Eszter Sos și cele trei fete au fost apucate subit de o dragoste irezistibilă pentru micuțul Samu. Se jucau toată ziua cu el, îi dădeau tot felul de bunătăți, pînă și bomboane, pe care băiețelul le primea foarte rar în casa părintească. Toată comuna observă preocuparea insistentă a celor patru pentru micuțul Samu. Dar niciodată nimeni nu le-a întrebat de motivul acestei preocupări ieșite din comun, deși aflarea lui ar fi prezentat o însemnătate deosebită pentru desfășurarea procesului.

La 2 mai, o gospodină din comună, Erzsébet Pásztor își mîna gîștele spre casă. Micuțul Samu a sărit jucăuș în mijlocul gîștelor și le-a pus pe fugă. Gospodina s-a su-

Scanned with OKEN Scanner

părat şi l-a certat pe băieţel. Acesta auzind vocea arţăgoasă a femeii, făcu o grimasă şi îi răspunse:

— Să ştii, că n-am să-ţi povestesc ce-a făcut tatăl meu cu fata unguroaică.

Iată deci secretul!

Cui îi vorbeşte arţăgos, aceluia copilul nu-i spune ce a făcut tatăl său cu unguroaica. Dar celui care îi vorbeşte frumos, de bună seamă, îi spune totul. Aşa fusese învăţat timp de multe zile.

Erzsébet Sos, fată de doisprezece ani, a declarat că copilul i-a spus ei următoarele:

— Tata a chemat-o pe unguroaică în templu, acolo a aşezat-o într-un fotoliu, fratele meu Moricz a ţinut-o de mîini, hahamul a tăiat-o la picior, apoi a dus-o acolo, unde este copacul înalt.

Şi copilul arăta spre cimitir, unde se afla copacul înalt.

Celelalte două fete care se ocupau de băieţel, precum şi Eszter Farkas, sora primarului, au declarat că şi lor micuţul Samu le-a spus aproape aceeaşi poveste. Doar unele amănunte erau diferite.

Primarul Farkas a efectuat cercetările oficiale în ziua de 6 mai. A întocmit un proces-verbal cu ajutorul notarului comunal, unde a consemnat cele patru declaraţii amintite. În aceeaşi zi a trimis procesul verbal pretorului Jármy, care l-a înaintat de îndată procurorului regal de la Nyiregyháza, reşedinţa comitatului Szaboles.

Judecătorul de instrucţie, delegat cu efectuarea anchetei, l-a ascultat pe Samu Sarf, în vîrstă de 4 ani şi 9 luni, la 19 mai. În faţa acestuia copilul a spus următoarele:

— O cunosc pe Eszter Solymosi. Ea a intrat în casă, tata i-a pus în gură o cîrpă albă, apoi au spălat-o într-o troacă şi un nenea evreu înalt i-a tăiat gîtul, încît i-a căzut capul. A tăiat-o o singură dată. Fratele lui, Moricz, i-a ţinut capul, iar el (micuţul Samu) a ţinut o farfurie în care curse sîngele roşu, apoi au luat-o pe Eszter şi au dus-o prin pridvor spre templu, au ţinut-o de mîini, picioare şi cap . . .

În continuare copilul a mai amintit vreo patru evrei care ar fi fost prezenţi la săvîrşirea faptei.

Scanned with OKEN Scanner

Copilul a fost confruntat cu hahamul Salamon Svarcz și l-a arătat pe acesta ca fiind evreul înalt care a tăiat-o pe Eszter Solymosi.

Spusele unui copil sub cinci ani nu puteau constitui un mijloc de probă, mai ales atunci cînd faptele afirmate nu erau confirmate prin nici o altă probă. Declarația băiețelului putea fi doar un indiciu, dar judecătorul de instrucție era obligat să cerceteze atent dacă acest indiciu conține vreun grăunte de adevăr ori este în întregime născocit.

O asemenea cercetare n-a avut loc. Dacă s-ar fi efectuat însă, s-ar fi aflat că băiețelul n-a pomenit nimic despre toate acestea din prima zi a lunii aprilie pînă spre sfîrșitul lunii, atunci deci cînd întîmplarea afirmată trebuia să-i fi fost mai vie în amintire. Și s-ar mai fi aflat că a început să povestească despre omorîrea Eszterei Solymosi numai după ce fusese prelucrat timp de cîteva săptămîni de cele patru vecine.

Soții Sarf s-au apărat fără îndemînare, cu totul descumpăniți de vorbăria copilului lor. În loc să fi sesizat cine s-a preocupat atit de insistent de acesta și să fi găsit astfel explicația pentru afirmațiile lipsite de orice temei ale băiețelului, ei au arătat că, cu cîteva săptămîni în urmă, le murise o fetiță și că Samu văzuse probabil spălarea cadavrului acesteia înainte de a fi înmormîntată.

La tribunalul penal din Nyiregyháza, declarația micuțului Samu a ajuns la 7 mai. La 12 mai procurorul a propus să se facă cercetări la fața locului, motivîndu-și propunerea astfel: „din declarațiile martorilor reiese bănuiala cum că la locul și timpul respectiv Eszter Solymosi a pierit sau a dispărut eventual în urma unui viol sau răpită fiind ori dată pe mîini străine cu scopul de a fi ucisă, sub influență străină și prin violență".

Această motivare a fost evident lipsită de orice temei de fapt ori de drept. N-a existat nici un indiciu cu privire la viol sau răpire, n-au existat, de fapt, nici declarații de martori, căci și martorii au reprodus numai vorbele unui copil fără discernămînt.

Totuși tribunalul a dispus efectuarea cercetărilor și a delegat în acest scop pe ajutorul de grefier Jozsef Bary. Delegarea unui funcționar auxiliar inferior cu efectuarea

Scanned with OKEN Scanner

cercetărilor într-o cauză atît de importantă era contrară dispozițiilor legii și practicii urmăririi penale. Dar instanța n-a ținut seamă de lege nici în această fază a procesului.

Ajutorul de grefier era un tînăr ambițios, lipsit de orice scrupule. Deplasîndu-se la 19 mai la Tiszaeszlár, a ascultat timp de patru zile numeroși martori, evrei și unguri.A examinat minuțios templul și împrejurimile sale. În căutarea cadavrului Eszterei Solymosi a dispus să se răscolească pămîntul bătătorit din incinta templului, din casa și grădina familiei Sarf. La 21 mai s-a deplasat la malul Tisei unde o echipă de pescari a fost pusă să cerceteze albia rîului. Fără nici un rezultat.

După patru zile de cercetări asidue nu s-a descoperit nici o urmă a fetei dispărute ori a vinovăției evreilor. Ancheta trebuia îndreptată în altă direcție. Trebuia găsit un alt martor.

Martorul

Numele acestui martor era Moricz Sarf. Fiul ceaușului Jozsef Sarf, fratele mai mare al micuțului Samu.

A făcut o mărturisire zguduitoare. Că ar fi văzut cum au omorît-o evreii pe Eszter Solymosi ziua, în amiaza mare. A arătat amănunțit cum i s-a luat viața și sîngele. Mărturisirea apărea de la început cu atît mai neverosimilă cu cît Moricz Sarf își acuza pe propriul său părinte.

Și micuțul Samu vorbise despre uciderea fetei, dar el nu împlinise nici cinci ani și astfel nu putea fi martor. De aceea trebuia clarificată vîrsta lui Moricz, deoarece acum devenise el martorul principal al acuzării.

Pe acea vreme în Ungaria nu existau servicii de stare civilă în cadrul administrației de stat. Actele de stare civilă erau întocmite la biserică, fiecare preot ținea registrele de stare civilă pentru enoriașii săi. Statul nu arăta nici un interes pentru aceste registre. Nu exista nici serviciu militar general obligatoriu. Recruții erau înșfăcați cu forța ori se prezentau voluntari, deci vîrstei tinerilor nu i se acorda nici o importanță. Nici asigurarea dreptu-

Scanned with OKEN Scanner

lui la succesiune nu depindea de vreun act de stare civilă întocmit de organe de stat. Drept de proprietate imobiliară avea numai nobilimea și burghezia orășenească; iar acestea dispuneau de alte mijloace pentru asigurarea drepturilor lor.

Cu atît mai puțin aveau acte de stare civilă evreii săraci în mediul rural, care în numeroase cazuri nu aveau nici măcar domiciliul stabil. De aceea stabilirea vîrstei lui Moricz Sarf, în lipsa oricărui document, a întîmpinat mari dificultăți. Au fost ascultați vreo zece martori și în temeiul declarațiilor acestora s-a stabilit ca dată probabilă a nașterii sale luna august 1868. Deci la 1 aprilie 1882 avea ceva mai mult de 13 ani și jumătate.

La vîrsta aceasta nu putea fi inculpat și de fapt nici depoziția sa ca martor n-avea valoare deplină, dar oricum, reprezenta mai mult decît cea a fratelui său mai mic, de numai cinci ani.

Dar să vedem ce rol i se destinase lui Moricz, cel de martor sau cel de inculpat?

După spusele fratelui său, Samu, și el, Moricz ar fi participat la luarea sîngelui fetei. Așadar trebuia să fie coinculpat. Dar numai pentru a avea un pretext legal în vederea arestării sale preventive. În cazul cînd ar fi fost de la început martor, nu putea fi arestat, izolat de familie și de restul lumii. Nu s-ar fi putut discuta cu el în secret, fără nici un control. Și liber fiind putea spune purul adevăr.

După cum l-a și spus la început. Judecătorul de instrucție delegat, ajutorul de grefier Jozsef Bary, l-a ascultat pentru prima oară la 20 mai, la primărie, în mod public.

Mărturia lui Moricz Sarf coincidea întru totul cu declarațiile celorlalți evrei. A relatat că la 1 aprilie evreii s-au dus la templu pe la ora 8—9 și pe la ora 10 au plecat de acolo. Și el a fost prezent. Pe la ora 18 au fost din nou la templu, apoi între ora 20 și 22 au venit evreii convocați pentru arbitrarea litigiului între cei doi cîrciumari. Printre aceștia s-au aflat și tatăl său. El, Moricz, a aprins lumînările în pridvorul templului. N-a cunoscut-o pe Eszter Solymosi. Nu știe cum a dispărut.

Scanned with OKEN Scanner

Dar la 21 mai a intervenit o cotitură în desfăşurarea anchetei. Ajutorul de grefier, investit cu atribuţia de judecător de instrucţie, a dispus arestarea lui Salamon Svarcz, noul haham, a ceauşului Jozsef Sarf, a fiului său Moricz şi a altor doi evrei din Tiszaeszlár.

După ce a fost arestat, în împrejurări pe care le vom relata amănunţit, Moricz Sarf a semnat o declaraţie, pe care o redăm aci, pentru a putea fi comparată cu mărturia sa iniţială:

„Solymosi Eszter a intrat în casa noastră venind din satul vechi, în jurul orei douăsprezece, chemată de tatăl meu. Tatăl meu a chemat-o, spunîndu-i să scoată sfeşnicul de pe masă".

După ce a descris îmbrăcămintea Eszterei Solymosi, Moricz a „mărturisit" în continuare: „Ştiu că pe fată o chema Eszter Solymosi, fiindcă tatăl meu a strigat-o „Eszter". Stăpîna Eszterei era Iuliana Huri, fiindcă mama a întrebat-o la cine locuieşte. Ea spuse că locuieşte la Iuliana Huri.... După ce Solymosi Eszter a luat sfeşnicul de pe masă, l-a pus din ordinul tatălui meu pe şifonier. După ce fata a coborît de pe scaun, din templu a fost trimis un cerşetor evreu după fată, cerşetorul evreu a prins fata de mînă şi a ademenit-o să intre cu el în templu. Acolo, în pridvorul templului, cerşetorul evreu înalt a înşfăcat fata şi a trîntit-o la pămînt.

Fata a început să se vaite şi să strige, dar atunci deodată au apărut hahamii din Téalás şi Tarczal, care au ţintuit-o la pămînt, iar actualul haham din Tiszaeszlár, venit de la Tiszalök, Salamon Svarcz, a tăiat gîtul fetei şi au pus o farfurie roşie în care a curs sîngele şi după ce farfuria s-a umplut de sînge l-au vărsat într-o oală.

La această scenă n-am fost prezent în templu, ci m-am uitat de afară, prin gaura cheii de la uşa templului. După ce au dus fata în templu, au zăvorît din interior uşa templului. În afară de cei amintiţi mai sus au mai fost prezenţi în templu: Sámuel Lusztig, Ábris Braun, Lazar Weiszstein şi Abraham Junger.

Pe fată au dezbrăcat-o la cămaşă şi hahamul a tăiat-o astfel — fata era desculţă. După ce fata nu se mai mişca, i-au legat gîtul cu o cîrpă, apoi au îmbrăcat-o. Fata era ţinută de haham; a dezbrăcat-o evreul cerşetor şi după

Scanned with OKEN Scanner

ce a murit tot evreul cerşetor a îmbrăcat-o. După această întîmplare am intrat în camera noastră la tatăl şi mama mea şi le-am spus că fata a fost ucisă, atunci mama mi-a interzis să vorbesc cuiva despre asta".

Aşa se încheie mărturia băiatului, scrisă în întregime pe aceeaşi coală de hîrtie.

Declaraţia a fost dată în locuinţa comandantului de jandarmi András Recsky.

Pe aceeaşi coală de hîrtie mai era scris de mîna băiatului: „Am declarat toate acestea fără nici o constrîngere. Semnat: Sarf Moricz".

În această ultimă frază au fost cîteva greşeli de ortografie, ceea ce indică, că spre deosebire de restul textului, cuvintele de încheiere au fost scrise de mîna băiatului, care nu cunoştea la perfecţie limba ungară.

Textul declaraţiei a fost scris de un scrib, pe nume Kálmán Péczely, despre care trebuie să spunem cîte ceva pentru a înţelege mai clar condiţiile în care această depoziţie a apărut în dosarul cauzei.

Firesţe, pe vremea aceea, împrejurările în care s-a obţinut a doua declaraţie a lui Moricz Sarf nu erau încă cunoscute de opinia publică, după cum şi alte numeroase împrejurări au rămas temporar necunoscute. Dar faptele sînt încăpăţînate şi pînă la urmă ele au ieşit la iveală.

Bary, în calitate de judecător de instrucţie avea un secretar, respectivul Péczely, care trebuia să întocmească procesele verbale ale audierilor. Potrivit legii, nici judecătorul de instrucţie nu putea efectua cercetări în absenţa secretarului, şi nici acesta din urmă nu putea, bineînţeles, asculta martorii fără judecătorul de instrucţie. Dar şi în această privinţă legea a fost încălcată în mod grosolan.

Kálmán Péczely, secretarul lui Bary, avea pe acea vreme cincizeci de ani. Dar să vedem ce a făcut respectivul funcţionar judecătoresc pînă la această vîrstă?

Încă din tinereţe, după ce frecventase cu mari dificultăţi cîteva clase, a fugit din casa părintească şi a vagabondat. Apoi a săvîrşit numeroase infracţiuni, vătămări corporale, furturi şi altele, iar la douăzeci şi trei de ani a ucis cu bestialitate, împreună cu amanta sa, un om în vîrstă, pentru a-l jefui. Condamnat la 15 ani muncă silnică, a rămas întemniţat pînă cînd a împlinit treizeci şi

Scanned with OKEN Scanner

nouă de ani. După eliberarea sa din temniță, a fost angajat ca funcționar la tribunalul din Nyiregyháza și tocmai acest fost ocnaș a fost trimis să-l asiste pe Bary în cercetările pentru învinuirea de omor ritual. Așa a ajuns Moricz Sarf să fie ascultat de un individ condamnat pentru tîlhărie cu omor și numeroase alte infracțiuni.

Triumviratul anchetator Bary, jandarmul Recsky și fostul ocnaș Péczely au convenit să-l îndepărteze pe Moricz Sarf dinTiszaeszlár pentru a-l putea interoga în altă parte, feriți de ochii lumii. În acest scop s-a acționat după un plan precis.

Ajutorul de grefier Bary l-a „învoit", în seara zilei de 21 mai, pe comandantul de jandarmi András Recsky care-l asista la cercetări, să-și petreacă noaptea acasă, în locuința sa din comuna Nagyfalu, la vreo 5 kilometri de Tiszaeszlár. Totodată i l-a „încredințat" lui Recsky pe tînărul Moricz Sarf, ca a doua zi să-l ducă la Nyiregyháza ca arestat preventiv. În aceeași seară se prezentă la Bary și secretarul Kálmán Péczely, spunîndu-i că e bolnav și cerînd să fie învoit să petreacă noaptea acasă, la Nyiregyháza. După ce a obținut „învoirea", plecă și el, dar nu la Nyiregháza, ci tot la Nagyfalu, împreună cu Moricz Sarf și comandantul de jandarmi.

Iată-l deci pe băiatul de 13 ani predat fostului ocnaș Péczely și jandarmului Recsky, cunoscut în toată regiunea pentru comportarea sa bestială față de cei care îi cădeau în mînă.

În documentul pe care Bary l-a întocmit cu prilejul predării lui Moricz Sarf lui Recsky și Péczely se indică drept motiv al transportării sale la Nyiregyháza, predarea lui procuraturii regale. Motivul n-a fost însă decît un pretext. Jandarmul Ignácz Bako a auzit clar cînd Bary i-a spus lui Recsky ca băiatul să fie dus la Nagyfalu spre a fi audiat acolo.

Dealtfel, la Tiszaeszlár era prezent procurorul regal Egressi și dacă Bary ar fi intenționat în adevăr să-l predea procurorului, de ce nu l-a predat pe loc? Apoi mai erau la Tiszaeszlár încă patru arestați, pe aceștia de ce nu i-a trimis cu Recsky, de ce numai pe băiat?

După cum se va vedea din cele ce urmează, judecătorul de instrucție Bary proceda după un plan bine ticluit

Scanned with OKEN Scanner

cu scopul de a obține de la copil mărturisirea de care avea nevoie. Cu alte metode ca în Evul mediu, dar cu același rezultat: mărturia privind omorul ritual.

Așadar băiatul, însoțit de secretarul Péczely, de Recsky și de jandarmul Bako a ajuns în comuna Nagyfalu spre seară. Familia Recsky era la cină în sufragerie. Péczely a fost invitat să ia masa, Moricz a rămas să aștepte în bucătărie.

După cină, băiatul a fost adus în odaia care i s-a pus la dispoziție lui Péczely ca dormitor. Aici a fost cercetat de Recsky, Péczely și jandarmul Bako, care l-au bătut și l-au chinuit pînă cînd copilul a fost dispus să semneze declarația redată mai sus, scrisă de mîna lui Péczely.

Apoi au trecut cu toții în sufragerie, unde s-a organizat o mascaradă pentru autentificarea declarației lui Moricz Sarf. Comandantul de jandarmi Recsky a adunat numerosul său personal casnic, slujnice, birjari, grădinari, în fața cărora Péczely a citit declarația copilului. Recsky l-a întrebat: așa a fost? Iar băiatul i-a răspuns: așa a fost.

Între timp se făcuse ora unsprezece noaptea; jandarmul Bako s-a suit în trăsura care aștepta în fața casei și a plecat la Tiszaeszlár, ducînd două scrisori lui Bary. Una din aceste scrisori era scrisă de Péczely și avea următorul conținut:

„Moricz Sarf, pe care l-am adus cu noi împreună cu domnul comandant de jandarmi în vederea escortării la Nyiregyháza, s-a prezentat de bunăvoie cu puțin timp în urmă înaintea noastră și a cerut să fie reaudiat, spunînd că s-a răzgîndit și vrea să declare adevărul. Întrucît a spus lucruri foarte importante și ca urmare ar fi posibil ca în continuarea cercetărilor să fie nevoie ca mîine să fie confruntat la Eszlár cu alte persoane, rog să veniți de îndată aici, pentru a vedea dacă Moricz Sarf urmează să mai fie adus la Nyiregyháza sau nu. În orice caz rog răspuns imediat. Nagyfalu, 21 mai 1882, ora unsprezece noaptea. Péczely".

Pe versoul scrisorii, Recsky a scris următoarele:

„În calitate de comandant de jandarmi al acestei plase îmi permit să sprijin cererea de pe verso, pentru ca această cauză să nu ia cumva altă întorsătură în cîteva

Scanned with OKEN Scanner

ore. Nagyfalu, 21. V. 1882 Recsky, comandant de jandarmi".

La Tiszaeszlár, judecătorul de instrucție Bary aștepta împreună cu procurorul Egressi, la un pahar de vin, veștile din Nagyfalu. După ce au primit scrisorile, s-au urcat în trăsură și s-au dus la Nagyfalu pentru a continua audierea.

Péczely se culcase între timp și dormea, iar micul Moricz zăcea îmbrăcat pe podea, în aceeași cameră. Bary a intrat în dormitor și a cerut declarația copilului. Ea se afla sub perna lui Péczely, care, pînă să facă lumină, a scos-o de sub pernă și a predat-o lui Bary. Acesta a luat cu el copilul și a început de îndată o nouă audiere.

În redactarea procesului verbal privind această nouă audiere, Bary a făcut o serie de greșeli. N-a fost asistat de secretar. Potrivit consemnărilor din procesul verbal a discutat cu Moricz Sarf între patru ochi. De fapt, la audiere au fost prezenți procurorul și comandantul de jandarmi. Dar prezența lor n-a fost consemnată fiindcă potrivit legii n-au avut ce căuta acolo. Prezența comandantului de jandarmi îndeosebi a fost un factor de intimidare a băiatului.

În încheierea procesului verbal se arăta că a fost redactat la ora unu și jumătate noaptea. Deci copilul nu dormise toată noaptea.

Se mai arată în procesul verbal al lui Bary că a primit declarația lui Moricz din seara precedentă de la Recsky, ceea ce este fals, deoarece nu Recsky, ci Péczely a întocmit procesul verbal. De ce atunci s-a consemnat altfel? Fiindcă secretarul nu putea efectua audieri, nu putea întocmi procese verbale. În schimb comandantul de jandarmi avea competența de a cerceta și, la nevoie, să întocmească un proces-verbal.

Dealtfel Bary a completat declarația băiatului. În fața sa acest biet martor a mai „declarat" că Eszter ținuse în mînă o boccea într-o basma veche gălbuie, în care era legată vopseaua. Că fata fusese în prăvălia lui Kohlmájer, unde o trimisese Iuliana Huri. Că cerșetorul evreu, al cărui nume nu-l cunoștea, venise la Eszlár de la Lök și era un bărbat înalt cu barbă neagră și a venit cu două femei și un băiețel de 2—3 ani, vineri dimineața. Și Moricz a

Scanned with OKEN Scanner

mai spus în încheiere că la Nagyfalu n-a fost amenințat ori constrîns și că inițial, la Eszlár, n-a declarat toate acestea fiindcă i-a fost teamă că tatăl său îl alungă de acasă.

Dimineața băiatul a fost dus la Eszlár și transportat în aceeași zi la Nyiregyháza, unde se afla sediul tribunalului. La 23 mai, completul prezidat de președintele tribunalului Ferencz Korniss a autentificat declarația lui Moricz Sarf. Ședința de judecată n-a fost publică. Mărturisirea băiatului a învinuit numeroase persoane de omor. Dintre acestea tribunalul n-a citat pe nici una. Completul de judecată nu le-a asigurat nici apărători și nici un fel de alte drepturi. N-a adresat copilului nici o întrebare, nici un avertisment.

Actul de autentificare al tribunalului a fost deci nelegal și dealtfel și inutil, deoarece se știa că la dezbaterea în fond a cauzei, mărturia va fi analizată critic.

Se impune așadar întrebarea, de ce atunci tribunalul a procedat în acest fel? Răspunsul ni-l dă zarva stîrnită între timp în jurul acestui caz de cercurile reacționare, antisemite din Ungaria, care cereau deschis condamnarea la moarte a evreilor bănuiți de omor ritual. Pînă și ministrul Justiției de la Budapesta, Tivadar Pauler, deși profesor universitar, a fost și el adept declarat al monstruoasei minciuni despre omorul rituul. Autoritățile judiciare nu s-au mulțumit însă cu autentificarea mărturiei. La ședința de autentificare a declarației lui Moricz Sarf procurorul regal Both a făcut o propunere cu totul neobișnuită și neprevăzută în vreo dispoziție legală, cerînd ca în vederea împiedicării eventualei retractări sau modificări a mărturiei lui Moricz Sarf, acesta să fie pus în continuare sub supraveghere.

Cu alte cuvinte se cerea ca martorul să fie deținut pe termen nelimitat pînă cînd va aprecia instanța, urmărindu-se evident ca nu cumva Moricz Sarf să ia legătura cu cineva care ar putea lămuri copilul cu minte tulburată. E adevărat că procurorul n-a cerut arestarea, ci punerea sub supraveghere. Dar, în fapt, era același lucru, după cum se va vedea.

Tribunalul n-a acceptat propunerea procurorului în formularea prezentată. Dar a luat o hotărîre, care, de

Scanned with OKEN Scanner

fapt, va avea ca urmare deținerea în continuare a copilului-martor pînă la sfîrșitul procesului, adică timp de peste un an. L-a restituit, împreună cu dosarul cauzei, judecătorului de instrucție, ca acesta să hotărască asupra soartei sale.

La 26 mai, Bary a ascultat din nou pe Moricz Sarf. A vrut să afle, pe unde putea fi scos din templu cadavrul fetei ucise? Templul se afla pe un teren deschis și numai una din laturi se învecina cu o casă. Băiatul a spus judecătorului de instrucție că nu era posibil să se scoată cadavrul pe ușa templului, căci l-ar fi văzut lumea și de aceea, de bună seamă, a fost scos prin fereastra pridvorului, care dădea spre casa învecinată.

Cu prilejul audierii sale la 27 mai, Moricz a declarat că nu știe unde se află farfuria și oala în care s-a scurs sîngele fetei. Apoi ar mai fi afirmat că nu vrea să se ducă și să rămînă acasă și cere să i se aducă de la Tiszaeszlár îmbrăcămintea.

Așa a fost pregătită deținerea martorului. Judecătorul de instrucție a făcut ceea ce instanța n-a îndrăznit să facă. A dat o încheiere prin care încetează arestarea preventivă a copilului, dar dispune deținerea sa, cu indicația să fie plasat în localul oficial al gardienilor de închisoare și să nu aibă nici un contact cu părinții săi.

Această dispoziție echivalează cu încarcerarea, deoarece localul oficial al gardienilor se afla în închisoare. În motivarea acestei hotărîri Bary indică trei cauze: băiatul nu vrea să se întoarcă acasă, dorește să rămînă la Nyiregyháza și că, de bună seamă, ca martor al acuzării, evreii l-ar molesta.

Firește, nici unul din motivele invocate nu era real, e de necrezut ca un copil să prefere temnița în locul casei părintești. Numai mintea obtuză, lipsită de omenie și de respect față de adevăr, a unui funcționar abuziv putea să inventeze asemenea motive pentru a justifica încălcarea grosolană a legii.

Potrivit normelor în vigoare în Ungaria, interesele copilului minor trebuiau apărate de părinți și în imposibilitatea acestora de a interveni, de autoritatea tutelară ori de instanța de judecată și chiar de judecătorul de instrucție.

Scanned with OKEN Scanner

În cazul copilului Moricz Sarf însă nimeni n-a apărat interesele sale. El a rămas, timp de peste un an de zile, fără nici o posibilitate de apărare în mîinile organelor de urmărire penală, violente, abuzive și rău intenționate.

Există prezumții puternice că declarația lui Moricz Sarf din seara zilei de 21 mai a fost măsluită chiar mai grosolan decît am arătat, întocmită de fapt de Bary încă la Tiszaeszlár și dictată lui Péczely înainte de a fi plecat cu băiatul la Nagyfalu, unde Moricz a fost doar constrîns să semneze declarația dinainte concepută. Pentru această prezumție pledează împrejurarea că ascultarea în seara zilei de 21 mai a lui Moricz n-a durat decît o oră și ceva, timp insuficient pentru audiere și redactare, că declarația sa este scrisă cu cerneală utilizată la Tiszaeszlár, care se deosebea de cea de la Nagyfalu, folosită în scrisoarea lui Péczely și trimisă lui Bary prin jandarmul Bako. Or, nu este probabil ca Péczely să fi scris procesul verbal de audiere a lui Moricz cu cerneala de la Tiszaeszlár la Nagyfalu, ca apoi să utilizeze pentru scrisoarea trimisă lui Bary o altă cerneală, cea folosită la Nagyfalu.

În procesul verbal de audiere a lui Moricz Sarf din seara zilei de 21 mai, nu este notată data întocmirii sale. De ce? Fiindcă atunci cînd a fost redactat nu se știa încă cu exactitate cînd va putea fi determinat copilul să semneze declarația.

Așa se explică și împrejurarea că la Tiszaeszlár, în seara zilei de 21 mai, au rămas treji Jozsef Bary și procurorul regal Egressi, convinși fiind că în ghearele lui Péczely și Recsky copilul Moricz nu va zăbovi mult timp pînă să semneze mărturia dorită.

Nefericitul copil Moricz Sarf va deveni prin forța împrejurărilor personajul central al procesului, astfel că ne vom mai întîlni cu el. Dar și în această fază a desfășurării dramei se impune întrebarea, cum a putut fi determinat băiatul să declare fapte cu totul imaginare, întîmplări, care n-au avut loc niciodată, să învinuiască numeroși oameni de cea mai gravă crimă, printre care și pe propriul său părinte?

Situații asemănătoare au mai existat și în alte procese. Doar și în procesul de la Trient evreii arestați n-au conținut în fața instanței să se autoînvinuiască de săvîrșirea

Scanned with OKEN Scanner

unui omor, deşi autorul faptei fusese deja identificat în persoana lui Zanesus şi acesta îşi recunoscuse vinovăţia. Există de asemenea numeroase alte exemple de procese desfăşurate în perioade mai îndepărtate şi mai recente, în care atît inculpaţii, cît şi martorii au recunoscut fapte absolut imaginare, care n-au existat niciodată. Şi dacă ne gîndim că în aceste cazuri cei care au mărturisit fapte pe de-a-ntregul inventate erau oameni maturi, adesea de o inteligenţă remarcabilă, vom înţelege, de bună seamă, lesne, fenomenele psihice determinate în conştiinţa de copil a lui Moricz Sarf prin presiunile violente, lipsite de orice scrupule, ale anchetatorilor săi. Smuls în mod brutal din mediul în care a trăit, deţinut în cea mai deplină izolare, aflîndu-se în permanenţă sub presiunea psihologică şi fizică a celor cîţiva funcţionari judiciari care îi prescriau ce să vorbească şi ce să gîndească, copilul a devenit un robot, care numai în aparenţă mai avea înfăţişare omenească: de fapt Moricz Sarf nu mai exista, în locul său apăruse un mecanism, care reproducea fidel o placă imprimată de alţii.

Inculpaţii

Organele de urmărire penală aveau, aşadar, un martor. Un copil timorat, lipsit de voinţă şi de gîndire, dar formal un martor.

Lipsea însă cadavrul fetei, despre care martorul afirma că fusese ucisă de evrei. Dar această împrejurare n-a constituit pentru organele judiciare o piedică în continuarea anchetei. Exista doar o declaraţie autentificată a copilului Moricz, care a descris amănunţit scena omorului. Declaraţia devenise publică şi servea la alimentarea campaniei antisemite deşănţate a cercurilor reacţionare din Ungaria. Firește, despre împrejurările în care fusese obţinută declaraţia, deocamdată nimic n-a ajuns să fie cunoscut în public.

Sarcina organizatorilor procesului era acum să obţină mărturiile inculpaţilor.

Era în primul rînd Jozsef Sarf, ceauşul, despre care s-a spus că ar fi chemat fata în locuinţă. Salamon Svarcz,

Scanned with OKEN Scanner

hahamul, care ar fi tăiat-o. Ceilalți doi hahami, despre care s-a afirmat că ar fi ținut victima. Apoi ceilalți patru evrei din Tiszaeszlár, care ar fi asistat, Sámuel Lusztig, Ábrahám Braun, Lázár Weiszstein și Adolf Junger. Și mai era și misteriosul cerșetor, despre care s-a spus că a dus fata de mînă la templu.

Ceaușul Jozsef Sarf n-a luat în serios învinuirea, respingînd de astă dată cu calm afirmațiile judecătorului de instrucție. La 17 octombrie i s-a spus ce a declarat martorul Moricz, fiul său. La care inculpatul a replicat: dacă fiul său a făcut aceste afirmații la 21 mai, de ce de la 1 aprilie și pînă la 20 mai n-a spus nimic lui, tatălui său? Și dacă n-a comunicat nimic tatălui său, cum ar putea fi adevărate aceste afirmații?

Hahamul Salamon Svarcz, învinuit că ar fi tăiat beregata fetei, a respins de asemenea acuzația absurdă a omorului ritual. Cînd i s-au comunicat și lui, cu mare întîrziere, la 18 octombrie 1882, afirmațiile lui Moricz, el răspunse indignat că băiatul a fost constrîns prin violență să depună mărturie. A văzut martorul în dimineața zilei de 22 mai, cînd a fost adus de la Nagyfalu la Tiszaeszlár, era zdrobit în bătaie, abia se ținea în picioare.

Și ceilalți evrei arestați au respins cu indignare învinuirea ticluită.

Sámuel Lusztig, un zilier sărac, a declarat că a fost la templu în ziua de 1 aprilie, dar s-a dus acasă la ora 11. N-a cunoscut fata dispărută, nici măcar nu i-a auzit numele.

Cărăușul și zilierul Ábrahám Braun a plecat de la templu de asemenea la ora 11. A cunoscut-o pe fata dispărută, dar n-a știut să spună nimic despre dispariția ei.

Gospodarii Lázár Weiszstein și Adolf Junger au făcut declarații similare. Acesta din urmă a arătat în depoziția sa din 18 octombrie, că a auzit la închisoarea din Nyiregyháza — unde se afla în arest preventiv — de la un deținut, care fusese în altă pricină în cercetarea comandantului de jandarmi din Nagyfalu concomitent cu băiatul Moricz, că și acesta a văzut și a auzit cum a fost maltratat copilul cu prilejul audierii sale în noaptea de 21 mai.

Hahamul Salamon Svarcz a mai declarat la 18 octombrie că după părerea sa fetița dispărută trăiește și că a

Scanned with OKEN Scanner

fost ascunsă de moşierul Ónody Géza din Eszlár, pentru a-i putea învinui pe evrei de uciderea ei.

Moşierul Ónody a avut într-adevăr un rol de seamă în ticluirea insinuării. Era deputat în Adunarea naţională a Ungariei, cunoscut pentru şovinismul său atroce, ura sa împotriva evreilor. El a fost cel care a adus în discuţia publică cazul de la Tiszaeszlár şi era văzut adesea în compania judecătorului de instrucţie în tot timpul anchetei.

Ceilalţi hahami, menţionaţi în declaraţia lui Moricz Sarf, Emanuel Taub, Abrahám Bukszbaum şi Löbi Braun au fost arestaţi ulterior. Toţi trei au respins categoric învinuirea de omor ritual.

Caracteristică pentru atmosfera în care se desfăşura această veritabilă vînătoare de oameni fără vină este o întîmplare în legătură cu arestarea lui Löbi Braun. La percheziţia domiciliară s-a găsit în odaia sa o pungă de praf roşiatic, considerată de anchetatori ca sînge uscat şi pisat — iar dacă era sînge, nu putea fi decît sînge de om şi fiindcă a fost găsit la un haham, de bună seamă era sîngele unei victime. Poate chiar sîngele fetei dispărute! Ştirea a fost, firește, de îndată larg colportată de propaganda reacţionară, ca pînă la urmă expertul farmacist solicitat să constate ce anume este praful respectiv, să confirme cele spuse de Löbi Braun: praful servea la oprirea hemoragiei, era un medicament banal, se putea cumpăra pentru cîţiva bănuţi la orice farmacie.

Comportarea demnă şi curajoasă a inculpaţilor în faţa organelor de urmărire penală a provocat o oarecare derută în rîndul acestora. Nu se descoperise nici o urmă materială a pretinsei crime, acuzaţii negau categoric fapta de care erau învinuiţi, astfel că depoziţia lui Moricz Sarf rămînea ca un fir de pai, de care se agăţau cu înverşunare organizatorii procesului.

Căutarea cadavrului

În această situaţie şi-au propus să găsească cu orice preţ cadavrul.

Atenţia anchetatorilor s-a îndreptat mai întîi asupra

cimitirului creştin din Tiszaeszlár. Dar nu era de presupus ca evreii să-şi fi îngropat victima aici. Ca singurul loc posibil rămase deci cimitirul evreiesc.

Aşadar s-a deplasat acolo o asistenţă numeroasă de judecători, medici, funcţionari, gropari, martori şi curioşi. Trebuiau deschise gropile pentru a găsi cadavrul fetei.

Au fost identificate trei morminte mai noi. Despre cel mai recent Jozsef Svarcz a spus că este al sugaciului său mort la vîrsta de 9 zile, în ianuarie 1882. Mormîntul a fost totuşi răscolit. Pe fundul gropii, pe pămîntul gol se afla, pe cîteva fire de paie, cadavrul în descompunere al sugaciului acoperit cu o troacă veche. Fusese îngropat în mod vădit de o familie săracă.

Evreii din Tiszaeszlár au arătat apoi că în cursul anului 1882 n-au avut alţi morţi. Nici în anul anterior n-au îngropat în acest cimitir vreun cadavru. Ultima înmormîntare avusese loc la 7 iunie 1880. Ce rost mai avea în aceste condiţii continuarea cercetărilor în cimitir, desfacerea altor morminte, cînd era vădit pentru cei prezenţi că toate celelalte morminte erau vechi de cel puţin doi ani?

Toţi sătenii prezenţi îşi dădeau seama că în cimitir nu este nici o urmă de noi săpături.

Dar anchetatorii obtuzi n-au contenit să răvăşească alte morminte. Au cercetat fiecare colţişor al cimitirului şi numai după ce medicii experţi prezenţi au constatat că toate osemintele dezgropate provin de la cadavre mai vechi de un an, au renunţat la pîngărirea mormintelor.

Căutarea cadavrului era însoţită de o publicitate zgomotoasă. Presa relata cu lux de amănunte fiecare moment al cercetărilor şi fiecare mişcare a anchetatorilor. Nu este de mirare că în aceste împrejurări au apărut fel de fel de oameni pretinzînd că au aflat ceva despre cadavrul căutat.

Astfel, pe la mijlocul lunii iunie judecătorul de instrucţie Bary a primit o informaţie cu caracter particular, că la un han din apropiere, lîngă comuna Varjulapos s-ar fi petrecut întîmplări ieşite din comun. O slujnică tînără a văzut doi evrei străini plimbîndu-se noaptea în faţa hanului; evreii au intrat la un moment dat în cimitirul comunal situat în apropierea hanului. Au dus cu ei

Scanned with OKEN Scanner

un pachet şi au zăbovit mult timp acolo. Slujnica n-a putut preciza unde au ascuns pachetul. Pretinsul mister lua proporţii. Cine erau evreii necunoscuţi? Ce a fost în pachet? Unde şi de ce l-au ascuns? Cum de au îndrăznit să intre evreii noaptea într-un cimitir creştin?

Mintea obtuză a lui Bary a socotit această informaţie ca foarte importantă. A mobilizat toată echipa de anchetatori, pe procuror, secretar, judecător, birjar, cîini de vînătoare şi la 22 iulie s-au deplasat cu toţii la han. Au aflat că slujnica nu mai este acolo, ci s-a angajat în altă parte. Dar ziua a trecut în mod plăcut, s-a vînat, s-a mîncat şi s-a băut zdravăn.

La 1 august au repetat excursia, urmărită cu mare interes de opinia publică, ca şi cea precedentă, şi însoţită de o zgomotoasă campanie de presă. Slujnica n-a fost găsită nici la noua ei adresă. Echipa s-a întors la Nyiregyháza şi de acolo s-au emis citaţii pentru martorii indicaţi în informare.

Această procedură s-a dovedit a fi eficientă. Organele comunale au descoperit slujnica, pe nume Maria Bajczura, de 17 ani. Aceasta a arătat judecătorului de instrucţie că evreii văzuţi de ea nu s-au dus la cimitir şi n-au avut asupra lor nici un pachet, în cimitir a fost doar ea, slujnica, trimisă de stăpîna ei ca să aducă iarbă pentru vacă şi purcei. Iată deci ce epilog ridicol a avut campania în jurul misterului de la Varjulapos.

Există din această perioadă şi alte întîmplări asemănătoare. Spre pildă cadavrul fără cap de la Tiszadob. Vechea noastră cunoştinţă, primarul din Tiszaeszlár, a raportat oficial lui Bary că locuitorul István Botos a auzit de la o femeie din comuna Tiszadob, că pescarii de acolo au pescuit din apele Tisei cadavrul unei fete, decapitat, şi l-au anunţat pe patronul lor, arendaşul pescuitului. Arendaşul fiind evreu, a poruncit pescarilor să facă să dispară cadavrul. Aceştia n-au avut altă ieşire şi au îndeplinit porunca făcînd să dispară definitiv orice urmă a cadavrului.

Şi această ştire i se păru lui Bary foarte importantă. Comuna Tiszadob era situată pe malul Tisei în aval de Tiszaeszlár şi dacă evreii au aruncat cadavrul fetei în rîu, curentul putea să-l ducă pînă la Tiszadob.

Scanned with OKEN Scanner

Ascultat de judecătorul de instrucție, martorul István Botos își menținu categoric declarația făcută primarului, fără să poată indica femeia de la care ar fi auzit știrea.

Au fost ascultate în continuare numeroase femei, pescari, arendașul și alți locuitori ai comunei Tiszadob, dar nici unul din ei n-au știut nimic despre cadavrul decapitat. Pînă la urmă a apărut un locuitor din Tiszadob, care a afirmat că muncitorii de pe o moșie învecinată știu că s-a pescuit din Tisa un cadavru de femeie și că întîmplarea ar fi fost văzută și de paznicul Jozsef Ferenczi. Acesta din urmă într-adevăr văzuse într-o seară, plutind pe rîu, un corp de culoare neagră, umflat, întors cu picioarele în sus, pe care apele îl legănau domol. L-a urmărit, s-a uitat bine și s-a convins că este cadavrul unui cîine negru. Atîta a povestit și muncitorilor de pe moșie și nimic altceva.

Și sora fetei dispărute, Zsofi, a primit o scrisoare anonimă în care se arăta că trupul ciopîrțit al celei dispărute este îngropat în pivnița hahamului Salamon Svarcz, sub butoaiele cu vin. Primind scrisoarea, Bary s-a dus de îndată cu mare alai la Tiszaeszlár să răscolească pămîntul în pivnița lui Svarcz. Asistența numeroasă a constatat însă la fața locului că în casa hahamului de la Tiszaeszlár nu exista nici pivniță, nici vin, nici butoaie. Bary nu se demobilizează însă. Nu există pivniță aici, de bună seamă, cadavrul trebuie să fie îngropat într-o pivniță învecinată. Dar nici evreii din vecini n-aveau pivniță. Pînă la urmă s-a găsit o pivniță în casa evreului Szüszmann. O întorc cu fundul în sus, dar nici urmă de cadavru.

Sub influența agitației antisemite se petrec lucruri și mai ciudate. Moare fiul lui Jakob Szüszmann, cel cu pivnița răvășită, și este îngropat la 4 iunie. La vreo două săptămîni după aceea, persoane rămase nedescoperite, desfac într-o noapte mormîntul, crezînd că în el a fost îngropată fata dispărută și nu fiul lui Szüszmann. Firește, în adîncul groapei au găsit cadavrul băiatului.

Perioada anchetei este presărată și de alte întîmplări tragice similare stîrnite, toate, de atmosfera încărcată, artificial întreținută de diversele cercuri retrograde din Ungaria. O diversiune de asemenea proporții le venea de minune, ea putea canaliza atenția opiniei publice în

Scanned with OKEN Scanner

această direcție și s-o abată astfel de la problemele grave naționale, economice și politice care frămîntau cele mai largi pături sociale ale Ungariei multinaționale, cu puternice rămășițe feudale.

Misteriosul cerșetor

Vîlva stîrnită în jurul întîmplărilor de la Tiszaeszlár nu putea ascunde faptul că toată ancheta se desfășura în gol. Nici un fel de probe nu s-au putut descoperi sau ticlui pentru a sprijini așa-zisa mărturie a unui copil de treisprezece ani. De aceea pentru a amplifica zarva, pe lîngă campania pentru găsirea cadavrului, s-a organizat o largă publicitate și pentru descoperirea cerșetorului evreu, despre care Moricz Sarf afirmase că ar fi dus-o de mînă pe Eszter Solymosi pînă la templu și ar fi fost complice la omorîrea ei.

Documentele dosarului de anchetă și presa vremii cuprind informații ample în legătură cu identificarea și cercetarea a zeci de persoane, căci cerșetori și alți oameni fără ocupații erau în mare număr și, firește, numărul lor era și mai mare în rîndul naționalităților, printre care se aflau și evreii.

Pînă la urmă a fost găsit și cerșetorul amintit în declarația băiatului. Era Volner Herman, cu soția sa Leni. Au și fost de îndată înșfăcați amîndoi și conduși în temnița de la Nyiregyháza în fața judecătorului de instrucție. Volner, de fapt, cerșea numai cînd nu avea de lucru. De meserie era tăbăcar și muncea de obicei la diverși mici meseriași care aveau tăbăcării. Munca aceasta era foarte grea și prost plătită. Chimicalele utilizate la tăbăcitul pieilor provocau răni dureroase pe pielea muncitorilor. Dealtfel se găseau din ce în ce mai puține ocazii de muncă, deoarece tăbăcitul se făcea de acum mai mult în fabricile mari, înființate ca urmare a dezvoltării capitaliste a Ungariei. Așa încît Volner, pentru a-și putea întreține familia, trebuia să apeleze și la mila semenilor săi.

Paștile evreiești din 1882 l-au găsit tocmai fără muncă și fără bani. Ce putea face? Să pornească la drum în cău-

Scanned with OKEN Scanner

tarea unei localități unde evreii milostivi să-l ospăteze de paști. Sîmbăta înainte de paști familia Volner a petrecut-o la Tiszaeszlár, împreună cu o altă femeie nevoiașă, necunoscută, pe care după aceea n-au mai revăzut-o și pe care nici autoritățile n-au reușit s-o găsească ulterior.

Cerșetorii au fost găzduiți la Tiszaeszlár în casa ceaușului Sarf. În fața organelor de urmărire penală Volner a declarat ce a făcut în ziua fatală. Și el a participat dimineața la slujba din templu. După terminarea acesteia, a plecat împreună cu toți ceilalți și a luat masa la unul din evreii mai înstăriți, al cărui nume nu l-a reținut, dar a descris locuința acestuia. Gazda indicată de Volner a fost Moricz Lichtmann și locuința sa a corespuns descrierii lui Volner. Lichtmann nu și-a mai amintit de persoana cerșetorului, căci confruntarea lor s-a făcut abia la 22 iunie 1883, adică la un an și trei luni după ce se văzuseră cîteva ore.

Dar nici copilul Moricz n-a recunoscut în persoana lui Volner pe cerșetorul, care după spusele sale a dus-o de mînă pe fata dispărută la templu.

După prînz, Volner s-a întors în casa gazdei, a lui Sarf, unde s-a odihnit și apoi a participat la slujba scurtă din după-masa aceleiași zile. Așa și-a petrecut ziua de 1 aprilie 1882. Fata dispărută, Eszter, nu putea să ajungă la templu decît în jurul orei douăsprezece. Iar la această oră Volner ședea flămînd, modest și liniștit la masa lui Lichtmann.

Dealtfel, Volner s-a apărat în fața tribunalului printr-o argumentare foarte logică.

— Cum ar putea presupune cineva că am participat la omor? Doar eram străin de Eszlár, n-am fost acolo niciodată înainte, nu mă cunoștea nimeni. Puteam fi bețiv, palavragiu, care oricînd îi putea trăda pe ucigași sau să-i amenințe cu denunțarea. Un om cu totul necunoscut nu putea fi atras să participe la săvîrșirea unui asemenea omor.

Firește, Volner n-avea nevoie de astfel de argumente ca să-și dovedească nevinovăția.

Urmărirea și arestarea lui Volner are și un aspect oarecum comic, dacă un asemenea adjectiv poate fi folosit în

Scanned with OKEN Scanner

contextul suferințelor îndurate de el și alți oameni nevinovați. În timp ce judecătorii, procurorii, polițaii, jandarmii și informatorii îl căutau de zor pe tot teritoriul Ungariei, el s-a aflat în cea mai mare parte a timpului în orașul de reședință a tribunalului, la Nyiregyháza. În timp ce pe puțin cincizeci de evrei au fost arestați și cercetați în cursul căutării cerșetorului misterios, el trăia liniștit, cerșea și muncea, dacă avea unde, în orașul de reședință a instituției de judecată.

Președintele instanței l-a și întrebat cu prilejul judecării în fond a cauzei: a știut oare că este căutat în toată țara și dacă a știut, de ce nu s-a prezentat la organele judiciare?

Volner a răspuns simplu. A știut tot. Dar nu el a fost căutat, ci cerșetorul evreu care a luat-o de mînă pe fata dispărută, a dus-o la templu și a ajutat la vărsarea sîngelui ei. Ce are el comun cu acest om? Ce motiv avea să se prezinte în locul criminalului ucigaș?

Dealtfel, dacă s-ar fi simțit vinovat, n-ar fi rămas la reședința instanței, în apropierea comunei Tiszaeszlár. Nu trecea zi ca cei din Tiszaeszlár să nu se fi perindat prin Nyiregyháza. Și oricare din aceștia putea să-l recunoască. Pentru un cerșetor nu era, firește, dificil să dispară pe teritoriul întins al Monarhiei austro-ungare și chiar să treacă granița în altă țară. Dar un asemenea gînd nici nu-i trecuse prin minte lui Volner, tocmai fiindcă se simțea nevinovat.

Întîmplările de pe rîul Tisa

În urmărirea dramei apare acum rîul Tisa și pentru a înțelege cele ce vor urma trebuie să descriem, ceva mai larg, locul desfășurării întîmplărilor.

Acest rîu traversează teritoriul Ungariei de la miazănoapte la miazăzi. Mai aproape de izvoarele sale are aspectul unui rîu de munte, care, datorită diferenței de nivel, își rostogolește apele cu furie spre șesul din centrul Ungariei. Aici cursul apei se încetinește, albia sa

Scanned with OKEN Scanner

devine mai lată şi valurile se leagănă, molcom, în drumul lor spre locul de vărsare, în Dunăre.

Tisa avea pe acea vreme o deosebită importanţă în viaţa economică a Ungariei. Ea constituia una din principalele căi de comunicaţie ale ţării, îndeosebi pentru transportul produselor din regiunile nordice, muntoase, spre localităţile situate mai la sud, în regiunea de şes. Principalul produs transportat pe Tisa era lemnul. Exploatările forestiere din nordul Ungariei furnizau întreaga cantitate de lemn de construcţie şi cea mai mare parte a lemnului de foc pentru localităţile de la şes, lipsite de păduri.

Navigaţia pe Tisa era asigurată de plute, deoarece albia rîului nu era destul de adîncă pentru a permite accesul vaselor. Aşa se explică dezvoltarea plutăritului pe rîul Tisa, ale cărui ape erau brăzdate necontenit de sute de plute, care în drumul lor lăsau în localităţile de pe mal mai întîi încărcătura lor şi apoi se transformau şi ele în bîrne pentru construcţii.

În anul 1882 plutăritul se desfăşura în ritm deosebit de intens deoarece la necesităţile obişnuite de lemn s-a adăugat şi o împrejurare ieşită din comun: o mare parte a oraşului Szeged, din sudul Ungariei, situat pe malul Tisei, fusese distrus de o inundaţie, şi reconstrucţia sa, care se desfăşura în ritm susţinut, necesita cantităţi sporite de lemn pentru construcţii.

Dar, se va întreba cititorul, ce legătură este între plutăritul pe rîul Tisa şi procesul de la Tiszaeszlár? Răspunsul la această întrebare va fi dat de evenimentele ce vor urma, în cadrul cărora personajele principale vor fi cîţiva plutaşi, căzuţi şi ei victimă înscenării.

Plutele care coborau în aval între malurile Tisei erau încadrate cu echipe compuse în genere, din patru persoane: doi plutaşi, un cîrmaci şi un vătaf. Vătaful răspundea de obicei pentru mai multe plute, aparţinînd în genere aceluiaşi proprietar. El era un fel de gestionar, care avea asupra sa documentele privind produsele transportate, livra mărfurile beneficiarilor, încasa preţul lor, plătea simbriile echipajelor şi purta toată răspunderea pentru buna desfăşurare a transportului.

Dintre miile de plute care navigau pe Tisa să prin-

Scanned with OKEN Scanner

dem în lumina reflectorului nostru plutele expediate în luna mai 1882, de firma Sreter și Hilmann, firmă specializată în comerțul cu lemne.

Firma urma să livreze unor beneficiari din orașul Szeged o cantitate mai mare de lemn de construcție. Lemnul fasonat fusese scos din pădure și depozitat în localitatea Bustyaháza de pe malul Tisei. De aici urmau să pornească plutele.

În acest scop trebuiau angajate în primul rînd echipajele, în sarcina cărora era și confecționarea sau cum se mai spunea, legarea plutelor, precum și încărcarea pe plute a întregului transport.

Echipajele nu erau angajate de proprietarii firmei, ci de reprezentantul general al firmei din localitate, care la Bustyaháza era un anume Mosko Herskovics. Acesta a angajat ca vătaf pentru transportul care urma să se formeze pe David Hersko. David Hersko era evreu. Locuia în comuna Szeklencze, situată la 8—9 kilometri de Bustyaháza, avea 47 de ani și patru copii. Drept cîrmaci a fost angajat experimentatul plutaș Peter Matej, de asemenea din Szeklencze. În total au fost confecționate patru plute. De pe una din plute transportul era dirijat de David Hersko, vătaful, avînd ca plutași pe Bazil Simon, Mihály Szolku și Mihály Lupojda. Pluta a doua a fost condusă de cîrmaciul Peter Matej, ajutat de Bazil Matej, István Petrohos și Bazil Paczkan. Pe pluta a treia cîrmaciul era Peter Savinecz, care avea în subordine pe György Hecska, Bazil Susztra și István Dujtsák. György Csepkanics conducea a patra plută, care va avea rolul cel mai important în proces.

Csepkanics avea 49 de ani. El era însoțit de plutașul Ignácz Matej, care n-avea de unde să știe că va deveni unul din martorii principali, alături de Moricz Sarf. Pe această plută au mai fost doi plutași, care însă au fost curînd concediați, deoarece nu era nevoie de ei.

Iată, așadar, echipajul care a fost angajat de Mosko Herskovics. Oamenii au primit avansurile obișnuite în contul simbriei și au început să lege plutele și să încarce produsele pentru a fi transportate.

Plutele au pornit de la Bustyaháza la 28 mai 1882. În ziua a patra de la plecare au sosit în localitatea Mezövári,

Scanned with OKEN Scanner

de unde au plecat după 4—5 zile de staționare, deci în jurul datei de 6 iunie. Apoi grupul celor patru plute a ajuns în apele mai domoale ale Tisei și și-a continuat drumul fără să se mai oprească.

În ziua plecării de la Mezövári, cîrmaciul Csepkanics a văzut în dreptul localității Kerecsény șezînd pe malul apei o persoană îmbrăcată după obiceiul evreilor, care, zărindu-l pe Hersko, s-a ridicat și i-a strigat acestuia cîteva cuvinte, pe care el, Csepkanics nu le-a înțeles, fiindcă nu le vorbea limba. A doua zi, la 7 iunie, plutele au acostat în localitatea Eszény.

După cum se va vedea, descrierea drumului parcurs de plute are o însemnătate deosebită pentru înțelegerea unor aspecte esențiale ale procesului.

De la Eszény plutele și-au continuat drumul spre sud și duminică, 11 iunie, erau acostate în apropierea localității Tarkány, care se afla la vreo doi kilometri de malul drept al Tisei. Aici echipajul s-a odihnit. Doi dintre ei, Péter Szavinecz și Peter Matej și-au amintit mai tîrziu că David Hersko a discutat ceva cu un evreu, pe care l-a întîlnit în apropierea malului, duminică dimineața.

Miercuri, 14 iunie, plutele au ajuns la Tokay, localitate și atunci renumită pentru vinul său, de unde au pornit mai departe vineri, 16 iunie. La Tokay, echipajul plutei lui Csepkanics și Ignácz Matej a fost completat cu încă doi oameni, cu János Selever și István Galsi.

Așadar la 16 iunie, în zorii zilei de vineri, plutașii au pornit din dreptul localității Tokay și au trecut pe lîngă localitatea Tiszaeszlár, situată pe malul stîng. La aval de Tiszaeszlár, rîul face o cotitură spre apus. În acest punct s-a stîrnit un vînt puternic dinspre sud-est, care a împins plutele spre localitatea Tiszaladány, de pe malul drept al rîului. Aici au trebuit să acosteze printre sălciile de pe mal și să petreacă toată ziua și noaptea următoare.

În ce privește pluta lui Csepkanics — fiind aceea care ne va interesa mai mult — trebuie să arătăm că Csepkanics, Selever și Galsi au petrecut ziua și noaptea pe mal, iar Ignácz Matej a rămas pe plută.

A doua zi, sîmbătă, 17 iunie, au pornit dis-de-dimineață, au trecut de localitatea Tiszalök, după care însă,

Scanned with OKEN Scanner

pluta lui Csepkanics s-a lovit de mal, una din legăturile care unea bîrnele plutei s-a desfăcut și întreaga flotilă a trebuit să se oprească și să acosteze, în apropierea localității Dada. Celelalte trei plute, care navigaseră în fața plutei lui Csepkanics, au acostat la o distanță de vreo două sute de metri de aceasta din urmă. Echipajul tuturor plutelor s-a grăbit să repare pluta deteriorată a lui Csepkanics și flotila putea să-și continue drumul încă în ziua aceea. Oamenii s-au sfătuit însă și au hotărît să nu mai plece. Timpul nu era favorabil și a doua zi era duminică, cînd nici așa nu aveau de gînd să navigheze.

În ziua de 18 iunie, după ce dis-de-dimineață făcură cîteva cumpărături mărunte în comuna apropiată, Dada, pe la ora 11 dimineața întregul echipaj se întoarse pe mal. Au mîncat și s-au așezat apoi la un joc de cărți. Cărțile erau uzate, imaginile de pe ele abia se mai distingeau, dar pentru plutașii care în timpul îndelungatei lor călătorii n-aveau nici o altă distracție, ele reprezentau un mijloc deosebit de gustat de distracție. Jocul n-avea vreo miză bănească; nici unul din plutași n-avea o leț-caie.

György Csepkanics, cîrmaciul ultimei plute, nu s-a dus la mal să joace cărți. Se pregătea să aprindă un foc pentru a-și face o mămăligă, cînd a observat că curentul apei aduce ceva spre pluta sa. Bătea un vînt destul de puternic, Tisa era învolburată, iar acel ceva se afla la o distanță de vreo treizeci de metri, nu vedea prea bine, dacă era un cadavru ori un trunchi de copac, ori poate altceva. Dar s-a gîndit că ar putea fi un cadavru și de aceea l-a urmărit cu atenție.

Și era în adevăr un cadavru. Curentul l-a dus drept spre pluta sa și l-a împins sub ea. După ce a trecut sub plută, cadavrul a ieșit la suprafața apei, de partea cealaltă, s-a apropiat și s-a lovit de mal și a rămas agățat de crengile unei sălcii.

Csepkanics a ieșit la mal și le-a spus celorlalți plutași că a văzut un cadavru, care a rămas agățat de o salcie. La care jocul a încetat și mai mulți dintre ei s-au dus să vadă mortul.

Priveliștea unui om înecat nu era ceva ieșit din comun pentru un plutaș de pe Tisa. Rîul aducea la supra-

Scanned with OKEN Scanner

fața apei numeroase victime și nu exista plutaș care să nu fi văzut cadavre omenești plutind pe apele brăzdate de plute. De aceea cei prezenți priveau cu nepăsare cadavrul.

Era o femeie. Au căzut de acord că trebuie să anunțe de îndată autoritățile de la Dada, comuna cea mai apropiată, dar nu știau ce să facă pînă atunci cu cadavrul.

Întîmplător au dat în apropierea malului de un tînăr din Dada, care tocmai se pregătea să se întoarcă în comună cu o căruță de fin.

Tot atunci se întoarse și unul din plutași care fusese plecat undeva, Galsi. György Hecska îi spuse:

— Vino să-ți arăt un pește mare.

— Ce pește mare? — întrebă Galsi.

— Nu e pește măi, ci o femeie adusă de apă, uite-o!

Galsi a observat mai atent cadavrul decît ceilalți plutași și astfel l-a putut descrie ulterior mai exact. Cadavrul zăcea în apă cu fața în jos, era desculț, parcă n-avea nas. Capul chel, fără urmă de păr. Corpul îmbrăcat într-o fustă maronie, cu un șorț cu dungi roșii. De brațul stîng atîrna un pachețel legat de încheietura mîinii, învelit într-o basma. În pachețel, vopsea neagră. Cînd a fost atins pachețelul, vopseaua a colorat în negru apa din jur.

Plutașii, printre care erau mulți ruteni și români, i-au spus lui Galsi:

— Tu ești ungur, e aici un tînăr ungur, spune-i tu să anunțe autoritățile să îngroape cadavrul.

Tînărul, pe nume Jozsef Litvai, s-a dus și el să vadă cadavrul și a promis apoi că-i va anunța pe cei în drept. Plutașii au continuat jocul de cărți.

Flăcăul plecă cu căruța spre casă. La hotarul comunei se întîlni cu paznicul András Váradi, pe care îl anunță de găsirea cadavrului. În drum spre primar András Váradi îl văzu pe paznicul György Oláh, care tocmai se îndrepta spre malul Tisei și îl trimise la locul indicat de tînărul Litvai.

Oláh i-a găsit cu ușurință pe plutașii care continuau să joace cărți. După ce s-a uitat cîteva minute la ei i-a întrebat:

— Unde e nenorocita aceea?

Scanned with OKEN Scanner

I s-a arătat direcţia. S-a dus la mal şi a zărit cadavrul. Nu şi-a putut da seama de îndată dacă e bărbat sau femeie. A căutat un băţ mai lung cu care a tras cadavrul la mal. Încetul cu încetul se adunară în jurul lui mai mulţi plutaşi printre care György Csepkanics şi Ignácz Matej. Oláh s-a uitat la ei şi a remarcat pe doi dintre ei. Pe Csepkanics şi pe György Hecska, care ţinea la subsuoară o cazma, pe care o cumpărase de la Galsi.

Oláh a spus acestor doi să întoarcă cadavrul pentru a putea constata precis dacă e bărbat ori femeie. După îmbrăcăminte nu se putea stabili cu precizie sexul. Picioarele cadavrului erau goale, îmbrăcămintea în zdrenţe, plină de noroiul rîului. Cei doi plutaşi au întors corpul neînsufleţit şi s-a văzut imediat că e femeie. Oláh s-a uitat atent la îmbrăcăminte; a văzut şi pachetelul înfăşurat într-o basma şi legat de încheietura mîinii. Apoi a poruncit plutaşilor să nu se mai atingă de cadavru, să nu-l îngroape, să-l lase neatins pînă ce va veni el, Oláh, împreună cu autorităţile în drept, pentru a lua măsurile necesare. Apoi s-a întors în sat.

La ora patru după masă dădu raportul primarului din Dada. Plutaşii s-au aşezat între timp din nou să joace cărţi. Timpul trecea. Din sat nu venea nimeni. Se înserа, se stîrni un vînt rece, începu să plouă. Din cauza întunericului pe cărţile de joc nu se mai distingeau imaginile soioase. Plutaşii s-au ridicat de la joc. Din satele apropiate se auzea dangătul clopotelor.

Şi dintr-odată îşi amintiră de cadavru. Se sfătuiră, ce să facă? Corpul neînsufleţit începu să răspîndească un miros pătrunzător. Pînă acum mirosul fusese absorbit de apă. Dar acum cadavrul se afla pe uscat.

Au apărut cîteva coţofene, care dădeau tîrcoale cadavrului.

Iată coţofenele — îşi spuneau plutaşii — vor veni şi ciorile şi cîinii vagabonzi. Ce se va întîmpla cu sărmana moartă? N-o putem lăsa neîngropată. A început să plouă, s-a stîrnit şi vîntul, mîine vom avea furtună. Ne va pedepsi dumnezeu, dacă nu îngropăm cadavrul. Au mai fost astfel de cazuri. Îşi aduseră aminte că paznicul le poruncise să nu se atingă de cadavru, a cărui înmormîntare

Scanned with OKEN Scanner

era treaba autorităților. Dar și în această privință s-au găsit argumente:

— În zori noi plecăm și moarta rămîne aici. Dar dacă autoritățile uită de ea? Sufletul ei nefericit nu va avea hodină, pînă cînd corpul ei în descompunere nu va fi îngropat.

Totuși majoritatea plutașilor nu îndrăzneau să încalce porunca pazniculuí. Unul din plutași însă, János Selever, care mai avea un litru de rachiu, a oferit băutura celor care îl vor ajuta să îngroape cadavrul. Această argumentare și-a avut efectul imediat. Trei plutași, György Hecska, care avea o cazma, Péter Szavinecz și Bazil Paczkán l-au ajutat pe Selever să îngroape cadavrul.

Au făcut o groapă într-un loc mai uscat. Au adus de pe una din plute o scîndură, pe care au așezat cadavrul în poziția în care se afla și l-au tras astfel pînă la groapă. În fața instanței ei au declarat ulterior că trebuiau să fie foarte atenți să nu atingă cadavrul cu mîinile, deoarece era în totală putrefacție și se desfăcea în bucăți unde-l atingeai.

L-au așezat deci în groapă și au scos scîndura. Apoi l-au acoperit cu pămînt. N-au bătătorit pămîntul, dar au ridicat totuși o moviliță deasupra gropii și au așezat un fel de cruce la căpătîiul moartei. Și după ce au terminat îngropăciunea s-au descoperit, murmurînd:

— Să-i fie țărîna ușoară!

Este clar că acești oameni pioși n-au săvîrșit nici o crimă. Dimpotrivă. Au așteptat pînă seara. Autoritățile n-au venit. Ei nu mai puteau păzi cadavrul căci dimineața urmau să-și continue drumul. Din omenie n-au vrut să lase cadavrul neîngropat. Ceea ce au făcut era un act de pietate, pentru care nu meritau încătușați în lanțuri grele și ținuți timp îndelungat în temnițe, așa cum urma să se întîmple.

Identificarea cadavrului

Vestea descoperirii cadavrului s-a răspîndit cu iuțeala focului în comuna Dada. Paznicul Oláh, care văzuse cadavrul, a fost asaltat cu nenumărate întrebări. E adevă-

Scanned with OKEN Scanner

rată știrea? Cum arată decedata? Ce îmbrăcăminte are? Cîte zile a zăcut în apă? Cum va putea fi identificată? De unde a adus-o curentul apei? Cine a văzut-o prima dată? Cine a scos cadavrul din apă?

Firește, și populația evreiască din Dada a fost cuprinsă de o agitație febrilă. Dacă s-a descoperit cadavrul fetei dispărute, se va putea stabili că n-a fost omorîtă și astfel se va dovedi absurditatea învinuirii.

Se formă la repezeală un grup de locuitori ai acestei comune, printre care și reprezentanții autorităților locale, care se urcă într-o trăsură și se deplasă la fața locului. Îi găsiră pe plutași; între timp se făcuse însă ora 9 seara și cei mai mulți erau deja culcați. Paznicul Oláh căută cadavrul. Dar bineînțeles nu-l găsi întrucît fusese îngropat.

Ce este de făcut în această situație? După o scurtă consfătuire, cei prezenți hotărăsc să se deplaseze la Tiszalök, la sediul preturii.

Pe drum se discută, firește, despre cadavru. Părerea unanimă era că decedata e fata dispărută, Eszter Solymosi.

Ajungînd la Tiszalök, nu l-au găsit pe pretor acasă. Era pe teren, în comunele plasei ori la reședința comitatului. Notarul din Dada îl căută atunci pe subpretorul István Zoltán și îi raportă cele petrecute.

Subpretorul luă de îndată măsurile necesare. Îl înștiință pe medicul șef al plasei, Jenö Kiss. Acesta plecă la fața locului însoțit de Géza Horváth, absolvent al facultății de medicină și de farmacistul Kálmán Zurányi. Pretorul era însoțit și de un jandarm, iar în asistența numeroasă care a ținut să nu scape prilejul să fie prezentă la identificarea cadavrului, a fost și țăranul mijlocaș János Szücs, inteligent, dotat cu un deosebit spirit de observație.

De la sediul preturii persoanele oficiale s-au deplasat în două trăsuri la locul unde se afla cadavrul. Era trecut de ora zece seara cînd au ajuns acolo.

— Unde e cadavrul, unde l-ați pus? sînt întrebați plutașii.

— L-am îngropat.

— Cum ați îndrăznit să-l îngropați?

Scanned with OKEN Scanner

— Avea un miros pătrunzător pe care vîntul îl aducea spre noi. Dealtfel, aşa se obişnuieşte la noi. Decedata, sărmana, n-a putut fi lăsată neîngropată.

Şi subpretorul ştia acest lucru. Nici n-a mai făcut vreo observaţie plutaşilor.

Se dispune dezgroparea cadavrului. Dar cu ce? Cum să desfacă mormîntul? Pînă la urmă cineva propuse să se lucreze cu sabia jandarmului. Dar degeaba; jandarmul nu ajunse la nici un rezultat cu sabia. Apoi se încercă cu o scîndură scurtă şi îngustă. În apropierea celor care se căzneau să desfacă mormîntul se afla plutaşul Hecska, cu o cazma la subsuoară, pe care o cumpărase cu cîteva zile în urmă de la Galsi, pentru 32 filleri. Ochii agerului János Szücs au zărit cazmaua şi în semiîntunericul nopţii luminat de stele:

— Ia, dă cazmaua încoace, tinere!

Ulterior, judecătorul de instrucţie a făcut un tămbălău nemaipomenit în jurul acestei cazmale. Cum a îndrăznit Galsi s-o vîndă? Cum a îndrăznit Hecska s-o cumpere? Cazmaua a fost declarată fără nici o logică corp delict. De ce corp delict? Oare a fost cineva omorît cu ea? Nicidecum.

Judecătorul de instrucţie s-a legat de această cazma pentru că pur şi simplu n-avea de ce să se lege. Cazmaua a constituit unul din pretextele absolut imaginare pentru urmărirea şi arestarea plutaşilor, printre care şi a lui Hecska. Cînd a fost înşfăcat de jandarmi, Hecska avea şi atunci cazmaua la subsuoară. Ea a fost confiscată imediat şi depusă în magazia de corpuri delicte a tribunalului de la Nyiregyháza, după ce fusese înregistrată la numărul dosarului procesului de la Tiszaeszlár. Dosarul era pe numele lui Jozsef Sarf. Astfel cazmaua a fost înregistrată ca fiind proprietatea lui Jozsef Sarf şi ca fiind confiscată de la acesta. Firește Jozsef Sarf nici măcar nu auzise vreodată despre cazmaua respectivă. Totuşi ea a rămas timp de peste un an în magazia de corpuri delicte, în timp ce Sarf era în temniţă. Şi culmea ironiei, după ce Sarf a scăpat din temniţă, unde fusese deţinut fără nici o vină, el a fost obligat să ridice cazmaua. Dar nu i s-a dat cazmaua confiscată de la Hecska, ci o altă cazma ruginită, găurită, neutilizabilă, pe care între timp un sluj-

Scanned with OKEN Scanner

baş a pus-o în magazie în locul celei bune a lui Hecska. Jozsef Sarf n-a aflat, probabil, toată viaţa, de ce a fost obligat să ia din magazia de corpuri delicte a tribunalului o cazma bună doar de lepădat, care nu i-a aparţinut niciodată.

Aşadar în noaptea de 18 iunie 1882, ţăranul János Szücs lucra cu cazmaua bună a lui Hecska, cu ajutorul căreia a dezgropat cadavrul. Cei prezenţi au hotărît să nu scoată corpul neînsufleţit din groapă, medicii urmînd să-l examineze acolo. János Szücs stătea la picioarele cadavrului şi Géza Horváth, absolventul facultăţii de medicină, la cap, ridicînd diverse părţi ale cadavrului după indicaţiile medicului şef Jenö Kiss.

A fost examinată îmbrăcămintea, s-a determinat sexul, a fost văzut pachetelul legat de încheietura mîinii. S-a măsurat cu un băţ lungimea corpului.

Procesul verbal de examinare a cadavrului conţine cîteva date interesante. E datat cu precizarea orei unu, după miezul nopţii, între timp se făcuse ziua de 19 iunie. Lungimea corpului a fost de aproximativ 140 centimetri. Părul lipsea complet, dinţii erau întregi, nu lipsea nici unul. Corpul părea a fi al unei fete de 14 ani, dezvoltată mediu. În mîna stîngă, într-o hîrtie galbenă, se vedea o vopsea albăstruie.

Unii dintre cei prezenţi, printre care şi János Szücs, au observat şi au reţinut multe alte detalii caracteristice ale cadavrului. Spre pildă că vopseaua era mai degrabă neagră, decît albastră. Şi că ea nu se găsea în mîna stîngă a decedatei, ci într-o basma legată de încheietura mîinii stîngi, învelită într-o hîrtie.

Asemenea detalii importante n-au fost însă consemnate în procesul verbal şi cadavrul a fost îngropat din nou. Corpul a fost acoperit cu o scîndură, peste care s-a presărat iarbă, ca pămîntul să nu-l murdărească. Apoi s-a ridicat din nou o moviliţă de pămînt deasupra gropii.

După ce s-a format o pază compusă din 6 persoane, pretorul s-a întors la Tiszalök. Localnicii au mai rămas în jurul mormîntului, continuînd să discute despre sărmana Eszter Solymosi. Plutaşii n-au mai participat la aceste discuţii. Cazul nu-i interesa. Au mai găsit ei şi alte cadavre, dar n-au pomenit încă asemenea zarvă. A

Scanned with OKEN Scanner

doua zi, luni, în zorii zilei, au şi plecat liniştiţi, văzîndu-şi de drum, duşi de apa Tisei spre localităţile din aval.

Locuitorii din Dada şi Tiszalök erau convinşi unanim că a fost găsit cadavrul fetei dispărute. Raţionamentul lor era pe cît de logic, pe atît de simplu. La Tiszaeszlár, pe malul Tisei, a dispărut o fată de patrusprezece ani. De acolo Tisa curge spre Tiszadada, unde peste optzeci de zile pe suprafaţa apei s-a descoperit un cadavru, care părea a fi al unei fete de patrusprezece ani. Fata dispărută a fost Eszter Solymosi, îmbrăcămintea pe care a purtat-o în ziua dispariţiei fusese făcută cunoscută în mod public şi iată că această îmbrăcăminte corespundea cu cea găsită pe cadavrul pescuit din Tisa. Pe deasupra, la încheietura mîinii stîngi era legat pachetelul cu vopseaua pe care Eszter Solymosi a cumpărat-o înainte de a dispare.

Nici un om cu judecată normală nu putea avea vreo îndoială cu privire la identitatea cadavrului.

Şi cu toate acestea, anchetatorii, a căror datorie supremă era să descopere adevărul, în faţa adevărului evident ca lumina zilei, au ticluit noi şi noi neadevăruri în încercarea de a obţine condamnarea unor oameni nevinovaţi.

O nouă cercetare la faţa locului

Pretorul István Zoltán a comunicat în dimineaţa zilei de 19 iunie, judecătorului de instrucţie Bary, descoperirea cadavrului. În după masa aceleiaşi zile Bary a sosit la faţa locului, însoţit de o asistenţă numeroasă. Alături de reprezentanţii autorităţilor şi de experţii medici au fost invitaţi rudele şi cunoscuţii fetei dispărute, pentru a constata dacă cadavrul pescuit din Tisa este în adevăr al ei. Era prezent şi ţăranul cel cu ochii ageri, János Szücs, care va avea ulterior un rol important în desfăşurarea procesului.

Au fost, aşadar, prezenţi toţi cei care puteau fi acolo. Dar n-au fost citaţi ori aduşi tocmai acei, care, conform

Scanned with OKEN Scanner

legii, trebuiau să fie prezenți și anume inculpații. Ei se aflau arestați de o lună în temnița de la Nyiregyháza, acuzați că ar fi ucis fata. Iată că acum cadavrul fetei e întins pe malul Tisei. Sînt aduși sute de oameni pentru a identifica decedata. Dar lipsesc tocmai cei mai interesați.

Codul de procedură penală ungar prevedea că la cercetările la fața locului trebuie citați inculpații și părțile interesate. Dar, chiar și înainte de adoptarea acestui cod, practica judiciară din Ungaria a statuat aceleași obligații de citare la cercetările la fața locului.

În ciuda acestor dispoziții legale, nici unul din inculpații, ori din apărătorii lor n-au fost citați sau admiși la cercetările din 19 iunie. Inculpații n-au fost măcar informați despre această cercetare. Mai mult chiar. Printre sutele de persoane care au ținut să asiste la cercetare, care, dealtfel, era publică, au fost și vreo zece evrei din comunele apropiate. Împotriva lor au intrat în acțiune jandarmii și i-au alungat. Se pare că judecătorul de instrucție avea motive serioase pentru a împiedica prezența la cercetare a oricărei persoane despre care presupunea că ar putea ridica obiecții împotriva procedeului pe care intenționa să-l folosească.

Scopul cercetării era în primul rînd acela de a stabili dacă persoanele care au cunoscut-o pe Eszter Solymosi, recunosc oare cadavrul? Ar fi fost cît se poate de firesc ca trupul neînsuflețit să fie prezentat spre identificare în îmbrăcămintea în care a fost găsit. Cu atît mai mult cu cît în cele 79 de zile, cît cadavrul s-a aflat în apa călduță a Tisei, țesuturile corpului neînsuflețit s-au descompus, au intervenit schimbări îndeosebi la nivelul epidermei, părțile păroase ale corpului s-au desprins, trăsăturile feței s-au schimbat complet, astfel încît fața cadavrului nu mai semăna în nici un fel cu fața fetei în viață.

Dar judecătorul de instrucție n-a procedat în felul în care ar fi fost normal. El a dispus dezbrăcarea cadavrului și ascunderea îmbrăcămintei în boschetele de pe malul rîului, sub pretextul ca persoanele invitate să identifice cadavrul fără a fi influențate de vederea ei. În realitate tocmai procedeul folosit de judecătorul de instrucție ur-

Scanned with OKEN Scanner

mărea şi a reuşit să deruteze. Cum putea să arate spre identificare un trup într-un fel cum nu l-a văzut nimeni în viaţă? O fată de patrusprezece ani, îndeobşte îmbrăcată ca o fetiţă, nu mai era un copil mic, ci o femeie în devenire, pe care pudoarea n-o lăsa să se arate goală nici măcar în faţa propriei sale mame. Şi mai ales într-un sat din Ungaria cu un veac în urmă, unde singura avere a unei fete sărace era cinstea şi pudoarea. Aşadar expunerea spre identificare a cadavrului despuiat însemna, de la bun început, derutarea celor care pe Eszter Solymosi n-au văzut-o niciodată altfel decît îmbrăcată în hainele ei sărăcăcioase de fetiţă, ce nu lăsau descoperite nici o parte a corpului, în afara feţei, mîinilor şi picioarelor.

Judecătorul de instrucţie a întrebat-o mai întîi pe mama fetei dispărute, ce îmbrăcăminte a purtat ea în ziua cînd nu s-a mai întors acasă. Maria Solymosi a descris amănunţit, piesă cu piesă lenjeria şi îmbrăcămintea fetei. Descrierea ei corespundea pînă în cele mai infime detalii cu îmbrăcămintea găsită pe cadavru, cu excepţia unei basmale, care s-a mistuit, de bună seamă, în apele Tisei, împreună cu părul decedatei.

Pe unul din picioarele Eszterei Solymosi exista un semn distinctiv. În noiembrie 1881 o vacă a călcat-o pe laba piciorului drept, provocîndu-i o rană adîncă în dreptul degetului mare. Rana s-a vindecat, dar a rămas o cicatrice foarte vizibilă. Şi fiindcă Eszter, ca orice fată săracă din sat, în timpul verii şi al toamnei umbra desculţă, cicatricea a fost văzută de toate prietenele ei. Aşadar se impunea ca la identificarea cadavrului să fie căutată cicatricea de pe piciorul drept.

În ziua de 19 iunie judecătorul de instrucţie a invitat opt persoane pentru identificarea cadavrului. Procesul verbal întocmit cu acest prilej consemnează următoarele:

— Maria Solymosi, mama fetei dispărute, nu-şi recunoaşte fata în cadavrul prezentat.

— Mătuşa Eszterei, văduva lui Gabor Solymosi, de asemenea n-o recunoaşte.

— Al treilea martor, János Lóczi, după examinarea cadavrului o recunoaşte pe Eszter Solymosi.

Scanned with OKEN Scanner

— János Solymosi, al patrulea martor, înrudit de aproape cu fata dispărută, socotește că este Eszter.

— János Jakab, al cincilea martor, o recunoaște.

— Al șaselea martor, Julcsa Szakolczai, de 19 ani, care va avea un rol important în proces, afirmă categoric că acest cadavru este al Eszterei Solymosi. În procesul verbal se menționează că a cunoscut-o după dinți, ochi și picioare.

— Jozsef Juhász, al șaptelea martor, crede că este Eszter, nu este însă sigur.

— Ultimul martor din această zi, soția lui András Juhász, socotește că în ce privește mărimea și dinții, cadavrul seamănă cu Eszter Solymosi, dar nu este sigură de identitatea sa.

Atenția martorilor n-a fost atrasă în nici un fel asupra cicatricei de la piciorul drept care constituia un semn distinctiv ce putea ușura identificarea.

Bary, prin felul cum a întocmit procesul verbal, a încălcat nu numai prevederile legii, dar a comis intenționat o serie de greșeli datorită cărora numeroși oameni nevinovați vor mai suferi timp îndelungat în temnița de la Nyiregyháza.

Nici unul din martori n-a semnat procesul verbal, deși toți erau știutori de carte și semnarea mărturiei era o obligație prevăzută de lege.

De ce a procedat Bary în felul acesta? Evident nu i-a convenit faptul că din opt martori, șase au recunoscut în cadavru, cu un grad de certitudine diferit, fata dispărută. Dacă în această fază a urmăririi penale judecătorul de instrucție ar fi respectat dispozițiile legale s-ar fi întocmit un proces verbal de identificare amănunțit, insistînd asupra unor semne particulare ale cadavrului, cum a fost, spre pildă, cicatricea de pe laba piciorului drept și toată cauza s-ar fi încheiat. Căci corpul pescuit din Tisa nu prezenta nici un semn de tăiere sau de altă violență și în acest fel devenea clar că fata n-a fost ucisă, ci s-a înecat în apele Tisei.

În loc să încheie, așadar, cercetările și să înceteze urmărirea penală, soluție impusă de descoperirea cadavrului, Bary a hotărît să transporte cadavrul la Tisza-

Scanned with OKEN Scanner

eszlár, să-l expună acolo în public, sperînd că va găsi între timp suficienți noi martori care să declare că nu recunosc în cadavru fata dispărută.

A doua zi, la 20 iunie, cadavrul a fost dus la Tiszaeszlár și depus în curtea unei case învecinată cu templul evreiesc. Însuși locul ales pentru expunerea cadavrului trebuia să incite, să sugereze într-un anumit fel locul unde, în concepția organelor de anchetă, a fost ucisă Eszter, deși, susțineau aceleași organe, cadavrul descoperit nu este al ei.

Autoritățile locale și mama fetei dispărute i-au desemnat pe cei ce urmau să fie chemați pentru identificarea cadavrului. Nu este îndoielnic că însuși Bary a făcut sugestiile privind selecționarea acestor martori.

Printre cei chemați nu era nici un locuitor evreu al comunei Tiszaeszlár, deși mulți dintre ei o cunoșteau bine pe Eszter Solymosi. N-a fost adus nici măcar Moricz Sarf, care susținea că a văzut-o pe Eszter înainte de a fi omorîtă.

Se impunea de asemenea audierea comerciantului Jozsef Kohlmájer, în prăvălia căruia fata cumpărase vopseaua înaintea dispariției sale. El a împachetat într-o hîrtie galbenă vopseaua. De încheietura mîinii stîngi a cadavrului pescuit din Tisa era legat un pachețel de vopsea, învelit în hîrtie galbenă. Așadar nimeni nu era mai competent să identifice cadavrul decît acest Kohlmájer. Cu toate acestea el n-a fost citat.

Mai mult chiar. Pachețelul de hîrtie galbenă cu vopseaua a dispărut fără urme. Cînd judecătorul Bary a dispus dezgroparea cadavrului, pachețelul se afla legat de încheietura mîinii, deși împrejurarea, de mare însemnătate pentru identificarea cadavrului, n-a fost menționată în procesul verbal încheiat de Bary. Dar pînă ce cadavrul a ajuns la Tiszaeszlár, pachețelul a dispărut. Numai Bary putea și avea interesul să ascundă în fața persoanelor chemate la identificare această probă hotărîtoare.

Unul din cei care au participat la desemnarea martorilor era și primarul comunei, Gábor Farkas. Cititorul își amintește, desigur, rolul pe care primarul l-a avut în declanșarea

Scanned with OKEN Scanner

anchetei. Firește, nici în această fază a cercetărilor primarul n-a rămas pasiv și a prelucrat temeinic pe cei treisprezece martori citați la identificare.

Activitatea sa de influențare a martorilor a fost facilitată de împrejurarea că încă în dimineața zilei de 20 iunie s-a avut grijă ca în comună să se răspîndească zvonul că evreii au aruncat în Tisa cadavrul unei alte femei îmbrăcată în hainele Eszterei Solymosi.

Acest zvon absurd, lipsit de orice temei, va deveni totuși fundalul pe care se va desfășura în continuare activitatea de urmărire penală. Nu este de mirare că în asemenea împrejurări cei treisprezece martori chemați să identifice cadavrul în ziua de 20 iunie n-au recunoscut-o pe Eszter Solymosi.

Printre persoanele invitate să identifice cadavrul a fost și Juliana Huri, ultima stăpînă a slujnicei dispărute. Aceasta a refuzat însă categoric să se uite la cadavru spunînd că ar muri, dacă ar trebui s-o facă. Juliana Huri avea, evident, remușcări pentru că în ziua fatală o certase atît de aspru pe Eszter Solymosi, ba chiar, din indicii ulterior descoperite se putea deduce că o și bătuse cu cîteva ore înainte de dispariția ei. Fosta stăpînă își amintea de alte fete tinere din satele de pe malul Tisei, care s-au lepădat de viață, în momente de tristețe, aruncîndu-se în valurile rîului, și se gîndea că purtarea ei față de slujnică putea să fi împins pe aceasta la sinucidere.

Declarațiile martorilor ascultați au fost contradictorii. Spre pildă, aproape toți au spus că, cadavrul are ochi albaștri, în timp ce dispăruta avea ochi căprui. Afirmația martorilor nu corespundea adevărului, fiindcă expertiza medicală a reținut că ochii cadavrului erau căprui. Se pare că martorii au fost învățați să vorbească despre ochi albaștri, fiindcă era știut că dispăruta avea ochi căprui.

Din declarațiile martorilor ascultați la identificare citām, spre pildă, mărturia Mariei Toth, de 19 ani. Ea a cunoscut-o îndeaproape pe Eszter Solymosi. Cu privire la cadavru a declarat categoric că nu este al fetei dispărute. La dezbaterea în fond a procesului în fața tribunalului a indicat ca motiv faptul că ochii cadavrului

Scanned with OKEN Scanner

aveau culoarea albastră și că Eszter a fost mai scundă decît ea, iar cadavrul indica o persoană mai înaltă.

La cererea apărării, înălțimea Mariei Toth a fost verificată în fața instanței. Avea 160 centimetri, în timp ce cadavrul avea 144 centimetri.

Autopsia

Procedura de identificare s-a terminat la ora zece dimineața. Urma să înceapă examinarea medicală a cadavrului și autopsia. Gospodarul, în curtea căruia se desfășurase identificarea, n-a mai permis ca și autopsia să se facă tot acolo. De aceea întreaga asistență s-a deplasat într-o livadă umbroasă pe malul Tisei. Autopsia a fost efectuată de medicii Soma Trájtler, Jenö Kiss și chirurgul László Horváth, ajutați de absolventul Géza Horváth. Nici unul nu era medic legist. Pe lîngă tribunalul din Nyiregyháza funcționa un medic legist. Dar întîmplător era evreu, împrejurare care îl descalifica de la bun început, în ochii judecătorului de instrucție.

Cadavrul a fost măsurat și s-a constatat că are lungimea de 144 centimetri.

Despre păr se spunea în procesul verbal de autopsie: „De pe pielea capului lipsește părul, e chel". Această afirmație nu este clară și a provocat ulterior multe discuții, deoarece medicii n-au precizat dacă părul s-a desprins din cauza înmuierii îndelungate a trupului în apele Tisei, ori poate că femeia a avut capul chel, fiind tunsă la piele. Se știe însă că evreicele religioase aveau obiceiul să-și tundă părul cînd se căsătoreau și să poarte perucă. Astfel afirmația medicilor privind chelia capului a constituit pentru propaganda antisemită un argument în sensul că femeia găsită în rîu nu era Eszter Solymosi, ci o evreică îmbrăcată în hainele ei.

O constatare asemănătoare au făcut medicii și în legătură cu părțile păroase ale corpului, consemnînd că sprîncenele și organele genitale „au fost despuiate" de păr. Medicii n-au precizat ce înseamnă „au fost despu-

Scanned with OKEN Scanner

iate". Căci, de fapt, cadavrul fiind al unei fete de 14 ani, de bună seamă, nu avea încă păr în aceste părți ale corpului. Dar constatarea medicilor se putea înțelege și în sensul că femeia avusese păr, dar acesta căzuse.

Ochii au fost descriși ca fiind căprui, ceea ce corespundea realității și dezmințea afirmația martorilor care i-au văzut albaștri.

„Sînii erau slăbiți" consemnară medicii. Cum trebuie înțeleasă această constatare? Că sînii fuseseră dezvoltați, dar, dintr-un motiv oarecare, au slăbit. Or adevărul era altul. Toți martorii au declarat că sînii nu erau „dezvoltați", cum erau dealtfel și sînii fetei dispărute.

Despre mîini se spune în expertiza medicală că sînt mici și frumoase. „Deosebit de frumoase și îngrijite sînt unghiile de la mîini și picioare" se consemnează în continuare. Problema unghiilor cadavrului raportată la această afirmație a medicilor a stîrnit dispute înverșunate. Căci, în realitate, unghiile de la mîini și picioare se desprinseseră complet, iar ceea ce medicii au văzut ca unghii, era de fapt pielea de sub unghii, devenită netedă și lucioasă, sub acțiunea îndelungată a apei.

În legătură cu picioarele cadavrului s-a reținut că sînt mici și grațioase; ele arată ca și cum ar fi purtat în permanență încălțăminte. Or, Eszter umbla vara desculță, iar în timpul iernii încălțată cu cizme. Așadar, cadavrul nu poate fi al ei!

Dar și în această privință constatările au fost eronate. Pielea părea netedă și lucioasă, fiindcă sub acțiunea îndelungată a apei s-a desprins epiderma pielii, stratul de dedesubtul acestuia apărînd acum neted și lucios. Expertiza a reținut de asemenea că în ce privește dantura, nu apăruseră încă măselele de minte.

În concluzie medicii au arătat că moartea n-a survenit în urma înecului, ci a unei anemii generale; cadavrul a fost aruncat în apă, persoana este decedată de cel mult 10 zile și trupul nu s-a aflat în apă decît trei-patru zile; că vîrsta ei este de cel puțin 18 ani, dar mai probabil de 20 ani. Așadar, potrivit expertizei medicale, cadavrul nu putea fi al Eszterei Solymosi, părere acceptată, firește, și de judecătorul de instrucție, de toate autoritățile, ca și de notabilitățile locale.

Scanned with OKEN Scanner

La Tiszaeszlár s-au găsit totuşi trei oameni, care au ştiut că adevărul este altul.

Tînărul farmacist Kálmán Zurány, care a observat cicatricea de pe piciorul cadavrului, Julcsa Szakolczai, care văzuse de asemenea cicatricea şi ţăranul cu ochi ageri, János Szücs. Dar, în această fază a cercetărilor nici unul din ei nu şi-a putut afirma convingerea împotriva părerilor impuse de cei care dirijau opinia publică.

Se punea însă problema dacă cadavrul nu este al Eszterei Solymosi, atunci al cui este? Şi unde a dispărut Eszter, dacă cadavrul găsit nu este al ei? Pe malul Tisei erau pe acea vreme localităţi cu un aparat administrativ corespunzător, unde o femeie nu putea dispare fără ca acest lucru să nu fie observat. De unde atunci cadavrul?

Organele de urmărire penală şi-au propus să găsească un răspuns la această întrebare, plecînd de la premisa, de care s-au agăţat de la bun început, că nu a fost găsit cadavrul Eszterei Solymosi.

Dar în ce fel a ajuns, în acest caz, îmbrăcămintea Eszterei pe cadavrul femeii necunoscute? Cine şi de ce a îmbrăcat cadavrul cu hainele Eszterei? Dar poate cu hainele Eszterei n-a fost îmbrăcat un cadavru? Poate că Eszter mai trăia.

Iată, aşadar, numai cîteva întrebări din cele ce se ridicau ca urmare a raţionamentului şi procedeului absurd, lipsit de cea mai elementară logică şi respect faţă de realitate, folosit de organele de urmărire penală. Din vina lor cauza se va complica în continuare şi în vîltoarea ei vor fi atraşi alţi oameni nevinovaţi supuşi unor crunte suferinţe.

După efectuarea autopsiei, cadavrul ciopîrţit de medici trebuia îngropat. Dar în cimitirul cărei confesiuni, dacă nu se cunoştea religia decedatei?

Autorităţile n-au vrut să-l înmormînteze în cimitirul calvinist, fiindcă Eszter Solymosi fusese calvinistă, şi îngroparea cadavrului în acest cimitir putea să fie recunoaşterea, că decedata ar fi totuşi Eszter Solymosi. Şi totuşi, fără nici o logică, nici în cimitirul evreiesc n-au vrut să-l îngroape. Şi astfel, pînă la urmă, cadavrul a fost dus în cimitirul catolic, înghesuit într-o ladă veche care fusese folosită ca ambalaj pentru sticle de apă mi-

Scanned with OKEN Scanner

nerală și îngropat într-un teren nisipos. Înmormîntarea a fost dirijată de omniprezentul primar de la Tiszaeszlár, Gábor Farkas. Nici un preot n-a fost dispus să oficieze slujba cuvenită.

Născocirea substituirii cadavrului

După ce au reușit să-i determine pe martori să nu identifice cadavrul ca fiind al Eszterei Solymosi și au obținut și o expertiză medicală care sprijinea această opinie, organizatorii locali ai înscenării își dădeau seama că vor trebui să găsească o explicație privind proveniența cadavrului

Cine erau acești organizatori?

Un grup de notabilități locale, care acționau însă cu deplinul sprijin moral și politic al cercurilor de extremă dreaptă din capitala Ungariei. Curentele extremiste de dreapta își aveau adepții nu numai în parlament, dar și în sferele guvernamentale. E adevărat că guvernul condus de contele Kálmán Tisza a dezaprobat, de formă, agitația antisemită. Dar aceasta s-a făcut numai de ochii lumii, și mai ales ai străinătății, deoarece opinia publică mondială, sesizată de înscenarea în curs, își ridica din ce în ce mai hotărît glasul în apărarea acuzaților de la Tiszaeszlár. Pe de altă parte, guvernul ungar se temea ca agitația nesăbuită împotriva evreilor să nu provoace excese și pogromuri de mari proporții, căci, firește, tulburările puteau submina autoritatea guvernului și ordinea publică. Dar organele centrale n-au intervenit efectiv pentru temperarea urii rasiale înfierbîntate a autorităților locale, care și în continuare și-au dat frîu liber imaginației lor bolnăvicioase.

Grupul local diriguitor, un fel de consiliu secret, era compus din judecătorul de instrucție Bary, locțiitorul procurorului Egressi, Nagy László, comandantul de jandarmi Recsky, primarul Gábor Farkas, moșierul și deputatul Onody și deputatul și ziaristul Gyula Verhovay, toți antisemiți notorii. La aceștia s-a adăugat apoi comandantul de jandarmi Vay de la Tiszalök.

Scanned with OKEN Scanner

Consiliul secret a aflat că în grupul de plutaşi care a găsit cadavrul se afla şi un evreu, vătaful Dávid Hersko, şi persoana acestuia a constituit pentru judecătorul de instrucţie veriga necesară pentru continuarea cercetărilor.

Plutaşii plecaseră în zorii zilei de 19 iunie de lîngă comuna Dada, unde pescuiseră din rîu cadavrul, din cauza căruia vor avea de suportat suferinţe nebănuite încă de ei. Şi în timp ce Jozsef Bary şi complicii săi îşi pregăteau planul de a implica alţi oameni nevinovaţi în procesul de la Tiszaeszlár, plutaşii îşi continuau drumul, neştiindu-se vinovaţi de vreo faptă rea.

În prima zi plutaşii au parcurs circa 70—80 kilometri şi seara au acostat în apropierea localităţii Szolnok, unde au rămas şi în ziua următoare. În cursul zilei de 21 iunie au ajuns pînă la localitatea Tiszanánás, unde au rămas două zile din cauza timpului nefavorabil. La 23 iunie au sosit în dreptul comunei Kötelek, unde, după ce au ieşit la mal au fost înşfăcaţi de jandarmi, din ordinul judecătorului de instrucţie Bary, legaţi fedeleş şi transportaţi mai întîi la Szolnok, apoi la Nyiregyháza.

Vătaful David Hersko, care purta răspunderea pentru plutele şi încărcătura lor, i-a întrebat pe jandarmi, ce se va întîmpla cu materialul lemnos, valorînd o mică avere? Jandarmii l-au liniştit, spunîndu-i: „Asta să nu fie grija ta, jidanule!“

Întrebarea lui Hersko era, firește, pe deplin îndreptăţită. Autorităţile samavolnice n-au luat nici o măsură pentru conservarea bunurilor care se aflau în păstrarea celor arestaţi, aşa încît cea mai mare parte a materialelor, inclusiv plutele, au dispărut fără urmă. Plutaşii pe lîngă suferinţele morale şi fizice la care au fost supuşi, au avut şi însemnate prejudicii materiale, nu şi-au mai primit simbriile şi au fost obligaţi să plătească proprietarilor şi valoarea materialului dispărut.

La Nyiregyháza, judecătorul de instrucţie i-a audiat pe toţi plutaşii, între 28 iunie şi 1 iulie. Aceştia au relatat în declaraţiile lor, amănunţit, întregul lor drum, aşa cum îl cunoaştem, pînă în dreptul comunei Dada şi au arătat cum a fost pescuit cadavrul din apa Tisei. Între diversele declaraţii ale plutaşilor a fost o concordanţă

Scanned with OKEN Scanner

deplină și judecătorul de instrucție nu reușea să descopere nici cea mai infimă contradicție. Plutașii au relatat adevărul, n-au adăugat nimic și n-au trecut nimic sub tăcere. O înțelegere prealabilă asupra celor ce aveau să declare nu putea exista între ei, căci în momentul arestării au fost, de îndată, separați și dealtfel n-aveau nici cea mai vagă idee asupra motivelor arestării lor și a întrebărilor ce li se puneau.

Cînd plutașii s-au interesat de motivul arestării, nu li s-au dat nici un fel de explicații. Pentru Bary era dificil să-i acuze că au fost mituiți să participe la substituirea cadavrului, fiindcă asupra lor nu s-a găsit o sumă de bani cît de cît importantă, și nu era de presupus ca oameni străini de cauză să ia asupra lor riscul unui asemenea fapt fără un interes material corespunzător. Pe de altă parte plutașii au fost în număr prea mare, șasesprezece, și printre ei se aflau unii, angajați pe parcurs, deci nu erau cunoscuți dinainte de ceilalți. Putea oare o minte normală să accepte ideea că un asemenea grup eterogen ar fi participat ca complice al unor ucigași, asumîndu-și toate riscurile legate de o asemenea faptă?

Bary a fost în mare încurcătură. Cum putea să demonstreze că plutașii au introdus sub pluta lor un cadavru? El trebuia să fie foarte precaut în determinarea timpului și locului unde această operație putea să fi fost efectuată, fiindcă în locurile de acostare unde plutele încărcau ori descărcau produse, era prezentă tot timpul prea multă lume pentru ca un cadavru să fi putut fi introdus în apă, ferit de orice privire străină. Pe de altă parte, medicii au opiniat că trupul neînsuflețit s-a aflat în apă doar cîteva zile, așa încît cadavrul trebuia să fi fost preluat undeva într-un loc situat între localitățile Vencsellö și Tokay.

Se mai punea problema găsirii unei persoane care să fi predat cadavrul plutașilor. Se înțelegea de la sine că persoana respectivă nu putea fi decît un evreu.

În cursul cercetărilor, unul din plutași, pe nume György Drimusz, a relatat că l-a văzut pe David Hersko stînd de vorbă undeva cu un alt evreu, Jankel Smilovics.

După prima audiere a plutașilor, Bary s-a deplasat la Dada și a ascultat din nou vreo douăzeci de persoane

Scanned with OKEN Scanner

cu privire la împrejurările în care a fost găsit cadavrul. Cei ascultați au relatat întîmplările unanim în conformitate cu realitatea. Cu acest prilej, Bary a organizat și un experiment. A aruncat în rîu în amonte de locul unde s-a pescuit cadavrul o scîndură, care a fost dusă de curentul apei la malul opus. Din acest experiment judecătorul de instrucție s-a crezut îndreptățit să tragă concluzia că un cadavru ce ar fi venit dinspre Tiszaeszlár, nu putea ajunge la malul drept, unde a fost pescuit cadavrul. Firește, concluzia nu era științific fundamentată, deoarece nu s-au avut în vedere diverși factori determinanți, cum ar fi diferența dintre greutatea specifică a unui cadavru și a scîndurii, nivelului apei, precum și direcția și intensitatea vîntului, foarte schimbătoare în timp.

Între timp plutașii arestați se aflau în temnița de la Nyiregyháza în așteptarea continuării anchetei. La locul de deținere s-au ivit greutăți serioase. Închisoarea de la Nyiregyháza nu era suficient de încăpătoare pentru numărul mare de deținuți, care trebuiau, pe deasupra, să fie și izolați între ei. Pe de altă parte regulamentele în vigoare interziceau deținerea arestaților preventivi la un loc cu cei condamnați definitiv. Astfel judecătorul Bary a fost obligat să pună în libertate nouă plutași, după o deținere de zece zile.

Firește, printre cei puși în libertate nu se afla David Hersko, dar nici Szavinecz și Péter Matej, fiindcă fuseseră cîrmaci, și nici Csepkanics, fiindcă spre ghinionul său, neavînd chef să joace cărți, el a rămas pe plută și astfel zărise primul cadavrul și nici Ignác Matej și János Selever, ghinioniști și aceștia, pentru că au lucrat pe pluta lui Csepkanics. A rămas arestat și Hecska, proprietarul cazmalei.

Au rămas așadar sub arest șapte plutași. Față de aceștia s-a aplicat procedura deja cunoscută. Au fost scoși din închisoarea de la Nyiregyháza și duși, la 4 iulie, în localitatea Tiszalök, în clădirea preturii. Procedeul a fost nelegal, căci arestații n-aveau ce căuta într-o clădire administrativă.

Dar judecătorul de instrucție urmărea un scop bine determinat. La sediul preturii din Tiszalök funcționa un

Scanned with OKEN Scanner

comandament de jandarmi de aceeaşi teapă cu Recsky, pe nume György Vay, cunoscut pentru brutalitatea sa. Împotriva acestuia au fost făcute în decursul timpului nenumărate plîngeri şi au avut loc cercetări disciplinare, bineînţeles, fără rezultat, deoarece stăpînii Ungariei feudale tocmai de asemenea călăi aveau nevoie.

Bary avea mare încredere în posibilităţile jandarmului Vay, de a-i determina pe arestaţi să declare ce li se cerea, chiar dacă mărturisirile n-aveau nimic comun cu realitatea.

În ziua de 5 iulie, judecătorul de instrucţie l-a dus pe Csepkanics pe malul Tisei, la locul unde a acostat cu pluta sa, la 18 iunie. După ce Bary s-a întors la Tiszalök, cinci dintre plutaşi au fost duşi înapoi la închisoarea din Nyiregyháza, iar Csepkanics şi Ignác Matej, care în 18 iunie s-au aflat pe ultima plută, au rămas în continuare la Tiszalök.

După ce Csepkanics s-a întors în clădirea preturii, în jurul amiezii de 5 iulie, în timpul zilei nimeni nu s-a mai interesat de el, căci autorităţile locale aveau alte preocupări mai plăcute: participau la o partidă de vînătoare în împrejurimi, urmată bineînţeles de un chef monstru.

Cei doi plutaşi au fost închişi în sera grădinii pretorului sub paza strictă a doi jandarmi înarmaţi pînă în dinţi. Seara, după ce vînătorii s-au odihnit în urma eforturilor zilei, a început audierea arestaţilor.

Ei au fost introduşi într-o sală de aşteptare, unde li s-a poruncit să se dezbrace, îngăduindu-li-se să-şi păstreze numai cămaşa şi izmenele.

Plutaşul Csepkanics a fost dus primul în faţa comandantului de jandarmi Vay. Csepkanics era ucrainean şi nu vorbea bine ungureşte. De aceea audierea sa a avut loc prin intermediul unui interpret, gardian la închisoarea de la Nyiregyháza, Karanczai.

Vay l-a întrebat pe Csepkanics asupra împrejurărilor în care cadavrul a fost „substituit", dar arestatul n-avea cum să-i dea alt răspuns decît:

— Nu ştiu nimic. N-am văzut nimic, n-am auzit nimic despre aşa ceva.

Scanned with OKEN Scanner

Vay i-a poruncit arestatului să se întindă cu spatele pe podea. Apoi jandarmul Kazimir a primit ordinul să lege cu o funie picioarele plutaşului şi să strîngă funia, din toate puterile.

Vay s-a răstit la arestat cu vocea lui puternică, dar acesta îi răspunse din nou, că nu ştie nimic.

Comandantul l-a trimis apoi pe jandarm să aducă nişte nuiele din grădină. Kazimir s-a întors cu trei nuiele, de grosime potrivită, rupte dintr-un prun şi Vay l-a întrebat din nou pe Csepkanics:

— Mărturiseşti ori ba, rutean împuţit?

Csepkanics se uita speriat la vergile care se agitau ameninţătoare în mîinile nemilosului comandant, dar nu i-a putut da alt răspuns decît cel precedent.

I s-a poruncit apoi jandarmului Kazimir să-l bată pe plutaş, din toate puterile, cu nuielile, pe tălpile goale.

Plutaşul se ruga de chinuitorii săi, ţipînd:

— Aş denunţa-o şi pe mama mea, dacă aş şti ceva despre ea. Dar nu ştiu nimic.

Jandarmul a primit ordin să-l lovească pe arestat şi la cap. Dar Csepkanics n-a declarat nimic în plus.

Anchetatorii i-au aplicat atunci alte mijloace de torturi. I-au introdus degetul mare în aşa numitul „degetar", cu ajutorul căruia îi provocau dureri îngrozitoare, fără a lăsa urme durabile. Vay i-a aplicat personal tortura, dar plutaşul rezista.

— Cîine, vei crăpa în mîinile mele dacă nu vorbeşti, îl ameninţă comandantul.

— Prefer să crăp, dar nu mint, îi răspunse Csepkanics.

Pentru Bary mărturia acestui plutaş ar fi avut o importanţă deosebită, deoarece el găsise primul cadavrul. Însă eforturile anchetatorilor s-au dovedit a fi zadarnice. Csepkanics a avut tăria să reziste şi să nu recunoască fapte imaginare. Pînă la urmă a fost dus, zdrobit de dureri, în sera din grădină. Cînd a fost scos de la cercetări, celălalt arestat, Ignácz Matej, care îşi aştepta rîndul în anticameră, a fost cuprins de o groază sălbatică văzîndu-l pe Csepkanics.

Prelucrarea lui Ignácz Matej a început-o deja jandarmul, care-l păzea în camera de aşteptare, zicîndu-i:

Scanned with OKEN Scanner

— Vezi ce spui, fiindcă te vor chinui şi pe tine ca pe celălalt, care, pînă la urmă a recunoscut totul.

Matej nu ştia încă ce anume trebuia să recunoască, dar jandarmul reuşi să-l sperie de-a binelea. Ajuns în faţa anchetatorilor el zise, tremurînd din tot corpul:

— Ce a spus Csepkanics? Eu nu mă las chinuit, vreau să spun tot, dar nu ştiu ce trebuie spus.

Anchetatorii i-au relatat amănunţit toată povestea privind substituirea cadavrului. După ce a ascultat atent ce i s-a spus, Matej a declarat că este dispus să mărturisească tot ce i se cere.

Şi iată că, fără a mai fi obligaţi să se „obosească" cu torturarea lui Matej, chinurile celuilalt plutaş l-au „convins" pe acest om cu nervii slabi, ca în noaptea de 5/6 iulie să ofere anchetatorilor prima mărturie semnată, cuprinzînd în toate amănuntele povestea ticluită despre substituirea cadavrului.

Procesul verbal a fost redactat şi scris de Bary, Matej a declarat ceea ce i se cerea, iar Bary a consemnat ceea ce a socotit util pentru scopul urmărit. Şi acest proces verbal întocmit în grabă n-a respectat cerinţe esenţiale prevăzute de lege; el n-a fost semnat nici de grefier, nici de inculpat.

În esenţă, în această „mărturie" se arăta că plutele au acostat la 10 iunie într-un loc situat între localităţile Kistárkány şi Nagytárkány. De aici şi-au continuat drumul numai luni. Duminica după masă plutaşii s-au dus la Agárd după cumpărături. S-au întors după trei-patru ore, cu excepţia lui Hersko, vătaful. Plutaşii, care băuseră zdravăn s-au retras în adăposturile lor de pe plute, unde au adormit. El şi cu Csepkanics şi cu alte persoane au rămas pe mal, dar ceva mai tîrziu, spre seară, pe mal n-a mai rămas decît el şi Hersko, care între timp s-a întors. Matej tocmai dădea să plece la o fermă din apropiere pentru a-şi cumpăra brînză de oaie, cînd s-a întîlnit cu un evreu străin. Acesta i-a atras atenţia, fiindcă se deplasa de-a lungul malului, trăgînd ceva după el, în apă. Hersko îl aştepta pe străin. El, Matej, nu s-a mai dus după brînză, ci s-a oprit şi a observat ceea ce se întîmpla. Hersko a vorbit cîteva mi-

Scanned with OKEN Scanner

nute cu străinul, apoi a preluat de la acesta transportul din apă. Era cadavrul unei femei. Cînd el, Matej, s-a dus la Hersko pentru a se interesa de cele întîmplate, vătaful i-a spus că nu-l priveşte. Dar curiozitatea l-a făcut să-l urmărească mai departe şi a văzut că Hersko a tras cadavrul, fără să-l scoată din apă pînă la ultima plută, cea a lui Csepkanics, de care l-a legat. Hersko dîndu-şi seama că Matej îl urmăreşte a venit la el şi i-a promis mulţi bani, dacă va păstra tăcere. El, Matej, s-a întors apoi pe plută şi s-a culcat lîngă Csepkanics. A doua zi vătaful l-a chemat şi i-a repetat promisiunea privind recompensarea tăcerii. Cînd au sosit la Vencsellö, Hersko a venit pe pluta lui Csepkanics şi a examinat cadavrul. La 14 iunie plutele au sosit la Tokay. Plutaşii s-au dus în oraş, iar el, Mátej, a rămas cu vătaful la plute. Hersko i-a dat 112 coroane, dar i-a atras atenţia să nu vorbească nimănui despre suma mare de bani, ci s-o lase mai degrabă la cineva din Tokay, de unde o va putea ridica pe drumul de întoarcere. Să nu ceară nici un înscris privind depunerea banilor. Mai tîrziu Hersko l-a condus la un comerciant evreu, căruia i-a predat banii spre păstrare. La 16 iunie au acostat, pe malul drept, la înălţimea comunei Tiszaeszlár, de pe celălalt mal. Vineri seara, Hersko l-a trimis pe plută, spunîndu-i să rămînă acolo pînă va veni el, Hersko, să-l ia. În jurul orei zece seara, vătaful l-a trezit şi l-a dus la cadavrul care era întins pe plută. Hersko ţinea la subsuoară o grămadă de îmbrăcăminte, cu care au îmbrăcat cadavrul. La încheietura mîinii stîngi au legat un pachetel din hîrtie galbenă, conţinînd vopsea, înfăşurat într-o basma de culoare albăstruie. După ce l-au îmbrăcat, au introdus din nou cadavrul în apă, dar l-au legat foarte uşor de plută, pentru ca acesta să se desprindă cît mai uşor.

Aceasta era povestea ticluită cu privire la substituirea cadavrului.

Anchetatorii i-au hărăzit plutaşului Matej acelaşi rol ca şi băiatului Moricz Sarf.

Analizînd declaraţia lui Matej, se poate constata că în ea persoana lui Csepkanics nu apare decît pe un plan cu totul secundar, deşi el a fost primul care a văzut ca-

Scanned with OKEN Scanner

davrul și, de bună seamă, anchetatorii au intenționat să-l folosească din plin. Dar rezistența lui Csepkanics i-a obligat să-și modifice planul.

Implicarea altor persoane nevinovate

După ce și-au asigurat o mărturisire privind substituirea cadavrului, anchetatorii au făcut pasul următor: au hotărît să-l determine pe cel indicat de martorul Matej să-și recunoască „activitatea" desfășurată în legătură cu substituirea cadavrului.

Încă în noaptea de 5 iulie judecătorul de instrucție a emis o încheiere privind aducerea imediată la Tiszalök a lui David Hersko, în vederea audierii acestuia. Bary a dat dispoziție ca Hersko să fie adus la Tiszalök în secret. De aceea jandarmul Kazimir, care îl escorta, l-a înghesuit pe vătaful Hersko sub scaunul căruței, ceea ce i-a provocat acestuia suferințe atroce pe drumul lung pînă la destinație.

Audierea lui Hersko a început în după masa zilei de 6 iulie. Mai întîi, el a repetat fidel ceea ce mai spusese despre felul cum a fost găsit cadavrul în apele Tisei. A arătat de asemenea că în timp ce pluta, pe care se afla, trecea în dreptul localității Tiszakerecseny, unde nu s-au oprit, l-a văzut pe mal pe Jankel Smilovics, pe care îl cunoaște de vreo douăzeci de ani și cu care, din mers, a schimbat cîteva vorbe fără semnificație. N-a preluat de la nimeni nici un cadavru. Astfel a vorbit Hersko în timpul zilei. Comandantul Vay a intrat însă în acțiune, l-a bătut crunt, i-a turnat pe gît aproape doi litri de apă caldă. Hersko n-a putut suporta tortura. A fost confruntat imediat cu Matej, care i-a spus toată povestea ticluită despre substituirea cadavrului, așa cum a fost consemnată în declarația semnată de el cu o noapte în urmă. În acest fel a aflat și Hersko ce trebuia să declare. El a repetat docil spusele lui Matej și așa s-a născut declarația lui Hersko, care a confirmat formal povestea despre substituirea cadavrului.

Scanned with OKEN Scanner

Scena întîlnirii lui Hersko cu Smilovics a fost relatată, potrivit indicațiilor date de judecătorul de instrucție Bary, în felul următor:

La 7 iunie flotila condusă de Hersko a sosit la Kerecseny, unde Jankel Smilovics tocmai își încărca plutele. Cînd l-a văzut pe Hersko, Smilovics i-a strigat — în limba ebraică, ca ceilalți să nu înțeleagă:

— Vrei să transporți un cadavru pe pluta ta, pentru o sumă serioasă?

— Da — răspunse Hersko și s-a interesat de locul unde trebuia dus cadavrul.

— Undeva pe drum îți voi preda cadavrul și atunci îți voi spune și unde trebuie să-l duci — îi răspunse Smilovics.

Hersko a declarat în continuare că plutele lui au acostat între localitățile Kistárkány și Nagytárkány și aici Smilovics i-ar fi adus duminică seara cadavrul, așezat pe o plută mică, spunîndu-i să-l transporte în apă pînă la Tiszadada, iar de acolo să-i dea drumul. Cu acest prilej Smilovics i-ar fi spus de asemenea că la Tiszaeszlár, îl va aștepta la mal o femeie care îi va preda îmbrăcămintea în vederea îmbrăcării cadavrului.

Pentru toate acestea Smilovics i-ar fi promis 240 coroane, din care i-a plătit pe loc 112 coroane.

Cînd a sosit în dreptul comunei Eszlár el, Hersko, a văzut pe mal o femeie cu un pachet în mînă. Necunoscuta s-a apropiat de plute cu o barcă și i-a predat îmbrăcămintea spunîndu-i:

— Ți-a trimis-o Jankel pentru cadavrul acela.

După ce au semnat declarațiile, Matej și Hersko au fost duși în fața tribunalului de la Nyiregyháza, în vederea autentificării declarațiilor lor. În pofida realității, amîndoi au confirmat în fața instanței aberațiile pe care au fost constrînși să le declare de către judecătorul de instrucție.

Cum se explică faptul? Simplu. Bary nu s-a mulțumit să folosească cea mai brutală constrîngere fizică și morală pînă la obținerea declarațiilor mincinoase, ci și-a prelucrat victimele și în continuare. Astfel, înainte ca Matej și Hersko să fi compărut în fața instanței, Bary le-a spus:

Scanned with OKEN Scanner

— Dacă vă mențineți declarațiile date la Tiszalök, vă dau drumul, dacă le revocați, rămîneți în arest pînă voi socoti eu de cuviință.

În cazul acestor doi martori judecătorul de instrucție s-a ținut de cuvînt, fiindcă avea nevoie de ei și în continuare pentru a depăna mai departe firul povestei ticluite, despre substituirea cadavrului. I-a pus în libertate, și împreună cu ei și pe Csepkanics, la contribuția căruia organul de urmărire a renunțat, datorită neînduplecării acestuia.

Cei trei s-au întors în comuna lor de origine, la Szeklence. Firește aici s-au aflat în centrul atenției consătenilor și nu numai a lor, fiindcă declarațiile făcute de Hersko și Matej în fața judecătorului de instrucție au devenit publice și au stîrnit o vîlvă zgomotoasă .

Lumea îi întreba pe cei doi martori, de ce au făcut declarații imaginare, de ce au luat asupra lor săvîrșirea unui fapt, despre care nu știau nimic?

Un ziarist curajos, Miksa Szabolcsi, care va avea un rol important în adunarea materialului în vederea combaterii învinuirilor mincinoase, a reușit să-i convingă pe Matej, Hersko și Csepkanics să facă un denunț împotriva judecătorului de instrucție Bary, pentru fărădelegile săvîrșite cu prilejul audierilor de la Tiszalök.

Cei trei au și înaintat un denunț la autoritățile din Szeklence în care au arătat că primele lor mărturisiri corespund adevărului și că ultimele declarații ale lui Matej și Hersko le-au fost smulse prin torturi. Hersko a confirmat cele denunțate și în fața instanței de judecată, unde a fost citat pentru autentificarea acestei ultime declarații. Este caracteristic pentru împrejurările în care s-a desfășurat urmărirea penală faptul că relatările celor trei martori torturați de călăii lui Bary n-au avut nici o influență asupra activității viitoare a organelor judiciare.

În temeiul declarațiilor de la Tiszalök ale lui Matej și Hersko, Bary a emis mandat de arestare împotriva lui Jankel Smilovics și a comerciantului de la Tokay, despre care Matej a afirmat că i-ar fi predat spre păstrare suma de bani primită de la Hersko.

Smilovics era cunoscut. Dar nu se știa numele comerciantului de la Tokay. Trebuia deci găsit un comerciant

Scanned with OKEN Scanner

evreu, care putea fi acuzat că a primit spre păstrare banii lui Matej. Jandarmii au rezolvat problema operativ. Au adus în fața judecătorului de instrucție pe băcanul Mor Vider. Putea fi oricare alt comerciant evreu din Tokaj, tot atît de străin de cauză, esențial era să se găsească cineva care să confirme că a primit banii lui Matej. Nici pînă azi nu s-a aflat de ce a fost ales pentru rolul acesta tocmai băcanul Vider. Era probabil luat la ochi dintr-un motiv oarecare de vreo persoană influentă.

Mor Vider, firește, a negat categoric că ar fi primit bani, dealtfel nici nu-l cunoștea pe Hersko, nici pe Mátej. Martorul acesta n-a fost supus torturii. De bună seamă, Bary socotea că n-are neapărat nevoie de declarația lui.

Jankel Smilovics a negat la început, dar după ce a fost prelucrat cîteva zile, la 15 iulie, a dat o declarație în care relatează evenimentele așa cum sînt consemnate în declarațiile lui Matej și a lui Hersko.

Smilovics a declarat că s-a oprit la Tiszakerecseny între 5 și 14 iunie. A rămas mai mult timp aici, fiindcă avea bani de încasat de la diverși debitori. Aflîndu-se în această perioadă în localitatea Szentmárton a văzut în apropierea malului Tisei o căruță cu doi evrei necunoscuți. Unul i-a făcut semn să se apropie. Cei doi necunoscuți i-au spus că sînt din comuna Tiszaeszlár și se află într-o situație grea din cauza învinuirii pentru omor ritual. Ca să scape ar fi necesar să ajungă în mîna organelor de urmărire penală un cadavru. Dacă el, Smilovics, se angajează să facă aceasta va primi premiul de zece mii de coroane, oferit de Comunitatea israelită din Ungaria, celui care va găsi, vie sau moartă, fata dispărută. Smilovics a fost atras de premiul enorm, dar se temea de autorități. În timp ce discuta cu cei doi evrei din Tiszaeszlár, i-a zărit pe plutașii lui Hersko și deodată îi veni ideea că acestora ar trebui să le fie predat cadavrul. Căruța, în care s-a urcat între timp și Smilovics, a pornit de-a lungul malului, însoțindu-i pe plutași, pînă cînd aceștia au acostat între localitățile Kistárkány și Nágytárkány. Smilovics l-a căutat pe Hersko care, după o tocmeală scurtă, s-a angajat să transporte cadavrul împreună cu doi oameni de-ai săi. Din declarație reiese că

Scanned with OKEN Scanner

Hersko ar fi primit o sumă de bani de la unul dintre evreii de la Tiszaeszlár în vederea îndeplinirii misiunii asumate. Potrivit acestei declarații cadavrul era deja îmbrăcat așa cum a fost mai tîrziu pescuit din Tisa.

Organele de urmărire penală au fost mulțumite de această declarație a lui Smilovics, cerînd să se corecteze doar contradicțiile existente între această declarație și unele afirmații din depozițiile lui Matej și Hersko. Declarația lui Smilovics a fost acceptată în întregime, deși cuprindea unele inepții vădite. Spre pildă afirmația că a însoțit cu căruța de-a lungul malului plutele. Dacă în adevăr așa s-ar fi întîmplat, ar fi însemnat ca această căruță să fi trecut prin mai multe sate. Or, cine poate presupune că în plină zi o căruță ar fi putut trece prin sate de-a lungul Tisei cu un cadavru în descompunere, în miez de vară, cînd mirosul acestuia se simte de la distanță. Și unde? Tocmai pe malul Tisei, cînd întreaga Ungarie și mai ales satele de pe Tisa, erau în fierbere din cauza dispariției Eszterei Solymosi? Ce om cu mintea întreagă, putea să accepte afirmația, că cei doi evrei de la Tiszaeszlár puteau să oprească la drumul mare, absolut la întîmplare, un evreu necunoscut și să-i ceară acestuia să participe la operația de substituire a cadavrului? Oare nu era mai simplu dacă cei doi evrei de la Tiszaeszlár ar fi aruncat ei înșiși cadavrul în apele Tisei?

În cursul anchetei au fost adunate însă atîtea inepții, încît organizatorii procesului nu se mai încurcau cu raționamente logice.

Declarația lui Smilovics oferea o nouă posibilitate pentru Bary de a extinde cercetările în căutarea celor doi evrei din Tiszaeszlár, despre care Smilovics a vorbit în mărturia sa. Apoi, mai trebuia aflat, cine era femeia, despre care Hersko a amintit că i-ar fi dat îmbrăcămintea pentru îmbrăcarea cadavrului. Din lașitate, căutînd să fie pe placul anchetatorilor, Smilovics a amintit la întîmplare cîteva nume ale unor evrei din Tiszaeszlár sugerate de anchetatori: Amsel Vogel, Niszen Mendelovics, Márton Grosz și Ignácz Klein.

Trebuie să arătăm aici că și lui Smilovics, judecătorul de instrucție Bary i-a promis punerea în libertate dacă va fi ascultător și va spune ce i se cerea. Dar, în acest

Scanned with OKEN Scanner

caz Bary n-a avut interes să-şi respecte cuvîntul. După ce Smilovics şi-a semnat declaraţia, a uitat de el şi l-a menţinut în închisoare. Smilovics a învăţat pe propria sa piele că minciuna nu constituie totdeauna un mijloc de scăpare.

După ce a trecut o săptămînă după alta, şi apoi cîteva luni, la 11 ianuarie 1883 Smilovics a cerut să fie dus în faţa procurorului regal, unde a retractat declaraţiile sale din 15 şi 18 iulie 1882, arătînd că a făcut afirmaţii neadevărate, deoarece fusese constrîns şi i se promisese punerea în libertate. A mai afirmat în faţa procurorului că poate dovedi, cu numeroşi martori, că la 11 iunie a fost toată ziua la Kerecseny şi deci nu putea fi tot atunci acolo unde a arătat că ar fi predat lui Hersko cadavrul.

Dar această declaraţie de retractare Smilovics a făcut-o abia după şapte luni, în ianuarie 1883.

La 17 iulie 1882, cînd Bary a apărut din nou în comuna Tiszaeszlár, el se putea încă folosi de declaraţia lui Smilovics în care acesta afirma că a primit cadavrul de la doi evrei din comună.

Îndată după sosirea lui Bary, au fost adunaţi în curtea primăriei bărbaţi evrei din Tiszaeszlár, care nu fuseseră încă arestaţi. Judecătorul de instrucţie îl adusese şi pe Smilovics, ca acesta să-i arate pe cei doi evrei care, la Szentmárton, aveau cadavrul în căruţa lor.

Smilovics nu-i cunoştea pe evreii adunaţi în curte. Dar a observat că doi dintre ei, şi anume Márton Grosz şi Ignácz Klein, fuseseră puşi să stea mai la o parte. A înţeles deci că va trebui să-i arate pe aceştia, ceea ce a şi făcut.

Pentru a înţelege mai clar mecanismul implicării diverselor persoane în această cauză, în temeiul unor vinovăţii cu totul imaginare, redăm în cele ce urmează o discuţie pe care procurorul general regal al Ungariei, Sándor Kozma, a avut-o cu arestaţii preventivi, printre care era şi Márton Grosz.

Procurorul general l-a întrebat:

— De ce sînteţi aici?

— Fiindcă aşa vrea moşierul Onody.

— Nu înţeleg.

Scanned with OKEN Scanner

— Domnule procuror general, sînt om sărac, lucrez pămînt luat în arendă, şi îmi văd de treburile mele. Jur pe fericirea celor nouă copii ai mei, că nici atunci cînd se afirmă şi nici altă dată n-am fost la Tiszaszentmárton. Dar există alt motiv. Mai de mult am vîndut nişte secară lui Onody. Cînd i-am cerut banii Onody s-a răstit la mine: du-te, jidan împuţit, şi încearcă să mă dai în judecată. Eu l-am chemat în judecată şi Onody a fost obligat la plată. La care Onody m-a ameninţat că mă va aranja pentru asta. Şi m-a aranjat. Într-o zi l-am văzut pe blestematul de Smilovics care stătea la fereastră şi se uita afară. El s-a întors brusc, m-a privit şi a spus: acesta a avut cadavrul. De atunci sînt aici şi copiii mei sînt muritori de foame. Klein a avut o dispută similară cu domnul deputat Onody şi de aceea este şi el aici, la închisoare.

Iată, aşadar, de ce la 17 iulie Grosz şi Klein au fost reţinuţi la primărie, în timp ce ceilalţi evrei au fost trimişi acasă.

În concepţia anchetatorilor, Grosz şi Klein urmau să constituie ultima verigă în lanţul persoanelor implicate în imaginara substituire de cadavru. Aşa se explică brutalitatea deosebită folosită în ascultarea lor, ca şi a altor persoane nevinovate, care au fost maltratate după ce Bary şi-a dat seama că nu reuşeşte să stoarcă vreo mărturisire de la cei arestaţi la 17 iulie.

După ce fuseseră reţinuţi la primăria din Tiszaeszlár, Grosz şi Klein au fost duşi la Tiszalök, unde au sosit în cursul nopţii. Grosz a fost înghesuit şi închis într-un coteţ de găini, iar Klein într-un grajd de cai. Închiderea într-un coteţ de găini era un mijloc groaznic de tortură provocînd suferinţe atroce. Arestatul nu numai că nu se putea aşeza nicăieri, deoarece pămîntul şi întreaga lemnărie a coteţului erau pline de găinaţul cleios, care răspîndea o putoare insuportabilă, dar pe deasupra în tot timpul nopţii păsările cocoţate deasupra deţinutului îl acopereau cu găinaţ. La aceste chinuri se mai adăugau muşcăturile şi înţepăturile a mii de insecte, împotriva cărora, în bezna nopţii, omul era lipsit de orice apărare.

Este lesne de închipuit în ce stare se afla Márton Grosz cînd a doua zi dimineaţa a ajuns în faţa judecă-

Scanned with OKEN Scanner

torului de instrucție, Bary. Și totuși el a negat că ar fi fost vreodată în localitatea Szentmárton, indicată de Smilovics ca loc de întîlnire. În zilele cînd, potrivit afirmației lui Smilovics, el, Grosz, trebuia să se fi întîlnit cu martorul, se afla acasă, la pat, fiindcă era bolnav. Și în dovedirea acestei împrejurări, a invocat numeroși martori, printre care și o persoană oficială, executorul judecătoresc de la Nyiregyháza, care tocmai în ziua respectivă a fost la el în casă în legătură cu o datorie pe care o avea.

Dar Bary, știind că Grosz a fost desemnat de Onody, n-a vrut să renunțe la implicarea lui și l-a confruntat cu Smilovics, care l-a acuzat din nou pe față. Grosz s-a înfuriat și era cît pe aici să-l bată. Apoi l-au dus din nou la Tiszaeszlár, l-au închis într-o pivniță igrasioasă, și la 21 iulie l-au încarcerat din nou la Nyiregyháza.

După aceea a venit rîndul lui Ignacz Klein. Acesta a spus încă cu prilejul reținerii sale că Smilovics minte nerușinat și a declarat că n-a fost niciodată la Tiszaszentmárton. A doua zi după masă a compărut în fața lui Bary.

Judecătorul l-a luat mai întîi cu duhul blîndeții, spunîndu-i că-i vrea numai binele, că n-are nici un rost să se încăpățîneze, să recunoască liniștit substituirea cadavrului, fără teamă de consecințe. Dimpotrivă dacă se încăpățînează, va fi constrîns să mărturisească.

— Dacă mă forțați, răspunse Klein, va trebui să mărturisesc, fiindcă nu mă las torturat, dar despre transport nu știu nimic.

Audierea sa a fost preluată la ora 9 seara de comandantul de jandarmi, Vay.

— Recunoști, că ai transportat cadavrul? — se răsti Vay la el.

— Nu recunosc.

Vay își scoase sabia înjurînd cumplit. Klein s-a speriat.

— Dacă mă forțați, îmi asum totul.

Comandantul de jandarmi îi trase un pumn în față, apoi porunci gardianului Karanczai să-i toarne „jidanului setos“ un litru de apă pe gît.

— Vorbește, jidane!

Scanned with OKEN Scanner

— Nu știu să spun nimic.

I s-a turnat încă un litru de apă pe gît și Vay continua să-l lovească. Klein strigă:

— Știu totul, pot să spun tot!

În timp ce Vay îl tortura pe arestat, Bary asculta după ușă, și în momentul în care Klein a strigat că e dispus să „mărturisească", judecătorul de instrucție a apărut subit. Dar arestatul s-a răzgîndit:

— Mă nenorocesc dacă îmi asum așa ceva. Domnule judecător nu mă forțați să recunosc un lucru pe care nu l-am făcut!

Bary își pierdu răbdarea:

— Nici acum nu vrei să recunoști, jidan împuțit?!

În acest moment, după cum relatează documentele vremii, citate de autorul ungur contemporan Sándor Hegedüs, într-o lucrare apărută la Budapesta în 1966, Klein a trecut printr-un moment de prăbușire sufletească și s-a declarat din nou dispus să facă orice declarație.

Bary a început să consemneze declarația lui Klein formulată după indicațiile pe care i le dăduse Vay. Relată că într-o noapte au sosit cu căruța undeva, de bună seamă la Szentmárton. El s-a culcat lîngă cai, în timp ce ortacul său s-a îndepărtat. Cînd Grosz s-a întors l-a trezit și s-au dus acasă la Tiszaeszlár.

— Și de ce ați fost pe acolo în noaptea aceea? întrebă judecătorul de instrucție.

— În căruță era ceva cadavru.

Bary s-a înfuriat din cauza vorbăriei incoerente și l-a lovit pe Klein încît căzu în nesimțire. Jandarmii l-au adus pe brațe în grajd.

L-au mai ascultat de cîteva ori, dar n-au putut scoate nimic substanțial de la el. Dealtfel Klein a dovedit cu numeroși martori că n-a lipsit niciodată mai mult timp din comună și deci n-a avut timpul fizic pentru a se deplasa acolo unde Smilovics spunea că l-a întîlnit. Cu toate acestea și Klein a rămas arestat în continuare.

Ancheta a ajuns într-un punct mort. Degeaba au vorbit Matej, Hersko și Smilovics despre substituirea cadavrului, dacă nu s-a putut afla de unde a apărut acest cadavru.

Scanned with OKEN Scanner

De aceea Bary şi-a încercat norocul cu un alt vătaf evreu de plutaşi, care a navigat pe Tisa în acelaşi timp cu Hersko, Niszen Mendelovics. Dar acesta, reţinut la 19 iulie, a respins categoric orice învinuire şi a dovedit unde a fost şi ce a făcut în lunile mai şi iunie, zi cu zi. N-au avut ce să-i facă şi l-au pus în libertate.

Bary a mai arestat şi un alt vătaf evreu, pe Amsel Vogel, un om la 50 de ani, tată a şase copii, pe care judecătorul de instrucţie a încercat să-l determine, pe baza declaraţiei lui Smilovics, să-şi recunoască participarea la substituirea cadavrului.

La confruntare, Smilovics i-a spus lui Vogel că el a fost acela care a procurat cadavrul. Vogel, indignat, l-a scuipat în faţă pe martorul mincinos, apoi a rezistat bărbăteşte la torturile şi bătăile la care a fost supus. Seara l-au închis într-un coteţ strîmt împreună cu 50—60 de găini, unde a trebuit să suporte aceleaşi chinuri ca şi Márton Grosz.

Dar nici un fel de chinuri nu l-au putut îndupleca să depună o mărturie mincinoasă.

— Am spus adevărul, ascultaţi pe cei douăzeci şi patru de martori pe care îi am.

În continuare l-a luat în primire Vay.

L-a lovit la cap pînă s-a umplut de sînge, i-au turnat o găleată întreagă de apă pe gît, l-au forţat să bea patru pahare de apă cu sulfat de magneziu.

— Nu ştiu nimic, repeta invariabil omul torturat.

Apoi l-au dezbrăcat la piele şi l-au condus în camera vecină, a cărei podea era presărată cu paie. L-au culcat pe paie şi l-au somat iarăşi să declare.

— Nu ştiu nimic.

Pînă în cele din urmă Vay a trebuit să se dea bătut. L-a restituit pe Vogel lui Bary, care pe vremea aceea se afla la Tiszaeszlár. Vogel a fost pus să facă drumul de opt kilometri pînă la Tiszaeszlár, pe jos, în pas alergător, fugind în faţa calului înhămat la căruţă, în care se lăfăiau cei doi jandarmi de escortă. Şi aceasta pe o căldură caniculară, în praful gros al şoselii în care picioarele se înfundau pînă la glezne. Ajuns complet epuizat la Tiszaeszlár, Vogel a fost închis într-o cămară, apoi, noaptea următoare a fost dus din nou la Nyiregyháza, unde

Scanned with OKEN Scanner

s-a dispus încarcerarea sa într-o celulă individuală, impunîndu-i-se un regim de detenție foarte strict.

Brutalitatea deosebită față de Vogel se explică prin impasul în care a ajuns ticluirea substituirii cadavrului, datorită tăriei de caracter de care ultimii arestați au dat dovadă în fața anchetatorilor.

Dealtfel Vogel a manifestat și multă perspicacitate în felul în care s-a apărat față de susținerile mincinoase ale lui Smilovics. Cu prilejul unei confruntări l-a întrebat, spre pildă:

— În ce zi ai primit de la mine 160 coroane pentru transportarea cadavrului?

Smilovics s-a uitat încurcat la Bary. În adevăr au uitat să consemneze această zi în procesul verbal. Bary s-a dus cu martorul mincinos în camera vecină și după ce s-au sfătuit asupra răspunsului, s-au întors și Smilovics a indicat ziua respectivă. Vogel a arătat, de îndată, că are dovezi unde a fost în ziua indicată și a cerut să-i fie ascultați martorii în acest sens. Bineînțeles Bary n-a fost dispus să asculte martorii propuși. A avut nevoie de declarația lui Vogel și a încercat în continuare să-i înfrîngă rezistența, trimițîndu-l la carcera închisorii. Vogel s-a îmbolnăvit din cauza torturilor, dar n-a cedat.

Așadar, Bary n-a reușit să urnească din loc ancheta împotmolită în problema substituirii cadavrului.

Dealtfel pînă și declarațiile obișnuite pînă atunci, după indicațiile organelor de anchetă, sufereau de deficiențe logice evidente. Din ele reieșea că Hersko ar fi avut misiunea să arunce cadavrul în apă și să-l lase să plutească în voie, în aval, în apele Tisei. Se punea însă întrebarea, dacă scopul urmărit prin substituire era ca acest cadavru să ajungă în mîinile autorităților, ce siguranță exista că el va ajunge în adevăr acolo? Căci odată dus de ape cadavrul putea să se scufunde, să plutească sub apă pînă la vărsarea Tisei în Dunăre, să treacă pînă și pe teritoriul altui stat și să dispară definitiv. Iată, așadar, că substituirea ticluită de anchetatori era lipsită, de fapt, de o finalitate certă și de aceea apărea și din acest motiv cu totul neverosimilă.

Dar mai exista un aspect nelămurit. Cine era femeia, care a predat lui Hersko îmbrăcămintea destinată cada-

Scanned with OKEN Scanner

vrului? Nemaivorbind de faptul că și acest aspect în sine al povestei apărea cu totul neverosimil. De ce nu i-a dat Smilovics lui Hersko îmbrăcămintea? De ce a mai fost implicată încă o persoană într-o acțiune atît de delicată? Întrebări la care logica unui om normal nu găsește nici un răspuns. Se pare că anchetatorii au presupus că ticluirea lor va fi mai senzațională, dacă vor evidenția că la substituirea cadavrului au participat mai mulți evrei și astfel urmările morale se vor răsfrînge asupra comunității lor în ansamblu.

Primarul din Tiszaeszlár, Farkas Gábor, purta mai de mult pică unei femei din comună, pe nume Amalia Buchta, care însă nu era evreică. El a sugerat lui Bary că aceasta ar putea fi femeia, care i-a predat lui Hersko îmbrăcămintea. Bary, însă, a preferat ca femeia să fie evreică. Se mai punea problema să se găsească și un barcagiu, care să fi transportat femeia pînă la pluta lui Hersko.

Judecătorul de instrucție a audiat toți barcagii și pescarii din regiune, dar n-a găsit pe nimeni care să fi fost dispus să-și asume rolul sugerat de Bary.

În vederea identificării femeii a fost utilizată metoda obișnuită. Au fost adunate în curtea primăriei toate evreicele din comună și Hersko a arătat, la nimereală, pe una din ele. Era o femeie de 40 ani, Ecaterina Groszberg. Primarul Gábor Farkas a descoperit, de urgență, și un martor, care ar fi auzit-o pe Ecaterina Groszberg discutînd cu soțul ei despre îmbrăcămintea unui cadavru.

Dar alegerea acestei femei n-a fost pînă la urmă de nici un folos pentru Bary și acoliții săi. Fiindcă Ecaterina Groszberg nu s-a speriat de amenințările lor și a respins, cu indignare și demnitate, insinuările anchetatorilor.

În urma eșecului suferit la acest martor, judecătorul de instrucție a încetat încercările de a mai implica alte persoane în imaginara substituire de cadavru.

Apărarea intră în acțiune

În atmosfera politică a Ungariei acelor ani, otrăvită de agitația nesăbuită a forțelor de extremă dreaptă, organizarea apărării evreilor de la Tiszaeszlár a întîmpinat

Scanned with OKEN Scanner

mari dificultăți. Inculpații și-au ales un apărător în persoana avocatului Ignác Heumann de la Nyiregyháza, dar și acesta era evreu și îndată ce a acceptat mandatul de apărător a devenit și el ținta violențelor morale și fizice ale huliganilor antisemiți.

La Budapesta funcționa în acel timp un birou central al evreilor din Ungaria. Unul din conducătorii acestui birou, avocatul Dr. Jozsef Simon a făcut, la 16 iunie 1882, o vizită lui Károly Eötvös, personalitate eminentă a vieții politice ungare, cunoscut scriitor, om politic și jurist și l-a solicitat să se deplaseze la Nyiregyháza pentru a vedea în ce împrejurări și-a făcut declarația martorul-copil Moricz Sarf.

El, care ulterior va deveni principalul apărător în acest proces, s-a dovedit a fi un umanist curajos. Înfruntînd atmosfera politică agitată a Ungariei, a desfășurat o activitate deosebit de temeinică pentru dezvăluirea adevărului.

Károly Eötvös se trăgea dintr-o străveche familie aristocratică. Tatăl său participase la revoluția antihabsburgică din Ungaria, în anii 1848—1849. Károly Eötvös făcea parte din așa-zisul Partid independent, de opoziție, adept al ideilor pașoptiste. După ce a absolvit studiile juridice superioare, a îndeplinit diferite funcții în comitatul Veszprém și a fost ales deputat în Parlamentul Ungariei. În 1877 s-a mutat la Budapesta, unde a deschis un birou avocațial. A desfășurat și o vastă activitate literară. Printre altele a scris și o lucrare cu caracter autobiografic în trei volume despre procesul de la Tiszza-eszlár, intitulată „Marele proces care se desfășoară de o mie de ani și încă nu s-a încheiat", lucrare celebră, apărută la douăzeci de ani după terminarea procesului.

Acceptînd sarcina de apărător, Eötvös și-a dat seama de dificultățile pe care le va întîmpina. Ele s-au ivit încă din primele ore după ce deveni cunoscută acceptarea mandatului. Încă în aceeași noapte, la ora douăzeci și trei, a fost vizitat acasă de doi deputați în parlament, unul din aceștia făcînd parte din același partid de opoziție, ca și Eötvös, iar celălalt aparținînd majorității guvernamentale. Amîndoi au încercat să-l convingă să renunțe la mandatul de apărător, demonstrîndu-i de ce

Scanned with OKEN Scanner

și guvernul și opoziția n-aveau nici un interes să se opună în mod eficient valului antisemit care puse stăpînire pe viața politică a Ungariei. Interlocutorii i-au pus în vedere că în cazul cînd renunță de a fi apărător în acest proces, va fi promovat într-o importantă funcție conducătoare în fruntea unei formații politice pe cale de a se constitui.

Károly Eötvös și-a dat seama că avea de ales între cariera politică și sarcina de apărător al evreilor de la Tiszaeszlár. În numele dreptății, el a optat fără șovăire pentru aceasta din urmă.

Firește, au existat în Ungaria și forțe progresiste, dar vocea lor se pierdea în vacarmul stîrnit de reacțiune. Așa, de exemplu, ziarul „Népakarat", organ al proletariatului ungar, scria, la 15 iulie 1883:

„În Ungaria numai Tiszaeszlár și Nyiregyháza stau în centrul atenției tuturor... acest proces constituie rușinea și înjosirea Ungariei".

Pe aceeași poziție de condamnare aspră a agitației antisemite s-a situat și conducătorul revoluției ungare din 1848, Lajós Kossuth, care trăia în exil, în Italia. Într-o scrisoare adresată la 11 octombrie 1882 unuia din conducătorii Partidului independent din Ungaria, Kossuth scria că e rușinos și scandalos că în Ungaria mai există „problema" evreilor și propunea expulzarea din partidul independent a celor care au abdicat de la principiul egalității raselor, a limbilor și a religiilor. Este clar — scria Kossuth — că în întreținerea atmosferei antisemite, pe lîngă tradițiile întunecoase ale evului mediu, un rol mare îl au factorii economici, conflictele sociale din Ungaria. Poporul trăiește în mizerie, dar nu-și poate da seama de adevăratele cauze, și de aceea reacțiunea căuta să canalizeze nemulțumirea împotriva evreilor.

După ce a devenit apărătorul inculpaților de la Tiszaeszlár, Károly Eötvös a făcut de îndată o vizită procurorului general al Ungariei, Sándor Kozma, și i-a cerut sprijinul pentru a putea avea o întrevedere cu Moricz Sarf. Procurorul general era un adversar al minciunii despre omorul ritual și s-a declarat dispus să sprijine misiunea apărătorului.

Scanned with OKEN Scanner

Acesta a avut la 18 iunie 1882 o convorbire cu Moricz Sarf în prezența procurorului regal din Nyiregyháza, Ferenc Székely, și a gardianului șef al închisorii. Eötvös și-a dat seama din felul cum i-a vorbit copilul, că acesta se afla sub presiunea paznicilor săi, nu îndrăznea și nu mai era în stare să reacționeze cu mintea sa proprie.

Întors la Budapesta, Eötvös a început să organizeze apărarea. El și-a dat seama că nu va putea să lucreze singur într-un proces atît de complicat, cu un număr atît de mare de inculpați. De aceea a căutat să-și asigure colaborarea unor juriști capabili, cu suficient curaj civic pentru a-și asuma riscurile inerente funcției de apărător într-un asemenea proces. Și în momentul dat riscul nu era mic. Unul din cei aleși de Eötvös a fost avocatul Nándor Horánszky, deputat în parlament din partea opoziției, iar celălalt Sándor Funták, timp îndelungat președinte al colegiului avocaților, membru al partidului guvernamental. Amîndoi au acceptat mandatul, dar Horánszky s-a retras încă înainte de începerea dezbaterii în fond, motivîndu-și pasul prin aceea că părtinirea organelor judiciare de la Nyiregyháza fac imposibilă îndeplinirea conștiincioasă a sarcinilor apărării. De fapt, Horánszky a demisionat din alte motive, deși și afirmația sa corespundea realității. El n-a vrut să-și sacrifice cariera politică. În locul lui Horánszky, Eötvös a cooptat alți doi avocați mai tineri, pe Bernat Friedmann și Miska Székely. Din colegiul apărătorilor făcea parte și Ignác Heumann, avocat din Nyiregyháza. Apărarea și-a început dificila sa muncă.

Greutatea principală a constat de la început în faptul că judecătorul de instrucție Jozsef Bary a ținut în mare secret unele detalii foarte importante ale cauzei, astfel încît apărătorii nu s-au putut orienta de îndată în materialele numeroase care au fost adunate în voluminoasele dosare. Pe de altă parte, Bary s-a temut de perspicacitatea renumitului jurist Eötvös și a căutat să evite orice întîlnire cu el. Cînd Eötvös venea la Nyiregyháza, Bary își făcea de lucru la Tiszaeszlár, iar cînd apărătorul îl căuta la Tiszaeszlár, Bary se afla la Tiszalök ori la Dada.

Atenția apărătorilor s-a concentrat asupra cîtorva probleme esențiale. Prima dintre ele era deținerea nelegală a lui Moricz Sarf. De ce acest martor principal, de fapt

Scanned with OKEN Scanner

unicul martor ocular al afirmativei crime, era ținut sub șapte lacăte, încălcîndu-se grosolan dispozițiile legale? Apărătorii și-au dat seama că judecătorul de instrucție avea motivele sale speciale pentru a nu-l scăpa din mînă pe Moricz Sarf.

A doua problemă importantă era identificarea cadavrului pescuit din Tisa, în dreptul localității Dada și îndeosebi expertiza medicală și autopsia făcută acestui cadavru.

Desigur, apărarea a fost preocupată și de multe alte laturi ale procesului. Dar proporțiile acestei lucrări nu permit o relatare mai amănunțită și ne limitează la aspectele esențiale ale dramei judiciare.

Moricz Sarf în colivia aurită

Așadar, Károly Eötvös și-a propus să-l elibereze pe martorul Moricz Sarf din detențiunea sa nelegală. În acest scop el a adresat un memoriu ministrului Justiției descriind unele aspecte — deja cunoscute — ale arestării și audierii acestui martor și subliniind caracterul nelegal și cauzele reale ale deținerii. A propus de asemenea plasarea băiatului sub tutela unei instituții creștine de educație din Budapesta, pînă la terminarea procesului și pînă se va hotărî soarta în continuare a copilului.

Președintele tribunalului de la Nyiregyháza, Korniss, aflînd despre memoriul lui Eötvös, a trimis și el un memoriu ministrului Justiției, Tivadar Pauler, în care l-a atacat pe Eötvös și a demonstrat necesitatea menținerii în detențiune a copilului, dispusă de judecătorul de instrucție.

Pauler, adept al învinuirii pentru omor ritual, a respins propunerea apărării și sub pretextul respectării principiului independenței judecătorilor, a acceptat nelegalitățile și abuzurile organelor judiciare din Nyiregyháza.

Totuși, spre sfîrșitul lunii august 1882, băiatul a fost scos din închisoare, din ordinul procurorului general Sándor Kozma. Acesta a știut că băiatul este absolut timorat

Scanned with OKEN Scanner

și a vrut să-l elibereze din ghearele celor care-l chinuiau. Dar n-a reușit. Situația i-a devenit și mai rea.

Fiindcă stăpînii comitatului nu erau dispuși să scape din mîini această pradă prețioasă, din ordinul subcomitelui János Zoltán, copilul Moricz Sarf a fost așteptat la poarta închisorii de castelanul Antal Henter, funcționar superior în administrația comitatului, care l-a luat de mînă și l-a condus la sediul comitatului, la cîțiva pași de închisoare, izolîndu-l aici în continuare de lumea exterioară.

Desigur, nici pentru această nouă deținere a copilului nu exista vreo bază legală, întrucît sediul administrației, unde se afla și locuința lui Antal Henter, nu era o instituție de ocrotire și educație pentru minori. Dar în situația dată, stăpînii puterii nu se mai sinchiseau de dispozițiile legale. Mai ales că bogatul și atotputernicul grof János Pálffy s-a angajat să se îngrijească de întreținerea băiatului, trimițînd în acest scop lunar 80 coroane subcomitelui.

Sarcina castelanului Antal Henter a fost să facă din Moricz Sarf un martor definitiv și complet. Castelanul s-a dovedit a fi cît se poate de apt pentru această misiune. Copilul a locuit și a trăit în sînul familiei Henter, care avea doi copii de vîrste apropiate cu cea a lui Moricz. Copiii familiei Henter au fost puși să devină camarazii săi de joacă, iar învățători speciali angajați s-au îngrijit de completarea studiilor sale elementare.

Moricz Sarf n-avea voie să vorbească cu vreun evreu, nici cu rudele sale cele mai apropiate, care au solicitat în repetate rînduri să-l vadă. Dar nici măcar cu alte persoane, în afara celor desemnate de Henter.

Castelanul a folosit timp de zece luni, cît s-a aflat sub oblăduirea sa, cele mai rafinate metode pentru a sădi în sufletul copilului o ură profundă împotriva religiei sale și a evreilor în general. În prezența copilului se discuta mereu, în batjocură, despre evrei.

Activitatea de influențare a copilului s-a intensificat mai ales în cursul anului 1883, cînd martorii au început să-și retracteze declarațiile făcute în legătură cu povestea substituției cadavrului și cînd noile expertize medicale organizate de apărare au pus la îndoială concluzia primei

Scanned with OKEN Scanner

autopsii, potrivit căreia cadavrul n-ar fi fost al fetei dispărute. Organizatorii procesului își dădeau seama că în aceste condiții, depoziția lui Moricz Sarf a rămas singura lor probă și la dezbaterile în fața instanței martorul lor va avea de înfruntat nu numai întrebările apărătorilor, ci și cele ale propriului său părinte.

Castelanul îi repeta mereu:

— Vezi, fiule, dacă rămîi așa cum ești azi, și tu vei putea deveni stăpînul comitatului. Nu vei mai trăi în mizerie, nu-și va mai bate joc nimeni de tine ca pînă acum, vei fi și tu puternic și bogat.

Pentru rafinamentul cu care a acționat Henter este caracteristică următoarea întîmplare. La un moment dat, Moricz a fost trimis la arhiva comitatului, spre a-i da o mînă de ajutor arhivarului la clasarea corespondenței. Cu acest prilej, Moricz a văzut, ca „din întîmplare", o adresă a Ministerului de Interne de la Budapesta, în care se scria că el se va bucura după proces și mai departe de grija comitatului. Adresa s-a dovedit a fi un fals. Un fals ticluit de castelanul Henter în scopul de a influența și în acest fel sufletul sensibil al copilului de 13 ani întărind încrederea sa în bunii și puternicii săi protectori.

Pentru a-i insufla totodată teama față de evrei, despre care copilului i s-a repetat mereu că vor să-l ucidă, Henter nu s-a sfiit să însceneze pînă și tentative de răpire a lui Moricz de către evrei, tentative, care, firește, au fost larg popularizate prin presa antisemită. Cînd se apropia termenul de judecată, cîțiva ziariști, bine intenționați, au încercat să stea de vorbă cu Moricz Sarf. N-au reușit, fiindcă Henter a speriat copilul spunîndu-i că cei care caută să-i vorbească, sînt de fapt evrei și vor să-l răpească pentru a-l omorî.

Este lesne de înțeles că asemenea presiuni folosite timp îndelungat asupra copilului izolat de orice altă influență și-au făcut efectul și au asigurat organizatorilor procesului un martor care își va menține declarațiile sale privind fapte imaginare, ce n-au avut nimic comun cu realitatea.

Scanned with OKEN Scanner

Noua expertiză medicală — Rolul lui Victor Babeș

Studiind documentele întocmite de medicii experți, sub îndrumarea judecătorului de instrucție Bary, în legătură cu cadavrul pescuit din Tisa, experimentatul jurist Károly Eötvös își dădea seama că ele au numeroase deficiențe. Dar apărătorul nu era medic expert și n-avea cunoștințele necesare de medicină legală pentru a putea supune unei critici competente lucrările întocmite pînă atunci. De aceea a hotărît să se consulte cu un renumit chirurg, profesor la Universitatea din Budapesta, Jozsef Kovács. Eötvös îl cunoștea îndeaproape, știa despre el că nu este specialist în histologie patologică, dar era convins că va putea să-i dea totuși îndrumări utile cu privire la problemele legate de deficiențele expertizei medicale. Chirurgul Jozsef Kovács a acceptat propunerea lui Eötvös de a analiza împreună, cît timp va fi necesar, lucrările experților medicali, dar, a adăugat chirurgul, va aduce la aceste consfătuiri un specialist care a mai văzut și cercetat numeroase cadavre pescuite din apă.

În lucrarea sa autobiografică, Károly Eötvös scrie că a fost foarte mirat cînd a doua zi chirurgul Kovács i-a prezentat pe specialistul invitat de el. Mirarea i-a fost provocată de vîrsta acestuia.

Era medicul român Victor Babeș, pe acea vreme asistent la catedra de anatomie patologică a Universității din Budapesta, șeful catedrei fiind profesorul de renume mondial, Gusztáv Scheuthauer. Victor Babeș nu împlinise încă treizeci de ani, dar se bucura deja de un mare prestigiu științific. Eötvös îl cunoștea dealtfel bine și pe tatăl său, avocatul și omul politic Vincențiu Babeș.

Cunoscutul jurist l-a întrebat pe tînărul Victor Babeș cîte cadavre pescuite din apă a autopsiat de cînd se ocupă de cercetări științifice?

— Treisute două, îi răspunse asistentul.

Răspunsul l-a surprins și l-a și liniștit.

În cursul lunii septembrie 1882, Károly Eötvös a analizat timp de zece zile împreună cu chirurgul Kovács și cu Victor Babeș documentele întocmite de experții me-

Scanned with OKEN Scanner

dicali, în legătură cu cadavrul pescuit din Tisa, în apropierea localității Dada.

Concluziile au fost consemnate într-o scrisoare adresată lui Károly Eötvös de Jozsef Kovács.

Rezultatul final consemnat în scrisoare este că cercetarea și descrierea cadavrului trebuiau făcute mai precis, pentru ca identificarea să fie mai sigură.

Pentru a se putea stabili vîrsta cadavrului trebuiau cercetate mai exact organele genitale, resturile părului și dantura.

În consecință, cercetarea are lacune, opinia medicilor experți este în multe puncte exagerată și insuficient motivată. Deficiențele expertizei ar putea fi parțial remediate prin exhumarea și reexaminarea cadavrului, și în parte prin reinterogarea medicilor — se arăta în scrisoare.

Discuțiile purtate cu Kovács și Victor Babeș au constituit pentru apărătorul învinuiților din Tiszaeszlár punctul de plecare și temeiul pentru un cuprinzător studiu juridic și medical, în care a relevat deficiențele și contradicțiile expertizei medicale și a arătat că se impune reexaminarea cadavrului. Studiul a fost înaintat la 11 noiembrie 1882 tribunalului de la Nyiregyháza și s-a formulat cererea pentru exhumarea cadavrului.

Președintele tribunalului, Korniss, n-a putut să nu admită această cerere temeinic motivată și la 23 noiembrie 1882 instanța a dispus exhumarea cadavrului și efectuarea unei noi expertize. Ca experți au fost solicitați trei renumiți profesori universitari, Gusztáv Scheuthauer, al cărui asistent era Victor Babeș, Géza Mihálkovics și János Belky.

Experții au început examinarea cadavrului dezgropat la 7 decembrie 1882, în prezența unei asistențe numeroase formată din apărătorii, martorii, reprezentanții autorităților locale și medicii care au efectuat prima expertiză. Primarul Gábor Farkas și ceilalți reprezentanți ai organelor locale au încercat să pună bețe-n roate activității experților, refuzînd să pună la dispoziția lor o încăpere corespunzătoare și obligîndu-i pe experți, profesori de renume mondial, să examineze cadavrul într-o cocioabă, fără aerisire, căldură și lumină corespunzătoare.

Scanned with OKEN Scanner

Experții au constatat că lada cu cadavrul fusese îngropată într-un teren nisipos uscat și ca urmare a avut loc un proces de mumificare a cadavrului. Apoi au efectuat o nouă autopsie, au examinat amănunțit toate părțile cadavrului, operație care a durat pînă la ora 2 noaptea și au consemnat constatările lor într-un proces verbal.

Expertiza efectuată de profesorii universitari a arătat, înainte de toate, că nu s-a mai putut stabili lungimea cadavrului, deoarece acesta fusese înghesuit într-o ladă neîncăpătoare și nu mai putea fi îndreptat. Au stabilit apoi, că pielea feței s-a uscat în mediul nisipos și s-a lipit de oasele faciale; au găsit pe diverse părți ale corpului adipoceară, provenită din saponificarea stratului adipos al pielii, fapt din care au tras concluzia că trupul neînsuflețit a stat timp de mai multe săptămîni în apă, și nu numai cîteva zile, cum au opinat primii experți, fiindcă procesul de saponificare intervine numai atunci cînd cadavrul se află timp îndelungat într-un mediu umed.

După cum se știe, Eszter Solymosi a dispărut la 1 aprilie 1882 și cadavrul a fost găsit la 18 iunie. Adipoceara găsită pe cadavru era un indiciu care confirma prezența sa în apă pe o perioadă corespunzînd acestui interval de timp.

Absența părului la subsuoară, constatată de noua expertiză, indica pentru decedată o vîrstă mai mică și în nici un caz 18—20 ani, cum au opinat primii experți medicali.

S-a stabilit de asemenea că lipsesc unghiile decedatei. Ele s-au desprins tot datorită timpului îndelungat cît au fost în apă. Ca atare s-a dovedit falsă afirmația primei expertize că unghiile ar fi fost lungi și îngrijite, căci, firește, unghiile n-aveau cum să dispară în intervalul dintre cele două autopsii, deoarece într-un mediu uscat procesul de descompunere a unghiilor necesita mai mult timp.

Cadavrul a avut 28 dinți, deci lipseau măselele de minte, împrejurare care de asemenea indica o vîrstă fragedă. Dealtfel, comparînd forma danturii cadavrului cu dantura sorei fetei dispărute, Zsofi Solymosi, s-au descoperit unele particularități identice, care indicau o legătură de rudenie.

Scanned with OKEN Scanner

Noii experți au acordat o atenție deosebită cercetării oaselor, fiindcă din examinarea lor se puteau trage concluzii importante cu privire la vîrsta decedatei. Întrucît în încăperea care le-a fost pusă la dispoziție la Tiszaeszlár savanții nu puteau efectua o examinare minuțioasă a oaselor, ei au propus ca oasele să fie trimise la Budapesta în vederea examinării lor în laboratoarele universitare.

Neputînd respinge această propunere deplin justificată, tribunalul a consimțit ca osemintele cadavrului să fie trimise la Budapesta, dar, sub influența zvonului răspîndit de potentații locali că evreii intenționează să substituie osemintele, cadavrul a fost despicat în două părți și la Budapesta n-a fost trimisă decît o jumătate. Această ciopîrțire a cadavrului n-a împiedicat efectuarea analizelor de laborator necesare, dar oricum, a îngreunat munca noilor experți.

Pachetul cu jumătatea cadavrului a sosit la Budapesta la 18 decembrie 1882, a fost desfăcut în prezența unei comisii judecătorești și s-a întocmit un inventar privind conținutul.

Cercetările efectuate în laborator au demonstrat că părul s-a desprins de pielea capului din cauza statului îndelungat în apă, ceea ce a exclus posibilitatea aparteneței cadavrului unei evreice religioase, de pe capul căreia părul ar fi fost ras.

Analiza oaselor n-a exclus posibilitatea ca decedata să fi fost o fată de 14 ani, deși stabilirea exactă a vîrstei nu mai era posibilă. Examinarea părților genitale indica de asemenea o fată în preajma pubertății.

În privința vîrstei cadavrului profesorii au concluzionat că:

„Atît dinții, cît și gradul de dezvoltare a oaselor indică pentru cadavrul examinat vîrsta corespunzînd perioadei pubertății, care are loc între 14 ani pînă la 16 și cel mult 17 ani, și începe la unele persoane cu un an sau doi mai devreme, iar la altele mai tîrziu. Apare ca sigur că, cadavrul n-a avut mai puțin de 14 ani și mai mult de 17 ani, dar în cazul dat nu ne putem pronunța care a fost vîrsta exactă în limitele indicate mai sus".

S-a stabilit de asemenea, că în acest stadiu de des-

Scanned with OKEN Scanner

compunere a cadavrului nu se mai putea constata dacă moartea a fost cauzată de anemie, după cum s-a consemnat în prima expertiză, deşi experţii savanţi au descoperit indicii care demonstrau că moartea a survenit prin înec. A doua autopsie a respins şi afirmaţia primei expertize că decedata ar fi trăit o viaţă sexuală regulată.

Instanţa de judecată a primit expertiza întocmită de profesorii universitari la 10 ianuarie 1883.

Firește, nici autorităţile locale şi nici cercurile politice reacţionare din capitala Ungariei n-au vrut să accepte constatările acestora. Deşi toţi trei experţii care au efectuat a doua autopsie erau savanţi de renume mondial, a căror competenţă şi obiectivitate era mai presus de orice îndoială, huliganii antisemiţi ai presei nu s-au sfiit să-i împroaşte cu invectivele cele mai murdare numai pentru că constatările lor strict ştiinţifice contraziceau schema învinuirii elaborată de un judecător de instrucţie samavolnic şi mincinos, la indicaţiile unor antisemiţi notorii.

Preşedintele tribunalului, Korniss, a dispus ca în vederea rezolvării contradicţiilor dintre prima şi a doua expertiză, să fie consultată o a treia instituţie. În acest scop a trimis un memoriu ministrului Justiţiei, Pauler, propunîndu-i consultarea unor profesori de la o universitate din străinătate.

Pauler a hotărît să se adreseze Consiliului sanitar naţional al Ungariei, care s-a întrunit pentru soluţionarea problemei, însă fără participarea vreunui specialist în anatomie patologică. Ca atare, avizul acestui consiliu a avut un caracter sibilic, necontribuind prin nimic la soluţionarea disputei. N-a fost confirmat nici unul din cele două puncte de vedere, dar nici n-a fost infirmat vreunul.

Pînă la urmă însă, opinia precaut neutră emisă de consiliu a putut fi interpretată în favoarea apărării, fiindcă ea nu excludea ipoteza după care cadavrul a fost al fetei dispărute la Tiszaeszlár. Aşadar, nu s-a confirmat bănuiala omorului, ci dimpotrivă, a devenit probabilă moartea prin înec.

Eötvös Károly s-a adresat pe cale particulară unor renumiţi savanţi din străinătate, profesorilor Hoffmann

Scanned with OKEN Scanner

și Virchow, care au întocmit studii, confirmînd întru totul opinia savanților din Budapesta. Problema a constituit și în continuare un obiect de studiu pentru profesorul Gusztáv Scheuthauer, care în septembrie 1883 a publicat o lucrare științifică prin care a adus o nouă contribuție importantă la studierea fenomenelor ce au loc într-un cadavru care se află timp îndelungat în apă.

Din însărcinarea președintelui tribunalului Korniss, chimistul șef al Ungariei, Felletár, a examinat minuțios îmbrăcămintea Eszterei Solymosi. El n-a descoperit pe această îmbrăcăminte nici un fel de urme de sînge. Concluzia chimistului a combătut afirmația că Eszter ar fi fost tăiată în templu, căci dacă ar fi fost adevărat că beregata fetei fusese tăiată, sîngele trebuia să țîșnească puternic, situație în care era imposibil să nu fi rămas urme de sînge pe îmbrăcămintea ei, pe cea a evreilor participanți, pe peretele și pe podeaua templului.

Propaganda antisemită a susținut în continuare că petele de sînge rămase de pe urma tăierii fetei ar fi fost spălate imediat după uciderea ei. S-a constatat însă că în curtea templului nu era fîntînă, deci n-a existat apa necesară pentru o asemenea curățenie. Iar Moricz și nici alți martori n-au afirmat că i-ar fi văzut pe evrei scoțînd apă din puțuri străine. Firește, dacă s-ar fi întîmplat așa, era imposibil ca cineva să nu-i fi văzut.

Pe îmbrăcămintea Eszterei Solymosi, s-au găsit însă bucăți de epidermă și urme de saponificare ceea ce a dovedit că îmbrăcămintea s-a aflat tot timpul pe cadavrul care a stat săptămîni de zile în apă. Astfel se excludea posibilitatea ca îmbrăcămintea fetei să fi fost pusă pe un cadavru care s-ar fi aflat doar 3—4 zile în apă.

Dar nici aceste constatări cu caracter strict științific n-au dezarmat agitația antisemită. Dimpotrivă, forțele reacționare au căutat să trezească îndoieli cu privire la însăși competența cercetărilor științifice.

Ziarul din Budapesta „Függetlenség“ scria, spre pildă, în acel timp:

„Procesul penal de la Tiszaeszlár a oferit oamenilor de multe ori prilejuri suficient de justificate, ca nimeni

Scanned with OKEN Scanner

să nu mai accepte ca sigure afirmațiile pozitive bazate pe actualul stadiu al științei medicale".

Între timp însă nici apărarea n-a stat cu mîinile în sîn, ci strîngea probe în vederea marii bătălii judiciare care urma să înceapă în fața instanței judecătorești.

Ședința de judecată

În situația care s-a creat în vara anului 1883, organele de urmărire penală nu urgentau fixarea termenului de judecată pentru că se temeau de confruntarea publică cu reprezentanții apărării.

Dar confruntarea nu putea fi evitată.

Pe de o parte, înseși cercurile reacționare antisemite din Ungaria, care nu cunoșteau toate amănuntele metodelor folosite de judecătorul de instrucție în cursul urmăririi penale, grăbeau judecarea procesului în speranța că prin condamnarea inculpaților își vor întări pozițiile și vor putea acționa mai brutal împotriva evreilor, în ansamblu. Pe de altă parte, apărarea intervenea pentru fixarea unui termen de judecată cît mai apropiat, deoarece inculpații erau deținuți în arest preventiv de peste un an, în condiții mizere. Majoritatea arestaților aveau familii cu mulți copii mici și aceștia erau pur și simplu muritori de foame. Familiile lipsite de susținătorii lor încercau să supraviețuiască adesea cerșind prin orașele și satele Ungariei.

Sub conducerea ziaristului Miksa Szabolcsi, un grup de rude al inculpaților s-a prezentat în audiență la ministrul Justiției, Tivadar Pauler, cerînd fixarea unui termen de judecată cît mai apropiat. Ministrul a promis că în măsura în care depinde de el, va urgenta ședința de judecată. Grupul a fost primit și de primul ministru Kálmán Tisza, care a cerut femeilor disperate să aibă răbdare, remarcînd „că nu e nimeni, care să dorească mai mult decît el, încheierea cauzei".

Ar putea fi adevărat, ca în vara anului 1883 pînă și primul ministru al Ungariei să fi dorit încheierea cauzei.

Scanned with OKEN Scanner

Fiindcă acțiunea concepută ca o diversiune antisemită destinată „uzului intern" s-a amplificat într-un răsunător scandal mondial, care submina prestigiul internațional al guvernului ungar, creîndu-i numeroase dificultăți și pe plan intern.

Știrea că în curînd se va fixa termenul de judecată a transformat radical aspectul orașului Nyiregyháza. La începutul lunii iunie 1883, mica localitate din Ungaria a ajuns nu numai în centrul atenției întregii țări, dar a devenit și stație de destinație a unei adevărate armate de ziariști străini, fiindcă nici un organ de presă din lume nu se împăca cu ideea de a nu-și avea reprezentantul său la înscenarea juridică de la Tiszaeszlár.

La Nyiregyháza s-a format un birou de presă sub conducerea lui Antal Günther, care va deveni ulterior ministru al Justiției. Parlamentul ungar a pus la dispoziția tribunalului doi stenografi.

La 15 mai 1883, președintele Korniss i-a cerut subcomitelui Zoltán să-i pună la dispoziție pentru ședința de judecată sala de consiliu a comitatului, fiindcă tribunalul nu dispunea de nici o sală corespunzătoare, care să aibă capacitatea de a primi măcar o mică parte a asistenței.

Subcomitele a răspuns favorabil cererii președintelui tribunalului și după repetate amînări s-a fixat ziua de 19 iunie 1883 pentru prima ședință de judecată.

Presa internațională a publicat numeroase comentarii critice în legătură cu procesul.

Ziarul „Times" din Londra scria că Ungaria se află cu trei sute de ani în urma Angliei; procesul emană întunericul vrăjitoriei.

Ziarul vienez „Presse" arăta că ticluitorii omorului ritual au otrăvit o parte din opinia publică ungară. Guvernul și tribunalul au dat dovadă de slăbiciune, îngăduind să ajungă pînă la dezbaterea în fond a cauzei.

Prestigiosul ziar francez „Temps" vedea în acest proces reînvierea feudalismului și constata că Ungaria trăia încă în înapoiatul Ev mediu.

Opinia publică mondială și-a manifestat stima și simpatia față de cei care au înfruntat valul de ură al reacțiunii antisemite și s-au angajat în luptă pentru triumful adevărului. Károly Eötvös, îndeosebi, a devenit larg cu-

Scanned with OKEN Scanner

noscut în întreaga lume. Ziarele scriau coloane întregi despre persoana și activitatea sa. I se adresau numeroase scrisori din America, Moscova, Riga, Samara, Palestina, Egipt și pînă și din Africa de sud. A primit multe invitații din diverse țări și cetățenii străini care se aflau în Ungaria îl vizitau pentru a face cunoștință și a strînge mîna marelui jurist umanist.

Dar orașul Nyiregyháza a devenit și punctul de întîlnire al nobilimii provinciale ungare, promotor principal al agitației antisemite. În piața centrală a orașului unde se afla clădirea în care urmau să se țină ședințele de judecată se aflau mii de curioși. În clădire nu se putea intra decît cu invitații sau permise speciale.

După felul cum au fost împărțite invitațiile, a devenit clar că organizatorii procesului voiau să-și asigure o asistență activ părtinitoare. În marea sa majoritate, publicul se compunea din reprezentanții micii nobilimi și ai altor notabilități, cunoscuți pentru vederile lor extremiste În sală era o căldură sufocantă, enervantă, contribuind la înfierbîntarea spiritelor. Doamnele și domnii din rîndul asistenței au fost departe de a se comporta cum s-ar fi cuvenit în fața unei instanțe.

Ședințele de judecată aveau caracterul unor adevărate manifestații antisemite. Asistența gălăgioasă se amesteca în permanență în desfășurarea dezbaterilor, exteriorizîndu-și fără nici o reținere aprobarea ori nemulțumirea față de diversele faze al procesului.

Dacă completul de judecată sau martorii făceau observații sau declarații care sprijineau teza ticluită a omorului ritual, asistența aplauda și jubila, iar dacă apărătorii sau inculpații căutau să dovedească absurditatea învinuirii, huliganii prezenți în sală își manifestau zgomotos dezaprobarea. Președintele completului de judecată, Korniss, și el antisemit convins, nu și-a exercitat cu prea mult zel obligația de a menține liniștea și ordinea ședințelor de judecată. În mod vădit, îi convenea atmosfera creată în sala de judecată.

În asemenea condiții, inculpații și apărătorii lor aveau o situație dificilă pînă și în fața completului de judecată. În rîndul asistenței se aflau, firește, moșierii și deputații Onódy și Verhovay, și judecătorul de instrucție

Scanned with OKEN Scanner

Joszef Bary. Acesta din urmă, sfidînd cele mai elementare norme legale și morale s-a așezat lîngă intrarea în sală, astfel încît toți martorii trebuiau să treacă pe lîngă el, cînd erau chemați să depună mărturie și puteau citi în ochii săi amenințători: „Vezi ce declari, vorbește cum ne-am înțeles, căci altfel . . .“

Era prezent și primarul Gábor Farkas din Tiszaeszlár. El stătea mereu lîngă ușă, urmărind desfășurarea procesului și îndeosebi depoziția martorilor și ieșea, din cînd în cînd, în sala de așteptare pentru a instrui pe martorii următori cu privire la ceea ce aveau de declarat. Dealtfel și Bary ieșea mereu din sală pentru a-și informa martorii despre mersul dezbaterilor.

Procesul s-a transformat, așadar, nu numai într-o bătălie crîncenă pentru demascarea minciunii, descoperirea adevărului și eliberarea din temniță a numeroși oameni nevinovați, ci și într-o uriașă încleștare între cîteva personalități umaniste, curajoase, reprezentînd forțele cele mai progresiste ale societății ungare din acea vreme și cercurile reacționare, antisemite, sprijinite de factorii politici dominanți.

Într-o parte a sălii, lîngă o masă lungă, se afla completul de judecată prezidat de Ferenc Korniss, unul din cei mai mari moșieri ai județului Szabolcs, asistat de judecătorii Ernö Gruden, Gusztáv Russu și Barna Fejér. Judecătorul Russu era de naționalitate română.

În dreapta completului de judecată se afla dr. Ede Szeyffert, locțiitorul procurorului general, reprezentînd acuzarea și față în față, în stînga completului, apărarea: avocații Károly Eötvös, Sándor Funták, Bernát Friedmann, Miksa Székely și Ignác Heumann. Activitatea apărătorilor era coordonată de K. Eötvös.

În fața completului de judecată a fost instalată boxa acuzaților. Aici se aflau: Salamon Schwarcz, Abrahám Bukszbaum, Löbi Braun, Hermann Vollner, Jozsef Sarf, Adolf Junger, Abrahám Braun, Sámuel Lusztig, Lázár Weiszstein, Emanuel Taub, Amsel Vogel, Jankel Smilovics, Dávid Herskó, Márton Grosz și Ignác Klein.

În apropierea procurorului stătea și Maria Solymosi, ca acuzatoare privată, asistată de avocatul Károly Szalai. În față în partea stîngă mai era și masa stenografilor.

Scanned with OKEN Scanner

În ziua de 19 iunie 1883, la ora nouă și jumătate au fost introduși în sală inculpații. După ce au suportat suferințele detențiunii și ale unor cercetări abuzive, timp de peste un an, ei au fost primiți acum cu huiduieli și injurii de nobila asistență.

La ora 10 a intrat în sala de ședințe completul de judecată și celelalte oficialități.

Cuvîntul introductiv a fost rostit de președintele Korniss. Sala a încremenit într-o liniște desăvîrșită cînd președintele a prezentat mai întîi pe componenții completului, apoi pe apărători.

În continuare președintele a expus, pe scurt, învinuirea. Astfel, în sfîrșit, atît inculpații, cît și asistența și întreaga opinie publică au aflat oficial care sînt infracțiunile pentru săvîrșirea cărora se aflau evreii din Tiszaeszlár în boxa acuzaților. Salamon Schwarcz, Bukszbaum, Vollner și Löbi Braun au fost învinuiți de omor; Sarf, Junger, Weiszstein, Lusztig, Taub și Abraham de complicitate la omor și Vogel, Smilovics, Hersko, Grosz și Klein, de favorizarea infractorului.

Apoi președintele Korniss a declarat că sarcina instanței este să clarifice misterul dispariției Eszterei Solymosi, să stabilească dacă inculpații au săvîrșit în adevăr crimele de care sînt învinuiți, dacă procesul nu este cumva rezultatul unei anumite preconcepții sau răzbunări. A arătat că instanța își va menține independența, considerînd că sarcina ei principală este aflarea adevărului. Dacă va fi necesar, va pronunța verdictul cel mai sever, dar va fi fericită dacă învinuirea groaznică se va destrăma și inculpații vor putea fi redați familiilor lor. A invitat, în cele din urmă, asistența să se abțină de la orice manifestări, care ar putea periclita libertatea acuzării sau a apărării.

Din păcate, aceste cuvinte frumoase ale președintelui n-au fost confirmate de comportarea sa în cursul procesului.

După introducerea rostită de președinte, a luat cuvîntul procurorul Ede Szeyffert. Întreaga asistență se aștepta că procurorul va lua o atitudine concordantă cu materialele adunate de judecătorul de instrucție Bary și va acționa în spiritul promovat de acesta, cerînd con-

Scanned with OKEN Scanner

damnarea aspră a inculpaților. Dar spre stupefacția asistenței și a tuturor forțelor reacționare din Ungaria și spre satisfacția inculpaților și a apărătorilor, s-a întîmplat cu totul altfel.

După ce a schițat pe scurt învinuirile aduse fiecărui inculpat și împrejurările în care a dispărut Eszter Solymosi, procurorul a vorbit despre pălăvrăgeala copilului de patru ani, Samu, și despre bănuielile Mariei Solymosi, despre declarația lui Moricz Sarf, dată la Nagyfalu, și a analizat amănunțit activitatea judecătorului de instrucție, Bary.

Era clar că procurorul dezaproba metodele de cercetare ale lui Bary.

Apoi, Szeyffert a analizat împrejurările descoperirii cadavrului, pescuit din Tisa, la 18 iunie 1882. „Se părea că a fost găsit cadavrul fetei. Mai multe persoane au identificat cadavrul ca fiind al copilei dispărute, dar mama ei a negat categoric această identitate". S-a referit la concluziile primei autopsii, la declarațiile plutașilor și la rezultatele celei de a doua autopsii, care a ajuns la concluzii cu totul opuse primei expertize.

În încheiere, procurorul a declarat că pe baza mărturiei lui Moricz Sarf și a altor materiale ale urmăririi penale există bănuiala săvîrșirii omorului. Mobilul omorului ar fi, potrivit învinuirii, o necesitate rituală: evreii ar fi avut nevoie de sîngele unei fecioare creștine pentru pasca ce se mănîncă de paști. Această învinuire trebuie clarificată, vinovații trebuie trași la răspundere, dar oamenii fără de vină nu pot suferi.

Inspiratorii procesului au fost dezamăgiți: în locul unui rechizitoriu categoric, care să fi pretins pedepsirea exemplară a ucigașilor prezumtivi, procurorul a arătat, pur și simplu, de ce anume sînt învinuiți evreii și a lăsat să se înțeleagă că el nu crede în vinovăția lor. Mai mult decît atît: Szeyffert a prezentat doar un fel de învinuire. condiționată, neputîndu-se referi la probe convingătoare. Rechizitoriul său era îndreptat mai mult împotriva lui Bary și a acoliților acestuia, a căror activitate nelegală a condamnat-o în mod aspru și categoric.

Presa antisemită a pornit o campanie vehementă împotriva procurorului Szeyffert; aceeași comportare față

Scanned with OKEN Scanner

de procuror a avut-o și asistența din sala de ședințe, el a primit numeroase scrisori de amenințare și un ziarist extremist l-a insultat personal.

Autoritățile locale au dezaprobat și ele atitudinea procurorului. Comandantul poliției din Nyiregyháza, care trebuia, în primul rînd, să asigure ordinea și securitatea persoanelor oficiale, aflînd că procurorul Szeyffert a fost insultat, a spus:

— Nu merită altceva cel care se dă de partea jidanilor.

Avocații reacționari din Nyiregyháza au adresat ministrului Justiției un memoriu cerînd schimbarea imediată a procurorului. Ministrul Pauler, cel care făcea atîta caz de independența magistraților, cînd aceștia îi torturau pe arestați, de data aceasta a intervenit imediat. L-a avertizat pe Szeyffert, atrăgîndu-i atenția că reprezintă acuzarea. Îi ceru să respecte legea, înțelegînd, de bună seamă, să se situeze de partea lui Bary.

Numai procurorul general Sándor Kozma a sprijinit fără rezerve atitudinea lui Szeyffert.

Agitatorii antisemiți nu și-au atins însă scopul: Szeyffert n-a putut fi schimbat; el a rămas în tot cursul procesului imparțial și curajos, manifestîndu-și convingerea că inculpații n-au săvîrșit faptele de care erau învinuiți.

După expunerea rechizitoriului a fost ascultată mama fetei dispărute, Maria Solymosi. Ea a arătat cum a ajuns la ideea că fata ei a fost ucisă de evrei: povestea lui Jozsef Sarf despre întîmplările din Nánás i-a trezit bănuiala. Și-a exprimat și în fața instanței convingerea fermă că fata trebuia căutată la evrei. Cînd președintele Korniss a invitat-o să „descrie" fata, femeia a declarat că ea „nu știe să scrie".

În continuare s-a luat interogatoriul inculpaților. Hahamul Salamon Schwarz a respins categoric învinuirea că evreii ar fi ucis-o pe Eszter Solymosi. El a invocat normele religiei mozaice care interzic în modul cel mai strict omorul și în mod explicit consumul de sînge sub orice formă.

Și Hermann Vollner, cerșetorul evreu, a respins bănuiala de a fi participat la omor, adăugînd că nu e ve-

rosimil, dealtfel, ca o asemenea faptă să fi fost săvîrşită în faţa lui, un cerşetor necunoscut. Şi hahamii Buksz-baum şi Löbi Braun au negat hotărît de a fi participat la vreun omor, invocînd şi ei prescripţiile religiei.

A urmat interogarea celorlalţi inculpaţi, acuzaţi de complicitate la omor şi favorizarea infractorului. Ei au contestat, cu toţii, că ar fi avut vreun amestec în uciderea fetei dispărute.

Inculpaţii au relatat în faţa instanţei ce au făcut în ziua fatală de 1 aprilie 1882. Ei au demonstrat că la ora săvîrşirii aşa-zisului omor se terminase serviciul religios la templu şi se aflau cu toţii acasă ori în ospeţie, la masa sărbătorească de sîmbătă.

În a doua zi a procesului instanţa l-a ascultat pe martorul Moricz Sarf. Apariţia în sală a copilului, a cărui mărturie a declanşat învinuirea a numeroase persoane, printre care se afla şi propriul său părinte, a marcat momentul cel mai dramatic al şedinţei de judecată.

Nu este greu de înţeles ce a simţit Jozsef Sarf cînd şi-a revăzut fiul după o perioadă de peste un an, în postură de martor mincinos, dispus să-şi nenorocească nu numai propriul său tată, dar şi pe ceilalţi inculpaţi, gata să provoace prin minciuna sa un rău imens tuturor evreilor din Ungaria. Sufletul nefericitului părinte era împietrit de durere şi ruşine. Era o dramă asemeni tragediilor antice greceşti, a celor mai profunde suferinţe omeneşti.

Asistenţa a încremenit, mai întîi într-o tăcere desăvîrşită, apoi s-au auzit cuvinte de încurajare strigate băiatului de cîţiva huligani.

Genunchii băiatului tremurau, cînd s-a oprit în faţa preşedintelui instanţei. Se ţinea de bara boxei martorilor, cu ochii aţintiţi la podea, răspunzînd mecanic la întrebări. Parcă ar fi învăţat pe de rost cele ce spunea. Vorbea precipitat, cu voce monotonă. Dacă greşea undeva, începea tot pasajul din nou.

Apărătorii l-au întrebat odată, dacă n-ar putea cumva să-şi spună declaraţia şi în versuri? La un moment dat, Károly Eötvös i-a propus să răspundă la întrebări în limba germană, astfel ar putea dovedi că nu spune o lecţie învăţată pe de rost în ungureşte. Dacă era încolţit de întrebări, băiatul spunea: nu-mi amintesc, nu ştiu.

Scanned with OKEN Scanner

Expunîndu-şi declaraţia, copilul a utilizat adesea termeni tehnici, cu caracter juridic, pe care n-avea de unde să-i cunoască, ceea ce indica de asemenea că fusese învăţat ce să declare.

Moricz manifesta o atitudine provocatoare, lipsită de orice respect, faţă de părintele său, reflectînd fidel mentalitatea îngîmfată a nobililor feudali, a celor care l-au prelucrat temeinic în timpul detenţiunii sale.

Cînd tatăl său, auzind absurdităţile pe care le profera copilul, îl întrerupse, Moricz se răsti la el:

— Dacă nu te porţi liniştit, o să te ducă la pîrnaie!

Moricz Sarf a spus în faţa instanţei că a minţit cînd a declarat, la început, că nu o cunoştea pe Eszter. A minţit, fiindcă i-a fost frică de tatăl său şi de ceilalţi evrei. Cînd însă, cu prilejul audierii sale la Nagyfalu, în timpul nopţii, jandarmii l-au asigurat că nu i se va întîmpla nimic, a hotărît să spună adevărul. Apoi şi-a repetat declaraţia dată la Nagyfalu, precizînd că după ce cerşetorul Vollner a dus-o pe Eszter la templu, a auzit de acolo un plînset disperat. El, Moricz, a fugit la templu, dar a găsit uşa închisă. De aceea s-a uitat prin gaura cheii, ca să afle de ce se aud strigătele disperate. Atunci a văzut că hahamii au dezbrăcat fata şi i-au tăiat gîtul. Apoi au îmbrăcat-o iar şi au făcut să dispară cadavrul. Crede că a fost aruncat în Tisa.

Jozsef Sarf, care a ascultat un timp depoziţia fiului său, a sărit atunci în picioare şi i-a strigat:

— Să-mi spui, cine te-a învăţat această minciună?!

Moricz i-a aruncat tatălui său o privire disprețuitoare, dar nu i-a răspuns nimic.

Copilul a fost întrebat de preşedintele Korniss:

— E adevărat că ai fost maltratat la Nagyfalu?

— Nu-i adevărat.

— Se spune că ai fost învăţat ce să declari.

— Pe mine nu m-a învăţat nimeni.

În aceeaşi zi a fost audiat, în continuare, Jozsef Sarf care a relatat amănunţit tot ce s-a întîmplat în ziua de 1 aprilie 1882; că după ora 11 n-a mai rămas nimeni în templu şi că el, Sarf, a încuiat personal uşa templului. După ora 11, toată familia Sarf se afla la masă, inclusiv

Scanned with OKEN Scanner

Moricz, care, deci, n-avea cum să se uite în acest timp pe gaura cheii de la ușa templului.

În după masa aceleiași ședințe Moricz a fost confruntat cu tatăl său. El a repetat că la Tiszaeszlár la început n-a vrut să vorbească, fiindcă părinții i-au poruncit să tacă. Iar în fața judecătorului de instrucție a mărturisit, fiindcă a fost amenințat cu robie veșnică.

Tatăl său l-a întrerupt:

— Ai fost învățat ce să spui.

— Nu m-a învățat nimeni.

— Îndrăznești să spui că nu eu am încuiat ușa templului?

— Eu am închis-o.

— Așadar mint?

— Da, minți.

În continuare, la întrebarea procurorului Szeyffert, Moricz a relatat:

— Eszter a fost trîntită la pămînt și i s-a pus un căluș în gură. După ce a fost tăiată, a fost întoarsă într-o parte, sîngele i s-a scurs într-o farfurie, apoi rana a fost legată cu o basma și a fost îmbrăcată.

Inculpatul Lusztig l-a întrebat pe Moricz:

— Nu vrei să mai fii evreu?

— Am mai spus, că nu vreau.

Lusztig a remarcat că l-a văzut pe Moricz, cînd a fost adus de la Nagyfalu, zdrobit în bătaie.

Moricz: nu-i adevărat!

Au fost ascultați mai mulți martori cu privire la felul cum a fost tratat băiatul la Nagyfalu. Femeile de serviciu și birjarul lui Recsky au declarat categoric că Moricz a fost constrîns să declare, prin bătaie.

Károly Eötvös l-a întrebat pe băiat:

— Ce se va alege din tine după ce te pune în libertate?

— Voi fi cineva la comitat, am văzut în arhivă scrisoarea pe care a trimis-o ministrul de interne.

Această declarație a lui Moricz a stîrnit o vîlvă mare. Primul ministru Tisza, care era și ministru de interne, a cerut explicații comitelui comitatului Szabolcs. Comitele a arătat în răspunsul său că băiatul a afirmat un

Scanned with OKEN Scanner

neadevăr. S-a dovedit însă că scrisoarea exista și că fusese falsificată de Henter.

În această ședință Sarf și-a întrebat fiul:

— Cine a ținut farfuria în care s-a scurs sîngele fetei?

— Salamon Schwarz, răspunde Moricz.

— El a tăiat fata și totodată a ținut și farfuria?

— Da.

După aceea băiatul a arătat că evreii au nevoie de paști de sînge creștin. Întrebat de unde știe, a spus că a aflat acest lucru de la preotul catolic, care l-a instruit în ultimul timp.

Bătrînul Sarf își întrebă fiul:

— Ți-am fost un părinte atît de rău, încît nici n-ai vrut să mă mai vezi?

— La ce mi-ar fi folosit? Mai bine era dacă nu v-aș fi cunoscut niciodată.

Există o tradiție milenară după care evreii religioși își rup hainele dacă jelesc un mort, acest act simbolizînd pierderea bucuriei de a trăi.

Pentru bătrînul Sarf s-a prăbușit o lume. Așadar și-a pierdut băiatul definitiv. Cu o mișcare bruscă a mîinii stîngi își rupse haina, apucînd-o de reverul ei. În sală se lăsă o tăcere deplină. Se auzi numai fîșîitul strident al stofei despicate.

Președintele agită clopoțelul și spuse dojenitor:

— Ce-i Sarf, astîmpără-te! Altfel te scot din sală!

Tatăl nu-și ridică capul, ci mormăi cu voce stinsă:

— Am un mort, pe el îl jelesc.

La 22 iunie a fost ascultată Maria Solymosi. Deși ea a afirmat că Eszter se bucura la familia Huri de un tratament bun, în fața instanței s-a dovedit că stăpîna o bătea.

În ziua fatală, din cauza curățeniei mare de paști, slujnica n-a mîncat toată ziua.

La cererea lui Eötvös, jandarmul Dániel Barcza a făcut o vizită fostei stăpîne a lui Eszter, Iulianei Huri, și a văzut în casa ei o nuia groasă. Femeia a pălit, cînd Barcza a luat în mînă nuiaua și i-a zis:

— Vezi, doamnă, dacă această nuia ar putea vorbi, ar spune cum a dispărut Eszter.

Scanned with OKEN Scanner

La 23 iunie apărătorii au dovedit felul cum a apărut din senin pălăvrăgeala micuțului Samu; că femeile care au reușit să-l facă să povestească cele arătate erau rudele primarului Gábor Farkas.

La ședința de judecată s-a discutat mult despre ora dispariției lui Eszter. În această privință au existat multe contradicții între declarațiile martorilor, fiindcă pe vremea aceea țăranii n-aveau ceasuri și apreciau ora numai după poziția soarelui.

Martorul András Hatalovszki declarase cu prilejul unei audieri anterioare, că Eszter nu putea fi omorîtă de evrei între ora 11 și 12, fiindcă el a auzit foarte clar la ora 14, că Iuliana Huri își certa slujnica, fiindcă i-a adus altă vopsea decît i s-a spus și a trimis din nou fata la Kohlmayer să schimbe vopseaua.

La ședința de judecată Hatalovsky și-a retras această declarație, deosebit de importantă. El și-a motivat retragerea spunînd deschis că a fost amenințat cu moartea în comuna Tiszaeszlár, dacă nu-și modifică declarația. Pînă și castelanul Henter i-a pus în vedere că o va păți, rău de tot, dacă își menține declarația.

Dar, dezbaterile ședințelor de judecată anihilau rînd pe rînd așa-zisele dovezi privind faptul că Eszter a fost ucisă de evrei. Declarația neverosimilă a lui Moricz Sarf va fi complet infirmată, în continuare, la reconstituirea presupusului omor.

În ce privește identitatea cadavrului, expertize bine fondate dovedeau că el a fost al Eszterei. Deci fata s-a înecat în apele Tisei. Nu se va stabili însă, pînă la urmă, dacă ea a fost victima unui accident sau dacă s-a sinucis. În cursul procesului au apărut însă indicii puternice că s-a sinucis într-un moment de disperare.

La ședința din 2 iulie a început dezbaterea învinuirii substituirii cadavrului. Pînă la această dată, cu excepția depoziției lui Moricz Sarf, nu s-a administrat nici o probă care să fi putut confirma învinuirea monstruoasă. De aceea organizatorii procesului au acordat o importanță majoră problemei substituirii cadavrului, menită să facă verosimilă uciderea Eszterei de către evrei.

Toți cei implicați în povestea ticluită despre substituirea cadavrului — cu excepția lui Matej, care, ca și

Scanned with OKEN Scanner

Moricz Sarf, a rămas și la ședința de judecată unealta oarbă a organizatorilor procesului — au negat categoric orice participare și au descris amănunțit torturile suferite pentru a semna declarațiile întocmite de anchetatori.

Hersko a subliniat, că de ar fi adevărată afirmația lui Matej, potrivit căreia cadavrul ar fi fost legat sub ultima plută, atunci acesta trebuia să apară îndată, în momentul lovirii plutei de mal, fiindcă ea s-a desfăcut din cauza șocului suferit prin ciocnire. În realitate, Csepkanics a descoperit cadavrul cu mult timp după acostarea plutelor, cînd cadavrul se apropia și apoi s-a lovit de plută.

Întrucît devenise clar că Matej a făcut o mărturisire mincinoasă, apărarea a cerut să fie pus sub urmărire penală, pentru săvîrșirea acestei infracțiuni.

Așadar, în afară de declarația lui Matej, stoarsă prin violență, pe care a retractat-o, ca apoi s-o susțină iarăși, nimic n-a confirmat la ședința de judecată povestea despre substituirea cadavrului.

La 18 iulie au fost ascultați și confruntați cu inculpații sadicul comandant de jandarmi Vay și interpretul Karanczay, care au negat, firește, că ar fi folosit metode abuzive împotriva arestaților. Karanczay, care între timp fusese îndepărtat pe cale disciplinară din serviciul său, recunoscuse anterior, în fața organelor procuraturii, violențele folosite de el și de superiorii său împotriva celor arestați.

Dar la ședința de judecată și-a retractat mărturisirile. Cauza? Între timp primise o nouă slujbă la calea ferată. Și păstrarea acestei slujbe depindea de atitudinea sa la proces, care trebuia să fie pe placul celor care l-au plasat.

Au fost însă jandarmi, ca Sándor Róka și Jozsef Kazimir, care și-au recunoscut în fața instanței participarea la torturarea acuzaților.

Pe măsură ce în ședințele de judecată se destrămau învinuirile formulate de organizatorii procesului, devenea tot mai violentă campania cercurilor de dreapta, care se îndrepta acum și împotriva organelor judiciare. Organele lor de presă contestau, în gura mare, torturarea arestaților de către organele de urmărire penală, deși în fața instanței de judecată, au fost descrise cu lux de

Scanned with OKEN Scanner

amănunte înşişi de unii care au săvîrşit-o. S-a ajuns pînă acolo încît presa reacţionară a reproşat tribunalului că a permis însăşi discutarea metodelor folosite în cursul urmăririi penale, afirmînd că darea în vileag a acestora... a dăunat grav prestigiului internaţional al Ungariei. Aceasta din urmă afirmaţie era, dealtfel, adevărată.

În faţa instanţei s-a dezbătut în continuare problema identităţii cadavrului. După ce organizatorii procesului n-au reuşit să dovedească afirmativul omor şi nici substituirea cadavrului, ei şi-au concentrat toate forţele pentru a dovedi că, cadavrul pescuit din Tisa nu era al Eszterei Solymosi. De aceea au recurs la metoda lor obişnuită de influenţare a martorilor. În faţa instanţei s-au perindat numeroşi martori care au declarat că acel cadavru nu era al Eszterei.

Pînă şi martorii care la prima identificare au recunoscut-o pe Eszter, acum, în faţa instanţei au retractat. Tînăra Julcsa Szakolcai care o recunoscuse categoric pe Eszter după cicatricea de pe laba piciorului, a declarat în faţa instanţei, că, la prima identificare a spus numai într-o doară că este Eszter.

Procurorul Szeyffert interveni:

— Dumneata ai arătat că pe picior se vedea cicatricea rănii cauzată de călcătura vacii.

Martorul tăcu. Cineva din asistenţă îi strigă:

— Pe tine, atunci, cu siguranţă te-au plătit jidanii!

Cei mai mulţi martori au invocat că fata dispărută era slabă şi nedezvoltată, iar cadavrul era mai corpolent. Fenomenul era firesc; aflîndu-se timp îndelungat în apă corpul neînsufleţit s-a umflat.

Unii martori, prea zeloşi, au afirmat chiar că au văzut urmele unei tăieturi pe gîtul fetei, nedîndu-şi seama că o asemenea mărturie era în defavoarea organizatorilor procesului. Mobilizînd un număr atît de mare de martori falşi, autorităţile locale n-au reuşit să coordoneze în suficientă măsură toate detaliile declaraţiilor ce urmau să fie făcute.

Aşa se întîmplă totdeauna cînd martorii sînt puşi să afirme lucruri nereale.

Au existat însă şi martori care n-au putut fi influenţaţi de nici un fel de presiuni.

Scanned with OKEN Scanner

Farmacistul Kálmán Zurányi din Tiszalök, care a asistat și la autopsia cadavrului, a repetat în fața instanței că a văzut urmele cicatricei pe piciorul cadavrului și că este convins că acesta era al fetei dispărute. Și gospodarul cu ochii ageri, János Szücs, și-a menținut declarația, arătînd că a identificat de la bun început cadavrul ca fiind al Eszterei.

În continuare au fost ascultați experții medicali. Marele savant, profesorul Scheuthauer, a demonstrat superficialitatea primei expertize. Cu acest prilej s-a aflat că unul din cei care au efectuat prima autopsie, medicul Trajtler, nu văzuse niciodată înainte un cadavru care a stat timp îndelungat în apă. Profesorul Mihalkovics a arătat că trupul neinsuflețit nu putea fi legat de plută, deoarece in locul unde ar fi fost legat, trebuia să rămînă o urmă. Cadavrul reprezenta o fată în jur de 14 ani. Referindu-se la afirmația lui Moricz că sîngele Eszterei ar fi fost strîns într-o farfurie, profesorii au demonstrat nerealitatea acestei afirmații, fiindcă pentru strîngerea unei asemenea cantități de sînge ar fi fost nevoie de vreo șase farfurii.

La 17 iulie 1883 completul de judecată, împreună cu inculpații, apărătorii, procuror și „martorul ocular" Moricz s-au deplasat la Tiszaeszlár în vederea reconstituirii faptei pe care băiatul susținea că ar fi văzut-o prin gaura cheii.

Moricz a fost pus să arate la fața locului cum s-a săvîrșit omorul, cum s-a tăiat gîtul fetei, cum a fost ținută să-i curgă sîngele și apoi în ce fel a fost îmbrăcată. Unul ținea fata moartă, unul dădea îmbrăcămintea, un al treilea o îmbrăca, a arătat copilul. Apoi cadavrul a fost scos prin fereastră. Scena a fost reconstituită, fază de fază, după cum afirma Moricz că o văzuse.

Apoi a urmat momentul decisiv pentru soarta procesului: cei prezenți s-au uitat pe gaura cheii pentru a se convinge dacă scena, așa cum a fost descrisă de Moricz, putea fi urmărită prin orificiul îngust. Instanța de judecată a constatat că Moricz, prin gaura cheii, n-a putut vedea deloc sau doar foarte neclar scena pe care a descris-o. Căci prin deschizătura îngustă se vedea numai un colț al pridvorului întunecat, astfel că martorul putea

Scanned with OKEN Scanner

observa cel mult o fracțiune infimă a scenei descrise, dar în nici un caz în întregime, cu toate amănuntele. Or, în declarația sa, precum am menționat, Moricz a descris numeroase amănunte ale pretinsului omor ritual, despre care s-a dovedit acum că nu le-a putut vedea prin gaura strîmtă a cheii. Așadar reconstituirea a infirmat definitiv „mărturia" lui Moricz Sarf.

După aceasta, opinia publică și-a pus întrebarea: va accepta oare instanța mărturia copilului, îi va lua jurămîntul? În caz afirmativ, tribunalul ar fi dat crezare spuselor sale, iar dacă nu i se lua jurămîntul, însemna că judecătorii socotesc că mărturia e falsă.

Instanța a deliberat mult timp și a hotărît pînă la urmă că nu va lua jurămîntul martorului copil, ceea ce însemna că nu socotea mărturia sa ca valabilă. Completul de judecată și-a motivat hotărîrea invocînd ura copilului față de neamul și de părinții săi, contradicțiile vădite ale declarației sale, precum și împrejurarea că nu împlinise patrusprezece ani.

Înlăturarea declarației lui Moricz, în urma reconstituirii, a însemnat o lovitură de moarte pentru organizatorii procesului. Acum învinuirea nu mai era sprijinită de nimic. Desigur, cei care au pregătit copilul timp de peste un an pentru rolul ce avea să-l joace la proces, au făcut tot ce au putut și au reușit, într-adevăr, să transforme băiatul într-o unealtă oarbă. Dar faptele sînt încăpățînate. În fața lor minciuna nu rezistă niciodată prea mult timp.

La 27 iulie 1883 a luat cuvîntul procurorul Ede Szeyffert:

— După ce mi-am făcut expunerea la începutul dezbaterilor, s-au auzit voci, că aș fi evidențiat mai ales împrejurările care combat învinuirea, ceea ce este îndeosebi sarcina apărării. Sîntem confruntați cu o cauză deosebită. Au existat multe materiale de învinuire, dar nu prezentau încredere. În alte cazuri s-ar fi dispus scoaterea de sub urmărire penală, dar acum a apărut indicată dezbaterea publică a cauzei în interesul inculpaților și pentru liniștirea opiniei publice. Nu s-a stabilit săvîrșirea infracțiunii de omor prevăzută în articolul 278 din Codul penal ungar. Nu există nici o urmă că ancheta

Scanned with OKEN Scanner

s-ar fi efectuat și în altă direcție decît cu privire la omorul ritual. Și presa a propagat versiunea omorului săvîrșit din cauze rituale. Învinuirea s-a dovedit a fi o idee absurdă izvorîtă din superstițiile întunecate ale Evului mediu. Să înceteze în Ungaria agitația criminală! Mă opun ca superstițiile să fie introduse în activitatea judiciară din Ungaria.

În continuare, procurorul a expus pe larg evenimentele în legătură cu dispariția Eszterei Solymosi, subliniind că acceptă concluziile celei de a doua expertize medicale făcute asupra cadavrului pescuit din Tisa. Apoi a analizat depoziția martorului Moricz Sarf, demonstrînd lipsa sa de veracitate. Eszter Solymosi a murit din cauze pînă acum nelămurite.

— În acest moment, spuse Szeyffert, în încheiere, ochii întregii țări, ba chiar ai întregii lumi civilizate sînt ațintiți asupra noastră. În acest moment serios să nu încerce nimeni să se descotorosească de sarcina care-i revine. Să dovedim fiecare, că sîntem curajoși. Să-și asume fiecare răspunderea pentru ceea ce a făcut, în fața lui Dumnezeu, a lumii, a posterității și a propriei sale conștiințe. Eu consider că inculpații sînt nevinovați și cer achitarea lor.

După Szeyffert a luat cuvîntul avocatul Szalay, ca reprezentant al acuzării private. Acesta a declarat că susține învinuirea, afirmînd că omorul ritual este confirmat de împrejurarea că în cursul istoriei au avut loc nenumărate asemenea procese, cînd mai mulți evrei au fost condamnați la moarte. El a susținut de asemenea că a doua autopsie ar fi fost nelegală. A declarat de asemenea în mod fățarnic că nu există torturi care ar putea determina pe cineva să declare ceva nereal. Dealtfel, în totală contradicție cu faptele, el a contestat că inculpații ar fi fost torturați, și că la 1 aprilie 1882 la Tiszaeszlár ar fi avut loc alegerea hahamilor și evreii s-ar fi adunat în templu pentru acest motiv. Și-a exprimat părerea că nimeni nu se poate îndoi de mărturisirea lui Moricz și că interesul țării cere ca vinovații să nu fie acoperiți.

Cuvîntarea acuzatorului privat a fost cu totul inconsistentă, neconvingătoare. Neputîndu-și sprijini afirmațiile pe probe serioase, avocatul Szalay s-a dedat la agi-

Scanned with OKEN Scanner

tație antisemită, încercînd să influențeze în acest fel instanța de judecată în faza de încheiere a procesului.

Apărătorii au abordat în cuvîntările lor problematica concretă a procesului, sub diferite aspecte.

Funták a vorbit și el, din perspectivă istorică, despre învinuirea de omor ritual și a demonstrat că bănuiala de a se fi comis astfel de fapte n-a fost dovedită niciodată, nici unde. În trecut ca și în prezent reînnoirea acestei învinuiri absurde a fost mereu determinată de interesele anumitor forțe sociale. L-a demascat pe judecătorul de instrucție Bary, care a copiat procedeul folosit în cazul de la Pér, utilizînd ca martori mai întîi copilul Samu, apoi pe băiatul Moricz.

Avocatul Friedmann a relevat că Tiszaeszlár a fost doar un mijloc de agitație împotriva evreilor. Cercetările au pornit pe o pistă greșită, considerînd omorul ritual drept singura cauză posibilă a dispariției Eszterei. Nu este de mirare, așadar, că organele de urmărire penală nu și-au atins țelul. Dacă ar fi pornit în direcția justă, azi, desigur, s-ar ști în ce împrejurări a dispărut Eszter Solymosi. Apărătorul a demascat în continuare nenumăratele încălcări de lege ale lui Bary și ale acoliților săi, comise în cursul anchetei. El a scos apoi în evidență contradicțiile din mărturiile copiilor Samu și Moricz și caracterul lor neverosimil.

Avocatul Miksa Székely i-a apărat pe inculpații Junger, Braun și Lusztig, învinuiți de complicitate. După ce a demonstrat că faptele invocate în sarcina lor nu constituie complicitate în sensul articolului 69 din Codul penal ungar, el a reamintit instanței ce a făcut fiecare inculpat în acea zi memorabilă de 1 aprilie 1882 și a prezentat alibiuri perfecte, care dovedeau că ei nu puteau săvîrși faptele de care erau învinuiți. A criticat activitatea nelegală a lui Bary care i-a izolat pe arestați de apărătorii lor și i-a ascultat pe martorii care nu cunoșteau limba ungară, fără interpret corespunzător. Experții care au efectuat prima expertiză n-au avut practica necesară de medicină legală și de aceea au ajuns la concluzii ce au fost infirmate de profesorii cu renume mondial, după ce cadavrul a fost exhumat. Avocatul Székely a cerut

Scanned with OKEN Scanner

achitarea clienților săi, fiindcă aceștia erau victimele urii religioase și a părtinirii organelor de urmărire penală.

Apărătorul Heumann și-a început pledoaria referindu-se de asemenea la evoluția istorică a învinuirii pentru omor ritual. El a subliniat că ceea ce bulele papale au declarat drept minciuni răuvoitoare cu multe secole în urmă, judecătorul Bary a încercat să dovedească la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Dar, cu toate străduințele organelor de urmărire penală omorul n-a fost dovedit. Nu s-a dovedit nici substituirea cadavrului.

În încheiere a luat cuvîntul apărătorul principal Károly Eötvös. În cuvîntarea sa de șapte ore, marele avocat s-a referit pe larg la aspectele de medicină legală ale procesului, importante pentru identificarea cadavrului pescuit din Tisa. Luarea sîngelui nu putea fi dovedită prin invocarea împrejurării că evreii au fost în trecut condamnați pentru atare bănuieli. Pe acest temei ar trebui să credem și în existența vrăjitoarelor, căci în Evul mediu au fost frecvente procesele contra pretinsei vrăjitorii. Omorul n-a fost dovedit. De ce sînt întrebați evreii cum a dispărut Eszter, de ce această întrebare nu este adresată, spre pildă, cardinalului catolic al Ungariei? S-a comis o gravă încălcare a legilor, cînd apărarea a fost exclusă de la prima autopsie, de aceea a fost nevoit să ceară exhumarea și efectuarea unei noi autopsii. A fost convins că trupul pescuit din Tisa putea fi numai al Eszterei.

Apărătorul a vorbit apoi pe larg despre greșelile și nelegalitățile comise de Bary la identificarea cadavrului și a examinat în continuare, amănunțit, problemele ridicate de profesorii care au întocmit cea de a doua expertiză. Concluziile acesteia confirmă identitatea cadavrului, care n-a putut fi pusă la îndoială de povestea ticluită despre substituirea cadavrului. Martorul Moricz a fost prelucrat timp îndelungat în spiritul urii împotriva părinților săi și a religiei sale. Eötvös și-a încheiat cuvîntarea cerînd achitarea clienților săi.

Procurorul Szeyffert a luat cuvîntul, în replică, declarînd că nevinovăția inculpaților a fost dovedită și, în consecință, ei trebuie să fie achitați. A cerut apoi cuvîntul

Scanned with OKEN Scanner

acuzatorul privat Szalay care a incercat să dovedească din nou că martorii n-au fost influențați.

Inculpații au renunțat la ultimul cuvînt.

Dezbaterile au durat 42 de zile. După încheierea lor, la 31 iulie 1883 instanța de judecată s-a retras pentru deliberare.

Sentința a fost pronunțată la 2 august 1883.

Toți inculpații au fost achitați. În motivarea hotărîrii judecătorești sînt descrise amănunțit întîmplările în legătură cu dispariția Eszterei Solymosi și se arată, în concluzie, că inculpații au fost achitați, fiindcă n-a fost dovedită vinovăția lor.

Deci în motivarea sentinței nu s-a spus clar și răspicat că inculpații nu sînt vinovați. Legîndu-se de această formulare ambiguă, agitația antisemită a continuat să afirme fără nici un temei, și după achitarea inculpaților, că sînt vinovați.

O altă deficiență, a sentinței este aceea că a trecut sub tăcere torturile la care inculpații fuseseră supuși cu prilejul anchetării lor. Această lipsă este cu atît mai mare cu cît consemnarea, în motivele sentinței, a metodelor nelegale și barbare de care s-au folosit organele de urmărire penală, ar fi scos în evidență și ea nevinovăția inculpaților. De asemenea, instanța de judecată nu s-a pronunțat asupra identității cadavrului pescuit din Tisa, deși probele administrate au confirmat cu prisosință că era al Eszterei Solymosi.

Inculpații au primit totuși cu mulțumire această sentință, care le-a redat libertatea după cincisprezece luni de chinuri în temnița de la Nyiregyháza.

Procurorul Szeyffert și apărătorii n-au făcut apel împotriva sentinței. Acuzatorul privat Szalay însă a atacat sentința cu apel la Curtea de apel din Budapesta, care a respins apelul și a confirmat hotărîrea primei instanțe. Decizia Curții de apel a fost confirmată și de Curtea de casație a Ungariei.

Dezbaterea la instanța de fond a procesului de la Tiszaeszlár s-a terminat la 2 august 1883 ora 12 și 5 minute. Cei achitați au fost puși de îndată în libertate.

Scanned with OKEN Scanner

Epilog

Oficialitățile ungare și oamenii de bun simț au primit cu satisfacție hotărîrea de achitare. Fiecare însă din alte motive. Pentru cei din urmă satisfacția se datora curmării suferințelor unor oameni nevinovați, triumfului dreptății. Cercurile conducătoare însă erau interesate îndeosebi de ecourile în străinătate ale încheierii procesului și socoteau că sentința de achitare va liniști spiritele și va mai ridica prestigiul compromis al justiției ungare.

Opinia publică mondială a apreciat însă la justa ei valoare hotărîrea judecătorească.

De pildă ziarul „Daily Telegraph" din Londra opinia că rezultatul dezbaterii judecătorești se datorește presiunii occidentale, subliniind că inițiatorii procesului ar trebui pedepsiți în mod exemplar.

Desigur, autoritățile ungare n-au întreprins nimic împotriva autorilor morali și a organizatorilor procesului, deși s-a dovedit cu prisosință că ei au încălcat grosolan normele cele mai elementare ale moralei și ale legilor.

Comportarea cercurilor conducătoare a constituit de-a dreptul o încurajare pentru reacțiunea de extremă dreaptă. Deputatul antisemit Istoczy nu s-a sfiit să declare în Parlamentul ungar, la ședința din 21 noiembrie 1883:

„. . . În ciuda sentinței de achitare, fiecare este convins în adîncul sufletului său, că nefericita Eszter Solymosi și-a sfîrșit viața acolo, în sinagoga din Tiszaeszlár . . ."

Opresiunea națională, religioasă și socială, a cărei manifestare era printre altele și antisemitismul, n-a putut fi lichidată în Ungaria feudală și burgheză. Această politică a fost socotită de guvernanți și în continuare drept un instrument indispensabil al dominației lor, un mijloc perfid de diversiune.

Dar, la sfîrșitul secolului al XIX-lea nu s-au mai putut repeta aidoma metodele Evului mediu. Președintele Tribunalului din Nyiregyháza, Korniss, era un antisemit convins. Datorită însă realității evidente, într-un proces asupra căruia s-au ațintit ochii lumii întregi, pînă și el a

Scanned with OKEN Scanner

trebuit să se încline în fața adevărului, în fața faptelor dovedite cu prisosință.

Cei achitați de tribunalul de la Nyiregyháza s-au întors la familiile lor. Dar ei nu s-au mai putut acomoda, datorită atmosferei de ură care îi înconjura. De aceea s-au mutat în alte localități din Ungaria și din alte țări.

Nici pentru familia Sarf sentința de achitare n-a însemnat sfîrșitul suferințelor.

Copilul Moricz n-a vrut să se întoarcă la părinții săi. El se temea pe de o parte de consecințele comportării sale rușinoase, iar pe de altă parte spera să scape de viața chinuită a unei familii sărace de evrei persecutați.

Dar nici stăpînii comitatului Szabolcs nu voiau să lase din mînă copilul. Ei se gîndeau să-l folosească în continuare la revizuirea procesului sau într-un alt fel.

Károly Eötvös a socotit că misiunea sa nu este încheiată pînă nu va restitui copilul părinților săi. A fost nevoie de ordinul ministrului de interne și de puterea de convingere a lui Eötvös pentru ca domnii comitatului să-i dea voie și Moricz să vrea să se întoarcă în sînul familiei sale.

Familia Sarf a hotărît să se mute la Budapesta. La sosire, în gară, a fost așteptată de o asistență numeroasă, care ținea să-l vadă pe principalul martor al procesului, mai ales că între timp s-a răspîndit zvonul că băiatul a fost ucis din răzbunare.

În gară un ziarist l-a întrebat pe Moricz:

— S-a întîmplat ceva în templu?

Copilul răspunse rîzînd:

— Nu s-a întîmplat acolo nimic.

Sosirea familiei Sarf la Budapesta a fost considerată de mișcarea antisemită ca un prilej pentru organizarea unei noi demonstrații, care, în curînd, a degenerat într-o acțiune de distrugere și jefuire de magazine. Totul s-a desfășurat sub ochii oblăduitori ai comandantului poliției, care a dat dispoziții pentru restabilirea ordinii numai cînd acțiunile huliganice amenințau să se extindă.

Moricz Sarf n-a avut trai la Budapesta. Cu sprijinul Comunității evreiești din Budapesta a fost trimis în Olanda unde a învățat meseria de șlefuitor de diamante,

Scanned with OKEN Scanner

dar toată viața a rămas obsedat de tragicele întîmplări din copilăria sa, frămîntat de remuşcări.

El şi-a vizitat des părinții, care au rămas la Budapesta.

În anii de după primul război mondial, la Budapesta au fost publicate amintirile lui Moricz Sarf, în care acesta dezvăluia cu deplină sinceritate istoria zbuciumatei sale copilării.

Scanned with OKEN Scanner

AFACEREA PANAMA

Ideea de a uni printr-un canal Oceanul Atlantic cu Oceanul Pacific a constituit o preocupare cu multe veacuri în urmă.

Încă în 1513 portughezul Vasca Nunez de Balboa a căutat în America centrală strîmtoarea, care, credea el, trebuia să existe între cele două oceane, oferind drumul cel mai prielnic spre mirificele Indii. În 1528 Antonio Galvao propunea împăratului Carol Quintul străpungerea fîşiei de pămînt relativ îngustă care despărţea oceanele în zona Americii centrale.

Spaniolii au avut astfel de planuri începînd din secolul al XVI-lea. Mai tîrziu, amiralul englez Nelson a preconizat şi el construirea unui canal interoceanic, prin teritoriul statului Nicaragua.

În 1804, savantul german Humboldt a elaborat, în urma unor studii întreprinse pe teren, nu mai puţin de cinci proiecte pentru străpungerea istmului. Printre alte numeroase proiecte de săpare a unui canal amintim pe cel al lui Napoleon Garella din 1843 — un canal cu ecluze şi tunele din golful Limon în Oceanul Atlantic pînă la golful Vaca de Monte în Oceanul Pacific —, pe cel al lui Childs şi Fay din 1850—1851 — prin Nicaragua —, proiectul Michler din 1852, — canal între golful Humboldt şi golful Atrato —, proiectul unui canal cu ecluze elaborat în 1870—1873 din însărcinarea autorităţilor S.U.A., după studii minuţioase efectuate pe teren.

Scanned with OKEN Scanner

În 1875 s-a ținut la Paris un Congres internațional de geografie. Congresul a numit un juriu internațional sub președinția lui Ferdinand de Lesseps pentru a desemna traseul optim al canalului și a aviza asupra posibilității de construire a canalului.

„Am făcut Suezul, voi face și Panama"

Ferdinand de Lesseps n-a fost numit în mod întîmplător în fruntea acestui organism important. Deși în 1875 Lesseps avea vîrsta respectabilă de 70 ani, el era în plină vigoare și se bucura de un binemeritat prestigiu nu numai în țara sa, dar și departe peste hotarele Franței. Fiindcă la 16 noiembrie 1869 Lesseps a asistat la încununarea operei sale epocale: inaugurarea Canalului de Suez. Cînd yahtul imperial francez „Aigle" trecu prin ecluzele canalului, care deschideau o cale maritimă nouă, mult mai scurtă spre Asia, Africa răsăriteană și Australia, Ferdinand de Lesseps a fost ovaționat de cei prezenți și de întregul popor francez.

Constructorul canalului de Suez s-a născut la Versailles în 1805, într-o familie de diplomați, carieră pe care o îmbrățișează și el de tînăr. Fiind consul la Alexandria în 1831, el citi întîmplător raportul inginerului francez Lepère adresat generalului Bonaparte cu prilejul expediției în Egipt. Acest raport, în care se preconiza deschiderea unui canal maritim între Marea Mediterană și Marea Roșie, a făcut o impresie profundă asupra tînărului diplomat.

Mutat din Alexandria, Lesseps este numit la ambasada Franței din Madrid. Cu timpul însă el se plictisește de rigiditatea obligațiilor protocolare de diplomat și renunță la această carieră. Pleacă din nou în Egipt, de astă dată pentru a porni acțiunea a cărei realizare devenise visul vieții sale: construirea Canalului de Suez.

Regele Egiptului i-a acordat concesiunea lucrării, care, cu toate dificultățile întîmpinate, este pînă la urmă dusă la bun sfîrșit, datorită în mare măsură elanului, energiei și perseverenței lui Ferdinand de Lesseps.

Scanned with OKEN Scanner

Aşadar, prestigiul de care se bucura Lesseps a justificat desemnarea sa în fruntea acţiunii pentru construirea canalului interoceanic din America.

În urma hotărîrii Congresului de la Paris din 1875 a fost trimisă în 1876 la faţa locului o misiune condusă de Lucien Wyse şi Armand Reclus, care la 28 mai 1878 a obţinut de la guvernul Columbiei o concesiune pentru construirea unui canal interoceanic.

La 15 mai 1879 se deschise la sediul Societăţii de geografie, la Paris, Congresul internaţional de studii al canalului interoceanic, cu participarea a numeroşi ingineri şi savanţi francezi şi străini. Comisia de studii a evaluat la un miliard două sute de milioane preţul lucrărilor şi a apreciat că veniturile realizate din traficul maritim prin canal nu vor putea amortiza sumele investite în construcţia sa. În pofida opiniei majorităţii Congresului, Ferdinand de Lesseps s-a folosit de autoritatea sa şi a reuşit ca la şedinţa de încheiere, la 29 mai 1879, Congresul să adopte o rezoluţie în care, . . . „apreciind că forarea unui canal interoceanic cu nivel constant atît de dezirabilă în interesul comerţului şi al navigaţiei este posibilă“ s-a relevat „că acest canal maritim, pentru a corespunde criteriilor indispensabile de acces şi folosinţă pe care trebuie să le ofere în primul rînd o trecătoare de acest gen, ar trebui direcţionat din golful Limon la golful Panama“.

La cererea asistenţei, Lesseps a acceptat conducerea acţiunii de construire a canalului:

„Aş avea dreptul la odihnă, spuse el, dar, cînd se cere unui general, care a cîştigat o primă bătălie, să mai cîştige încă una, el nu poate refuza. Am făcut Suezul, voi face şi Panama“.

Guvernul Columbiei acordase lui Wyse concesiunea pe termen de 99 ani. Dar acesta a cedat-o lui Lesseps, care n-a fost dispus să împartă cu nimeni sarcinile, răspunderea şi gloria acestei măreţe acţiuni.

Lesseps s-a obligat să plătească pentru cedarea concesiunii cinci milioane de franci numerar şi să predea acţiuni în valoare de cinci milioane de franci guvernului Columbiei.

În ce priveşte proiectul de construire a canalului,

Scanned with OKEN Scanner

Ferdinand de Lesseps nu a acceptat nici unul dintre proiectele existente și timp de patru ani a studiat personal, intens, problema înainte de a accepta propunerea Congresului internațional de studii al canalului interoceanic.

Contrar proiectului american, Lesseps a preconizat un traseu mai lung, între localitățile Panama și Colon, canalul urmînd să aibă 81 km. lungime și o adîncime minimă de 12,5 m. Dar problema numărul unu era aceea a fondurilor.

Un moloh care înghite bani și vieți omenești

Pentru început, Lesseps avea nevoie de 40 milioane de franci și, bizuindu-se pe popularitatea de care se bucura în cele mai largi cercuri ale societății, a hotărît să nu apeleze la bănci, ci să se adreseze nemijlocit cetățenilor țării sale. Pentru a stimula subscrierea sumelor necesare, Lesseps a luat cuvîntul la numeroase adunări publice în diverse părți ale Franței.

O parte a presei îi era însă ostilă. Unele ziare atrăgeau atenția asupra riscurilor, asupra imenselor greutăți, care se vor ridica în mod inerent în calea unei asemenea construcții. Astfel, se scotea în evidență, pe lîngă dificultățile de teren (păduri nedefrișate, mlaștini), clima și condițiile greu de suportat pentru europeni: ținutul era bîntuit de malarie, groaznica „febră galbenă", împotriva căreia, pe vremea aceea, nu existau încă leacuri eficiente.

În vederea obținerii capitalului pentru înființarea societății ce urma să întreprindă construirea canalului, la 6—7 august 1879 s-a deschis subscripție publică pentru cumpărarea acțiunilor viitoarei societăți, în valoare de 400 milioane franci. Subscripția n-a reușit, acțiunile n-au fost cumpărate fiindcă lumea nu cunoștea în suficientă măsură scopul societății.

După această primă nereușită, Ferdinand de Lesseps s-a deplasat în Panama, unde a întreprins cercetări. Activitatea sa a fost larg popularizată prin intermediul unei publicații speciale, „Buletinul canalului interoceanic".

Scanned with OKEN Scanner

După întoarcerea sa in Franța, el a declarat că construcția canalului nu cere un miliard douăsute de milioane de franci, ci numai 658 milioane, sumă, pe care a redus-o ceva mai tîrziu la 530 milioane.

O nouă subscripție lansată de Lesseps la începutul anului 1880 s-a bucurat de un deplin succes: publicul a cumpărat acțiuni ale „Companiei universale a canalului interoceanic Panama", în valoare de 900 milioane franci.

În februarie 1880, Couvreux și Hersent au acceptat să fie antreprenorii construcției canalului.

Lucrările au întîmpinat de la bun început dificultăți uriașe, realitatea dovedindu-se mult mai crudă decît cele mai pesimiste pronosticuri. Săpăturile continuau însă, chiar și cu prețul celor mai mari sacrificii de vieți omenești. Canalul se transforma treptat intr-un moloh, care înghițea, odată cu viețile multor constructori, și economiile micilor acționari încrezători.

În această situație gravă, conducătorii companiei se străduiau să ascundă realitatea și în același timp să-și procure în continuare bani, tot mai mulți bani, pentru lucrările la care nu vroiau să renunțe în nici un caz. Ei au solicitat și au și primit sprijinul unor ziare — firește nu fără a fi plătit în prealabil pentru acest „serviciu".

Emisiunile companiei se succedau la intervale scurte, una după alta: s-au subscris noi milioane de franci, adunați din ceea ce au agonisit o viață întreagă sute de mii de oameni modești, care, bineînțeles, nu știau că din banii lor s-a cheltuit, numai pentru publicitate, suma fabuloasă de 32 milioane franci.

La un moment dat, antreprenorii Couvreux și Hersent, descurajați, au renunțat la continuarea lucrărilor. Compania a recurs atunci la serviciile unei armate de mici antreprenori, care au năpădit ca lăcustele regiunea canalului în construcție, în speranța unei îmbogățiri rapide. Aceștia erau în majoritate persoane cu totul necompetente, aventurieri fără scrupule. De pildă, mulți dintre lucrători au fost aduși din Africa. Antreprenorii îi angajaseră pentru zece franci, însă decontau Companiei — 75 franci de persoană.

Scanned with OKEN Scanner

Se apropie sfîrșitul

Între 1881 și 1884 lucrările încredințate micilor antreprenori au avut rezultate dezastruoase. La 30 iunie 1885, în loc de 120 milioane metri cubi planificați au fost excavați ceva mai mult de 7 milioane.

Pentru a ieși din această situație și a procura noi fonduri, conducătorii Companiei au preconizat organizarea unei emisiuni speciale de acțiuni combinată cu cîștiguri prin trageri la sorți. Dar pentru aceasta era nevoie de o autorizație legislativă. Ministrul de interne Allain-Targé și întregul guvern s-au opus acestui proiect, în mai 1885.

Compania a organizat în susținerea intereselor sale o răsunătoare campanie de presă reproșînd guvernului că împiedică realizarea unei opere de o deosebită importanță.

Sesizînd posibilitatea de a realiza din dificultățile întîmpinate de Compania de Panama mari beneficii, au apărut cîțiva aventurieri și escroci de talie mare oferindu-și serviciile în vederea obținerii aprobărilor pentru noi emisiuni de acțiuni.

Printre aceștia se aflau, spre pildă, Cornelius Herz, de origine german, cetățean american, mare om de afaceri, avînd vaste relații în cercurile politice și financiare de la Paris, baronul Jacques de Reinach și un anume Arton.

Guvernul francez trimise la fața locului pentru a verifica lucrările de construcții pe inginerul Rousseau. Acesta a depus la întoarcerea sa din America un raport pesimist:

„Dacă socotesc posibilă străpungerea canalului, nu ascund că realizarea acesteia mi se pare mai mult decît problematică cu mijloacele prevăzute și în termenele anunțate, și ar fi necesar ca Compania să se hotărască să efectueze reduceri și simplificări importante ale proiectului".

Se impunea îndeosebi renunțarea la ideea lui Lesseps de a construi un canal de nivel și acceptarea proiectului canalului cu ecluze.

Scanned with OKEN Scanner

Guvernul n-a dat publicității raportul lui Rousseau. O comisie parlamentară, ai cărei membri fuseseră în parte mituiți, avizează favorabil emisiunea specială solicitată de Companie, bazindu-se pe informații date de reprezentanții Companiei, că lucrările de construire a canalului vor fi încheiate în 1889.

Ministrul lucrărilor publice Baïhaut a cerut Companiei un milion de franci pentru a interveni în favoarea ei; primind un acont de 375.000 de franci, s-a arătat favorabil emisiunii speciale de acțiuni solicitată.

Între timp Compania reușise să obțină prin emisiuni suplimentare de acțiuni 107 milioane de franci în 1882, 176 milioane în 1883 și 145 milioane în 1884.

În 1887 se încearcă salvarea Companiei printr-un nou antreprenor general: Gustave Eiffel, constructorul cunoscutului turn de la Paris, care a devenit un fel de simbol al „Orașului lumină".

Dar nici Eiffel n-a reușit să obțină rezultate. Lucrările de săpare a canalului continuau să înghită sume enorme, ca și activitatea aventurierilor care roiau în saloanele „lumii bune" de la Paris, ocupîndu-se de intermedieri pentru a obține diversele aprobări de care compania avea nevoie.

Baronul Reinach a primit de la Companie pentru început suma de 5 milioane de franci în vederea stabilirii de relații politice, sumă pe care nu era obligat s-o deconteze. Escrocul Arton a primit un carnet de cecuri în alb pentru cumpărarea presei și a conștiinței oamenilor politici. El își reținu o jumătate de milion de franci și împărți apoi circa trei milioane diverșilor deputați și altor personalități politice.

Printre aceștia se aflau fostul ministru Barbe cu 400.000 franci, senatorul Albert Grévy, fostul guvernator al Algeriei, cu 20.000 franci, senatorul Léon Renault, fost ministru cu 20.000 franci, ziarul „Figaro" cu 50.000 franci, Hébard, senator și directorul ziarului „T e m p s" cu 1.500.000 franci, ș.a.

În diverse comisii ale parlamentului francez se prelungea între timp discutarea cererii Companiei pentru emisiunea specială. Aceste discuții au constituit noi prilejuri de risipire a banilor vărsați de cetățenii creduli.

Scanned with OKEN Scanner

Sume enorme erau cheltuite în continuare pentru publicitate, pentru mituirea politicienilor venali și pentru îmbogățirea escrocilor de mare calibru.

Cornelius Herz presimțind izbucnirea scandalului fugise din Franța. De la reședința sa din Germania el îl șantaja pe baronul Reinach, amenințîndu-l cu darea în vileag a escrocheriilor. Reinach, înspăimîntat, îi ceru lui Lesseps 10 milioane de franci pentru a-l îmbuna pe Cornelius Herz, dar Lesseps îl refuză.

Pînă la urmă corpurile legiuitoare franceze au autorizat în iunie 1888 emisiunea specială solicitată de Compania canalului de Panama. În temeiul acestei legi au fost lansate două emisiuni prin care s-au realizat aproximativ 300 milioane franci, din care însă o mare parte fusese cheltuită în prealabil pentru publicitate și coruperea autorităților.

La 11 decembrie 1888, Compania universală a canalului interoceanic Panama a încetat plățile. Conducătorii ei au mai întreprins o ultimă încercare, solicitînd guvernului un proiect de lege care să amîne cu trei luni scadența obligațiilor ei. Dar, fără efect. Nici apelul la parlamentul francez n-a avut vreun rezultat.

La 14 decembrie președintele Tribunalului a numit un administrator provizoriu.

Între timp, neobositul Ferdinand de Lesseps a încercat să salveze lucrările de construire a canalului prin înființarea unei noi societăți. Dar subscripția anunțată pentru 2 februarie 1889 nu a putut avea loc.

La 4 februarie 1889 s-a pronunțat dizolvarea societății și fostul ministru Brunet a fost numit lichidator. Din însărcinarea acestuia o comisie compusă din cinci membri a plecat în Panama pentru a examina situația la fața locului. La întoarcerea comisiei, în martie 1890, s-a întocmit o dare de seamă, din care reieșea că nu mai existau șanse pentru continuarea construirii canalului. Ar fi fost nevoie de încă 900 milioane de franci pentru încheierea lucrărilor.

De aceea lichidatorul a fost obligat să rezilieze contractele cu antreprenorii.

Din economiile populației franceze s-a vărsat în contul Companiei între anii 1881 și 1888 suma enormă de

Scanned with OKEN Scanner

1.434.552.881 franci, care a fost risipită în mod criminal. 579 milioane au fost cheltuite pentru lucrări, dar în condiții foarte oneroase, asigurînd antreprenorilor profituri pînă la 50% din această sumă. Numai Eiffel a realizat un beneficiu de 33 milioane. E adevărat, că acesta a contestat suma, dar el însuși a recunoscut că a cîștigat cam jumătatea sumei și pînă la urmă a restituit 3 milioane.

Cheltuielile de administrație s-au ridicat la 101 milioane, cheltuielile de emisiune, la 117 milioane, subvențiile — recunoscute — pentru presă, la 13 milioane, fără a mai socoti sumele enorme cheltuite pentru coruperea diverselor persoane oficiale.

Cei păgubiți se adresează justiției

Încă în martie 1888 acționari și creditori ai Companiei de Panama au depus la parchet un denunț pentru fals în înscrisuri comerciale, arătînd că prin majorarea frauduloasă a unor facturi, Compania a plătit antreprenorilor 175 milioane de franci peste ceea ce li se cuvenea.

Organele judiciare nu s-au grăbit să dea curs denunțului, care viza persoane suspuse.

Cei interesați s-au adresat atunci parlamentului francez. Afacerea a constituit obiectul dezbaterilor la 21 iunie 1890. Deputatul Gauthier de Clagny a arătat că „acționarii sînt surprinși, și pe bună dreptate, veți recunoaște și domniile voastre, că în cazul întreprinderii Panama nu s-a procedat ca în alte afaceri de același fel și după ruinarea acționarilor și a creditorilor, lichidatorul n-a considerat de datoria sa să stabilească răspunderile civile ale celor care au condus întreprinderea; de optsprezece luni lichidatorul n-a găsit de cuviință de a face cunoscut dacă administratorii au gestionat bine sau rău, dacă au săvîrșit greșeli de natură să angajeze răspunderea lor. Petiționarii vă cer acum de a-i ajuta să obțină clarificările ce se impun . . .“

Ministrul Justiției, Fallières, a sărit în sprijinul lichidatorului și interpolarea n-a fost urmată de vreo măsură practică.

Scanned with OKEN Scanner

Sub presiunea opiniei publice, a început totuşi la 12 iunie 1891 urmărirea penală pentru încălcarea legii privind societăţile comerciale, împotriva preşedintelui şi administratorilor Companiei de Panama.

Procurorul general Quesnay de Beaurepaire a sesizat pe primul preşedinte Périvier cu rechizitoriul.

Ferdinand de Lesseps, posedînd marea cruce a Legiunii de onoare, nu putea fi anchetat decît de un consilier al Curţii de Apel. Consilierul delegat cu această sarcină se numea Prinet.

Dar judecătorul delegat cu efectuarea anchetei lucra cu o încetineală exasperantă.

Ministrul Justiţiei nou numit, Louis Ricard, novice în politică şi ambiţios, ţinea să folosească procesul împotriva conducătorilor Companiei de Panama drept trambulină în cariera sa şi de aceea, căutînd să fie pe placul opiniei publice, afişa o atitudine severă şi intransigentă ori de cîte ori venea vorba despre acest caz. În schimb, primul ministru Loubet voia să evite cu orice preţ scandalul. Astfel, organele de urmărire penală se găseau între două focuri, sub presiunea ambelor tabere cu tendinţe opuse.

Lumea spunea că în afacerea Panama erau compromise prea multe persoane şi de aceea guvernul caută să muşamalizeze cercetările.

Ministrul Justiţiei a intervenit efectiv în cauza aceasta şi a ordonat, la 20 noiembrie 1892, procurorului general de a trimite în judecată pe Ferdinand de Lesseps, pe fiul acestuia Charles şi pe colaboratorii săi Marius Fontane, Cottu şi Eiffel.

Opinia publică n-a fost satisfăcută. Deputatul Delahaye a prezentat a doua zi, 21 noiembrie, o interpelare în care a acuzat pe preşedintele Camerei deputaţilor de a fi fost mituit cu 300.000 franci, afirmînd că şi alţi 150 deputaţi, printre care şi cîţiva miniştri, au luat de asemenea mită.

Camera a desemnat după o discuţie înverşunată o comisie compusă din 33 membri pentru a ancheta cele afirmate de Delahaye. Fiind ascultat de comisie la 25 noiembrie, deputatul a arătat că nu poate spune alte nume decît Arton, Cornelius Herz şi Jacques de Reinach, precizînd a se efectua o percheziţie la acesta din urmă.

Scanned with OKEN Scanner

A urma propunerea lui Delahaye, ar fi însemnat să se percheziționeze un mort. Căci cu cîteva zile în urmă, auzind despre ordinul ministrului Justiției, procurorul general a avut grijă să-l prevină de îndată pe cel interesat, adresînd o scrisoare nepotului acestuia, Joseph de Reinach. Iată textul ei:

Sîmbătă, 18 noiembrie, ora 2.

„Dragul meu prieten,

Mă grăbesc să vă previn, cu o dureroasă strîngere de inimă, cu privire la vestea tristă pe care o veți primi, azi ori mîine dimineață pe o altă cale. Se vor emite citațiile în afacerea Panama peste cîteva minute și ele conțin un nume care vă este foarte aproape. De altfel, persoana în cauză v-a informat probabil, întrucît, la 4 noiembrie, domnul consilier anchetator l-a pus sub învinuire în cursul interogatoriului.

Credeți-mă că sînt dezolat și că datoria îndeplinită sub ochii mei, în cadrul parchetului meu, nu m-a costat niciodată atît de scump.

Prietenul domniei voastre de totdeauna

J. Q. de Beaurepaire."

Jacques de Reinach, căruia nepotul său i-a adus la cunoștință cele scrise de procurorul general, a plecat la castelul său de la Nivilliers, unde s-a sinucis. El a fost înmormîntat în mare grabă fără a se efectua vreo percheziție ori a se sigila arhiva sa personală.

Procurorul general Quesnay de Beaurepaire a refuzat să ordone efectuarea autopsiei cadavrului baronului de Reinach și de a da, în genere, vreo informație Comisiei parlamentare în legătură cu moartea acestuia.

Datorită scandalului iscat, cabinetul Loubet este constrîns să demisioneze, fiind înlocuit la 6 decembrie 1892 de un guvern condus de Alexandre Ribot.

Bancherul Thierrée a declarat în fața comisiei parlamentare de anchetă că păstrează douăzeci și șase cecuri remise baronului de Reinach, reprezentînd suma de 3.390.475 franci. Contravaloarea lor a fost încasată de be-

Scanned with OKEN Scanner

neficiari printre care se afla numeroşi deputaţi, senatori, foşti miniştri.

La 13 decembrie, ziarul „Figaro“ din Paris publică un articol, în care se afirma că ministrul Finanţelor Rouvier a avut o întrevedere cu Cornelius Herz şi cu baronul de Reinach, cu puţin timp înainte de moartea acestuia. Publicarea ştirii a provocat demisia ministrului Rouvier.

Aceste prime cercetări ale comisiei parlamentare au ca rezultat declanşarea urmăririi penale pentru corupere a de funcţionari. Ancheta este încredinţată judecătorului Franqueville.

La 16 decembrie judecătorul anchetator a emis mandate de arestare împotriva lui Charles de Lesseps, Marius Fontane, Henri Cottu şi fostul deputat Sans-Leroy. Pentru a putea supune urmăririi penale deputaţii sau senatorii în exerciţiu era nevoie de autorizarea corpului legiuitor de care ţineau.

Organul judiciar anchetator a cerut ridicarea imunităţii parlamentare a cinci senatori, Béral, Devès, Grévy, Renault şi Thévenet, precum şi a cinci deputaţi: Arène, Fauconnerie, Proust, Roche şi Rouvier.

Cînd aceste nume au răsunat sub bolţile palatului Bourbon, unde se ţineau şedinţele corpurilor legiuitoare, marea majoritate a „reprezentanţilor“ naţiunii au răsuflat uşuraţi că au scăpat prin ochiurile plasei mînuite de anchetator.

Cei învinuiţi au încercat să se disculpe. Dar unii dintre ei au dat dovadă de o sinceritate deplină. Deputatul Rouvier, fostul ministru al Finanţelor, a declarat, spre exemplu, de la tribuna Camerei:

„Da, am acceptat bani, pentru a apăra Republica; ceea ce am făcut eu, alţii au făcut-o înaintea mea“.

În sală s-a iscat un vacarm de nedescris. Deputaţii au protestat, dar nu din cauza afirmaţiei, lipsită dealtfel de sens, că Rouvier ar fi acceptat banii pentru a apăra Republica, deşi era cît se poate de clar că banii au servit numai la îmbogăţirea sa personală. Indignarea lor a fost provocată de cuvintele referitoare la faptul că şi ei au fost mituiţi. Rouvier nu s-a lăsat însă intimidat şi strigă de la înălţimea tribunei:

Scanned with OKEN Scanner

„Nu știu cine sînt cei care mă întrerup; dar de ar fi fost apărați și serviți în alt fel, poate nu s-ar afla pe aceste bănci la ora actuală", adică ar fi în boxa acuzaților, voia să spună fostul ministru. Nu este îndoielnic că și în această privință Rouvier a spus adevărul.

Imunitatea parlamentară a celor vizați a fost ridicată cu unanimitatea voturilor.

Dar cu aceasta nu s-au terminat încă dezbaterile parlamentare. Deputatul Paul Déroulède se urcă la tribună și interpelă guvernul cu privire la măsurile ce se vor lua împotriva lui Cornelius Herz, înalt ofițer al Legiunii de onoare. Cei prezenți au înțeles de îndată că Déroulède se referă la deputatul Georges Clémenceau, care l-a însoțit pe Jacques de Reinach, cînd acesta, încolțit, încerca în ultimele ore ale vieții sale să obțină sprijinul diverselor persoane influente, printre care și al lui Cornelius Herz. Acesta revenise pentru scurt timp în Franța, înainte de a fugi definitiv în străinătate.

Clémenceau a urcat la tribună și a declarat că afirmațiile făcute cu privire la persoana sa sînt mincinoase și calomnioase.

„M-ați acuzat de trădare, își încheie cuvîntarea deputatul, și nu vă pot răspunde, domnule Paul Déroulède decît că ați mințit".

Duelul verbal între cei doi oponenți politici a fost urmat de un duel adevărat. S-au schimbat șase focuri de pistol, dar nici unul din participanți n-a fost atins.

Scandalul se amplifica zi de zi. La 22 decembrie Louis Andrieux, fost prefect de poliție și fost deputat, a adus în fața Comisiei de anchetă un document care confirma toate bănuielile. Era fotografia unei liste dictată de Reinach și comunicată de Cornelius Herz cu numele a 104 parlamentari mituiți.

Între timp procurorul general Beaurepaire fusese înlocuit cu Tanon.

La 9 ianuarie 1893, în cursul unui interogatoriu Charles de Lesseps a făcut declarații revelatoare, în urma cărora au fost arestați fostul ministru al Lucrărilor publice Baïhaut și intermediarul Blondin, funcționar la banca Crédit Lyonnais.

Scanned with OKEN Scanner

Peste două zile, la 11 ianuarie, au început în fața primei camere a Curții de Apel din Paris dezbaterile în procesul penal împotriva administratorilor Companiei de Panama, Ferdinand și Charles de Lesseps, Marius Fontane, Henry Cottu și Eiffel, pentru infracțiunile de escrocherie și abuz de încredere.

Inculpații au fost apărați de cei mai renumiți avocați ai baroului din Paris, Barboux, Du Buit, Martini și Waldeck Rousseau. Completul de judecată a fost prezidat de primul președinte al Curții, Périvier.

Un public numeros umplea sala de judecată. Dintre inculpați, primul a sosit Gustave Eiffel. Lîngă el s-a așezat apoi Charles de Lesseps, cu aerul trist și preocupat, subliniat de o barbă neagră și de redingota sobră pe care o purta. Vecinul său, Henri Cottu, arăta ca un ofițer de cavalerie în civil. La urmă se așeză în boxa acuzaților Marius Fontane. Ferdinand de Lesseps este absent. Datorită vîrstei sale înaintate n-a putut asista la dezbateri.

Instanța de judecată își face intrarea la ora douăsprezece și jumătate. Lumea se ridică în picioare și se așază apoi, după ce președintele Périvier deschide ședința de judecată.

Se începe cu interogarea lui Charles de Lesseps. La întrebările președintelui, el răspunde cu o voce obosită depănînd în fața auditoriului toată afacerea Panama: entuziasmul începutului, încrederea lui Ferdinand de Lesseps în reușita acțiunii, dificultățile întîmpinate, nereușita emisiunilor, ravagiile nemiloase ale febrei galbene și cele tot atît de nemiloase ale intermediarilor Jacques de Reinach, Cornelius Herz, Arton și alții.

Întrebat fiind de ce administratorii Companiei de Panama au recurs la serviciul unor asemenea intermediari, Charles de Lesseps spuse cu un surîs trist:

„Cînd înființezi o întreprindere trebuie să recompensezi pe toți cei care pretind, sub orice titlu, de a fi fost utili, și astfel de indivizi se ivesc la fiecare pas ... Concursul lor este indispensabil. Pentru a traversa o pădure neumblată e nevoie de ghizi".

Scanned with OKEN Scanner

Cînd Charles de Lesseps vorbea despre milioanele de franci plătite pentru fel de fel de servicii reale și imaginare, primul președinte al Curții, care pe vremea aceea avea un salar de douăzeci și cinci de mii de franci, s-a arătat nedumerit, sumele părîndu-i-se exagerate.

Charles de Lesseps îi răspunse: „Pentru domniile-voastre, poate, dar nu pentru un financiar! A trebuit chiar să depun mari eforturi pentru ca să nu ceară mai mult".

În comparație cu cele arătate de Charles de Lesseps, depozițiile celorlalți inculpați au părut neinteresante. Ele au confirmat însă dificultățile întîmpinate de administratorii Companiei de Panama și presiunile la care au fost supuși din partea intermediarilor escroci.

Instanța de judecată a ascultat numeroși martori, printre care și oameni simpli care și-au investit toate economiile în acțiunile Companiei falimentare.

După rechizitoriul rece și corect al procurorului general Raul, au luat cuvîntul apărătorii.

Avocatul Henri Barboux a pledat în apărarea lui Charles de Lesseps, expunînd în patru ședințe de judecată succesive argumentele sale în favoarea inculpatului. Celebrul avocat a subliniat că administratorii Companiei de Panama au fost obligați să satisfacă pretențiile financiarilor, ale publiciștilor. ale oamenilor „lumii bune" și ale parlamentarilor jefuitori, în același fel, în care conducătorul unei caravane care traversează Sahara, își plătește tributul piraților pustiului.

Barboux își încheie pledoaria, în aplauzele asistenței, spunînd „Domnule procuror general l-ați acuzat pe Charles de Lesseps de a se fi hrănit cu iluzii și himere... domnia voastră socotiți ca himeră toate marile aventuri, care n-au reușit. Omenirea nu poate trăi fără himere!"

Avocatul Martini a abordat o problemă de drept, căutînd să demonstreze că pentru infracțiunile de săvîrșirea cărora inculpații erau învinuiți, răspunderea penală s-a prescris, întrucît urmărirea penală împotriva lor a început după trecerea termenului de prescripție de 3 ani.

La 13 februarie 1893, instanța de judecată a pronunțat hotărîrea prin care Ferdinand și Charles de Lesseps au fost condamnați la cîte cinci ani închisoare și trei mii de

Scanned with OKEN Scanner

franci amendă, Fontaine și Cottu la cîte doi ani închisoare și trei mii franci amendă și Eiffel de asemenea la doi ani închisoare, dar la o amendă de douăzeci mii franci.

Recursul declarat de inculpați a fost admis de Curtea de casație la 15 iunie 1893. Camera penală a supremei instanțe franceze a socotit că în cauza dată răspunderea penală s-a prescris și a casat hotărîrea instanței de fond, fără trimitere.

Tergiversarea de către fostul procuror general Quesnay de Beaurepaire a începerii urmăririi penale, lăsînd să treacă trei ani de la data cînd administratorii Companiei Panama au fost revocați și înlocuiți cu un lichidator, i-a salvat pe aceștia de consecințele penale ale activității lor.

Beaurepaire a fost tradus mai tîrziu în fața unui consiliu de disciplină pentru faptul de a fi săvîrșit „o eroare imputabilă unui magistrat care a avut sarcina să impună respectul legii și să aplice legile penale", dar a fost absolvit de orice răspundere.

Ferdinand de Lesseps a suferit o congestie cerebrală, îndată după începerea urmăririi penale. El a fost transportat în provincie, la proprietatea sa de la Chesnaye. Înconjurat de grija familiei sale, el își petrecea zilele fără să vorbească, așezat într-un fotoliu încăpător, cu privirea pierdută, parcă într-un trecut îndepărtat, de glorie, cînd vasul imperial „Aigle" trecea prin ecluzele canalului de Suez... S-a stins din viață la optzeci și opt de ani, fără să știe că fusese condamnat.

Între timp s-a continuat ancheta cu privire la învinuirea de corupție formulată de judecătorul de instrucție Franqueville. La început a părut că judecătorul de instrucție va proceda fără menajamente. Dar, pe parcurs atitudinea sa s-a schimbat. Cu sprijinul său și al Camerei de punere sub acuzare au fost scoși de sub urmărirea penală parlamentarii Roche, Renault, Rouvier, Aréne, Devés, Grévy și Thevenet. Deși unii din aceștia, ca de pildă, Rouvier, au recunoscut în mod public, de la tribuna Camerei deputaților, că au luat mită.

La cererea autorităților franceze, escrocul internațional Cornelius Herz a fost arestat la Londra la 20 ianuarie 1893. Peste cîteva zile a fost radiat din rîndul

Scanned with OKEN Scanner

celor decorați cu Legiunea de onoare. I s-a cerut extrădarea.

Dar puterea banului era mare și în Marea Britanie. Cornelius Herz a simulat o boală și după o adevărată comedie judiciară, în care rolul principal îl aveau experții medicali, autoritățile engleze au refuzat să-l extrădeze.

La 9 martie 1893, se deschise în fața Curții cu juri prezidată de consilierul Pilet-Desjardins dezbaterea procesului privind corupția. Procurorul general Laffon reprezenta parchetul.

În boxa acuzaților se aflau Charles de Lesseps, Marius Fontane, fostul ministru Baïhaut, complicele său Blondin, senatorul Béral, deputații Fauconnerie, Proust și foștii deputați Gobron și Sans-Leroy.

Charles de Lesseps, întărîtat de condamnarea gravă suferită în primul proces, a făcut în cursul interogatoriului său, o declarație cuprinzătoare, demascînd fără menajamente corupția, ce s-a înrădăcinat pînă în sferele cele mai înalte ale societății franceze de pe acea vreme.

Vorbind despre pretențiile și amenințările escrocului internațional Cornelius Herz, Charles de Lesseps a arătat în fața instanței, că la un moment dat a avut impresia că Herz exagera în ce privește influența pe care o avea în cercurile suspuse.

Pentru a-l convinge pe Lesseps, Herz îi zise cu prilejul unei întrevederi în anul 1886:

— Îl cunoașteți pe președintele Republicii? Ați fost vreodată invitat la reședința sa de la Mont-sous-Vaudrey?

— Niciodată!

— Veți primi o invitație peste două zile.

La data anunțată Charles de Lesseps a primit invitația promisă. El plecă împreună cu Cornelius Herz la reședința președintelui Republicii, Grévy, unde acesta le-a făcut o primire încîntătoare. Ziua petrecută în intimitatea președintelui Republicii a înlăturat orice ezitări cu privire la influența pe care o avea escrocul.

Apoi Lesseps a vorbit despre pretențiile lui Baïhaut, ministrul Lucrărilor publice, care a cerut un milion de franci pentru a susține proiectul Companiei de emitere a unor acțiuni în combinație cu trageri la sorți și a obținut un acont de treisute șaptezeci și cinci mii de franci

Scanned with OKEN Scanner

Charles de Lesseps a arătat de asemenea că într-o zi a primit vizita baronului Reinach, care i s-a plîns că a devenit victima lui Cornelius Herz.

— I-am răspuns că nu vreau să devin și eu victima acestui șantajist și i-am prezis ceea ce i se va întîmpla: i se va lua averea, va fi jefuit pînă și de îmbrăcăminte și obligat să meargă în cămașă, tîriș, de la biserica Madeleine din centrul Parisului pînă la închisoarea Bastille. În ce mă privește, țin să rămîn pe trotuar pentru a vă privi trecînd, îi zise Lesseps lui Reinach.

Președintele instanței a încercat în zadar să-l oprească pe Charles de Lesseps. Depoziția acestuia a compromis numeroase personalități ale vieții politice și economice franceze.

Fostul ministru Baïhaut își recunoscu vina, încercînd să apeleze la mila juraților. Comportarea sa a constituit un spectacol dezgustător.

Au fost ascultați ca martori Floquet, președintele Camerei și deputații Clémenceau și Freycinet. Ei au negat categoric orice amestec în afacerea Panama.

În cursul ședinței a patra a fost ascultată soția lui Henri Cottu, inculpat în primul proces. Depoziția doamnei Cottu a scos la lumină încercarea guvernului de a mușamaliza afacerea Panama.

Martora a arătat că un anume Goliard, a pus-o în legătură cu un inspector al Siguranței generale, Nicolle. Acesta a dus-o la cabinetul directorului Siguranței generale Soinoury, care i-a făcut o propunere neobișnuită: i-a oferit un permis, semnat de prefectul de poliție Lozé, pe baza căruia putea comunica fără nici o restricție cu soțul ei, arestat preventiv în primul proces și cu ceilalți inculpați deținuți. Ea urma să obțină de la arestați numele deputaților din partidele de opoziție, care au fost mituiți. Scopul urmărit de autorități era clar: guvernul spera că deputații opoziției vor consimți la mușamalizarea afacerii, dacă vor ști că și ei sînt compromiși. În final, spuse doamna Cottu, Soinoury i-a promis impunitatea pentru soțul ei și prietenii săi, în schimbul predării documentelor compromițătoare pentru opoziție.

Depoziția doamnei Cottu a provocat o vîlvă de ne-

Scanned with OKEN Scanner

descris. Președintele instanței și procurorul general au pălit de emoție. Neputînd restabili liniștea, președintele a dispus evacuarea asistenței.

A doua zi, directorul Siguranței generale Soinoury a fost citat în fața instanței și confruntat cu doamna Cottu. Negarea lui Soinoury n-a convins pe nimeni.

A urmat apoi expunerea rechizitoriului sobru al procurorului general Laffon, după care au luat cuvîntul reprezentanții apărării.

Barboux a pledat pentru Charles de Lesseps. El a vorbit două zile și jumătate, captînd tot timpul interesul auditoriului. Unii din cei care au asistat la această pledoarie magistrală i-au reproșat totuși marelui avocat că n-a ținut seamă de posibilitatea juraților de a urmări firul ideilor sale. Cînd, spre pildă, a comparat tarele, viciile și scandalurile din societatea franceză de pe timpul său cu decadența Romei antice, cînd a vorbit despre Caius Grahus, jurații s-au privit mirați și s-au întrebat cu îngrijorare cine este acest nou acuzat al cărui nume nu figurează în rechizitoriu.

După pledoariile avocaților, inculpații au făcut scurte declarații. Charles de Lesseps a evocat personalitatea ilustrului său tată, Sans-Leroy îngînă cîteva cuvinte confuze, după care a izbucnit în hohote de plîns și se prăbuși pe bancă.

După două ore și un sfert de deliberare au fost declarați vinovați Charles de Lesseps, Baïhaut și Blondin. Toți ceilalți inculpați au fost achitați.

Baïhaut a fost condamnat la cinci ani închisoare, degradare civică și la o amendă de șapte sute cincizeci mii de franci, Blondin la doi ani închisoare și Charles de Lesseps la un an închisoare.

Cei trei condamnați au fost obligați să restituie lichidatorului Companiei de Panama o sumă de 375.000 franci.

După acest al doilea proces se părea că afacerea Panama s-a încheiat. Dar au mai urmat două procese, unul împotriva lui Cornelius Herz și celălalt împotriva lui Arton.

Cornelius Herz se afla în continuare în Anglia. Se mutase din Londra într-un orășel de provincie, Bournemouth, în speranța că va trece mai puțin observat. Autoritățile

Scanned with OKEN Scanner

franceze însă revin asupra cererii de extrădare, exprimîndu-şi totodată scepticismul cu privire la boala lui Herz care l-ar face netransportabil. Organele competente engleze autorizează trimiterea în Anglia a doi medici francezi pentru a-l examina pe Herz. Cunoscuţii medici Brouardel şi Charcot pleacă la Bournemouth, dar intervenţia lor rămîne fără rezultat.

Peste şase luni medicii francezi Brouardel şi Dieulafoy îl examinează din nou şi constată că starea sănătăţii sale este mult ameliorată, dar guvernul englez nu acordă nici o importanţă acestor noi constatări.

La 3 august 1894 Cornelius Herz a fost condamnat în lipsă la Paris la cinci ani închisoare şi 3.000 franci amendă pentru escrocherie şi şantaj. În 1896 autorităţile engleze refuză definitiv extrădarea condamnatului.

Urmărirea celuilalt escroc, Arton, care a fugit de asemenea în străinătate s-a desfăşurat într-o ambianţă de cea mai autentică comedie.

Un agent al Siguranţei generale, Eugène Dupas, a primit însărcinarea să-l găsească şi să-l aresteze pe Arton. Această misiune a oferit lui Dupas plăcerea de a călători prin diversele părţi ale Europei. El a plecat mai întîi în Anglia, unde, bineînţeles, Arton nu se afla. Un anume Royère îi comunică agentului Siguranţei că Arton se găsea la Veneţia şi că binevoia să consimtă a avea o întrevedere cu Dupas. Înainte de a pleca în Italia pentru a vizita faimoasele monumente din Veneţia, Dupas s-a prezentat într-o audienţă specială la şeful său, Soinoury şi l-a întrebat dacă trebuie să-l aresteze pe Arton.

Soinoury ridică braţele şi speriat de zelul compromiţător al subalternului său exclamă:

„Feriţi-vă de o asemenea faptă! Aţi pune guvernul într-o situaţie îngrozitoare!“

După ce a părăsit mai tîrziu serviciul deţinut la Siguranţa generală, Dupas a publicat un volum de „Amintiri“, în care afirmă că filarea lui Arton a fost o comedie inventată de Soinoury din ordinul guvernului. Pentru publicarea acestei lucrări, Dupas a fost trimis în judecată pentru încălcarea secretului profesional, dar a fost achitat.

Scanned with OKEN Scanner

În amintirile sale fostul agent de siguranță povestește că la Veneția l-a găsit pe Arton și au devenit cei mai buni prieteni. Dădeau împreună semințe porumbeilor din Piața San-Marco. Arton a refuzat să vorbească dîndu-și seama că este mai temut păstrîndu-și documentele, decît predîndu-le trimisului lui Soinoury.

Între Dupas și Soinoury a avut loc în acest timp un schimb de telegrame în care se vorbea despre „fata tînără", denumire conspirativă dată lui Arton. Cînd textul acestor telegrame deveni cunoscut în mod public, a stîrnit rîsul nu numai al parizienilor, ci al amatorilor de umor din întreaga Europă.

„Tratativele" între Dupas și Arton n-au dus la nici un rezultat. Arton, firește, n-a vrut să ajungă după gratii, dar nici guvernul francez n-a manifestat voința de a-l aresta.

Sub presiunea opiniei publice guvernul dispune pînă la urmă arestarea escrocului. Atunci a început o cursă extraordinară prin toată Europa; Arton a fost mereu prevenit cu o zi înainte cu privire la intențiile urmăritorilor săi și astfel a reușit să evite arestarea.

Dar, mai mult din greșeală, Arton este arestat la 16 noiembrie 1895 la Londra. Încarcerat la închisoarea Holloway, el a fost extrădat de tribunalul londonez din Bow-Street, guvernului francez.

În Franța Arton trebuia să răspundă pentru mai multe infracțiuni. Înainte de toate a fost rejudecat procesul, în care fusese condamnat în contumacie privind prejudicierea societății „La Dynamite", și a fost condamnat la șase ani muncă silnică. Hotărîrea a fost casată și la rejudecarea cauzei, Arton a fost condamnat la opt ani închisoare. Apoi, într-o altă cauză, în legătură cu prejudicierea societății „Le Crédit" Arton a fost condamnat la doi ani închisoare.

De fapt, autoritățile engleze au consimțit la extrădarea lui Arton numai pentru aceste infracțiuni. Așadar, pentru cele în legătură cu afacerea Panama, Arton nu putea fi judecat, doar dacă și-ar fi dat cumva consimțămîntul.

Escrocul s-a dovedit recunoscător față de guvernul care l-a menajat cu atîta bunăvoință și a consimțit să

Scanned with OKEN Scanner

fie judecat în legătură cu mituirea fostului deputat Sans-Leroy legată de autorizarea emisiunii speciale de acțiuni ale Companiei Panama. Atît Arton, cît și demnitarii învinuiți de el, au fost achitați la 25 februarie 1897.

Dar epilogul judiciar al afacerii Panama nu se terminase încă. Arton a fost supus, de asemenea cu consimțămîntul său, unei noi urmăriri penale. În fața judecătorului de instrucție Le Poittevin, pe baza notițelor sale personale, Arton a dat informații detailate cu privire la folosirea sumei de 2.121.625 franci, pe care o primise fie de la Jacques de Reinach, fie nemijlocit de la Compania de Panama. Arton a indicat numeroși demnitari ca beneficiari ai diverselor sume, dar în cursul procesului care a început în fața Curții cu juri la 18 decembrie 1897, el a afirmat că sumele respective n-au fost folosite la coruperea persoanelor indicate, ci doar „pentru a crea o atmosferă favorabilă", că el, Arton, n-a cumpărat voturi sau complicități, ci a determinat simpatii.

Aceste „subtilități" în definirea unor fapte care cădeau sub incidența legii penale au constituit pentru instanța de judecată suficient temei pentru achitarea tuturor inculpaților, la 3 martie 1898.

În ședința Camerei deputaților din 30 martie 1898, numeroși deputați au blamat atit comisia parlamentară de anchetă cît și organele judiciare, ale căror deficiențe au asigurat impunitatea celor vinovați.

Afacerea Panama a consacrat în vocabular un nou sens — deloc onorabil — al cuvîntului „Panama", și anume acela de afacere necinstită de mari proporții. De proporțiile canalului, care avea să fie terminat — în cu totul alte condiții decît cele schițate mai sus— la mai bine de două decenii după aceste procese.

Scanned with OKEN Scanner

JOHN THOMAS SCOPES SAU PROCESUL MAIMUȚELOR

— Nu ne putem permite să avem un sistem de educație, care distruge credința religioasă a copiilor noștri . . . În Statele Unite ale Americii sînt aproximativ 5000 de oameni de știință și probabil jumătate din ei sînt atei. Le vom permite să conducă școlile noastre? Nu vom face așa ceva.

— Vom aduce cazul Scopes, dacă va fi nevoie, în fața Curții Supreme a Statelor Unite ale Americii pentru a stabili că un profesor poate spune adevărul fără a fi aruncat în temniță.

Aceste două declarații au fost făcute de personalități de seamă, care au avut un rol hotărîtor în declanșarea procesului împotriva profesorului John Thomas Scopes, proces cunoscut în analele istoriei marilor procese și sub denumirea de „procesul maimuțelor".

Cei care au afirmat categoric cele două puncte de vedere diametral opuse au fost, pe de o parte, William Jennings Bryan, cunoscut fruntaș al Partidului Democrat din S.U.A. și al cruciadei împotriva teoriei evoluționiste a lui Darwin, adept fervent și rigid al bibliei, iar pe de alta, Roger Baldwin, directorul organizatoric al Uniunii americane pentru libertăți civice, asociație cu caracter progresist, constituită în timpul primului război mondial în vederea apărării pacifiștilor, asociație care și-a continuat și în perioada de după război activitatea de sprijinire a mișcărilor de stînga.

Scanned with OKEN Scanner

Fundalul juridic al procesului împotriva profesorului J. Th. Scopes l-a constituit o lege cu caracter neobișnuit, o lege care interzicea predarea teoriei evoluționiste în toate universitățile, școli normale și toate celelalte școli din statul Tennessee, care sînt finanțate în întregime ori în parte din fondurile școlilor publice ale statului, legea prevăzînd și sancțiunile pentru violarea acestei interdicții.

Legea avea următorul text:

„Secțiunea 1. S-a hotărît de către adunarea națională a statului Tennessee, că este interzis pentru orice profesor în orice universitate și toate celelalte școli normale și școli publice ale statului, care sînt finanțate în întregime sau în parte din fondurile școlilor publice ale statului, să predea vreo teorie ce neagă istoria creației divine a omului, precum învață biblia și de a învăța în locul acesteia că omul descinde dintr-o specie inferioară de animale.

Secțiunea 2. S-a hotărît de asemenea, că orice profesor găsit vinovat de violarea acestei legi, va fi reținut vinovat de a fi săvîrșit o infracțiune și după stabilirea vinovăției, va fi obligat să plătească nu mai puțin de 100 dolari și nu mai mult de 500 dolari pentru fiecare infracțiune.

Secțiunea 3. S-a hotărît de asemenea ca această lege să intre în vigoare de la data adoptării ei, ea constituind o cerință a prosperității publice.

Adoptat la 13. III. 1925.
W. F. Barry
Speakerul Camerei reprezentanților
L. D. Hill
Speakerul Senatului.
Aprobat la 21. III. 1925.
Austin Peary
guvernator".

Cum s-a ajuns la adoptarea acestei legi?

Ea a fost inițiată de fermierul John Washington Butler, de 49 ani, din localitatea Macon County, persoană foarte evlavioasă, care nu lipsea nici o duminică de la slujbă. Un predicator itinerant i-a povestit odată, că a observat cu îngrijorare cum o fată care a plecat să frec-

Scanned with OKEN Scanner

venteze cursurile unei universități a devenit adeptă a teoriei evoluționiste a lui Darwin, pierzînd credința în creația divină a omului și implicit credința în dumnezeu.

J. W. Butler a declarat mai tîrziu, după ce legea inițiată de el a stîrnit o vîlvă deosebită, că spusele predicatorului l-au pus pe ginduri. El avea trei fete și doi fii și se gîndea cu teamă că și copiii săi și-ar putea pierde credința în dumnezeu.

De aceea, în campania electorală din anul următor Butler a început să propage cu înverșunare necesitatea de a se vota o lege, care să interzică predarea în școlile publice a teoriei evoluționiste. Biblia spune că dumnezeu a creat omul după chipul și asemănarea sa și, deci, omul nu se poate trage din animale.

După ce inițiativa lui Butler a devenit cunoscută s-au făcut auzite numeroase voci, chiar și din rîndul credincioșilor, care se opuneau adoptării unei asemenea legi, de teama că statul Tennessee se va face ridicol în fața lumii întregi. Dar biserica baptistă, foarte influentă în această parte a Statelor Unite ale Americii, a susținut proiectul Butler. În orașul Nashville din Tennessee se afla și centrul bisericii metodiste din S.U.A. Ambele biserici propagau o morală severă și puritană și se concurau în recrutarea de noi adepți, supralicitîndu-se în manifestarea unui atașament cît mai fidel literei preceptelor biblice. De aceea și metodiștii au susținut proiectul Butler.

Împotriva proiectului nu s-a manifestat o opoziție organizată. Departamentul de stat pentru educație a rămas indiferent. Academia de științe din Tennessee n-a fost consultată, iar presa, în marea ei majoritate, susținea proiectul.

Inițiind legea antievoluționistă, J. W. Butler n-a prevăzut că ea va isca dispute înverșunate.

— Nu m-am gîndit niciodată că proiectul de lege inițiat de mine va provoca atîta tărăboi, am crezut pur și simplu că va deveni lege și fiecare o va respecta, a spus el ziariștilor.

N-am știut nimic despre evoluție cînd am inițiat proiectul. Am auzit că băieții și fetele, întorcîndu-se de la școală, spun părinților că biblia este lipsită de sens. N-am

Scanned with OKEN Scanner

vrut să cred acest lucru și atunci reverendul W. J. Murray din Nashville, care vine odată pe lună să țină o predică în biserica noastră din Lafayette, biserică aparținînd cultului baptist primitiv, a expus într-o duminică o predică, spunînd că predarea evoluției în școli trebuie prohibită, fiindcă atacă religia. După ce proiectul a fost adoptat, am crezut, firește, că nu vom mai auzi nimic despre evoluție în statul Tennessee.

Așadar, Butler a inițiat legea citată în speranța că nu va mai auzi nimic despre evoluție. Speranță deșartă, căci niciodată nu s-a vorbit atît de mult în statul Tennessee și în toate statele Uniunii despre teoria evoluției lui Darwin, decît tocmai după adoptarea acestei legi.

Chiar a doua zi după inițierea legii a intrat în scenă W. J. Bryan, personalitate marcantă a vieții politice din S.U.A. El fusese de trei ori candidat pentru președinția S.U.A. din partea Partidului Democrat, secretar de stat sub președinția lui Woodrow Wilson, apostolul Americii rurale. Era cunoscut și ca fruntaș al cruciadei împotriva darwinismului.

În timp ce proiectul lui Butler se afla în discuția organelor legiuitoare, W. J. Bryan tuna în orașul Nashville împotriva celor care contestau realitatea relatărilor biblice.

— Este oare adevărată biblia? se întrebă Bryan.

— Da, răspunse tot el. Fiecare cuvînt. Fiecare virgulă. Fiecare miracol din biblie a avut loc efectiv. Biblia este cuvîntul lui dumnezeu, care a dictat-o, literă de literă, apostolilor.

În timpul discutării proiectului de lege, Bryan, politician cu experiență, a avut totuși unele ezitări. La 9 februarie 1925, el a adresat o scrisoare senatorului John A. Shelton, sugerîndu-i ca proiectul să fie adoptat, fără a se prevedea sancțiuni penale pentru încălcarea dispozițiilor legale. Lui Bryan i-a fost teamă că sancțiunile ar putea să fie utilizate ca o armă politică de adversarii legii.

Deputații și senatorii au adoptat însă proiectul așa cum a fost propus cu o mare majoritate. N-au fost decît puțini aleși ai națiunii, care, înfruntînd riscul de a fi stigmatizați ca atei și necredincioși, au votat împotriva acestei legi.

Scanned with OKEN Scanner

Guvernatorul Statului Tennessee, Austin Peary, ales în 1922 și reales în 1924, avea nevoie de sprijinul marilor fermieri, între care Bryan era o figură proeminentă. Pe de altă parte, guvernatorul s-a aflat și sub presiunea bisericii baptiste. El a promulgat, așadar, legea la 21 martie 1925.

Guvernatorul Peary avea totuși remușcări. Își dădea seama de absurditatea unei asemenea legi în deceniul al treilea al secolului douăzeci. El încerca să se justifice printr-un mesaj special adresat populației statului său.

Peary se referea în mesaj la dispozițiile constituției statului Tennessee privind credința cetățenilor în divinitate și nemurire. El punea întrebarea: dacă oamenii erau judecați după moarte de dumnezeu, de ce mai trebuiau judecați și în timpul vieții, pe baza unei legi făurite de semenii lor? Fiindcă singurul izvor al acestei legi era biblia, răspunse fățarnic guvernatorul. Legea Butler nu obliga pe nimeni la predarea în școli a unei anume interpretări a versiunii biblice despre creație. Așadar, legea nu va constitui o intervenție în materia ce se predă în școli. Ea nu-i va pune în primejdie pe învățători și, de bună seamă, nu va fi aplicată niciodată. Dar legea este un pretext împotriva unei tendințe antireligioase, de a preamări o așa-zisă știință și a nega biblia în unele școli, ceea ce în ochii guvernatorului Peary și ai stăpînilor săi era o tendință fundamental greșită, cu efecte nocive asupra copiilor, instituțiilor și statului.

Mesajul lui Peary, încercare de a justifica legea Butler, reflecta teama larg răspîndită în rîndul păturilor conducătoare din S.U.A., că sînt grav amenințate bazele societății burgheze, bazele imperialismului american.

În urma războiului din 1914—1918, S.U.A. au devenit cea mai bogată țară din lume. Dacă, înaintea acestui război S.U.A. aveau față de Europa o datorie însumînd 4,5 miliarde de dolari, după război, țările Europei au devenit debitoare S.U.A., cu suma uriașă de 10 miliarde de dolari.

În anii postbelici 1% din populația S.U.A. a ajuns să stăpînească mai mult de 50% din bogățiile țării, în timp ce 2/3 din locuitori trăiau sub nivelul minim fixat de către guvern ca limită pentru menținerea „sănătății și

Scanned with OKEN Scanner

decenței". Nemulțumirea crescîndă a populației a fost contracarată de capitaliștii monopoliști prin măsuri represive. Sindicatele au fost supuse celui mai sălbatic asalt din întreaga lor istorie. Comuniștii și alte elemente de stînga au avut de suportat persecuții de toate felurile, arestări și condamnări samavolnice, linșări.

În timp ce sindicatele și alte organizații ale muncitorilor au fost declarate asociații criminale, s-au dezvoltat, cu sprijinul susținut al marelui capital și al autorităților, felurite organizații reacționare, ca spre pildă Ku-Klux-Klanul, care a ajuns să aibă milioane de membri. S-a intensificat și asuprirea populației de culoare. În anii postbelici au fost linșați peste 70 de negri, mai ales în statele sudice ale S.U.A., printre care se aflau și veterani ai primului război mondial: 10 negri au fost uciși în uniformele lor militare.

Teroarea n-a putut înfrînge spiritul de rezistență al maselor. Nemulțumirea populației față de cele două partide tradiționale ale burgheziei, partidul republican și cel democrat, s-a manifestat pregnant în 1924, cînd la alegerile prezidențiale, candidatul independent la președinția S.U.A., Robert M. la Follete. a obținut aproape 5 milioane de voturi, fără a mai socoti voturile ce i-au fost furate.

Măsurile represive erau mai accentuate în statele sudice, unde și mizeria maselor era mai mare și unde negrii trăiau în mai mare număr. Printre acestea se afla și statul Tennessee, situat în sud-estul S.U.A., avînd o suprafață de 109.412 km², capitala statului fiind orașul Nashville. Tennessee era un stat agrar, în care culturile principale erau bumbacul și tutunul.

De aceea nu este de mirare să stăpînii statului Tennessee erau îngrijorați de subminarea credinței religioase. Ei își dădeau prea bine seama de importanța credinței oarbe ca mijloc de supunere a maselor și urmăreau cu deosebită atenție tot ce putea amenința atotputernicia bisericilor dominante.

În acești ani, șeful suprem al organizației teroriste Ku-Klux-Klan a dat publicității un mesaj special în care a subliniat pierderea „virtuților" strămoșești și îndeosebi a credinței religioase, considerînd aceasta drept culme a „decăderii morale".

Scanned with OKEN Scanner

Marea finanță a adoptat în această perioadă, ca armă ideologică principală împotriva ideilor revoluționare, preceptele biblice și a asigurat întregul ei sprijin diverselor biserici protestante, ca baptiștii, metodiștii, fundamentaliștii și presbiterienii, care se întreceau în a găsi interpretări cît mai riguroase ale textelor bibliei, străduindu-se a impune astfel maselor nemulțumite supunerea oarbă față de stăpînii capitaliști.

În acest context, inițiativa lui Butler apare ca o consecință firească a atmosferei politice din statul Tennessee a anilor postbelici.

Darwinismul a fost pus în legătură cu ideile politice revoluționare, cu ideile comunismului și de aceea propaganda antievoluționistă era susținută de forțele cele mai reacționare. Învățămîntul se afla în statele sudice sub controlul bisericilor, care aveau în fiecare stat din sud cel puțin un colegiu pentru băieți și unul pentru fete. Nu existau decît foarte puține institute superioare de învățămînt de stat, dar și acelea erau slab dotate, neavînd echipament științific și biblioteci corespunzătoare.

Presa finanțată de capitalul monopolist ducea o campanie înverșunată împotriva darwinismului. Revista „Christian Fundamentals" scria, de exemplu, că în evoluție crede numai „gloata" din universități și „roșii", adică elementele revoluționare.

Campania antievoluționistă se desfășura paralel cu intensificarea măsurilor segregaționiste. A accepta teoria evoluției ar fi însemnat a recunoaște pentru oamenii de toate rasele, deci și pentru albi și pentru negri, o origine comună, ceea ce, firește, ar fi zdruncinat crezul rasiștilor. Încă din 1896 în sudul S.U.A. au fost adoptate măsuri segregaționiste, care n-au existat nici în timpul sclaviei. Rasiștii proclamau că segregația era naturală și inevitabilă, că ea a existat dintotdeauna.

Adoptarea legii Butler a fost determinată și de crezul împărtășit de cercurile reacționare din S.U.A. în puterea magică a legilor, care, în concepția lor erau în stare să schimbe pînă și realitatea obiectivă. În acest sens americanii progresiști amintesc cu ironie de cazul deputaților din Camera reprezentanților a statului Ohio. Aceștia au adoptat o lege în 1899, prin care au fixat valoarea con-

Scanned with OKEN Scanner

ceptului matematic . . . (pi) la 4, deşi, se ştie că de cînd e lumea, . . . = 3,14.

Am fi însă nedrepţi dacă am lăsa impresia că toată campania împotriva ştiinţei s-a limitat în S.U.A. la statele sudice. Dacă reacţionarii din Sud aveau mai mult succes în promovarea „legii maimuţelor", cei din Nord nu se lăsau nici ei mai prejos şi se dovedeau a fi şi ei foarte zeloşi în concedierea profesorilor din cauza opiniilor lor progresiste.

Forţele progresului intră în acţiune

Au existat, firește, şi oameni clarvăzători, cu concepţii ştiinţifice, progresiste care n-au rămas pasivi faţă de propaganda antievoluţionistă.

Pînă şi în statul Tennessee s-au ridicat voci în apărarea raţiunii. Ziarul „Times" din oraşul Chattanooga a publicat un editorial împotriva legii Butler. Cîţiva cetăţeni au avut intenţia să conteste constituţionalitatea acestei legi în faţa instanţelor de judecată. Dar presiunea bisericilor dominante a reuşit să împiedice orice acţiune mai însemnată.

Uniunea americană pentru libertăţi civice, care îşi avea sediul la New-York, a sesizat posibilitatea de a combate legea Butler prin organizarea unui proces în temeiul acestei legi.

Lucile Milner, secretara Uniunii şi directorul organizatoric, Roger Baldwin, au iniţiat strîngerea unui fond special pentru finanţarea unui asemenea proces, şi în special pentru angajarea unor avocaţi renumiţi, care să aibă posibilitatea de a demonstra în cursul unui asemenea proces de larg răsunet absurditatea legii Butler.

Uniunea americană pentru libertăţi civice a trimis o scrisoare ziarului „Times" din Chattanooga, în care şi-a exprimat intenţia de a finanţa un proces, în cazul în care s-ar găsi un profesor dispus să coopereze, adică să-şi asume rolul de inculpat.

Citind această ştire în ziar, George W. Rappelyen din oraşul Dayton, inginer la „Cumberland Coal Company",

Scanned with OKEN Scanner

a luat legătura cu farmacistul F. E. Robinson, președintele comitetului districtual pentru educație și cu Walter White, inspector școlar din Dayton și s-a sfătuit cu aceștia cu privire la posibilitatea de a găsi un profesor, care ar putea fi invinuit de încălcarea legii Butler.

Ei au hotărît să stea de vorbă cu profesorul John Thomas Scopes. Acesta era un tînăr de 24 ani, cu ochi albaștri, absolvent al Universității din Kentucky, venit cu un an în urmă la liceul din Dayton ca profesor de științe naturale și antrenor de fotbal. Scopes se bucura de mare popularitate atît în rîndul elevilor, cît și în cel al părinților.

În discuția pe care au avut-o cei trei cu profesorul Scopes, acesta a arătat că biologia nu poate fi predată în școli fără a se recurge la teoria evoluției. La 21 aprilie, spre pildă, la o lună după promulgarea legii Butler, el a folosit în clasa sa un citat dintr-un manual de biologie, care era interzis sub imperiul acestei legi.

Rappelyen i-a atras atenția profesorului Scopes că a încălcat legea.

— Așa face orice profesor, răspunse Scopes, fiindcă citatul figurează în manualul oficial „Civic Biology“ de George Henter, manual prescris în mod oficial pentru școlile publice de comisia numită de guvernator.

După acest schimb de păreri, Rappelyen a adus la cunoștința profesorului Scopes oferta Uniunii americane pentru libertăți civice și i-a propus să-și asume rolul de inculpat. Inginerul a arătat că el va denunța pe Scopes pentru încălcarea legii Butler și va cere să fie judecat, subliniind că procesul va fi un prilej pentru demascarea caracterului reacționar, antiștiințific al legii.

Scopes era prea modest pentru a se putea împăca de îndată cu ideea de a deveni figura centrală a unui asemenea proces senzațional. Dar pînă la urmă s-a lăsat convins și a acceptat să-și asume rolul de inculpat.

Rappelyen a trimis, la New-York, Uniunii americane pentru libertăți civice o comunicare telegrafică privind acceptarea de către Scopes a rolului de învinuit. După cîteva ore primi următorul răspuns telegrafic: „Vom coopera în cazul Scopes cu ajutorul financiar, asistență juridică și publicitate“.

Scanned with OKEN Scanner

În urma denunțului făcut de Rappelyen, Scopes a fost arestat de autoritățile din Dayton, la 7 mai 1925.

După trei zile el a fost audiat preliminar de către trei magistrați. I se aducea învinuirea că la 21 aprilie a predat teoria evoluției în clasa sa. I s-a arătat că manualul de biologie pe care-l folosea cuprindea fraze, ca: „Am învățat deci, că speciile de animale încep cu forme simple, compuse dintr-o singură celulă și culminează cu o specie care-l cuprinde și pe omul însuși".

În urma acestei audieri preliminare, judecătorii au stabilit că există probe evidente de vinovăție și au hotărît trimiterea lui Scopes în fața marelui juriu, care, în mod obișnuit, trebuia să se întrunească în prima zi de luni a lunii august. Cauțiunea pentru punerea în libertate a lui Scopes a fost fixată la 1000 de dolari.

Trimiterea în judecată a lui Scopes a fost primită cu satisfacție atît de adepții, cît și de adversarii legii Butler. Fiecare parte spera că procesul va fi o tribună pentru o largă publicitate în favoarea ideilor sale. Iar comercianții și hotelierii din Dayton sperau să facă afaceri bune în timpul procesului, care, evident, se știa că va atrage mulți vizitatori în micul și liniștitul oraș de provincie.

W. J. Bryan a declarat la 13 mai în orașul Pittsburgh că în cazul cînd oficialitățile statului Tennessee își vor da consimțămîntul, el va accepta să fie delegat de Asociația mondială a creștinilor fundamentaliști, să reprezinte această asocație, în cadrul acuzării, în cazul Scopes.

Participarea lui Bryan ca acuzator într-un proces simplu, în legătură cu încălcarea unei legi, încălcare pentru care sancțiunea era doar o amendă, apărea ca ceva cu totul neobișnuit, mai ales că Bryan, deși avea studii de avocat, n-a mai participat la nici un proces de vreo treizeci de ani.

Apariția sa în focarul interesului opiniei publice era concepută ca o vastă acțiune de propagare a ideilor sale retrograde. Wiliam Jennings Bryan, fiul judecătorului Silas Litlard Bryan, a învățat încă din copilărie de la tatăl său că biblia este de inspirație divină. Judecătorul Bryan spusese odată în legătură cu o hotărîre dată de el: „Știu că am făcut dreptate, deoarece l-am consultat pe

Scanned with OKEN Scanner

„dumnezeu". Cu toate acestea, hotărîrea respectivă a fost modificată de instanțele superioare.

W. J. Bryan a început să țină cuvîntări despre religie de la vîrsta de 14 ani, iar despre politică abia de la 20 de ani. El a fost admis în baroul avocaților în 1883, în 1890 a candidat la alegeri pentru un loc în Congresul S.U.A., în 1894 se retrage din activitatea juridică și editează un ziar. În 1896 a fost candidatul Partidului Democrat pentru funcția de președinte al S.U.A., apoi din nou în 1900 și în 1908. Ca secretar de stat sub administrația președintelui Wilson, Bryan a fost unul din principalii promotori ai politicii agresive față de Mexic. În timpul primului război mondial, cînd nu mai era secretar de stat, Bryan a stăruit pentru o politică de neutralitate față de Germania și nu a sprijinit protestul președintelui Wilson în legătură cu torpilarea de către germani a vasului american „Lusitania". În anii postbelici, Bryan a devenit adept înfocat al prohibiției.

Disputa în legătură cu darwinismul a avut în S.U.A. o tradiție îndelungată. După apariția în 1859 a lucrării lui Darwin „Originea speciilor", care, demonstrînd evoluția vieții pe pămînt, a pus sub semnul întrebării caracterul divin al creației, clerul, care realiza venituri fabuloase din credulitatea enoriașilor, a propagat ideea că darwinismul distruge simțul moral al oamenilor și astfel, aceștia nu mai pot urma poruncile lui dumnezeu.

Dacă biblia își pierde autoritatea în problema originii omului, întrebau fruntașii bisericilor, ce călăuză mai rămîne oamenilor pentru comportarea lor?

În preajma războiului de secesiune din S.U.A., biologul sudist Josiah Nott și profesorul Louis Agassiz de la Harvard au formulat teza că dumnezeu a creat fiecare rasă separat, că albii și negri au fost creați de dumnezeu ca rase separate.

Un alt autor american se plîngea în 1867 că teoria evoluționistă va crea haos, omoruri, pruncucideri, adultere și alcoolism și tot felul de alte forme ale descompunerii sociale.

Nu se poate spune că acești „savanți" rasiști au încercat să mascheze interesul lor politic în folosirea preceptelor biblice în vederea eternizării segregației rasiale.

Scanned with OKEN Scanner

Dimpotrivă, ei au afirmat cu brutalitate tipic rasistă că nu înțeleg să accepte existența unei științe, care ar putea pune în pericol bazele ideologice ale rasismului.

La începutul secolului nostru, diversele biserici, foarte influente în statele sudice ale S.U.A., și-au intensificat și ele activitatea de propagandă. Deosebit de activă a fost biserica fundamentalistă care milita energic pentru infailibilitatea literei bibliei și pentru autenticitatea tuturor miracolelor consemnate. În 1918 pastorul primei biserici baptiste din Minneapolis a înființat Asociația mondială a creștinilor fundamentaliști, al cărui reprezentant va deveni Bryan în cauza Scopes.

Bryan s-a antrenat mai activ în propaganda religioasă, antievoluționistă, în anii postbelici, cînd datele statistice dintr-o mare universitate au arătat că numai 10% din studenți se interesau de religie, 50% practicau jocuri de noroc și 62% consumau băuturi alcoolice. Bryan a atribuit practicarea jocurilor de noroc și alcoolismul, lipsei de credință, în loc să analizeze cauzele reale ale acestei situații, izvorînd din structura societății americane dominată de marile monopoluri capitaliste.

Statisticile efectuate în rîndul oamenilor de știință erau și mai alarmante pentru Bryan. Peste 50% din savanți negau existența lui dumnezeu, iar în rîndul biologilor doi din trei erau atei.

În cuvîntările și scrierile sale din această perioadă W. J. Bryan a pus la îndoială și temeiurile științifice ale darwinismului susținînd că teoria evoluționistă nu este sprijinită de dovezi. În polemica sa împotriva darwinismului, Bryan nu s-a sfiit să se folosească de cele mai puerile argumente. Descoperirea, în 1923, a mormîntului faraonului Tutancamon, avînd o vechime de peste 3400 ani, l-a făcut să afirme, spre pildă, că dovada existenței unei civilizații dezvoltate cu milenii înaintea erei noastre este o probă că omul nu se trage din animale.

Avocatul Clarence Darrow, care va deveni adversarul principal al lui Bryan, ca apărător al lui J. Th. Scopes, a intrat în polemică cu Bryan încă din 1923, cînd i-a adresat, în mod public, 55 de întrebări în legătură cu biblia. Printre altele, Bryan a fost întrebat, dacă crede în adevărul literal al fiecărui cuvînt biblic? Dacă istoria

Scanned with OKEN Scanner

creației biblice avea un caracter factic sau alegoric? Dumnezeu a trimis oare șarpele pentru a o pune la încercare pe Eva? Darrow a mai formulat întrebări privind potopul, vîrsta pămîntului, originea omului.

Bryan a refuzat să răspundă la întrebările lui Darrow.

Chiar și înaintea promulgării legii antievoluționiste în statul Tennessee, în diverse alte state ale S.U.A. s-au întreprins acțiuni cu acest caracter, cu sprijinul activ al lui W. J. Bryan.

Astfel, în 1922 la Kentucky, West-Virginia, un proiect de lege antievoluționistă a fost respins cu o majoritate de un vot. În statul Florida s-a adoptat în 1923 o lege care interzicea propagarea în școli a vederilor ce atacau religia. Dar această lege nu prevedea sancțiuni pentru încălcarea ei și avea astfel doar un caracter de recomandare.

În toate aceste acțiuni antievoluționiste, W. J. Bryan s-a remarcat ca un promotor de seamă.

Și aspectul său fizic îl făcea apt pentru astfel de campanii zgomotoase. Era înalt și distins, avea calități de orator și poseda o avere apreciabilă, ceea ce, în S.U.A., este, în ochii cercurilor ce dau tonul în viața social-politică, un factor indispensabil pentru a se bucura de respect. Averea lui W. J. Bryan era investită îndeosebi în obiective imobiliare în Nebraska, Oklahoma, Texas și Florida, unde dealtfel s-a și mutat, stabilindu-se la Coconut Grave.

În această localitate, W. J. Bryan avea o reședință impunătoare, numită „Marymount". Aici ferventul propagator al bibliei avea prilejul să țină cuvîntări aproape zilnic în fața vizitatorilor care veneau la el ca într-un loc de pelerinaj.

Dîndu-și seama de însemnătatea social-politică a învățămîntului pentru formarea tinerelor generații, Bryan și-a elaborat o concepție proprie privind educația și învățămîntul, în concordanță cu vederile sale mistice și retrograde.

Profesorul era, în concepția sa, reprezentantul părinților și trebuia să procedeze precum doreau aceștia. Dacă ai angajat pe cineva să-ți zugrăvească casa, vei pretinde să folosească culorile pe care le-ai ales tu. Dacă ai angajat un om să-ți învețe copiii, el va trebui să utilizeze ele-

Scanned with OKEN Scanner

mentele pe care tu, ca părinte, le-ai selecționat, ideile pe care tu le-ai ales. Majoritatea părinților erau creștini, darwinismul era anticreștin, deci, darwinismul nu trebuia învățat, susținea W. J. Bryan.

El considera ca dușmanii săi principali nu pe cei necredincioși, care acceptă darwinismul fără nici o rezervă, ci pe cei care susțin că darwinismul se poate concilia cu credința. Bryan nu admitea ca biblia să fie socotită reală doar în parte, ca să se facă vreo distincție între miracole „raționale" și „iraționale", susținînd că dacă divinitatea are o putere nelimitată, ea poate face oricîte miracole, de orice fel. Credința trebuia să fie credință, adică oarbă și nelimitată de rațiune.

W. J. Bryan era un adversar atît al științelor umanistice, cît și al științelor naturii. Afirmînd că nici un om de știință n-a putut dovedi vreodată cum a evoluat o anumită specie, el conchidea că dumnezeu a creat fiecare specie separat și distinct.

Firește, din arsenalul ideologic al unui reprezentant atît de tipic al celui mai dezvoltat capitalism din lume nu puteau lipsi argumentele „bănești".

— Un profesor primind salariul în dolari, spunea Bryan, pe care este tipărită fraza „Credem în dumnezeu" n-are voie să învețe copiii că nu există dumnezeu. Profesorii trebuie să predea în școlile publice ceea ce doresc cei care plătesc impozitele.

Bryan s-a dus la procesul lui Dayton nu doar în calitate de jurist, ci mai ales de predicator, pentru a se face auzit de milioane de auditori. Și în același spirit au acceptat autoritățile statului Tennessee serviciile sale. Se spunea că procesul era conceput de organizatorii săi ca o celebrare religioasă cu publicitate deosebit de largă. Bryan era omul ideal pentru a îndeplini în acest cadru rolul de mare preot.

Între timp, Uniunea americană pentru libertăți civice a început organizarea apărării lui John Thomas Scopes.

La 14 mai 1925, John Randolph Neal a devenit avocatul principal al profesorului Scopes. Neal fusese în 1923 decan al Facultății de drept de la Universitatea statului Tennessee, de unde a fost concediat din cauza vederilor sale liberale. După ce își pierdu postul în învățămîn-

Scanned with OKEN Scanner

tul de stat, J. R. Neal a deschis la Nashville o școală privată de drept.

Neal a acceptat sarcina de apărător, fiindcă activitatea de demascare a vederilor reacționare, oglindite și în legea Butler, era în concordanță cu concepția sa despre lume. El a declarat ziariștilor că în procesul Scopes se pune nu numai problema dacă evoluția este adevărată ori nu, ci procesul implică libertatea de a preda cunoștințe științifice, sau ceea ce este mai important, libertatea de a învăța.

J. Th. Scopes însuși era mai puțin entuziasmat de procesul care i-a fost intentat decît acuzatorul W. J. Bryan și apărătorul său J. R. Neal. Tracasările la care a fost supus au început să-l plictisească. În aceste momente dificile, el a fost ajutat de familia sa, și îndeosebi de tatăl său, care l-a făcut să înțeleagă că procesul său constituie pentru el un prilej unic pentru a-și servi țara.

Uniunea americană pentru libertăți civice a angajat și un alt avocat prestigios, pe Clarence Darrow, care devine și avocatul principal al apărării. În 1925, Darrow avea 68 ani. El s-a născut în 1857, ca vlăstar al unei familii modeste în comuna Kinsman, statul Ohio. În 1878, este primit în baroul avocaților. Ca jurist a lucrat mai întîi în domeniul dreptului civil, la Chicago, pînă în 1893. În anul următor el se dedică dreptului penal și devine un cunoscut apărător în mari procese penale. El a fost solicitat ca apărător și de sindicate în numeroase procese intentate activiștilor sindicali. Printre alții, Darrow l-a apărat și pe cunoscutul activist sindical american Eugene Debs. În 1911, Darrow a fost apărătorul fraților John și Jim Mc Namara (primul era secretar-trezorier al unei uniuni sindicale), învinuiți că ar fi dinamitat clădirea ziarului antimuncitoresc „Times“.

În timpul primului război mondial, Darrow a fost un adept fervent al intrării în război a S.U.A. În anii postbelici, cînd asupra forțelor progresiste din S.U.A. s-a abătut un val de represiuni, Darrow activează ca apărător al celor învinuiți pe nedrept, apărînd printre alții și douăzeci de activiști ai Partidului Comunist din S.U.A., la Chicago.

Clarence Darrow avea vederi progresiste, fiind apro-

Scanned with OKEN Scanner

piat de mișcarea socialistă. Era împotriva prohibiției, pe care o considera ca o limitare a libertății individuale.

El socotea ca o aberație o lege ca legea Butler, care își propunea să îngrădească predarea științei în școli. Darrow avea un deosebit interes pentru științele naturii. La Chicago a organizat un cerc științific de biologie, în cadrul căruia se adunau cu regularitate 20—30 persoane și unde veneau să facă expuneri cadre didactice de la Universitatea din Chicago. În 1925 grupul de studiere a biologiei își mărise numărul de membri și la majoritatea ședințelor sale veneau 70—80 de persoane.

Darrow căuta să abordeze și să clarifice în spirit materialist în discuțiile cercului științific și diverse probleme filozofice, ca: existența lui dumnezeu, dacă el a creat pămîntul, a fost omul creat după chipul său, are omul voință liberă, este oare nemuritor, merită viața să fie trăită? Darrow a dezbătut aceste probleme și într-un cadru public mai larg și aștepta de la științele naturii răspunsuri la întrebările sale.

Marele avocat avea o concepție proprie asupra rolului instanțelor judecătorești. El nu le considera numai ca instrumente ale justiției, ci mai ales ca o anexă de largă publicitate, unde avocații își pot desfășura acțiunile. Procesul, în opinia lui Darrow, nu se cîștiga în primul rînd în fața instanței, ci în fața opiniei publice. Darrow era conștient că nu numai școlile, ci toate instituțiile societății burgheze americane sînt în cea mai mare măsură reflexe ale ideologiei dominante; în școli tineretul era educat în spiritul credinței religioase, dar în același timp și pentru război. Procesul Scopes putea să aducă o mare contribuție la dezvăluirea acțiunii forțelor reacționare în domeniul învățămîntului.

Religiile, spunea Darrow, nu mai au de mult un caracter spiritual. Ele au devenit o afacere. Clericii și conducătorii laici ai bisericilor voiau să facă cît mai mulți bani. „Un cult, ca fundamentaliștii, este un grup de businesmeni înstăriți din Chicago, care au clădit o biserică, deoarece au socotit că este mai ieftin să plătească oamenii muncii cu narcoticul religiei, decît să le dea banii cuveniți pentru munca lor".

Scanned with OKEN Scanner

În lumina acestor cîteva considerațiuni privind personalitatea lui Darrow, acesta apare ca un adversar demn și corespunzător pentru fanaticul adept al religiei, Bryan.

Descrierea atmosferei din S.U.A., și îndeosebi din statele sudice, în perioada cînd a avut loc procesul maimuțelor, mai trebuie completată cu unele informații.

Mișcarea religioasă fundamentalistă, campioană a antievoluționismului, pe care Bryan s-a angajat s-o reprezinte în procesul Scopes, era mai răspîndită în regiunile rurale, mai înapoiate, din sudul S.U.A. În măsura în care scădea numărul credincioșilor, conducătorii bisericii fundamentaliste și ai altor culte au manifestat mai mult fanatism și intoleranță. Ei nu cereau numai proscrierea darwinismului; în 1922 un profesor din Kentucky a fost concediat fiindcă a spus la școală că pămîntul e sferic, ceea ce contrazice biblia.

Convențiile anuale ale bisericii baptiste din acești ani au decretat că teoria evoluției și biblia sînt ireconciliabile. Oamenii de știință aveau datoria, în concepția conducătorilor baptiști, să înceapă investigații pentru a confirma autoritatea deplină a bibliei, inclusiv nașterea din fecioară, resurecția fizică și a doua viață a lui Isus.

Ca urmare, la colegiul Wesleyan din Kentucky, cinci profesori au fost suspendați din posturile lor, fiindcă au îndrăznit să afirme că evoluția nu contrazice biblia.

În 1924 guvernatorul Cameron Morrison din Carolina de Sud a respins o carte de biologie recomandată de Comitetul pentru educație a statului, motivîndu-și hotărîrea în felul următor: „Nu doresc ca fiica mea ori fiica oricărui alt cetățean să aibă o carte de studiu, care reproduce imaginea unei maimuțe și imaginea unui om pe aceeași pagină". Iar în California, comitetul pentru învățămînt al statului a aprobat predarea darwinismului numai ca o teorie, dar nu ca un fapt științific stabilit.

În acești ani, „Liga antievoluționistă din America" a inițiat și o „Campanie creștină biblică și constituțională împotriva predării teoriei evoluției în școlile finanțate din impozite". În adunarea generală a bisericii presbiteriene sudice, din 1924, aripa fanatică a impus reafirmarea unei declarații din 1886, precum că Adam nu s-a născut din părinți, cu trup ca el. În statul Arkansas, convenția bap-

Scanned with OKEN Scanner

tistă a decretat că nici o instituție baptistă, și erau multe, nu poate angaja vreo persoană care crede în darwinism, nici măcar ca portar. Dealtfel, un ordin similar a fost emis pe plan federal și în 1947, de aceeași biserică.

Desigur, agitația reacționară, mistică, avalanșa de măsuri legislative îndreptate împotriva științei nu puteau să nu provoace îngrijorarea oamenilor clarvăzători, care își dădeau seama că valul negru al obscurantismului tinde să sufoce cele mai importante cuceriri ale civilizației umane.

„Cred că nimeni nu va nega că amenințarea unei legislații, ca cea adoptată în statul Tennessee, scria pe atunci cunoscutul ziarist american Walter Lippman, este aproape tot atît de efectivă ca și însăși prevederile legislative și că o asemenea amenințare există și că are o influență hotărîtoare asupra sistemului de educație în multe părți ale S.U.A.“

Începutul procesului

În mai 1925, orașul Dayton se afla în concurență cu orașul Chattanooga pentru judecarea cazului Scopes. Marele juriu trebuia să se întrunească în luna august la Chattanooga și presa din acest oraș a pornit o campanie pentru judecarea lui Scopes acolo și pentru convocarea imediată a marelui juriu. Notabilitățile din Chattanooga își dădeau seama că un asemenea proces va atrage mulți turiști și va asigura astfel venituri suplimentare pentru comerț, hotelieri, restaurante și alte domenii economice. Dar și oamenii de afaceri din Dayton sesizară posibilitățile de cîștig oferite de organizarea procesului și au arătat că ar fi imoral ca cei din Chattanooga să încaseze asemenea cîștiguri. Și pînă la urmă s-a hotărît ca procesul să fie judecat la Dayton.

Orașul s-a pregătit, prin cele mai variate mijloace propagandiste, să susțină cauza învinuirii. Lui Bryan i s-a făcut, la sosire, o primire triumfală. La proces au asistat peste o sută de predicatori ai diverselor secte, care

Scanned with OKEN Scanner

au organizat, înainte de deschiderea procesului și în răstimpul dintre ședințe, fastuoase slujbe religioase, atițînd pe credincioși împotriva lui Scopes și ai adepților lui Darwin. Pe strada principală din Dayton un comerciant a expus, în bătaie de joc, doi cimpanzei vii, iar în numeroase alte vitrine erau expuse caricaturi cu maimuțe.

Se zvonea că Bryan e dispus să plătească 100 de dolari celui care e gata să declare în scris că descinde din maimuțe. Orașul era plin de lozinci fanatice, cu care era împodobită pînă și sala de judecată.

La proces au asistat peste 100 de corespondenți de presă. Pentru prima dată în lume dezbaterile unui proces au fost transmise prin radio.

În statele sudice bîntuia o căldură tropicală, un vînt uscat și torid, care făcea ca atmosfera să fie de nerespirat și înfierbînta atmosfera din sala de judecată, la figurat — dar și la propriu.

Așadar, în urma denunțului semnat de Rappelyen și a cercetării preliminare efectuată de trei magistrați, judecătorul John T. Raulston, investit cu conducerea dezbaterilor în cauza „Statul Tennessee contra lui John Thomas Scopes", avînd numărul dosarului 5231—5232, a convocat pe data de 25 mai 1925 o sesiune specială a marelui juriu. Reclamant în locul lui Rappelyen, care n-a fost o persoană suficient de reprezentativă, a devenit inspectorul școlar Walther White.

După ce marele juriu, compus din treisprezece persoane, dintre care nouă fermieri, a depus jurămîntul legal, judecătorul J. T. Raulston le-a citit juraților textul legii Butler și primul capitol din „Geneza" biblică.

În fața marelui juriu au compărut ca martori șapte elevi ai lui Scopes, care au arătat că profesorul le-a vorbit la școală despre teoria evoluționistă a lui Darwin.

După deliberare de o oră marele juriu a confirmat învinuirea împotriva lui J. Th. Scopes. Judecătorul Raulston a convocat apoi, într-o sesiune specială, curtea cu juri pe data de 10 iulie 1925 pentru a-l judeca pe Scopes.

După anunțarea termenului de judecată, agitația în jurul procesului Scopes și-a atins punctul culminant.

Orașul Dayton, care s-a numit inițial Smith's Cross Roads, schimbîndu-și numele în 1876, avea pe vremea

Scanned with OKEN Scanner

procesului 3500 de locuitori. El era situat într-o regiune agricolă, care producea fructe, roşii şi îndeosebi căpşuni şi în fruntea tuturor întreprinderilor importante se afla bancherul A. P. Haggard, care stăpînea şi administraţia oraşului.

La Dayton, ca şi în alte localităţi din sudul S.U.A., existau rînduieli foarte înapoiate, care nu se reflectau numai în propagarea pe scară largă a misticismului religios. Femeile, de pildă, n-aveau voie să fumeze, să folosească cosmetice, să se coafeze. Nu li se îngăduia să asiste la şedinţe de judecată, şi cu atît mai puţin putea o femeie să fie aleasă în curtea cu juri. Cei 200 de locuitori negri ai oraşului locuiau izolaţi şi nu îndrăzneau să apară în locurile frecventate de albi, cu excepţia celor care lucrau în cele mai grele servicii de deservire.

Marea majoritate a celor 1800 capi de familie din Dayton erau membri ai diverselor biserici şi impuneau regulile de conduită pentru toată lumea.

Metodiştii erau mai numeroşi decît baptiştii, dar, în genere, enoriaşii se interesau mai mult de afacerile lor personale, decît de doctrinele ortodoxe ale bisericii lor. Cu atît mai activi erau însă preoţii, mai ales cei metodişti. La un miting organizat în preajma deschiderii dezbaterilor în procesul Scopes, ei au subliniat că biblia, în ansamblu, conţine şi este ea însăşi izvorul înţelepciunii adevărate. Pentru a justifica urmărirea lui Scopes, spuneau că dreptul la libertatea cuvintului sau al libertăţii religioase nu îndreptăţeşte pe nimeni de a învăţa copiii vreo teorie avînd ca scop ori tendinţă discreditarea bisericii metodiste

Orînduirile retrograde din Dayton se reflectau şi în sistemul electoral. În alegerile prezidenţiale din 1888, au votat încă 90% din bărbaţii adulţi ai oraşului. După aceea dreptul la vot a fost restrîns la cei care plăteau o taxă electorală, astfel că procentajul bărbaţilor votanţi, — se înţelege că femeile n-aveau drept de vot — era în continuă scădere: 70% în 1892, 58% în 1904, 46% în 1920 şi 34% în 1928.

După ce marele juriu a confirmat învinuirea împotriva lui Scopes, un reporter a luat un interviu bătrînului fermier de 71 ani, John Rose, preşedintele marelui juriu,

Scanned with OKEN Scanner

încercînd să afle în ce măsură acesta a înțeles învinuirea care i se aducea lui Scopes. John Rose n-a fost însă în stare să susțină o discuție cît de cît serioasă cu privire la teoria lui Darwin și s-a limitat să-și expună vederile antievoluționiste, afirmînd doar că darwinismul e contrar bibliei și să vorbească în rest despre viața lui de fermier.

Autoritățile din Dayton au luat și numeroase măsuri administrative în vederea procesului. Așteptînd mii de vizitatori, din care cele trei hoteluri existente la Dayton nu puteau găzdui decît o parte infimă, municipalitatea a cerut companiei de cale ferată Pullman, să aducă în gara Dayton garnituri de vagoane de dormit, iar lui Cordell Hull, ministrul Forțelor Armate, să asigure corturi din echipamentul armatei pentru cazarea vizitatorilor.

Agenția de Presă United Press a anunțat că procesul Scopes va avea loc într-un parc, unde pot fi așezate zece mii de persoane, că o orchestră de jazz va cînta în acest loc în fiecare seară și că judecătorul Raulston, la insistențele autorităților locale, a consimțit să țină ședințe scurte pentru a lungi procesul în vederea reținerii cît mai mult timp în oraș a consumatorilor străini.

În urma confirmării învinuirii de către marele juriu, bătălia de opinii s-a dezlănțuit cu și mai mare vigoare, s-a intensificat campania de presă în jurul problemei fundamentale a procesului.

S-au publicat articole împotriva lui W. J. Bryan și legea Butler, subliniindu-se că aceștia vor arunca înapoi, pentru mult timp, educația publică din numeroase state ale S.U.A. Dar s-au făcut auzite și voci fanatice pentru care nici Bryan nu era destul de radical. Spre pildă, un anume Wilbur Glenn Voliva, fruntaș al bisericii creștine apostolice din orașul Zion, statul Illinois, îl denunța pe Bryan deoarece n-a susținut categoric că pămîntul este o suprafață plană. Acest adept zelos al preceptelor biblice socotea că a sosit prilejul ca odată cu biologia darwinistă să se infirme și astronomia coperniciană și lumea să se întoarcă la sistemul astronomic din antichitate al lui Ptolomeu, potrivit căruia soarele se învîrtește în jurul pămîntului.

Guvernatorul statului Tennessee nu contenea să se justifice, spunînd că „... orice stat se poate lipsi mai

Scanned with OKEN Scanner

degrabă de şcoli, decît de biblie. Noi vrem să le păstrăm pe amîndouă".

Pe de altă parte, luînd apărarea ştiinţei împotriva obscurantismului, Asociaţia medicală americană a condamnat în unanimitate orice restricţie în predarea teoriei evoluţioniste a lui Darwin şi urmărirea penală a lui J. Th. Scopes.

Între timp mai fuseseră cooptaţi ca apărători avocaţii Dudley Field Malone, specialist în procese de divorţ, Arthur G. Hays, W. O. Thompson şi F. B. Mc Elwee.

Organizatorii procesului au încercat, firește, să-i discrediteze pe apărători, încă înaintea deschiderii dezbaterilor judiciare. Darrow, de exemplu, era atacat arătîndu-se că este ateu şi nu crede în biblie, iar D. F. Malone, fiindcă se expuse prea mult pentru drepturile electorale ale femeilor, era specialist în procese de divorţ şi el, personal, era divorţat.

În urma atacurilor repetate împotriva unor consilieri ai apărării şi în cadrul conducerii Uniunii americane pentru libertăţi civice s-au manifestat îndoieli cu privire la persoanele apărătorilor. Directorul asociat al Uniunii, Forrest Baily, Felix Frankfurter, profesor de drept la Universitatea Harvard şi Walter Nelles, consilier al Uniunii, ar fi vrut să retragă mandatul de apărător avocaţilor Darrow şi Malone şi să-i înlocuiască cu alţii, mai puţin vulnerabili. Dar aceste opinii au rămas în minoritate şi campania promovată de organizatorii procesului n-a reuşit să descompleteze rîndurile apărătorilor.

La 6 iunie 1925, J. Th. Scopes a participat la New-York la o conferinţă convocată de Uniunea americană pentru libertăţi civice în vederea organizării apărării.

Se zvonea că i s-ar fi oferit lui J. Th. Scopes 10.000 de dolari pentru a apărea într-un film. Ştirea a fost dezmînţită de Scopes.

Unele ziare, încercînd să intimideze pe organizatorii apărării, scriau că acuzatorii lui J. Th. Scopes au intenţia să pună în discuţie, în cadrul procesului, atitudinea Uniunii americane pentru libertăţi civice, de sprijinire a mişcării democratice pentru încetarea războiului, ceea ce, în concepţia reacţiunii sudice, echivala cu lipsa de patriotism.

Scanned with OKEN Scanner

Unul din consilierii acuzării, S. K. Hicks, a declarat că Uniunea americană pentru libertăți civice este o organizație procomunistă. Într-un răspuns publicat, Uniunea a arătat că are ca scop să lămurească opinia publică cu privire la evoluție, să demonstreze necesitatea de a feri sistemul de educație de orice legislație restrictivă.

În preajma începerii dezbaterilor, în fața curții cu juri din Dayton, consilierii apărării au făcut cunoscută strategia pe care o vor urma în proces.

Apărătorii intenționau să dovedească că legea Butler era neconstituțională deoarece:

(1) a violat libertatea religioasă, impunînd biblia ca probă a credinței

(2) era nerezonabilă în lumina cunoștințelor moderne despre evoluție

(3) era nedefinită, deoarece biblia avea diverse versiuni și interpretări.

O asemenea lege s-a născut din ignoranță — din ignorarea sensului bibliei, a religiei, a istoriei și a științei.

Punctul de vedere al apărării a fost sprijinit de cele mai luminate spirite ale epocii. Printre cei care s-au pronunțat vehement împotriva legii Butler era și marele scriitor irlandez Bernard Shaw.

Studenții Universității din Tennessee au organizat o manifestație la care au satirizat legea Butler. Profesorul Vanderbilt, care avea o școală privată în Tennessee, a declarat că va continua să predea teoria evoluției lui Darwin elevilor săi.

În acest timp marele fizician Albert Einstein a declarat la Berlin: „Orice restrîngere a libertății academice acoperă cu rușine comunitatea care tolerează o asemenea opresiune". La adunarea generală a baroului avocaților din orașul Memphis, statul Tennessee, au avut loc discuții aprinse în jurul legii Butler. Avocatul Robert S. Keebler a declarat că legea Butler violează constituția, care proclamă sprijinirea științei și garantează libertatea religioasă și intelectuală. Michael J. Pupin, președintele Asociației americane pentru propășirea științei, publică o declarație arătînd că se oferă să depună mărturie în favoarea lui J. Th. Scopes. Federația americană a profesorilor a de-

Scanned with OKEN Scanner

nunțat legea Butler ca o manifestare dictatorială îndreptată împotriva științei.

Au existat însă manifestări și de altă natură. Conducerea școlii din Paducah, spre pildă, a concediat pe una din surorile lui J. Th. Scopes din postul de profesoară de matematică, fiindcă a refuzat să dezavueze darwinismul.

William Jennings Bryan a făcut cunoscută tactica acuzării. Se intenționa de a exclude orice mărturie din partea unor oameni de știință, precum și a unor experți în biblie, cu ajutorul cărora apărarea ar putea încerca să dovedească că legea Butler este nerezonabilă și nedefinită.

Darrow și ceilalți apărători s-au întîlnit la New-York, la 1 iulie 1925, pentru a discuta despre martorii care ar putea reconcilia darwinismul cu biblia.

Bryan a sosit la Dayton la 7 iulie, cu trei zile înainte de deschiderea procesului, cu un tren special. El a fost aclamat la sosire de un mare număr de adepți. Coborînd din tren, Bryan a declarat că de nu va cîștiga procesul împotriva lui J. Th. Scopes, va porni o campanie pentru modificarea Constituției, pentru adoptarea unui amendament care să interzică predarea darwinismului în școli.

Cu două zile înainte de deschiderea procesului, orașul Dayton era înțesat de reporteri, fotoreporteri, operatori de film. Telegramele pentru presă puteau fi transmise din sala de ședințe; au fost instalate difuzoare, prin care dezbaterile procesului puteau fi ascultate pe străzile principale ale orașului.

Fermierul Butler, inițiatorul legii antievoluționiste, a venit la proces în calitate de corespondent al unei agenții de presă. Dar el s-a comportat destul de rezervat și a trimis agenției de presă mult mai puțin material decît i se ceruse.

Străzile din jurul clădirii judecătoriei erau înțesate de tot felul de standuri și de oameni fanatici de cele mai diverse categorii: alături de T. T. Martin, secretarul Ligii antievoluționiste, putea fi văzut un orb, de statură herculeană, purtînd o inscripție anunțînd că el este autoritatea cea mai competentă în domeniul bibliei.

Atmosfera în care se va desfășura procesul Scopes era prefigurată de o declarație făcută de judecătorul Raulston, cel care va conduce dezbaterile: „Dacă cineva,

Scanned with OKEN Scanner

lipsit de credință, atentează să pătrundă în misterul lui dumnezeu, el se simte de îndată copleșit. De aceea doresc ca mîna sa infailibilă, care este autorul oricărui adevăr sau oricărei dificultăți, să conducă toată activitatea mea oficială". Cu alte cuvinte, judecătorul și-a declinat, de la început, orice răspundere în legătură cu procesul Scopes, invocînd puterea divină, ce avea să hotărască soarta procesului, în locul lui.

Declarația judecătorului Raulston a fost sprijinită cu multă căldură de Bryan. Acesta declara că „a educa pe cineva fără a i se da religie este același lucru ca a trimite în largul oceanului un vas fără cîrmaci. Dacă trebuie să alegem între educație și religie, trebuie să renunțăm la educație".

Încercînd să combată, în mod demagogic, criticile emise în legătură cu faptul că jurații, care erau oameni simpli, fără nici o pregătire științifică, urmau să hotărască, în cazul Scopes, asupra unor probleme științifice de mare însemnătate, Bryan a declarat: „Cel mai învățat om al lumii nu poate explica ce este un pepene, dar cel mai ignorant îl poate mînca și gusta!" Se înțelege, că asemenea declarații erau primite cu entuziasm zgomotos de cei care mîncau pepeni, dar nu cunoșteau fundamentul științific al teoriei evoluționiste, obiectul principal al dezbaterilor în cazul Scopes.

Principalul apărător, Clarence Darrow, a sosit la Dayton la 9 iulie, în preajma deschiderii dezbaterilor.

Prima zi a ședinței de judecată

Ziua de vineri, 10 iulie 1925, cînd la Dayton a început judecarea procesului penal împotriva profesorului J. Th. Scopes, a fost o zi deosebit de călduroasă.

Străzile din jurul clădirii judecătoriei erau înțesate de o lume pestriță; vînzători ambulanți ofereau mîncare, băuturi răcoritoare, obiecte religioase, biblii. Domnea o atmosferă de bîlci, carnaval și pelerinaj. Străzile erau pline de afișe cu inscripția „Citește-ți biblia".

Scanned with OKEN Scanner

În sală, pe băncile acuzării, se aflau așa-zișii consilieri ai statului, fiindcă în acest proces penal reclamant era statul Tennessee, procurorul general A. T. Stewart, William Jennings Bryan, fiul acestuia William Jennings Bryan jr., B. G. Mc Kenzie, J. G. Mc Kenzie, S. K. Hicks, H. A. Hicks și atotputernicul bancher W. C. Haggard, cel mai bogat om din Dayton.

B. G.Mc Kenzie era decanul baroului local al avocaților, cu o practică îndelungată, fiul acestuia J. G. Mc Kenzie era de asemenea avocat, specialist în drept penal.

W. J. Bryan jr. era și el jurist, avocat la Los Angeles, și a venit la proces ca să-și asiste tatăl.

Pe banca apărării au luat loc John R. Neal, Clarence Darrow, Dudley Field Malone, Arthur G. Hays, W. O. Thompson și F. B. Mc Elwee.

În cursul dezbaterilor lui B. G. Mc Kenzie i se spunea „general", lui Darrow, „colonel", lui Malone, „căpitan", din motive care ne-au rămas necunoscute.

Căldura în sală era atît de sufocantă încît numai judecătorul Raulston, procurorul general Stewart și avocatul Malone purtau haine. Toți ceilalți participanți erau dezbrăcați la cămașă.

La masa presei se aflau peste o sută de ziariști americani și doi reporteri sosiți din Londra. Aci se aflau și reporterii radiodifuziunii care transmiteau din sală desfășurarea procesului.

După ce la ora 9 a deschis ședința, judecătorul Raulston a invitat în mod demonstrativ pe reverendul Cartwright să rostească o rugăciune de inaugurare, intenționînd, evident să creeze o anume atmosferă pentru desfășurarea dezbaterilor.

Apoi a luat cuvîntul procurorul general Stewart, relevînd că hotărîrea de punere sub învinuire a lui J. Th. Scopes, dată de marele juriu în luna mai, fusese atacată ca nelegală și în consecință nu poate fi considerată definitivă. Se impune de aceea convocarea unui nou mare juriu pentru confirmarea învinuirii împotriva lui J. Th. Scopes.

Judecătorul Raulston a convocat de îndată marele juriu, prezidat, ca și cel precedent, de John Rose.

Scanned with OKEN Scanner

În continuare, Raulston a arătat că J. Th. Scopes a fost învinuit la 25 mai 1925 de a fi violat legea antievoluționistă. Și, întrucît există o oarecare nesiguranță cu privire la valabilitatea acestei învinuiri, a fost convocat marele juriu pentru a reinvestiga cazul.

Legea pe care Scopes a încălcat-o este aceea care interzice predarea în școli a teoriei evoluționiste. Această lege a intrat în vigoare în statul Tennessee la 21 martie 1925.

În continuare, Raulston a citat textul legii, apoi a arătat că problema esențială este aceea, dacă Scopes a violat legea predînd o teorie ce neagă istoria creației divine a omului, precum ne învață biblia.

Dacă veți găsi că legea a fost violată, se adresă Raulston către membrii marelui juriu, va trebui să puneți sub învinuire persoana ori persoanele vinovate. Trebuie să rețineți că n-aveți sarcina să investigați oportunitatea politică sau înțelepciunea acestei legislații. Dacă un profesor violează deschis și flagrant legile țării în exercitarea profesiunii sale, exemplul său are o influență dăunătoare asupra minților în plină dezvoltare a tineretului.

Raulston și-a încheiat cuvîntarea citind povestea creației din capitolul „Geneza" al bibliei.

Cei trei elevi ai lui Scopes, care trebuiau să depună mărturie, plictisindu-se în așteptarea rîndului lor, fugiseră în pădurea învecinată. Profesorul Scopes s-a dus să-i aducă, elevii și-au expus mărturiile și marele juriu s-a retras să delibereze.

La ora 11 președintele marelui juriu confirmă, din nou, învinuirea împotriva lui J. Th. Scopes.

În continuare a luat cuvîntul din partea apărării Clarence Darrow. El voia să știe, înainte de toate, dacă judecătorul Raulston va admite în proces probe cu caracter științific și cînd anume, în ce fază a procesului? Răspunsul precis la această întrebare era foarte important, fiindcă martorii care urmau să fie ascultați erau oameni de știință cu multe sarcini și nu trebuiau să-și aștepte rîndul pentru a depune ca martori.

Raulston a răspuns că nu va decide asupra admisibilității probelor științifice înainte ca cele două părți să-și fi

Scanned with OKEN Scanner

expus poziţiile, iar aceasta nu putea fi făcută mai înainte ca juriul să nu fi fost ales.

Procurorul general Stewart a declarat că socoteşte dinainte ca necompetentă orice mărturie ştiinţifică privind darwinismul sau biblia.

Astfel din primul schimb de cuvinte între apărare, judecător şi acuzare s-a conturat problema principală a procesului:

— Va putea apărarea să încerce să dovedească că teoria evoluţiei era valabilă şi că ea nu era în mod necesar în conflict cu biblia?

— Sau vor fi limitate dezbaterile la chestiunea de fapt, dacă Scopes a încălcat legea Butler?

De hotărîrea ce urma să se ia în această problemă depindea în bună măsură caracterul, natura procesului.

În legătură cu linia adoptată de apărare se impune o precizare. Desigur, relatările bibliei despre crearea omului, despre crearea lumii şi în multe alte privinţe au fost contrazise de descoperirile ştiinţifice făcute de-a lungul veacurilor şi firesţe, adevărurile, realităţile ştiinţifice sînt în contradicţie totală cu litera bibliei. E suficient să amintim în această privinţă descoperirile marilor astronomi, Copernic şi Galileo Galilei din secolul al XVII-lea cu privire la mişcarea pămîntului in jurul soarelui, descoperire care a demonstrat caracterul nereal al sistemului cosmogonic descris în biblie, unde pămintul este prezentat ca o farfurie plată, în jurul căruia se învîrtesc soarele şi celelalte astre. Se cunoaşte reacţia violentă a bisericii catolice faţă de aceste descoperiri şi metodele brutale folosite de inchiziţie pentru a menţine crezul în conţinutul literal al bibliei.

În procesul Scopes, în 1925, la aproximativ 300 de ani după ce Galileo Galilei a fost constrîns în urma unui proces inchizitorial să-şi retracteze descoperirile epocale făcute în legătură cu sistemul solar şi cu mişcarea pămîntului, în Statele Unite ale Americii, cea mai dezvoltată ţară capitalistă, au fost puse în discuţie probleme similare cu cele din procesul lui Galileo Galilei. Doar că de data aceasta nu era vorba de contradicţia dintre tezele galiliene şi prevederile cosmogonice ale bibliei, ci de opoziţia dintre darwinism şi creaţia divină a omului.

Scanned with OKEN Scanner

Desigur, pînă și copiii din clasele primare înțeleg că teoria evoluției contrazice categoric și fără nici o rezervă legenda biblică despre creația divină a omului.

În consecință, se pune întrebarea, de ce apărarea în procesul Scopes n-a voit să demonstreze caracterul nereal al tezei biblice și s-a mărginit la încercarea de a demonstra că între darwinism și biblie nu este o contradicție de neîmpăcat?

Fiindcă în atmosfera otrăvită de prejudecăți religioase din sudul Statelor Unite ale Americii adevărul bibliei nu putea fi contestat. Apărătorii nu puteau să-și declare pe față convingerile ateiste și trebuiau să se mulțumească să apere cuceririle științifice, încercînd să le împace cu o anume interpretare a bibliei.

Așadar, după ce procurorul general Stewart și-a expus punctul de vedere, prin care respingea dinainte posibilitatea oricărei mărturii științifice într-un proces care urma să dezbată realitatea unei teorii științifice, judecătorul Raulston a întrerupt dezbaterile pentru a oferi fotografilor prilejul de a-l imortaliza în cele mai favorabile ipostaze.

La reluarea dezbaterilor, procurorul general a declarat că urmează să se procedeze acum la alegerea juriului, compus din 12 membri, exprimîndu-și speranța că juriul va fi ales încă în prima zi a procesului.

Darrow, dimpotrivă, a socotit că alegerea juriului va dura mai mult timp. El socotea că această fază a procesului este deosebit de importantă, căci dacă pe scaunele juraților stăteau oameni potriviți, procesul era pe jumătate cîștigat. În unele procese, în care pledase, alegerea celor 12 jurați a durat 6—8 săptămîni. Chiar și în procesul Scopes, în care sancțiunea maximă era doar o amendă și unde majoritatea problemelor aveau un caracter juridic, în care juriul nu era competent să se pronunțe, Darrow ținea să obțină un juriu cît mai imparțial posibil.

Juriul trebuia ales de pe o listă pe care figurau, de obicei, cetățenii cei mai de vază de pe raza de activitate a instanței de judecată respectivă.

În ziua de 10 iulie însă, în sala de ședințe se aflau numai 16 candidați de pe lista juraților. Raulston declară că pe ceilalți eventuali candidați îi va alege din asistență.

Scanned with OKEN Scanner

La protestul lui Darrow, care pretindea ca alegerea să se facă dintre candidații ce figurează pe o listă regulat întocmită, judecătorul Raulston răspunse scurt, că la Dayton, în cauze de importanță mai mică, obiceiul era ca juraților să fie aleși și din rîndul asistenței, fără să figureze pe listă.

Contrar așteptărilor, alegerea juraților n-a durat decît două ore și jumătate. Darrow și ceilalți apărători își dădeau seama că nu vor reuși să obțină un juriu imparțial.

Dintre cei aleși ca jurați 9 erau fermieri (6 chiar din Dayton). Cei 12 membri ai juriului aparțineau următoarelor biserici: 6 erau baptiști, 4 metodiști, 1 campbellit (o sectă mai puțin numeroasă), iar unul nu aparținea nici unei biserici, dar făcea parte dintr-o cunoscută familie baptistă.

Unul din jurați, fermierul John Riley, a recunoscut, la întrebarea apărării, că nu știe să citească. Darrow a remarcat, sarcastic: „Ești un om norocos". Alți trei jurați au mărturisit că de cînd au terminat școala n-au citit nici o carte în afara bibliei. Alt jurat, reverendul I. P. Massingil, a arătat că a ținut numeroase predici împotriva evoluției. Toți ceilalți au recunoscut că pînă la acest proces nu auziseră nimic despre teoria evoluției.

În legătură cu aceasta din urmă declarație a juraților, ziarul „News" din Chattanooga scria a doua zi: „Populația din statul Tennessee, întreaga regiune de sud din S.U.A., va cunoaște acum mai bine teoria evoluționistă a lui Darwin decît vreodată înainte".

După alegerea juraților, Darrow a propus să li se ia jurămîntul de îndată.

Judecătorul Raulston avea însă alte planuri. El știa că apărarea va insista asupra admiterii probelor științifice cu privire la teoria evoluției și compatibilitatea ei cu conținutul bibliei. Această problemă fiind o chestiune preliminară, care în concepția lui Raulston nu era de competența juraților, ci ținea de competența exclusivă a judecătorului, el a vrut, de la început, ca jurații să nu fie prezenți în sala de judecată, cînd se vor discuta probleme științifice. De aceea nu le-a luat jurămîntul, avînd intenția să-i îndepărteze din sala de judecată pînă cînd se va discuta fondul cauzei.

Scanned with OKEN Scanner

Firește, Raulston era oarecum sigur de jurați, pe care îi cunoștea de mult timp. Dar se temea totuși că unii jurați ar putea fi influențați de cele ce se vor discuta în instanță despre teoria evoluției. Din acest motiv a respins propunerea lui Darrow de a se lua de îndată jurămîntul juraților, hotărînd că acest act procedural se va efectua abia în a doua zi a procesului, luni, 13 iulie.

În prima zi a dezbaterii, s-a mai prezentat în fața instanței rabinul Herman Rosenwasser din San Francisco, cu un exemplar în limba ebraică a „Genezei" biblice, pe care, la cererea apărării, urma s-o traducă în engleză, pentru a se discuta în cadrul procesului pe baza unui text cît mai autentic al bibliei.

Ziua a doua

Luni, 13 iulie, ședința s-a deschis la ora 9. Juriul era prezent în sală.

La inițiativa judecătorului Raulston un predicator a rostit o rugăciune.

Apoi procurorul general Stewart citi rechizitoriul potrivit căruia Scopes era învinuit de a fi predat în școlile publice din Dayton o anumită teorie și teorii care neagă istoria creației divine așa cum este învățată de biblie și a predat, în consecință, că omul se trage dintr-o specie inferioară de animale.

După expunerea rechizitoriului a luat cuvîntul din partea apărării John R. Neal, ridicînd o excepție în vederea invalidării rechizitoriului pentru 13 motive.

Principalele argumente ale apărării se refereau la violarea Constituției statului Tennessee de către prevederile legii Butler, constituția prevăzînd că statul sprijină știința și literatura, la faptul că subiectul legii nu este enunțat clar, s-a încălcat principiul constituțional că nici un privilegiu nu trebuie acordat vreodată unei anumite instituții religioase ori vreunui cult, s-a violat libertatea cuvîntului, procesul nu se bazează pe o lege clară și neechivocă, legea Butler fiind nedefinită și incertă. Constituția S.U.A. obligă statele la promovarea și apărarea științei, legea Butler

Scanned with OKEN Scanner

contravine însă tocmai acestei obligații. Legea votată în statul Tennessee este una din cele mai retrograde și intolerante legi din cîte au existat din epoca Evului mediu.

În încheierea expunerii sale, apărătorul Neal a cerut ca judecătorul să amîne pronunțarea asupra hotărîrii sale privind excepția de neconstituționalitate, pînă după administrarea probelor ce urmau să fie propuse de apărare. Apărarea a formulat această cerere pentru ca judecătorul să-și pronunțe hotărîrea într-o atmosferă mai favorabilă pentru inculpat, deși nimeni nu credea că vreo probă va putea să-l convertească pe judecătorul Raulston.

Replicînd, procurorul general Stewart a cerut ca excepția de neconstituționalitate ridicată de apărător să fie judecată de îndată, înainte ca jurații să fi depus jurămîntul, propunînd de asemenea ca jurații să se retragă din sală.

Darrow a combătut propunerea procurorului general ca jurații să fie îndepărtați din sala de judecată, subliniind că ei sînt competenți să hotărască și cu privire la problema de neconstituționalitate ridicată de apărare.

Judecătorul Raulston a acceptat propunerea procurorului general și a dispus ca jurații să părăsească sala.

Din partea acuzării a mai luat cuvîntul B. G. Mc Kenzie care a afirmat că legea Butler e bine redactată, nu are neclarități și a respins și celelalte argumente privind neconstituționalitatea legii.

După încheierea ședinței, W. K. Hutchinson de la agenția de presă „The International News Service" l-a întrebat pe judecătorul Raulston, dacă, după ce se va pronunța asupra excepției de neconstituționalitate, va continua să judece ori va amîna cauza pentru a doua zi.

Judecătorul i-a răspuns că va amîna ședința pentru a doua zi.

Din acest schimb de cuvinte se va isca a doua zi un scandal răsunător asupra căruia vom reveni.

În ședința de luni după-amiază, procurorul general Stewart a încercat să demonstreze că procesul nu implică chestiuni religioase. Dealtfel, garanția constituțională a libertății religioase se referea numai la oficierea cultelor în biserici.

La întrebarea ironică a apărătorului Malone, dacă le-

Scanned with OKEN Scanner

gea Butler nu preferă biblia, de pildă Koranului mohamedan, Stewart a răspuns furios: „Nu trăim într-o țară păgînă". Legea Butler, a arătat în continuare procurorul general, nu era decît un efort legislativ pentru a controla felul cum se cheltuiesc fondurile de stat, ceea ce statul era îndreptățit să facă.

În sprijinul afirmației sale, Stewart a invocat decizii anterioare ale Curții Supreme a statului Tennessee, potrivit cărora legislatorul era în drept să controleze școlile publice. Dealtfel, spuse procurorul general în încheiere, el nu vede nimic vag sau nedefinit în rechizitoriu.

Replicînd, Clarence Darrow a spus că nu contestă dreptul legiuitorului de a controla școlile, dar acest control trebuie exercitat în mod rezonabil. Legiuitorul nu poate interzice cititul și scrisul în școli și să desemneze biblia ca singur obiect de studiu. Dealtfel, aceasta ar fi foarte dificil, ba chiar imposibil, deoarece biblia nu era o singură carte, ci cuprinde 66 de cărți, scrise într-un răstimp istoric de peste o mie de ani. Biblia nu era o carte cu caracter științific, ci o lucrare de religie și de morală. Scopes se află aici, în fața instanței, ca victimă a ignoranței și bigotismului. Legea Butler era nevalabilă sub aspect constituțional, fiindcă încerca să forțeze convingerile religioase, făcînd din biblie o unitate de măsură pentru inteligența fiecărui om. Azi e rîndul profesorilor din școlile publice, mîine le va veni rîndul celor din școlile particulare, apoi vor veni la rînd cărțile, publicațiile și se va mărșălui înapoi pînă la „timpurile glorioase" ale Evului mediu pentru a arde pe rug pe cei care îndrăznesc să aducă lumină și cultură minților omenești.

Cu aceasta s-a încheiat a doua zi a dezbaterilor.

După primele zile ale procesului de la Dayton, au fost transmise, din acest oraș, telegrame cuprinzînd 200.000 cuvinte, suficiente pentru a completa o carte de 500 pagini.

Ziua a treia

Marți, după deschiderea ședinței, a luat cuvîntul Clarence Darrow, declarînd că se opune ca la începutul fiecărei ședințe de judecată, să se rostească o rugăciune.

Scanned with OKEN Scanner

Judecătorul Raulston îi răspunse că stătea în obiceiul său să deschidă orice ședință de judecată prin rugăciune și respinse obiecția lui Darrow.

Acesta a replicat că acuzarea susținea că procesul implică un conflict între știință și religie. De aceea era deosebit de important ca juriul să nu fie supus unor influențe în afara legii, cum ar fi rugăciunile zilnice care se rostesc în sala de judecată.

Interveni B. G. Mc Kenzie: „Curtea Supremă a statului Tennessee a statuat că era recomandabil de a solicita îndrumarea divină pentru juriu".

Darrow: „Sala de ședințe nu poate fi transformată într-o casă de rugăciune".

Între timp procurorul general spusese despre apărători că sînt „agnostici", ceea ce a stîrnit protestele avocaților lui Scopes. Darrow a arătat, în continuare, că apărarea n-a protestat din prima zi împotriva rugăciunilor de fiecare dimineață, dar repetarea lor zilnică ducea la exacerbarea sentimentelor ostile față de inculpatul Scopes, împotriva căruia existau la Dayton suficiente resentimente, datorită vastei acțiuni de propagandă de pînă acum.

Raulston a răspuns că nu înțelege cum ar putea rugăciunile să-l influențeze pe el ori juriul, mai ales că preotul se ruga ca domnul să lumineze mințile judecătorilor pentru a cunoaște și a înțelege adevărul.

Darrow cerea ca obiecția apărării privind rugăciunile zilnice să fie consemnată în procesul verbal de ședință, ca și cum ar fi fost reiterată de fiecare dată, vrînd să facă din această problemă unul din motivele într-un eventual apel.

Apoi apărătorul Arthur G. Hays a prezentat o petiție prin care se cerea ca în ședințele de judecată să spună rugăciuni și preoți aparținînd altor biserici decît celei fundamentaliste.

Judecătorul a declarat că va trimite petiția asociației preoților din oraș, ceea ce a provocat o ilaritate generală în rîndul auditoriului.

Între timp au ajuns în sala de ședințe ziarele apărute în dimineața zilei de marți, care au publicat știrea senzațională că judecătorul Raulston va respinge excepția apărării privind declararea legii Butler drept anticonsti-

Scanned with OKEN Scanner

tuțională. În realitate însă, această hotărîre nu fusese încă pronunțată de instanță.

Judecătorul Raulston își puse întrebarea, cine a adus la cunoștința presei această știre? El bănuia că cineva s-a uitat în hîrtiile sale și a violat astfel secretul activității judecătorești. Judecătorul își aduse aminte că dictase hotărîrea privind respingerea excepției de neconstituționalitatea legii Butler, pe care în adevăr o adoptase deja, unui stenograf de cea mai deplină încredere, dar că nu vorbise nici unei alte persoane despre hotărîrea pe care a luat-o. Pentru elucidarea problemei, cum a ajuns această știre în coloanele presei, Raulston a numit, pe loc, o comisie formată din 5 ziariști, care urmau să facă a doua zi un raport public.

În timp ce judecătorul se preocupa de lămurirea indiscreției comise, Bryan a fost întrebat de o persoană din auditoriu, dacă crede că Iosua a oprit soarele din mers, precum este scris în biblie.

Bryan răspunse că este dispus să răspundă la orice întrebare onestă, dar această întrebare este o insultă la adresa sa.

Apărarea a manifestat o atitudine conciliantă și nu s-a legat de faptul că apărătorii au fost făcuți „agnostici" și că procurorul general îi spuse lui Arthur G. Hays, într-un moment de enervare, „să-și țină gura", dar presa, de toate nuanțele, dezaproba tonul folosit de judecător și de acuzare.

A patra zi a dezbaterilor

Miercuri ședința de judecată a fost deschisă printr-o rugăciune spusă de preotul unitarian din New-York, Charles Patter. Concurența și gelozia între diversele biserici era atît de ascuțită, încît fundamentaliștii ar fi preferat să se admită cererea lui Darrow și să nu se rostească nici o rugăciune, decît să audă un preot unitarian din New-York celebrînd un serviciu divin la Dayton.

Pentru a mai destinde atmosfera, procurorul general Stewart și-a cerut scuze că spusese cu o zi în urmă avocatului Hays, să-și țină gura.

Scanned with OKEN Scanner

Apoi ziaristul Ricard Beamish, de la ziarul „Inquirer" din Philadelphia, șeful comisiei care a cercetat proveniența știrii publicate de William K. Hutchinson cu privire la hotărîrea lui Raulston, în legătură cu excepția de neconstituționalitate a legii Butler, a declarat că ziaristul nu și-a procurat informația în mod nepermis.

În sală stupoare.

Judecătorul Raulston nu era mulțumit de această declarație și a cerut precizări.

Beamish a spus atunci că informația provine chiar de la judecător.

Auditoriul era și mai deconcertat.

Atunci Beamish a expus cum s-au petrecut lucrurile cu o zi în urmă.

Reporterul Hutchinson l-a întrebat pe judecător dacă mapa pe care o purta la subsuoară cuprinde soluția problemei neconstituționalității.

— Nu, răspunse Raulston, hotărîrea se află tocmai în curs de a fi bătută la mașină.

— O veți pronunța, azi după masă?

— Da, aceasta e intenția mea.

— Veți amîna, în continuare, dezbaterile pentru mîine? întrebă apoi ziaristul.

— Da, cred că așa voi proceda, îi răspunse judecătorul.

Din acest ultim răspuns ziaristul trase concluzia logică, că judecătorul nu consideră legea drept anticonstituțională, fiindcă în caz contrar n-ar fi amînat, ci ar fi suspendat dezbaterile.

După ce au fost ascultate explicațiile lui Beamish, judecătorul Raulston a suspendat ședința pentru cinci minute, timp în care a pozat pentru ziariști.

La reluarea dezbaterilor, judecătorul a pronunțat hotărîrea prin care respingea toate excepțiile ridicate de apărare, motivîndu-și hotărîrea, în esență, cu argumentele pe care le expusese procurorul general.

În continuare apărătorul Malone a cerut ca acuzarea să precizeze că Scopes „a negat de asemenea teoria creației așa cum este statuată în biblie". De fapt, ce interzicea legea Butler?, se întrebă Malone. Să se spună, că omul descinde dintr-o specie inferioară de animale? Să

Scanned with OKEN Scanner

se predea o istorie a originei umane contrară Genezei biblice? Ori amîndouă? Se pare că reprezentanții statului susțin prima variantă, dar apărarea este pentru cea de a doua.

Malone a spus apoi că teoria evoluției era oarecum contrară relatării creației din Geneza biblică. Dar, deși relatările se contrazic, milioane de oameni cred și în evoluție și în Geneză, astfel că darwinismul nu este neapărat în conflict cu creștinismul. Susțin, — zicea el — că știința și religia îmbrățișează două domenii diferite de gîndire și de studiu și de aceea să dai cezarului aceea ce aparține cezarului, și domnului, ce aparține domnului.

În cadrul acestei ședințe, judecătorul a luat în sfîrșit jurămîntul celor doisprezece jurați.

În continuare a fost chemat martorul Walter White, inspectorul școlar care semnase denunțul contra lui J. Th. Scopes. Martorul a declarat că Scopes i-a spus la 5 mai că a revăzut în întregime cartea lui Hunter „Civic Biology" și că nu poate preda biologia fără să predea teoria evoluției. Dealtfel, spunea inspectorul școlar, Scopes a fost un profesor eminent, stimat de toată lumea.

După aceea, procurorul general Stewart a prezentat în fața instanței un exemplar din biblie, a cărui text urma să constituie o probă. Era o ediție a bibliei în limba engleză, așa numita „King James Bible".

Apărătorul Hays a ridicat obiecții. Legea Butler se referă pur și simplu la biblie. Dar la care biblie? La versiunea „King James" publicată la Londra în 1611? Ori la versiunea catolică, cuprinzînd un Testament vechi, publicat de colegiul englez la Donai, Franța, în 1609, și un Testament Nou, publicat de colegiul englez la Reisus, în 1582? Toate aceste versiuni ale bibliei erau traduceri din limbile greacă și latină, care la rîndul lor, au fost și ele traduse după textele originale în ebraică și arameică. Cea mai veche versiune a bibliei, în limba greacă, data din secolul al IV-lea; cel mai vechi exemplar al Vechiului Testament în limba ebraică era din secolul al IX-lea. Diversele versiuni conțineau diferite cărți. Care era deci biblia „adevărată"?

Pe banca acuzării, J. W. Butler părea deconcertat. Există mai multe feluri de biblii? Era de necrezut.

Scanned with OKEN Scanner

Hays continuă: „Există o biblie ebraică cu 39 cărți, una protestantă cu 66 cărți, una catolică cu 80 cărți, o versiune King James, mult diferită de toate celelalte. La care se referea, deci, legea Butler?“

Apoi apărarea a cerut ca inspectorul școlar Walter White să fie audiat din nou. La întrebările puse de Darrow, martorul a arătat că manualul „Civic Biology“ a lui Hunter era utilizat în școlile din statul Tennessee din 1909, adoptat oficial în 1919 și la 31 august 1924, data la care a expirat contractul pentru acest manual, n-a fost adoptată altă lucrare de biologie.

Martorul următor a fost un elev de 14 ani al lui Scopes, Howard Morgan. El a arătat că Scopes a spus în clasă că omul era un mamifer ca pisica și cîinele, vaca, caii, maimuțele și leul.

Darrow l-a întrebat: „N-a spus că pisica e la fel ca omul?

Howard Morgan: „Nu, domnule. Spunea că omul are forța de a raționa și animalele n-o au“.

Martorului i s-au mai pus și alte întrebări.

Auditoriul rîdea.

Întrebat dacă lecția despre obîrșia omului a lezat pe cineva din clasă, elevul a negat categoric.

Mărturia lui Morgan și cea a unui alt elév, care a făcut declarații similare, n-au folosit, așadar, acuzării, deși martorii fuseseră propuși de consilierii statului.

Atunci Bryan s-a grăbit să le răstălmăcească, dîndu-le drept exemplu pentru felul în care Scopes „a reușit să otrăvească conștiința tineretului“.

A fost ascultat, de asemenea la cererea acuzării, librarul F. E. Robinson, care vindea în prăvălia sa manualul de biologie incriminat. Librarul era membru în conducerea școlii unde preda Scopes.

Întrebat dacă a observat semne de decădere morală în rîndurile publicului cititor al acestui manual de biologie, care cuprindea și teoria evoluției, librarul a răspuns cu un „Nu“ categoric.

Luînd cuvîntul, în continuare, Clarence Darrow a citit din manualul de biologie incriminat partea în care se arăta că pe pămînt există aproximativ 518.000 specii de animale, incluzînd 3500 specii de mamifere. În conti-

Scanned with OKEN Scanner

nuare a citat din carte partea privind clasificarea oamenilor la vertebrate, apoi la mamifere.

În replică, procurorul general Stewart a citit primele două capitole din Geneza biblică.

Procesul Scopes a durat 8 zile, dar pentru ascultarea martorilor s-a consacrat mai puțin de o jumătate de zi. În după masa zilei de miercuri, 15 iulie, a fost ascultată singura mărturie a unui expert, inclusă oficial în materialele procesului.

Martorul propus de apărare, Maynard M. Metcaef, era șeful diviziei de biologie și agricultură a Comisiei naționale pentru cercetări științifice, membru al bisericii congregaționaliste.

El a fost întrebat, între altele, dacă cunoaște un om de știință care să nu accepte teoria evoluționistă.

Procurorul general Stewart a intervenit imediat și s-a opus ca martorul să răspundă la această întrebare.

Judecătorul Raulston a respins întrebarea și a permis, dar cu mare greutate, ca martorul să declare grefierului de ședință care ar fi răspunsul său, dacă întrebarea ar fi fost permisă.

Metcaef a declarat că are printre cunoștințele sale pe toți oamenii de știință mai însemnați în domeniul zoologiei, botanicii și geologiei din S.U.A. și era sigur că toți aceștia consideră evoluția ca un fapt dovedit pe deplin.

Procurorul general Stewart a protestat împotriva mărturiei date și în această formă, susținînd că nici o mărturie nu putea fi admisă cu privire la chestiunea evoluției.

Clarence Darrow a remarcat că în cazul Scopes există un juriu care este obligat să se pronunțe asupra problemei evoluției, în situația cînd nici un membru al juriului nu știe nimic despre problema în cauză.

Ziua a cincea

La deschiderea ședinței Darrow a arătat că legea Butler nu definește teoria evoluției sau teoria creației divine, așa cum este consemnată în biblie. De aceea

apărarea este în drept să dovedească că biblia este compatibilă cu teoria evoluției.

În replică, William Jennings Bryan jr., a spus că mărturia unui expert ar fi mai degrabă o opinie, decît afirmarea unui fapt. Tot ce un expert ar putea spune în acest caz este că teoria evoluției, așa cum o înțelege el, nu era în conflict cu biblia, așa cum o înțelege el. Numeroase precedente judiciare scot în evidență pericolul unor astfel de opinii exprimate de martori, incluzînd imposibilitatea de a-l preveni pe martorul expert de a deveni sperjur.

În continuare a luat cuvîntul William Jennings Bryan.

El a protestat că cei din New-York — s-a referit la martorul Metcaef — „vin aici în Tennessee să ne învețe ce avem de făcut în disputa în care noi susținem, ceea ce cred creștinii, că omul vine de sus, iar evoluționiștii susțin că el trebuie să vină de jos".

Asistența rîdea, ceea ce Bryan a socotit drept aprobare a cuvintelor sale.

El a continuat să vorbească reluînd teza că părinții care plătesc au dreptul să pretindă o educație care să nu facă din copiii lor niște necredincioși. Dealtfel, zise Bryan, evoluționiștii nu dețin probe cu privire la felul cum ar fi evoluat o specie într-alta și ne spun ignoranți și bigoți, fiindcă nu aruncăm la o parte biblia noastră. Savanții evoluționiști nu încearcă să explice originea vieții, doctrina evoluționistă distruge standardele moralei. Biblia nu va fi alungată din incinta acestei săli de judecată de experți veniți de la distanțe de sute de mile pentru a depune mărturie cum că ei pot reconcilia evoluția, strămoșii lor din junglă, cu omul făurit de dumnezeu după chipul și asemănarea sa.

Expunerea lui Bryan, în calitate de mare preot al credinței „adevărate", a fost primită de asistență cu puțin entuziasm; după încheierea cuvîntării sale s-au auzit cîteva aplauze anemice în sală.

În replică, apărătorul Dudley Field Malone a arătat că Bryan se împodobește cu penele unui aprig campion al religiei, deși și-a dedicat viața îndeosebi activității politice — aplauze susținute în sală. Bryan a emis lozinca

Scanned with OKEN Scanner

obtuză „Distrugeți știința, dar păstrați biblia", el se erijează în apărătorul copiilor, cînd în războiul care s-a terminat de puțin timp au fost distruși, cu sprijinul activ al unora de teapa sa, milioane de copii.

Majoritatea asistenței, fermieri din statul Tennessee, au venit, de fapt, la procesul lui Scopes, fiindcă erau curioși să afle ceva despre teoria evoluției, atît de hulită de conducătorii bisericilor și de autorități.

Dar n-au avut prilejul să afle prea multe, fiindcă în fața lor s-au desfășurat mai degrabă discuții juridice asupra unor subtilități procedurale, precum și dispute interminabile privind unele texte arhicunoscute ale bibliei. În aceste condiții procesul a pierdut mult din interesul său.

Ziua a șasea

Vineri, în sala de ședință, nu se mai afla un public prea numeros.

După ce se rosti rugăciunea de fiecare zi, judecătorul Raulston își citi observațiile privind interpretarea contradictorie a legii Butler. Nu este de competența Curții, spuse judecătorul, să stabilească care este cea adevărată, istoria creației divine, consemnată în biblie sau istoria creației așa cum este învățată de teoria evoluționistă.

Afișînd o atitudine imparțială, Raulston nu reuși totuși să mascheze că, de fapt, respinsese argumentarea apărării că ambele teorii ar putea fi adevărate și s-ar putea concilia între ele.

În continuare Raulston expuse hotărîrea prin care respingea ascultarea experților propuși de apărare, adică posibilitatea administrării unor probe cu caracter științific, motivînd că nu este de competența instanței să decidă care teorie este adevărată, instanța trebuind să se limiteze la a stabili dacă inculpatul a încălcat ori nu dispozițiile legii.

E adevărat că fusese ascultat expertul Metcaef. Dar după cum se știe, el și-a putut comunica declarația numai grefierului de ședință, și, pe deasupra, nici membrii curții

Scanned with OKEN Scanner

cu juri n-au fost prezenți în sală, ceea ce anula valoarea mărturiei sale.

Darrow declară că va supune hotărîrea lui Raulston judecății asociației oamenilor de știință din S.U.A.

Consilierii apărării erau sincer mîhniți din cauza atitudinii obtuze a lui Raulston. Darrow a arătat că procesul Scopes s-a transformat într-o comedie juridică.

Darrow și Malone au refuzat să se fotografieze împreună cu judecătorul Raulston și reprezentanții acuzării, ceea ce era un gest neobișnuit în analele istoriei judiciare din S.U.A.

La întrebarea unui reporter, Darrow a arătat că apărarea este interesată în două lucruri: să defere cazul în fața unei instanțe superioare și ca în alte state ale S.U.A., cei care vor să descopere adevărul să fie lăsați să gîndească și să investigheze și să predea și să învețe.

Nici W. J. Bryan nu era mulțumit că judecătorul Raulston a respins mărturiile propuse de apărare, socotind, că în combaterea lor, ar fi putut etala calitățile sale de mare predicator.

Nemulțumiți au rămas și oamenii de afaceri din Dayton, deoarece astfel se scurta durata procesului, ceea ce, evident, îndepărta pe vizitatorii veniți din altă parte.

Ziua de sîmbătă, în care nu se țineau ședințe, a fost folosită de părțile din proces pentru a ține expuneri publice.

Darrow a vorbit în fața a 3000 de persoane despre opera marelui scriitor rus L. Tolstoi.

Bryan a spus la un miting că procesul Scopes a dezvăluit o conspirație gigantică a ateilor și agnosticilor împotriva religiei creștine.

Se știe că Darrow publicase, la 4 iulie 1923, în coloanele ziarului „Chicago Tribune“ 55 de întrebări despre Geneza biblică adresate lui Bryan, la care acesta n-a dat nici un răspuns.

Duminică, 19 iulie, seara, Darrow făcea în camera unde locuia la Dayton o repetiție cu Kirtley Mather, șeful catedrei de geologie de la Universitatea Harvard; acesta din urmă era așezat într-un fotoliu și timp de două ore Darrow i-a adresat întrebările pe care intenționa, a doua zi, la ședința de judecată, să le pună lui W. J. Bryan, după ce îl va fi invitat în boxa martorilor.

Scanned with OKEN Scanner

Ziua a șaptea

Ședința de luni, 20 iulie, dimineața se deschise în fața unei săli pline pînă la refuz. Era așa multă lume, încît judecătorul Raulston a hotărît mai tîrziu ca instanța să continue judecata în parcul de lîngă clădirea tribunalului, unde era loc pentru 2000 de persoane.

Se pare că în oraș se răspîndise zvonul că în această zi dezbaterile vor fi deosebit de interesante, ceea ce a atras mulți curioși.

Judecătorul Raulston afișă o mină gravă și supărată. El declară că a fost insultat vineri de avocatul Clarence Darrow. Acesta urma să apară a doua zi în fața instanței pentru a se justifica, pentru a nu trebui pedepsit pentru insultarea instanței de judecată.

Darrow a fost obligat, pentru a evita arestarea, la plata unei cauțiuni de 5000 de dolari, pe care se oferi, pe loc, s-o depună Frank Spurlock din Chattanooga.

Apoi a luat cuvîntul apărătorul Arthur G. Hays. El citi mesajul cunoscut al guvernatorului statului Tennessee, Peary, în legătură cu legea Butler, mesaj în care se arăta că în manualele școlare folosite în statul Tennessee nu se găsește nimic ceea ce să cadă sub incidența legii și că, de bună seamă, legea nu va fi niciodată aplicată.

Judecătorul Raulston îl întrerupse spunînd că mesajul guvernatorului n-avea nici o influență asupra instanței de judecată.

A. G. Hays citi, în continuare, dintr-un manual recent adoptat de comisia de învățămînt a statului Tennessee „Biology and Human Welfare“ („Biologia și bunăstarea omului“) de Peabody și Hunt, în care se scria despre lucrarea lui Darwin „Originea speciilor“, că este de o însemnătate epocală.

Aci Hays a fost întrerupt de procurorul general și s-a ivit o nouă dispută procedurală.

Hays a vrut să propună noi probe pentru a dovedi că legea Butler este greșită, dar s-a lovit de opunerea acuzării și a judecătorului.

Scanned with OKEN Scanner

Darrow, luînd cuvîntul, în continuare, a ținut o scurtă expunere, plină de ironie, în care și-a cerut scuze, dacă a ofensat cumva instanța în ședința anterioară.

Judecătorul Raulston a acceptat scuzele lui Darrow.

Asistența a savurat cuvîntarea lui Darrow, care a reușit prin satirizarea zilnică a întregii judecăți, să facă din proces un burlesc, în timp ce acuzarea și judecătorul au avut intenția să facă din el un ritual religios și plin de gravitate solemnă.

De cînd începuse procesul Scopes, așa cum se vedea în librăriile din Dayton și din tot statul Tennessee, publicul manifesta un interes deosebit pentru cărțile de biologie și alte lucrări tratînd despre teoria evoluției lui Darwin.

În ședința de judecată Hays citi, în aceeași zi, declarațiile oamenilor de știință, cărora nu li s-a îngăduit să depună ca martori. Declarațiile au fost citite pentru a fi incluse în materialele procesului. Printre cei care au dat aceste declarații se aflau: Dr. Kirtley F. Mather, șeful catedrei de geologie la Universitatea Harvard, profesorul Horatio Hocket Newman, zoolog la Universitatea din Chicago, Dr. Jacob G. Lipman, directorul stațiunii agricole din New Jersey, Dr. Fay Cooper-Cole, profesor de antropologie la Universitatea din Chicago, Dr. Winnerton C. Curtis, profesor de zoologie la Universitatea din Missouri, W. A. Nelson, șef geolog al statului Tennessee.

Savanții au explicat în declarațiile lor că plantele și animalele au evoluat într-un anumit fel și că viața organică s-a format din materia anorganică, subliniind că educația va fi serios prejudiciată dacă teoria evoluționistă va fi exclusă din școli și colegii.

Apoi, după un nou schimb de cuvinte, apărătorul Hays declară:

— Apărarea dorește să-l invite pe William Jennings Bryan să depună ca martor.

Această propunere a avut efectul unei bombe. Marele Bryan în boxa martorilor! Asistența fremăta de emoție și curiozitate. Va accepta oare Bryan să depună ca martor?

Firește, Bryan n-ar fi vrut să depună ca martor, dar n-a îndrăznit să refuze în fața celor 2000 de persoane

Scanned with OKEN Scanner

adunate în parcul tribunalului, căci refuzul său putea fi interpretat ca lipsă de curaj și ca un semn de slăbiciune. Astfel că Bryan a declarat:

— Insist ca și Darrow, Malone și Hays să poată fi chemați să depună mărturie.

Judecătorul Raulston: — Voi chema pe oricine doriți.

Bryan: — Atunci îi vom chema pe toți trei.

Darrow: — Dar nu în același timp.

Bryan s-a îndreptat apoi spre boxa martorilor.

Cu aceasta începu partea culminantă a procesului, vestitul dialog între Darrow și Bryan cu privire la legendele bibliei.

Darrow: — Ați studiat în mod aprofundat biblia?

Bryan: — Da, domnule, am încercat s-o fac.

Darrow: — ... ați scris și publicat aproape săptămînal articole și ați emis interpretări pe diverse probleme ...

Bryan: — Nu chiar interpretări, ci comentarii pe marginea unor lecții ...

Darrow: — Ați întreprins, deci, un studiu general al bibliei?

Bryan: — Da, am studiat biblia timp de aproape cincizeci de ani și chiar mai mult și am studiat-o îndeosebi de cînd sînt mai bătrîn ...

Darrow: — Pretindeți că tot ce scrie în biblie trebuie interpretat literal?

Bryan: — Cred că tot ce scrie în biblie trebuie acceptat așa cum este consemnat. Cîteva expresii sînt simbolice. Spre pildă „Noi sîntem sarea pămîntului". Nu vreau să insist că oamenii sînt realmente sărați ori că au carnea sărată ...

Darrow: — Dar cînd citiți că Iona a înghițit balena — sau că balena l-a înghițit pe Iona — scuzați-mă — cum interpretați aceasta literal?

Bryan: — Dacă citesc că un pește mare l-a înghițit pe Iona — nu este scris că o balenă a făcut-o ...

Darrow: — Oare într-adevăr nu scrie? Sînteți sigur?

Bryan: — Așa îmi amintesc. Un pește mare și cred aceasta; și cred într-un Dumnezeu care poate crea o balenă și poate crea un om și să facă cu amîndoi ce vrea ...

Darrow: — Deci, spuneți că peștele mare l-a înghițit pe Iona și el a rămas acolo, cît timp? trei zile? și apoi

Scanned with OKEN Scanner

l-a scuipat pe uscat. Credeți că peștele a fost pus să-l scuipe pe Iona?

Bryan: — Nu sînt pregătit s-o spun; biblia spune pur și simplu că așa s-a întîmplat.

Darrow: — Nu știți dacă a fost un pește obișnuit, sau anume făcut în acest scop?

Bryan: — Probabil o ghiciți; domnia-voastră, evoluționiștii, o ghiciți.

Darrow: — Dar dacă ghicim, ne pricepem să ghicim adevărul.

Bryan: — Dar să n-o faceți prea des.

Darrow: — Nu sînteți pregătit să spuneți dacă acest pește a fost făcut special ca să înghită un om?

Bryan: — Biblia n-o spune, așa încît nici eu nu sînt pregătit s-o spun . . .

Darrow: — Dar credeți că El l-a făcut — că a făcut un asemenea pește și că a fost destul de mare pentru a-l înghiți pe Iona?

Bryan: — Da, domnule. Lăsați-mă să adaug: un miracol poate fi crezut tot atît de ușor ca celălalt . . .

Darrow: — Este foarte ușor de crezut că pe Iona l-a înghițit balena?

Bryan: — Dacă așa spune biblia; biblia nu cuprinde afirmații atît de extremiste, ca cele făcute de evoluționiști.

Darrow: — Considerați povestea despre Iona și balena dept un miracol?

Bryan: — Cred că așa este.

Darrow: — Credeți că Iosua a oprit soarele în loc?

Bryan: — Cred ceea ce spune biblia. Presupun că domnia-voastră credeți că pămîntul s-a oprit?

Darrow: — Biblia spune că Iosua a poruncit ca soarele să se oprească în loc pentru a lungi ziua, nu-i așa? și domnia-voastră credeți asta?

Bryan: — Da.

Darrow: — Credeți că pe acea vreme soarele se învîrtea în jurul pămîntului?

Bryan: — Nu, cred că pămîntul se învîrtește în jurul soarelui.

Darrow: — Credeți că cei ce au scris asta s-au gîndit că ziua poate fi lungită și că soarele poate fi oprit pe loc?

Scanned with OKEN Scanner

Bryan: — Nu știu la ce s-au gîndit.

Darrow: Nu știți?

Bryan: — Cred că au descris faptele fără să exprime gîndurile lor proprii... Cred că biblia a fost inspirată, autorul era inspirat, dacă cel ce a fost pus să scrie acestea, le-a înțeles ori nu, nu știu.

Darrow: — Cine anume a inspirat biblia? Credeți că cel ce a inspirat-o, a crezut că soarele se învîrtea în jurul pămîntului?

Bryan: — Cred că a fost inspirată de Atotputernicul și că a folosit un limbaj care a fost înțeles pe vremea aceea... În loc să folosească un limbaj care nu putea fi înțeles pînă la nașterea d-lui Darwin.

Darrow: — ...Puteți răspunde la întrebarea mea în mod direct? Dacă ziua a fost lungită prin oprirea fie a pămîntului fie a soarelui, pămîntul trebuia să fi existat?

Bryan: — Da, așa aș putea spune.

Darrow: — Deci, domnule Bryan, v-ați gîndit vreodată ce s-ar fi întîmplat pămîntului, dacă s-ar fi oprit în loc?

Bryan: — Nu...

Darrow: — Nu știți că s-ar fi transformat într-o masă de materie topită?

Bryan: — Veți spune domnia-voastră aceasta cînd veți veni în boxa martorilor, vă voi oferi această șansă.

Darrow: — Credeți în istoria potopului, ca fiind o interpretare literală?

Bryan: — Da, domnule.

Darrow: — Cînd a avut loc potopul?

Bryan: — N-aș încerca să fixez o dată. Data este fixată, așa cum s-a sugerat în dimineața aceasta.

Darrow: — În jurul anului 4004 î.e.n.?

Bryan: — Este aprecierea unei persoane, care este acceptată azi. N-aș putea spune dacă este corectă.

Darrow: — Domnule Bryan, ați citit în repetate rînduri despre această dată?

Bryan: — Nu chiar așa...

Darrow: — Vreți să spuneți că știți cum au fost calculate aceste date?

Darrow a căutat să-l determine pe Bryan să recunoască că biblia nu poate fi interpretată literal, că avea

Scanned with OKEN Scanner

pasagii vagi, că legea Butler era în mod fatal nedefinită interzicînd predarea oricărei teorii ce neagă istoria creației divine a omului așa cum scrie în biblie.

Procurorul general Stewart a intervenit de cîteva ori, încercînd să-l împiedice pe Darrow să mai pună întrebări lui Bryan.

Judecătorul Raulston însă n-a întrerupt audierea lui Bryan.

William Jennings Bryan era foarte încurcat, nu prea răspundea direct la întrebări, din care cauză interogatoriul său a durat o oră și jumătate.

Ședința se desfășura, după cum am arătat, în curte, pe iarbă, între copacii în plină înflorire. Ea era urmărită cu un interes deosebit de o asistență numeroasă, gălăgioasă.

Bryan: (răspunzînd la uitima întrebare a lui Darrow):
— N-am calculat niciodată.

Darrow: — Ce fel de calcul n-ați făcut?

Bryan: — N-aș putea spune.

Darrow — Calculul privește generațiile de oameni?

Bryan: — Nu vreau să spun asta.

Darrow: — Dar, ce credeți?

Bryan: — Nu cred nimic despre lucruri asupra cărora nu mă gîndesc.

Darrow: — Credeți ceva despre lucrurile asupra cărora gîndiți?

Bryan: — Da, cîteodată . . .

Rîsete în rîndul asistenței. Nici judecătorul Raulston n-a putut să se rețină și să nu schițeze un zîmbet.

Procurorul general Stewart interveni, încercînd să-l salveze pe Bryan. Dar acesta, ofensat, arătînd spre grupul de avocați ai apărării, spuse:

— Acești domni n-au avut multe șanse. Ei n-au venit aici pentru a judeca acest caz. Ei au venit să încerce să compromită religia. Eu sînt aci pentru a o apăra și ei mă pot întreba ceea ce doresc.

În postura de martir Bryan părea ridicol. Declarația sa a fost primită cu multe rîsete și cu puține aplauze:

Darrow: — Aplauze mari de la peluze.

Bryan: — De la cei pe care îi numiți „țărănoi".

Darrow: — Nu i-am numit niciodată țărănoi.

Scanned with OKEN Scanner

Bryan: — Ei sînt oamenii pe care îi insultați.

Darrow: — Domnia-voastră insultați pe fiecare om de știință și pe fiecare dascăl din lume dacă nu crede în religia voastră absurdă.

Judecătorul Raulston a intervenit pentru a tempera tonul discuției.

Darrow a continuat interogarea martorului cu privire la data creației, amintind calculul făcut de episcopul Ussher, care a fixat data creației la anul 4004 î.e.n. și anume la 23 oct. ora 9 dimineața.

O voce din asistență: „După fusul orar din răsăritul S.U.A.“

Bryan nu se simțea la largul său și încercă din nou să se eschiveze de la răspuns. Pînă la urmă a admis totuși că după părerea sa toate speciile de animale datează după anul 4200 î.e.n., data cînd a avut loc popotul.

Darrow: — Dacă domnul Bryan știe că multe civilizații au o vechime mai mare decît anul 5000 î.e.n.?

Bryan: — N-am simțit niciodată un interes deosebit față de eforturile care s-au făcut pentru a disputa biblia prin speculațiile sau investigațiile unor persoane.

La întrebarea dacă a citit ceva despre cultura popoarelor primitive Bryan a răspuns:

— Nu domnule, am fost atît de mulțumit de religia creștină încît nu mi-am pierdut timpul încercînd să găsesc argumente împotriva ei... Ceea ce știu îmi ajunge să trăiesc și să mor cu aceste cunoștințe.

Darrow: — Și numai de atîta vă interesați?

Bryan: — Nu mă interesează altceva decît religia.

La întrebarea dacă știe ce vîrstă are pămîntul, Bryan a răspuns negativ.

Darrow: — Credeți că pămîntul a fost creat în șase zile?

Bryan: — Nu în șase zile de douăzeci și patru de ore.

La acest răspuns confuz, s-au auzit voci în asistență care se întrebau ce vrea să spună Bryan.

Procurorul general Stewart: Ce scop are această examinare?

Bryan: — Avocații apărării n-au alt scop decît să-i ridiculizeze pe creștinii care cred în biblie.

Scanned with OKEN Scanner

Darrow: — Avem scopul să-i împiedicăm pe bigoți și pe ignoranți de a controla învățămîntul în S.U.A. și domnia-voastră știți aceasta. Asta e tot.

Interogarea martorului continuă.

Darrow îl întrebă pe Bryan dacă crede de asemenea că soarele a fost creat în a patra zi, după cum scrie în Geneză.

Bryan: — Da.

Darrow: — (citind din Geneză): În biblie scrie că dimineața și seara au fost în prima zi. Cum putea fi dimineața fără soare?

Bryan n-a avut răspuns nici la această întrebare.

La întrebarea lui Darrow — Bryan a recunoscut că „zilele" amintite în biblie puteau fi perioade îndelungate și că creația a durat „milioane de ani" — dar, a adăugat Bryan „n-aș îndrăzni să argumentez împotriva cuiva care dorește să creadă în zilele literal luate".

Darrow începu să-l întrebe pe Bryan despre Eva și șarpele, spunînd că în biblie se scrie că dumnezeu a pedepsit șarpele pentru a fi sedus pe Eva. El întrebă apoi:

— Credeți că acesta este motivul pentru care șarpele este obligat să se tîrască pe pîntece?

Bryan — Cred asta.

Darrow: — Aveți idee cum se mișca melcul în trecutul îndepărtat?

Bryan: — Nu, domnule.

Darrow: — Nu știți dacă umbla cumva în coadă sau nu?

Bryan: — Nu, domnule, n-am cum să știu.

Asistența izbucni în hohote de rîs. Bryan se prăbuși.

Adresîndu-se judecătorului îi ceru să încheie ascultarea sa. Apoi țipă isteric, întorcîndu-se spre auditoriu:

— Vreau ca toată lumea să știe că acest om, care nu crede în dumnezeu, încearcă să se folosească de o instanță de judecată în Tennessee . . .

Darrow: — Obiectez . . .

Bryan: — să-l defăimeze . . .

Darrow: — Protestez împotriva declarației domniei-voastre. Vă interoghez cu privire la ideile domniei-voastre în care nu crede nici un creștin inteligent . . .

Scanned with OKEN Scanner

Cu aceasta s-a încheiat ascultarea ca martor a lui William Jennings Bryan, în rîsetele și aplauzele zgomotoase ale celor două mii de asistenți.

Se poate afirma, fără teama de a greși, că la această ședință lumea s-a distrat copios.

Firește, extremiștii fanatici au fost profund nemulțumiți. Profesorul Kirtley Mather, care s-a aflat în rîndul asistenței, a auzit lîngă el o discuție într-un grup de fundamentaliști, care intenționau să facă o vizită colectivă lui Bryan pentru a-i spune în față cît de mult dezaprobă concesiile pe care le-a făcut în răspunsurile date lui Darrow.

Dealtfel interogarea lui Bryan a șocat, în genere, cercurile religioase din statele sudice. Din acest motiv consilierii apărării au fost nevoiți să publice un comunicat, în care au arătat că n-au avut intenția să-l umilească pe Bryan, ci doar să-și creeze un temei juridic pentru o cale de atac la instanțe judecătorești superioare.

Procurorul general Stewart l-a vizitat pe W. J. Bryan în aceeași noapte și i-a spus că nu este de acord ca Bryan să-și mai continuie depoziția și la ședința de judecată din ziua următoare. Bryan, la început, n-a vrut să accepte acest punct de vedere, dar pînă la urmă „s-a lăsat convins".

Ultima zi a dezbaterilor și verdictul

Marți, 21 iulie 1925 a fost o zi ploioasă și ședința de judecată s-a ținut în sala tribunalului.

După deschiderea ședinței, judecătorul Raulston a declarat că în cursul dezbaterilor au fost lămurite toate problemele cu excepția întrebării dacă inculpatul a predat la școală că omul descinde dintr-o specie inferioară de animale și că în acest sens continuarea depoziției lui Bryan n-ar mai putea aduce vreo clarificare.

Luînd cuvîntul, Darrow a arătat că în cazul cînd judecătorul consideră că aceasta e singura problemă care mai trebuie clarificată, apărarea nu are de propus alți

Scanned with OKEN Scanner

martori sau alte probe și, pentru a economisi timp, roagă să fie introdus juriul și să i se dea îndrumări să stabilească vinovăția inculpatului.

După ce Bryan a declarat că își va mai lămuri punctul de vedere prin presă, judecătorul Raulston a introdus în sala de ședințe juriul.

Darrow a arătat că dorește, cît de urgent posibil, un verdict de condamnare.

Procurorul general Stewart a fost de acord, pentru a oferi astfel apărării posibilitatea de a deferi procesul în fața Curții Supreme a statului, la Knoxville, în prima zi de luni din septembrie, la sesiunea anuală a acestei instanțe de judecată.

În continuare judecătorul Raulston a îndrumat juriul să hotărască asupra vinovăției Scopes. Dacă faptele au demonstrat că Scopes a învățat că omul a descins dintr-o specie inferioară de animale, el trebuie declarat vinovat.

Cu privire la pedeapsă, judecătorul a dat următoarea îndrumare:

— Dacă juriul consideră că infracțiunea săvîrșită de Scopes trebuie sancționată cu amendă mai mare de 100 de dolari, atunci să stabilească o amendă care să nu depășească 500 de dolari. Dar dacă juriul se mulțumește cu o amendă de 100 de dolari, atunci să stabilească doar vinovăția inculpatului, lăsînd pe seama judecătorului fixarea amenzii.

După îndrumările judecătorului, Darrow a ținut o scurtă alocuțiune în fața juriului, subliniind că procesul Scopes poate fi soluționat numai de o instanță superioară, unde va putea fi deferit însă numai după pronunțarea verdictului. El, Darrow, nu vede, cum ar putea juriul să nu-l găsească vinovat pe Scopes. Intenția apărării este de a ajunge în fața unei instanțe mai înalte numai pentru a stabili dacă legea Butler este valabilă și dacă judecătorul Raulston era obligat în acest proces să admită administrarea de probe cu caracter științific.

În intervenția sa, procurorul general Stewart a întrebat, dacă cuantumul amenzii, oricare ar fi, n-ar trebui stabilit de juriu?

Judecătorul Raulston a precizat că minimul amenzii de 100 de dolari poate fi fixat și de judecător, deși, în

Scanned with OKEN Scanner

genere, orice amendă depășind 50 de dolari trebuia stabilită de juriu. Dar în acest caz, susținea Raulston, nu trebuia aplicată procedura obișnuită.

Procurorul general Stewart, adresîndu-se juriului, a precizat că Darrow a vrut să spună că dorește ca juriul să-l găsească pe Scopes vinovat, dar fără ca apărarea să recunoască formal vinovăția sa, fiindcă în acest caz n-ar mai avea temei juridic pentru a se adresa instanțelor de judecată superioare.

La ora 11 și 14 minute juriul s-a retras pentru deliberare. Jurații au revenit peste 9 minute. Președintele juriului a pronunțat verdictul adoptat în unanimitate: vinovat.

Judecătorul Raulston a stabilit, în continuare, o amendă de 100 de dolari.

După pronunțarea verdictului, J. Th. Scopes a făcut următoarea declarație:

— Sînt convins că am fost condamnat pentru încălcarea unei legi nejuste. Voi continua și în viitor, după cum am făcut și în trecut, să mă împotrivesc acestei legi pe orice căi. Orice altă conduită ar constitui o violare a idealului meu de libertate academică — adică de a preda adevărul — așa cum este garantată în constituția noastră, o violare a libertății personale și religioase. Socotesc că amenda este nedreaptă.

Scopes n-a trebuit să plătească amenda, deoarece ziarul „Baltimore Sun" a depus o cauțiune de 500 de dolari.

La întrebările ziariștilor, Jack Thompson, președintele juriului a spus următoarele:

— Personal mă interesează subiectul evoluției. Mă voi interesa de el și în viitor. Ceea ce vreau acum sînt informații despre această temă importantă. Împreună cu ceilalți jurați sînt foarte dezamăgit că nu s-a admis proba științifică. Ar fi fost un prilej să aflăm cîte ceva despre felul cum am apărut în lume.

Scopes a explicat unui ziarist că, de fapt, nu era vinovat, nici în temeiul legii Butler. A lipsit din școală cînd s-a predat lecția despre evoluție. Elevii care au depus mărturie nu și-au amintit dacă au ascultat lecția despre evoluție. După ce a început procesul, i-a fost teamă că ar putea fi chemat în boxa martorilor, unde

Scanned with OKEN Scanner

trebuia să spună adevărul și, deci, să-și declare nevinovăția. Dar s-a gîndit și la orașul Dayton, la dezavantajele pe care le-ar fi avut orașul, dacă ar fi fost lipsit de un asemenea proces.

*

* *

După încheierea procesului, presa a publicat întrebările lui Bryan adresate lui Darrow și răspunsurile acestuia:

Întrebare: Credeți în existența lui Dumnezeu așa cum este descrisă în biblie?

Răspuns: Nu cunosc nici o descriere a lui Dumnezeu în biblie, Dl. Bryan a spus, de fapt, că Dumnezeu este ca un om și este făcut după chipul omului. Nu cred în acest gen de Dumnezeu. În ce privește originea universului și a ceea ce a existat înaintea sa, nu pretind să știu.

Întrebare: Credeți că biblia este voința revelată a lui Dumnezeu, inspirată și demnă de încredere?

Răspuns: Cred că biblia trebuie considerată ca orice alt gen de carte și părțile care sînt sublime, sînt ca și cele din oricare alte cărți, mari, tot atît de inspirate ca de exemplu, cartea de teologie publicată de Bryan în 1922, „Pe chipul Său".

Întrebare: Credeți în Isus, supranatural?

Răspuns: Cred că Isus prezis în Vechiul Testament era un evreu mare care urma să-și elibereze poporul din sclavia sa fizică și nimic mai mult.

Întrebare: Credeți în miracolele relatate în Vechiul și Noul Testament?

Răspuns: Nu cred în miracole. Cred că universul acționează și a acționat totdeauna în concordanță cu legi imuabile . .

Întrebare: Credeți în nemurirea sufletului?

Răspuns: Am căutat toată viața dovezi în această privință, cu aceeași dorință de a le găsi, comună oricărei ființe vii, dar n-am găsit niciodată vreo dovadă în acest sens.

Scanned with OKEN Scanner

Bryan a fost disperat că n-a reușit în proces, la care a participat din proprie inițiativă, să-și apere convingerile bigote. El a început de îndată după terminarea procesului un turneu de propagandă contra teoriei evoluționiste, dar a murit brusc, de apoplexie, la 26 iulie 1925.

Sintetizînd ecourile procesului maimuțelor, ziarul „Gazette" din Little Rock, statul Arkansas scria: „Pentru statul Tennessee procesul Scopes a fost un dezastru moral. El va stigmatiza pe cetățenii statului Tennessee oriunde se vor duce".

Ziarul de orientare stîngă „New Republic" considera că apărătorii lui Scopes n-au folosit suficient procesul pentru ca poporul american să învețe să gîndească în mod științific.

Apelul lui Scopes împotriva verdictului de la Dayton a fost judecat de Curtea Supremă a statului Tennessee la Nashville, începînd de la 1 iunie 1926.

Avocații locali au invocat în fața acestei instanțe caracterul vag al legii Butler, pentru ca Curtea, invalidînd legea să nu lezeze sentimentele religioase.

Decizia Curții Supreme a fost pronunțată la 14 ianuarie 1927. Cu majoritatea voturilor, instanța a decis că legea Butler nu era anticonstituțională și era suficient de clară. Legea nu acorda privilegii religioase, nu obliga pe nimeni să predea teorii antievoluționiste în școli.

Unul din judecătorii Curții Supreme, Mc Kiney, a fost de părere că legea Butler nu era valabilă din cauza incertitudinii sensului ei.

Hotărîrea de fond a fost totuși casată, pe motivul că amenda de 100 de dolari fusese stabilită de judecătorul Raulston, care astfel și-a depășit competența, deoarece amenda trebuia fixată de curtea cu juri. Curtea Supremă a sugerat, totodată, procurorului general să înceteze urmărirea penală, pentru a încheia cauza.

Opinia publică a apreciat că în urma procesului Scopes lumea a aflat mai mult despre teoria evoluționistă a lui Darwin, decît în orice alt mod.

În anii următori s-au întreprins încercări repetate de a se obține anularea legii Butler, dar fără rezultat.

Scanned with OKEN Scanner

Abia la 12 noiembrie 1968 Curtea Supremă a Statelor Unite ale Americii a declarat neconstituțională această lege.

Vestitul proces al maimuțelor a fost imortalizat și pe ecrane prin strălucitul film regizat de americanul Stanley Kramer, în care doi titani ai cinematografiei au interpretat rolurile principale: Spencer Tracy pe al lui Darrow și Frederich March pe al lui Bryan.

Scanned with OKEN Scanner

Bibliografie selectivă

Soulié, Maurice *Les procès célèbres de l'Espagne,* Ed. Payot, Paris, 1931.

Mignet, François Marie-Auguste, *Antonio Peres et Philippe II,* Bruxelles, 1845.

Maurois, André, *Histoire d'Angleterre,* Librairie Arthème Fayard, Paris, 1937.

Soulié, Maurice, *Les procès célèbres de l'Angleterre,* Ed. Payot, Paris, 1930.

Macaulay (lord) B. T., *Angol Kelet-India meghóditásának története,* Budapest, 1866.

Figurey E. et Corbier D., *Le procés d'Arnim, Recueil complet des documents politiques,* Paris, 1875, Ed. Plon et Cie éditeurs.

Soulié, Maurice et Müller H., *Les procès célèbres de l'Allemagne,* Ed. Payot, Paris, 1931.

Bismark, Otto von, *Gedanken und Errinnerungen* 1898—1919, Stuttgart și Berlin.

Poschinger, Heinrich von, *Fürst Bismark und Die Diplomaten,* 1852—1890 (1900, Hamburg).

Klein, Tim, *Der Kanzler Otto von Bismark in seinen Briefen, Reden und Anekdoten seiner Zeit,* München, 1915.

Eötvös, Károly, *A nagy per, mely ezer éve folyik s még sincs vége,* 3 vol., ed. 3-a, Révai Testvérek Irodalmi Intézet, Budapest, 1908.

Kohut, Adolph, *Ritualmord-Prozesse,* Berlin, 1913.

Hellwing, Albert, *Ritualmord und Blutaberglaube,* Ed. J. C. C. Bruns, Minden in Westfalen, 1914.

Scanned with OKEN Scanner

Hegedüs Sándor, *A tiszaeszlári vérvád, Kossuth Könyvkiadó,* Budapest, 1966.

Eötvös, Károly, *A nagy per, mely ezer éve folyik s még sincs vége,* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1968.

Garçon, Maurice, *La justice contemporaine* 1870—1932, Ed. Bernard Grasset, Paris, 1933.

Robert, Henri, *Les grands procès de l'histoire,* X-e serie, Ed. Payot, Paris, 1935.

Foster Z. William, *Schiță a istoriei politice a celor două Americi,* Editura pentru literatura politică, București, 1954.

Ginger, Ray, *„Six Days or Forever?", Tennessee V. John Thomas Scopes,* Beacon Press, Beacon Hill, Boston, 1958.

Grebstein Sheldon Norman, *„Monkey Trial", The State of Tennessee, V. John Thomas Scopes,* Ed. University of Kentucky, Houghton Miffin, Company, Boston, 1960.

Allen H. Leslie, *Bryan and Darrow at Dayton, The Records and Documents of the „Bible-Evolution Trial".* Edited and Compyled by Leslie H. Allen, New-York, Russel & Russel, ed. 1, 1925, reedited, 1967.

Encyclopedia Britanica, Chicago, London, 1965.

Grand dictionnaire universel, Larousse, Paris.

Scanned with OKEN Scanner

Cuprins

Antonio Peres 7
Essex şi Elisabeta 32
Warren Hastings 56
Harry von Arnim 76
Tiszaeszlár 106
Afacerea Panama 216
John Thomas Scopes sau Procesul maimuţelor 238
Bibliografie selectivă 294

Scanned with OKEN Scanner

CITIȚI CĂRȚILE APĂRUTE ÎN SERIA „RESTITUIRI":

Ion Agârbiceanu — **Licean... odinioară**
Lucian Blaga — **Ceasornicul de nisip**
Alecu Cantacuzino — **Serile de toamnă la țară**
Timotei Cipariu — **Jurnal**
Garabet Ibrăileanu — **Privind viața**
Nicolae Iorga — **Peisagii**
Anton Pann — **Felurite**
Hortensia Papadat-Bengescu — **Sangvine**
Al. O. Teodoreanu — **Hronicul măscăriciului Vălătuc**
Ilarie Voronca — **Act de prezență**

ÎN 1973 VOR MAI APĂRE:

B. Fundoianu — **Fals tratat de estetică**
B. P. Hașdeu — **Duduca Mamuca**
Eugen Lovinescu — **Bizu**
Ion Minulescu — **Cetiți-le noaptea**
Vasile Pârvan — **Memoriale**
George Nicola Stoian Oglineanu — **Cronică din Bechet**

Scanned with OKEN Scanner

ÎN COLECȚIA „SCORPIONUL“ AU APĂRUT:

Horia Tecuceanu — **Căpitanul Apostolescu intervine**
Livia Ardeleanu, Florian Oprea — **În legitimă apărare**
Viorel Cacoveanu — **Blondele întotdeauna trișează**
Iannis Maris — **În umbra celuilalt**
Nicolae Stoe — **Asasinul coboară cîntînd**
N. Ștefănescu — **Lunga vară...**
Horia Tecuceanu — **Căpitanul Apostolescu și dubla enigmă**
X X X — **Crima care nu-mi iese din cap**

ÎN 1973 VOR MAI APARE:

Rodica Ojog-Brașoveanu — **Cocoșatul are alibi**
Nicolae Stoe — **Acuzatul din camera 13**
X X X — **Povestiri stranii**

Scanned with OKEN Scanner

Redactor: VASILE FRĂTEANU
Tehnoredactor: CONSTANTIN RUSU

Apărut: 1973. Comanda nr.: 1046. Coli de tipar: 19. Tiraj. 47 500+80 broşate, 2500+60 legate ½. Hîrtia: tip. înalt B. 63 g/m². Format: 54×84/16.

Tiparul executat sub comanda nr. 178/1973, la Întreprinderea Poligrafică Cluj str. Brassai 5—7 Republica Socialistă România